

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จ.เชียงใหม่

นายวิทยา ดวงธิดา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

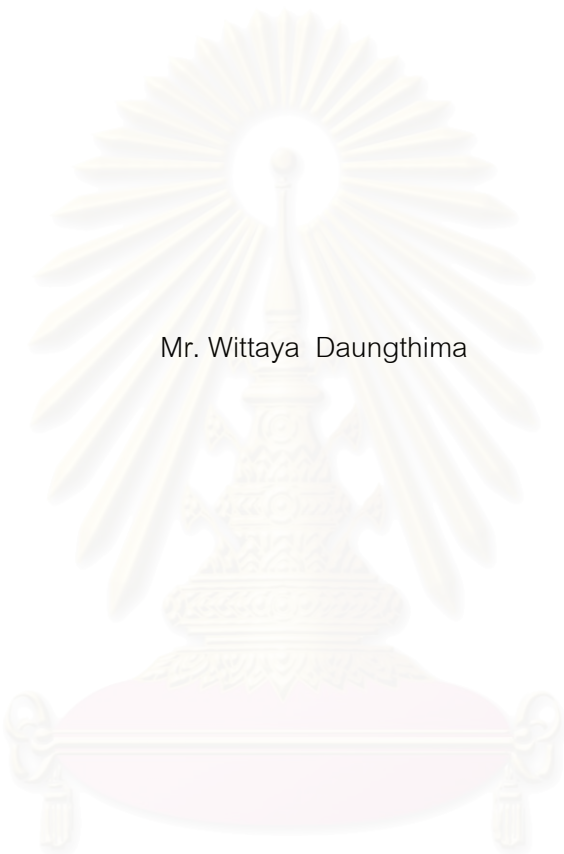
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2968-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE CONSERVATION OF TAI-KHEUN COMMUNITY IN BAN SAN KANGPLA , CHIANG MAI PROVINCE

Mr. Wittaya Daungthima

สถาบันวิทยบริการ

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning Program in Community Planning

Department of Urban and Regional Planning

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2005

ISBN 974-53-2968-1

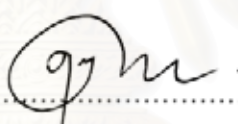
หัวข้อวิทยานิพนธ์	การอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่
โดย	นายวิทยา ดวงธิดา
สาขาวิชา	การวางผังชุมชน
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิริ ปิรพันธุ์

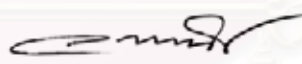

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สติปัตตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดุษฎี ทายตะคุ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิริ ปิรพันธุ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. นิรมล เปี้ยแดง)

..... กรรมการ
(นายประเสริฐ ฤทธิสำเริง)

วิทยา ดวงธิดา : การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่
 (THE CONSERVATION OF TAI-KHEUN COMMUNITY IN BAN SAN KANGPLA,
 CHIANG MAI PROVINCE) อ.ที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร. วรณศิริ พิรพันธุ์ :
 234 หน้า. ISBN 974-53-2968-1

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่ 2) ศึกษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและความเชื่อมโยงของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยจีนกับสภาพแวดล้อมและคติความเชื่อ 3) ศึกษาปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชน 4) เสนอกรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีนควบคู่กับการพัฒนาที่เหมาะสม

จากการศึกษาพบว่าชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนไทยจีนนี้มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่อดีต โดยสื่อออกให้เห็นทางด้านการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ปัจจุบันนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อชุมชนทั้งทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการใช้พื้นที่ ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนอย่างไร้ทิศทาง และส่งผลให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

กรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ประกอบด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนและการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ชุมชน การใช้มาตรการทางผังเมืองในการควบคุมการใช้ที่ดินและการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับชุมชน

ภาควิชา การวางแผนภาคและเมือง.....

สาขาวิชา การวางแผนผังชุมชน.....

ปีการศึกษา 2548.....

ลายมือชื่อผู้จัดทำ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

467 41709 25: MAJOR COMMUNITY PLANNING

KEYWORD: CONSERVATION / TAI-KHEUN / SAN KANGPLA / CHIANGMAI

WITTAYA DAUNGTHIMA: THE CONSERVATION OF TAI-KHEUN COMMUNITY
IN BAN SAN KANGPLA, CHIANGMAI PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASSOC.
PROF WANNASILPA PEERAPUN, Ph.D., 234 pp. ISBN 974-53-1968-1

The objective of this thesis are : 1) to study the development of Tai-Kheun community in Ban San Kangpla, Chiangmai Province; 2) to study the identity of community settlement and it's relationship with natural environment and local belief; 3) to study community problems and development trend ; and 4) to propose suitable conservation framework for the community.

The results of the thesis reveal that Tai-kheun community in Ban San Kangpla is one of the old communities in Chiangmai Province. This community has gradually developed it's cultural identity which has reflected through the community settlement patterns, architecture and lifestyle. At the present , inappropriate government policies have begun to affect the community infrastructure and land use, leading to disorderly community expansion and the loss of architectural identity and traditional lifestyle.

The proposed conservation framework for Tai-Kheun Community in Ban San Kangpla include acknowledging local people to understand the community value and identity, promoting public participation in conservation activities, using city planning measures to control land use and promoting appropriate tourism development for the community.

Department Urban and Regional Planning
Field of study Community Planning.....
Academic year 2005.....

Student's signature.....
Advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะไม่สามารถสำเร็จสมบูรณ์ได้หากไม่ได้คำแนะนำ และคอยชี้แนะแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาเป็น อย่างสูง ตลอดจนประธานสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดุขฎิ ทายตะคุ และ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.นิรมล เปี้ยแดง และ นายประเสริฐ ฤทธิ์สำเร็จ ที่ช่วย ให้คำแนะนำและเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขวิทยานิพนธ์นี้ให้มีความสมบูรณ์ มากขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน และพี่ต๋ม พี่แสง เจ้าหน้าที่ภาควิชาการ วางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อบรมสั่งสอนและ ชี้แนะแนวทาง และขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจวรรณ อุบลศรี (อาจารย์ครุ ฑาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์) พี่ค้อยชี้แนะ ห่วงใยและคอยเตือน ให้เร่งทำวิทยานิพนธ์อยู่ตลอด

ขอกราบขอบพระคุณพระครูสิทธิปัญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดสันกำแพง ปลา พระเอม น้ำพี และพระภิกษุ-สามเณร วัดสันกำแพงปลาทุกรูป ที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลและสถานที่พักในการเก็บ ข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ในการให้สัมภาษณ์และช่วยตอบแบบสอบถาม และเห็นใจในผู้วิจัยต้องขอกราบพระคุณกำลังใจ และความช่วยเหลือต่างๆจาก พ่อ แม่ แม่ลา ปู่ ตา ยาย แม่สม พ่อรัน แม่ไพ น้ำไร น้ำหล้า ญาติๆ และพี่ๆน้องๆ ในตระกูล ที่ให้กำลังใจ และคอยเอาใจช่วย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง อย่างสมบูรณ์

ขอบคุณพี่ๆ เพื่อนๆ ที่คอยช่วยเหลือและสนับสนุน ขอขอบคุณพี่นง พี่แก่ง พี่ปุ่น พี่อัฐิที่ให้ คำปรึกษาข้อมูลต่างๆ ในการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี ขอขอบคุณเดี่ยว ที่ให้ความช่วยเหลือใน ทุกๆด้านและเอื้อเฟื้อสถานที่และเครื่องมือในการทำวิทยานิพนธ์ ด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง ขอ ขอบคุณฝั่ง อ่อง มาร์ช มิ่งค์ ตึก ต้อม พงศ์ ป้าเอ็ม ญาติๆ พี่จ๊าบ จ้อย ปาน เกรียง แจ็ค หยี นก เสก นัทนัง เซฟ น้ามนต์ น้องฮิว เพื่อนๆครุฑาปัตยกรรมศาสตร์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ และเพื่อนๆฝั่งเมืองรุ่นที่ 28 ทุกๆ คน ที่ช่วยให้กำลังใจและเอื้อเฟื้อข้อมูลต่างๆ และอีกหลายคนที่อยู่เบื้องหลัง ที่ทำให้วิทยานิพนธ์ ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง	
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ	
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ	
สารบัญ.....	ช	
สารบัญตาราง.....	ฎ	
สารบัญแผนที่.....	ฐ	
สารบัญภาพ.....	ฒ	
สารบัญแผนภูมิ.....	ด	
บทที่ 1 บทนำ		
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1	
1.2 คำถามการวิจัย.....	3	
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3	
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	3	
1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่.....	3	
1.4.2 ขอบเขตการศึกษา.....	5	
1.5 ขั้นตอนการศึกษา.....	5	
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7	
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7	
1.7.1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น.....	7	
1.7.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา.....	7	
1.7.3 สรุปผลการวิเคราะห์การอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา.....	7	
1.8 คำจำกัด.....	8	
บทที่ 2 ทฤษฎี แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....		10
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์.....	10	
2.1.1 ความหมายของการอนุรักษ์.....	10	

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์.....	12
2.2.1 เอกลักษณ์ คุณลักษณะและลักษณะเฉพาะ.....	12
2.2.2 องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ.....	13
2.2.3 ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและเอกลักษณ์.....	13
2.2.4 เอกลักษณ์ทางด้านจิตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง.....	15
2.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพ.....	16
2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย.....	20
2.4 ชุมชน วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมทางสังคม.....	22
2.5 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่.....	25
2.5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่.....	25
2.5.2 ระบบกิจกรรมและอาณาเขตครอบครองของมนุษย์.....	26
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	28
2.7 สรุปแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา	32
บทที่ 3 วิธีการดำเนินวิจัย.....	35
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	35
3.1.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน.....	36
3.2 ขนาดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง.....	41
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของชุมชนไทเขินบ้านสันกำแพงปลา ต.ทรายมูล อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่.....	43
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....	43
4.2 ลักษณะของพื้นที่ศึกษา.....	46
4.2.1 ลักษณะทางกายภาพ.....	46
4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต.....	46
4.2.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์.....	46
4.2.1.3 การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน.....	51
4.2.1.4 ระบบบริการพื้นฐาน.....	53
4.2.1.5 การใช้ที่ดิน.....	57

4.2.1.6 สภาพการถือครองที่ดิน.....	60
4.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	62
4.2.3 ลักษณะทางสังคม.....	63
4.2.3.1 ลักษณะประชากร.....	63
4.2.3.2 สภาพทางสังคม.....	64
4.3 สภาพภาพรวมของชุมชน.....	67
4.3.1 ทางด้านกายภาพ.....	67
4.3.2 ทางด้านเศรษฐกิจ.....	67
4.3.3 ทางด้านสังคม.....	68
บทที่ 5 การตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่	69
5.1 การตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการชุมชน.....	69
5.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	86
5.1.2 สรุปวิวัฒนาการชุมชนและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน.....	93
บทที่ 6 คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา.....	100
6.1 รูปแบบและเอกลักษณ์โดยรวมของชุมชนไทยเขิน.....	100
6.1.1 โครงสร้างและองค์ประกอบทางด้านกายภาพ.....	100
6.1.1.1 ความเชื่อมโยงของชุมชนและชุมชนโดยรอบพื้นที่.....	100
6.1.1.2 พื้นที่และองค์ประกอบภายในชุมชน.....	102
6.1.1.3 ระบบที่ว่างและทางสัญจรของชุมชน.....	110
6.1.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น.....	119
6.1.1.5 จินตภาพของชุมชน.....	121
6.1.2 โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ.....	124
6.1.2.1 อาชีพเกษตรกรรม.....	124
6.1.2.2 อาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	124
6.1.2.3 อาชีพการพาณิชยกรรม.....	125

6.1.2.4 อาชีพรับราชการ.....	125
6.1.3 โครงสร้างด้านสังคม.....	125
6.1.3.1 วิถีชีวิต.....	125
6.1.3.2 วัฒนธรรมประเพณี.....	126
6.1.3.3 กลุ่มพื้นที่ทางสังคม.....	138
6.2 รูปแบบ และเอกลักษณ์ของย่าน (กลุ่มย่อย) ภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา....	142
6.2.1 การแบ่งกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยพื้นที่ชุมชน.....	142
6.2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชน.....	144
6.2.2.1 อาคารบ้านเรือน.....	144
6.2.2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรม.....	150
6.2.2.3 รูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนภายในพื้นที่ชุมชน.....	157
6.2.2.4 สรุปรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในพื้นที่ชุมชน.....	172
6.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคน ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ภายในชุมชน.....	173
6.2.3.1 กลุ่มวัยกับระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ชุมชน.....	173
6.2.3.2 ความถี่ในการทำกิจกรรมทั่วไปและกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา และคติความเชื่อของชุมชน.....	174
6.2.3.3 ช่วงเวลาในการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และคติความเชื่อของชุมชน.....	176
6.2.3.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน ระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ภายในชุมชน....	178
6.2.3.5 สรุปรบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ (ที่มีคุณค่า) ของชุมชน.....	181
บทที่ 7 ศักยภาพ ข้อจำกัด และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยจีน.....	187
7.1 ศักยภาพ ข้อจำกัด ของชุมชนไทยจีน.....	187
7.1.1 สภาพโดยรวมพื้นที่และพื้นที่โดยรอบ.....	187
7.1.2 คนและกลุ่มคน.....	188
7.1.3 สภาพแวดล้อมในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา	188
7.1.4 ทรัพยากรทางการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา.....	190
7.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา	191

7.2.1 แผนการพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่.....	191
7.2.2 ความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดและเชื่อมโยง กับกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง.....	192
7.2.3 ปัญหาของพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชนที่ขาด ความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและทางสัญจร.....	194
บทที่ 8 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ.....	200
8.1 สรุปข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาพื้นที่และกรอบแนวทางการอนุรักษ์ ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา.....	202
8.1.1 การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์.....	202
8.1.2 มาตรการทางผังเมืองในด้านการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา.....	202
8.1.2.1 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเหมาะสมกับพื้นที่เทศบาลตำบล สันกำแพงและพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา.....	206
8.1.2.2 กรอบแนวทางการพัฒนาบริเวณพื้นที่ชุมชน.....	209
8.1.2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา.....	215
8.1.2.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน.....	221
7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป.....	223
รายการอ้างอิง.....	224
ภาคผนวก.....	229
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	234

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	33
ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มการสัมภาษณ์.....	40
ตารางที่ 3.2 แสดงกลุ่มกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์และจำนวน.....	41
ตารางที่ 3.3 แสดงกลุ่มกลุ่มตัวอย่างในการออกแบบสอบถามและจำนวน.....	42
ตารางที่ 4.1 แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2548.....	57
ตารางที่ 4.2 แสดงรายรับ รายจ่าย ประจำปีของเทศบาลตำบลสันกำแพงปี 2545-2547.....	63
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของชุมชนระหว่างปี 2538-2547.....	63
ตารางที่ 5.1 แสดงอิทธิพลความเชื่อที่มีต่อโครงสร้างกายภาพของชุมชน.....	88
ตารางที่ 5.2 แสดงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพหลักกับพัฒนาการชุมชน.....	93
ตารางที่ 5.3 สรุปลักษณะและพัฒนาการชุมชน.....	96
ตารางที่ 5.4 สรุปพัฒนาการของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพง.....	99
ตารางที่ 6.1 แสดงกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยที่ครอบคลุมกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน.....	142
ตารางที่ 6.2 แสดงการจำแนกอาคารตามกิจกรรมการใช้สอย.....	144
ตารางที่ 6.3 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้นของอาคาร.....	146
ตารางที่ 6.4 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง.....	148
ตารางที่ 6.5 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม.....	150
ตารางที่ 8.1 แสดงมาตรการในการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท.....	207

สารบัญแผนที่

	หน้า
แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา.....	4
แผนที่ 4.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา.....	48
แผนที่ 4.2 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา.....	49
แผนที่ 4.3 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา.....	50
แผนที่ 4.4 แสดงการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา.....	52
แผนที่ 4.5 แสดงโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่ศึกษา.....	55
แผนที่ 4.6 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ชุมชน.....	59
แผนที่ 4.7 แสดงระวางที่ดินของพื้นที่ศึกษา.....	61
แผนที่ 5.1 แสดงชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ. 2347-2399).....	78
แผนที่ 5.2 แสดงชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ. 2400-2523).....	81
แผนที่ 5.3 แสดงชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ. 2524-2548).....	85
แผนที่ 5.4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของชุมชน พ.ศ. 2497.....	89
แผนที่ 5.5 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของชุมชน พ.ศ. 2520.....	90
แผนที่ 5.6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของชุมชน พ.ศ. 2538.....	91
แผนที่ 5.7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศของชุมชน พ.ศ. 2543.....	92
แผนที่ 6.1 แสดงรูปแบบแปลงที่นาบริเวณรอบชุมชน.....	106
แผนที่ 6.2 แสดงรูปแบบที่ดินภายในพื้นที่ศึกษา.....	109
แผนที่ 6.3 แสดงพื้นที่ว่าง ที่โล่งภายในชุมชน.....	116
แผนที่ 6.4 แสดงเส้นทางสัญจรในชุมชน.....	117
แผนที่ 6.5 แสดงการจำแนกเส้นทางสัญจรตามลักษณะผิวทาง.....	118
แผนที่ 6.6 แสดงเอกลักษณ์ทางจินตภาพชุมชน.....	123
แผนที่ 6.7 แสดงบริเวณพื้นที่ย่านต่างๆของชุมชน.....	139
แผนที่ 6.8 แสดงกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน.....	141
แผนที่ 6.9 แสดงกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยที่ครอบคลุมกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน.....	143
แผนที่ 6.10 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามกิจกรรมการใช้สอย.....	145
แผนที่ 6.11 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้น.....	147
แผนที่ 6.12 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง.....	149

แผนที่ 6.13 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม.....	151
แผนที่ 6.14 แสดงกรณีศึกษารูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนในปัจจุบัน.....	162
แผนที่ 6.15 แสดงตำแหน่งบ้านในการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญและบุคคลทั่วไป.....	177
แผนที่ 6.16 แสดงระบบกิจกรรมการใช้พื้นที่โดยรอบชุมชน.....	180
แผนที่ 6.17 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกิจกรรมทั่วไป ศาสนาและคติความเชื่อ.....	183
แผนที่ 6.18 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกายภาพ กลุ่มอาคาร สถาปัตยกรรม.....	184
แผนที่ 6.19 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกิจกรรมซ้อนทับคุณค่าด้านกายภาพ.....	185
แผนที่ 7.1 แสดงบริเวณและทิศทางการขยายตัวของชุมชน.....	193
แผนที่ 7.2 แสดงสภาพปัญหาของชุมชน.....	195
แผนที่ 7.3 แสดงการพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชนที่ ขาดความเป็นเอกลักษณ์และทางสัญจร.....	197
แผนที่ 7.4 แสดงอาคารในเขตอนุรักษ์ที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร.....	198
แผนที่ 8.1 แสดงการจำแนกพื้นที่ตามความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนา.....	205
แผนที่ 8.2 แสดงการเสนอแนะการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง.....	210
แผนที่ 8.3 แสดงการเสนอแนะการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน.....	211
แผนที่ 8.4 แสดงความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง.....	218
แผนที่ 8.5 แสดงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน.....	219
แผนที่ 8.6 แสดงการพัฒนาพื้นที่และทางสัญจรเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว.....	220

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 แสดงความหมายของวัฒนธรรม.....	24
ภาพที่ 2.2 แสดงวิถีชีวิตชุมชนในรอบปี.....	24
ภาพที่ 2.3 แสดงระบบเครือข่ายซ้อนทับ.....	28
ภาพที่ 2.4 แสดงอาณาเขตครอบคลุมของมนุษย์.....	28
ภาพที่ 2.5 แสดงโครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	30
ภาพที่ 2.6 แสดงการวางผังหมู่บ้านตามอิทธิพลความเชื่อ.....	31
ภาพที่ 2.7 แสดงตัวอย่างผังหมู่บ้านแบบต่างๆ.....	31
ภาพที่ 4.1 แสดงโรงเรียนในพื้นที่ศึกษา.....	56
ภาพที่ 4.2 แสดงตลาดสดสันกำแพง.....	56
ภาพที่ 4.3 แสดงสถานที่ราชการในพื้นที่.....	56
ภาพที่ 5.1 แสดงความเชื่อโยงของผังหมู่บ้านกับวัด.....	86
ภาพที่ 5.2 แสดงภาพตัดขวางแสดงความเชื่อโยงของพื้นที่ในชุมชน.....	87
ภาพที่ 5.3 แสดงโครงสร้างทางกายภาพเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อ และโครงสร้างอื่นๆ.....	94
ภาพที่ 6.1 แสดงภาพรวมความเชื่อโยงของชุมชนกับชุมชนโดยรอบ.....	101
ภาพที่ 6.2 แสดงความเชื่อโยงของชุมชนกับชุมชนโดยรอบพื้นที่.....	101
ภาพที่ 6.3 แสดงความเชื่อโยงของชุมชนกับชุมชนโดยรอบพื้นที่.....	102
ภาพที่ 6.4 แสดงที่นา ที่ทำกินบริเวณชุมชน.....	105
ภาพที่ 6.5 แสดงพื้นที่ว่างด้านหน้าบ้าน.....	110
ภาพที่ 6.6 แสดงพื้นที่ว่างด้านหลังบ้าน.....	112
ภาพที่ 6.7 แสดงพื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน.....	113
ภาพที่ 6.8 แสดงทางสัญจรภายในชุมชน.....	115
ภาพที่ 6.9 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น.....	119
ภาพที่ 6.10 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับอาคารบ้านเรือน.....	120
ภาพที่ 6.11 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับแนวรั้ว ด้านหน้าอาคารบ้านเรือน.....	121

ภาพที่ 6.12 แสดงภาพวัดในพื้นที่ชุมชน.....	127
ภาพที่ 6.13 แสดงพิธีแรกนา.....	131
ภาพที่ 6.14 แสดงประเพณีการทอดกฐิน.....	134
ภาพที่ 6.15 แสดงประเพณีรดน้ำดำหัว ขนทรายเข้าวัด.....	135
ภาพที่ 6.16 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิม.....	153
ภาพที่ 6.17 แสดงรายละเอียดของอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิม.....	153
ภาพที่ 6.18 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นทั่วไป.....	154
ภาพที่ 6.19 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นประยุกต์.....	155
ภาพที่ 6.20 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนร่วมสมัย.....	156
ภาพที่ 6.21 แสดงอาคารสถานศึกษา.....	156
ภาพที่ 6.22 แสดงอาคารศาสนสถาน.....	157
ภาพที่ 6.23 แสดงทิศทางการหันของสันหลังคาวิหารและสันหลังคาบ้าน.....	158
ภาพที่ 6.24 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนพื้นที่หัวบ้าน.....	163
ภาพที่ 6.25 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนพื้นที่กลางบ้าน.....	167
ภาพที่ 6.26 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนพื้นที่หางบ้าน.....	171
ภาพที่ 6.27 แสดงรูปแบบองค์ประกอบของผังอาคาร.....	172
ภาพที่ 6.28 แสดงกิจกรรมทั่วไป.....	174
ภาพที่ 6.29 แสดงกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน.....	175
ภาพที่ 7.1 แสดงสภาพปัญหาในพื้นที่ชุมชน.....	196
ภาพที่ 8.1 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณหุ้มประตูเข้าสู่ชุมชน.....	212
ภาพที่ 8.2 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณกลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน.....	213
ภาพที่ 8.3 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณเส้นทางสัญจรในชุมชน.....	214
ภาพที่ 8.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางสัญจรออกจากวัดสันกำแพงปลา.....	215

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	6
แผนภูมิที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่.....	25
แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....	35
แผนภูมิที่ 6.1 สรุปประเพณีต่างๆในรอบปีของชุมชน.....	137
แผนภูมิที่ 6.2 สรุปความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบชุมชน.....	181

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคเหนือตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบระหว่างภูเขาสูงที่สำคัญ คือแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน แต่ละแอ่งที่ราบมีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน คือ ปิง วัง กก อิง ยม และน่าน การตั้งถิ่นฐานโดยมีภูเขาสูงเป็นกำแพงแบ่งแดน ทำให้เกิดแคว้นอิสระหลายแคว้น แต่ละแคว้นขยายตัวช้า ๆ จากภายใน ไม่เกิดรัฐขนาดใหญ่ที่มีศูนย์กลางแห่งเดียว ตำนานประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแต่ละแคว้น มีอิทธิพลเหนือความเชื่ออื่นจากภายนอก แม้ภายในแต่ละแคว้นเอง หมู่บ้านจำนวนมากอยู่ห่างไกลจากเมือง ไกลจากอำนาจรัฐ อยู่ตามป่า อยู่กระจัดกระจาย มีอิสระในการปกครองตนเอง ผูกพันเป็นพิเศษกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมพื้นถิ่นของตน ในความคิดของชาวบ้าน ชุมชนล้านนาเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม 2 อย่าง คือ ภูเขาและลำน้ำ ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านล้านนาที่เกิดมาจากดอยสูงเหล่านี้ อยู่ในแอ่งที่ราบซึ่งเป็นผืนนา มองเห็นภูเขาสูงตระหง่านล้อมรอบชุมชนอยู่ มีลำน้ำไหลผ่านหมู่บ้าน¹ หมู่บ้านในภาคเหนือประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มากมาย เช่น ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยยอง และไทยจีน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมดนี้เป็นชนชาติไทยที่มีความเหมือนและความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรมและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

ไทยจีน คือชนชาวไทยเผ่าหนึ่งซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือเขตแดนประเทศไทยในบริเวณที่เรียกว่า แคว้นเชียงตุง เขตประเทศพม่า เมืองหลวงหรือราชธานีของแคว้นนี้เรียกว่า เมืองเชียงตุง เช่นเดียวกัน คำว่าเชียงตุงมาจากชื่อหนองน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ใจกลางเมืองคือหนองตุง ในเมืองเชียงตุงมีแม่น้ำสายหนึ่งไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ แล้วค่อยไหลลงทางทิศใต้ มีชื่อว่า แม่น้ำขึ้นชนชาติที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำขึ้น จึงเรียกว่า “ชาวขึ้น” ตามสำเนียงภาษาไทยกลางจึงกลายเป็น “ชาวจีน”² ชาวไทยจีน บ้านสันกำแพงได้อพยพจากเมืองเชียงตุงเข้าสู่ประเทศไทย ในสมัยพระเจ้ากาวิละครองเมืองเชียงใหม่ได้รวบรวมกำลังพลขับไล่พม่าออกไปแล้วบ้านเมืองกลายเป็นเมืองร้างเพราะประชาชนหลบหนีภัยสงครามไปอยู่ตามป่าเขาบ้าง ถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่นๆบ้าง³

¹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2537), หน้า 1-5.

² ทวี สว่างปัญญากุล, ตำนานเมืองเชียงตุง. (เชียงใหม่ : แผนกอนุรักษและเผยแพร่วรรณกรรมล้านนา ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), หน้า 6.

³ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2538, หน้า 126.

ชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ความเชื่อ วิถีชีวิต ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองทั้งด้านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การใช้พื้นที่ช่วง(ลาน)ของชุมชน ในการประกอบกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ ตลอดจนการใช้พื้นที่ช่วง(ลาน)ของบ้าน ที่ส่งผลถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ของชาวไทยเงิน แต่วัฒนธรรมบางอย่างก็ คล้ายคลึงกับชาวไทยล้านนาอันเนื่อง มาจากความสัมพันธ์กันตั้งแต่อดีตนั่นเอง ตลอดระยะเวลา สองร้อยกว่าปีที่ชาวไทยเงินกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ร่วมกันโดยที่มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของ เครือญาติไทยเงิน⁴ เช่น การช่วยเหลือกันในระหว่างครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์ รวมจิตใจและมีพื้นที่ลานชุมชนศูนย์กลางในการทำกิจกรรมของชุมชน ปัจจุบันชาวไทยเงินบ้านสัน กำแพงปลาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น เกษตรกรรม ทอผ้า การค้าขาย ราชการและ รับจ้าง

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ พื้นที่ชุมชนมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในพื้นที่ชุมชนนั้นหากขาด การวางแผนที่ดีและมีประสิทธิภาพ จะส่งผลกระทบต่อทั้งด้านลบและด้านบวกต่อพื้นที่ชุมชนไทย เงินที่มีวิวัฒนาการมานาน ซึ่งหมายถึงผลกระทบที่จะมีต่อปัจจัยที่รองรับกิจกรรม วิถีชีวิตของคน ในชุมชน ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยที่ไร้ทิศทางควบคุม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน ที่โล่งว่าง และการใช้ประโยชน์อาคาร เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าต่อขนาดพื้นที่ โดยขาด การคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของชุมชนเป็นผลให้เกิดการทำลาย เอกลักษณ์อันดีงามของชุมชน เมื่อพื้นที่ชุมชนมีการพัฒนาเปลี่ยนไป อันเป็นองค์ประกอบทาง กายภาพที่บ่งบอกให้ทราบถึงความสัมพันธ์ต่อเนื้อหาของชุมชนกับประวัติศาสตร์ของชุมชนและวิถี ชีวิตชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไป ถูกบุกรุก ทำลาย รบกวนโดยสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นใหม่ ส่งผลกระทบต่อ ทั้งทางบวกและทางลบต่อคุณค่าของชุมชน เช่น การก่อสร้างอาคารใหม่ที่ทับบดบังคุณค่าความ งามของอาคารเก่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรมจนหาคุณค่าไม่ได้

ดังนั้นการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงินไว้ซึ่งคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนโดยมีการส่งเสริมการ อนุรักษ์วิถีชีวิตควบคุมไปกับสถาปัตยกรรมและการใช้พื้นที่ของชุมชน โดยมีหน่วยงานราชการและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประสานงานให้ความรู้ ปลุกจิตสำนึกของชุมชนให้ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม โบราณสถานและประเพณีต่างๆ⁵ คงความเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนไทยเงิน และสามารถดำเนินการควบคุมไปกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพเพื่อวางกรอบในการ

⁴ ลมุด จันทร์หอม. ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย-ไท ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาไทยเงิน (การศึกษาเบื้องต้น). (เชียงใหม่ : เอกสารรวมบทความความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย-ไท, 2537), หน้า 9.

⁵ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ , แผนพัฒนาอำเภอแบบบูรณาการโดยกระบวนการประชาคม ประจำปี พ.ศ.2547 , หน้า 26.

อนุรักษ์ให้เหมาะสม โดยการที่ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อให้เห็นคุณค่าและเกิดความหวงแหนในชุมชน ไทยเงินสืบต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานอันมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ชนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิตและคติความเชื่อ ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัด เชียงใหม่

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่
2. ศึกษาเอกลักษณ์และความเชื่อมโยงของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลากับสภาพแวดล้อมและคติความเชื่อ
3. ศึกษาปัญหาและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัด เชียงใหม่
4. เสนอกรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงินควบคู่กับการพัฒนาที่เหมาะสม

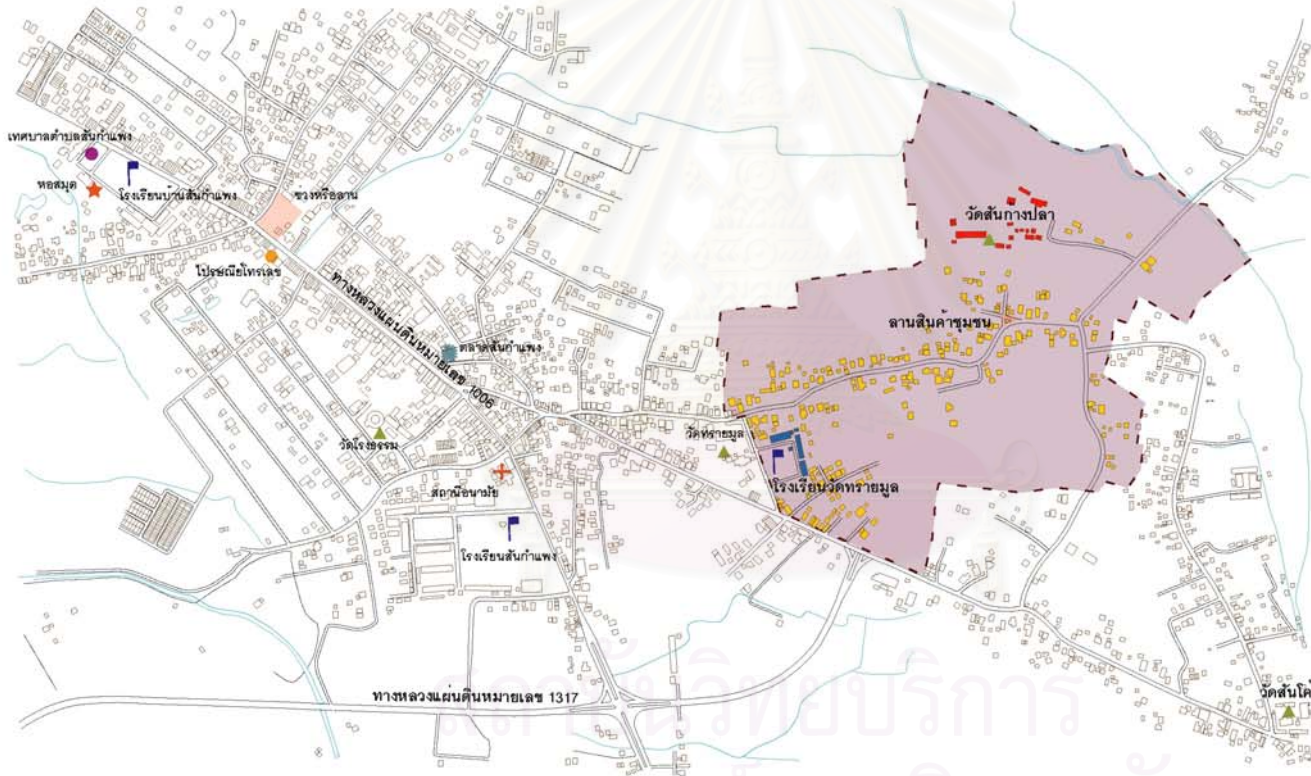
1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา หมู่ที่ 6 ต. ทราญมูล
อ. สันกำแพง จ. เชียงใหม่ ขนาดพื้นที่ 2.8 ตารางกิโลเมตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 1.1 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ชวงหรือลาน
- หอสมุด
- ไปรษณีย์โทรเลข
- โรงเรียน
- ตลาด
- เทศบาลตำบล
- วัด
- สถานีอนามัย

นายวิทยา ควงอิมมา

ที่มา : จากการสำรวจ ปี พ.ศ.2547

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 10000

สาขาวิชาวิจัยชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4.2 ขอบเขตการศึกษา

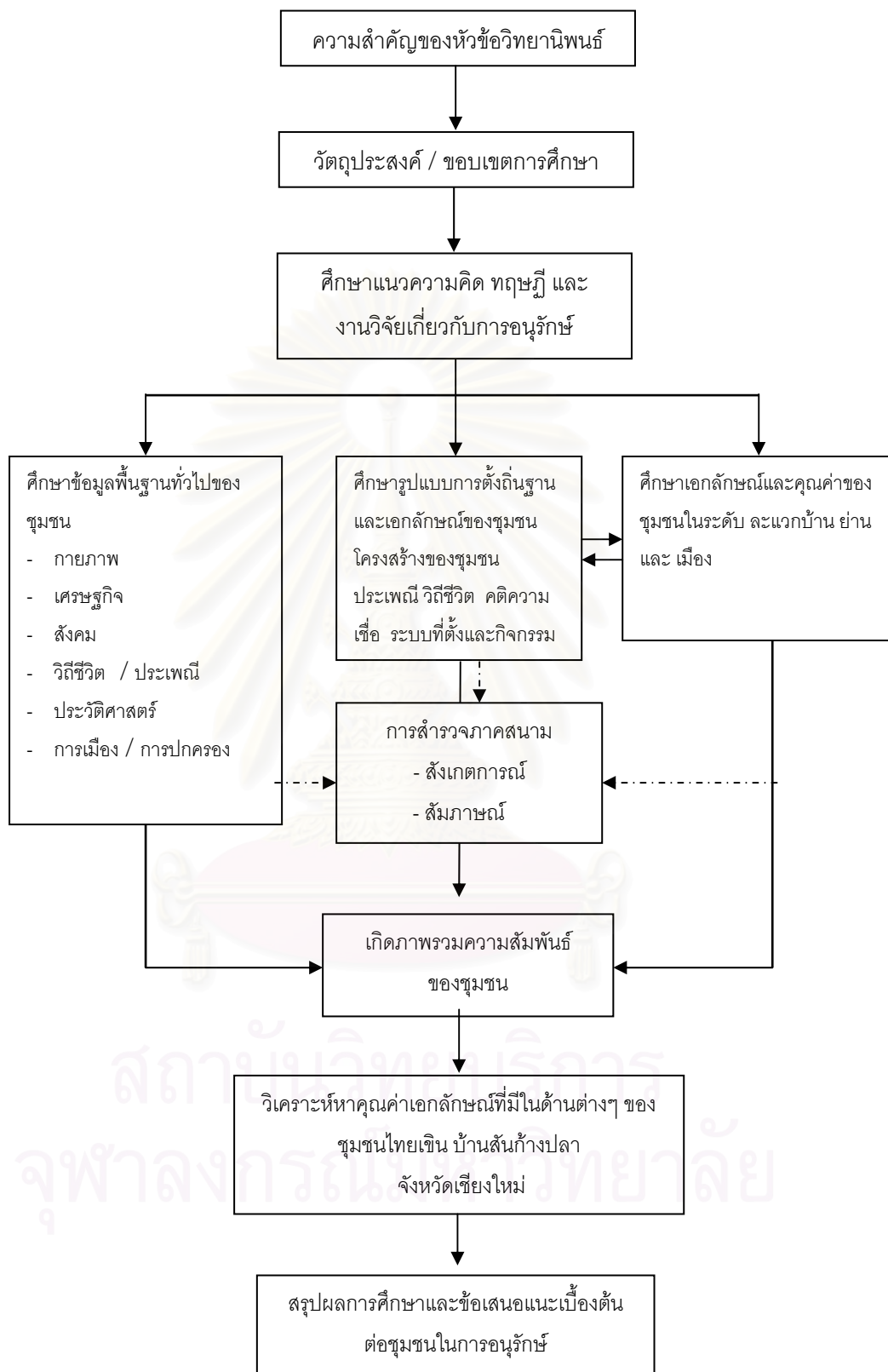
การศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงินบ้านสันกำแพงปลา โดยครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

- ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน การอนุรักษ์ชุมชน วิธีการดำเนินการอนุรักษ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาในด้านต่างๆ
- วิวัฒนาการของชุมชนไทยเงินบ้านสันกำแพงปลา และองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
- นโยบาย แผนพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น แผนพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ ที่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
- สภาพปัญหาและผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต การใช้พื้นที่ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
- แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

1.5 ขั้นตอนการศึกษา

1. รวบรวมและศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและชุมชน จากเอกสารทางวิชาการ ภาพถ่ายทางอากาศในแต่ละช่วงเวลา เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลง และรวบรวมข้อมูลมาเสนอในรูปแบบของแผนที่ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เชิงกายภาพ
2. ศึกษาแนวความคิดทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาล้านนาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม สภาพการตั้งถิ่นฐาน คุณค่าเอกลักษณ์ วิถีชีวิต คติความเชื่อ กิจกรรมและที่ตั้ง รวมถึงกฎหมายข้อบังคับที่เกี่ยวข้องในการมีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์ และเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม ในการศึกษาภายในพื้นที่
3. ศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ ในปัจจุบันโดยวิเคราะห์บทบาทความเชื่อมโยงของชุมชนกับสภาพแวดล้อม ทั้งภายในและภายนอก การคงอยู่ของลักษณะเฉพาะและคุณค่าของท้องถิ่นในระดับเมือง ย่าน และละแวกบ้าน ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเบื้องต้นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เอกสารทางวิชาการ การสำรวจพื้นที่ทางภาคสนาม และการสัมภาษณ์ในเชิงลึก
4. วิเคราะห์หาเอกลักษณ์และองค์ประกอบของท้องถิ่นที่มีคุณค่าในด้านต่างๆ หาศักยภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพปัญหา เพื่อค้นหาคุณค่าเอกลักษณ์ที่สืบเนื่องมาตามยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน
5. สรุปผลการศึกษาและเสนอมาตรการเบื้องต้นในการอนุรักษ์ที่เหมาะสม เพื่อคงคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

แผนภูมิที่ 1.1 แสดงขั้นตอนดำเนินการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อทราบถึงความเป็นมาและวิวัฒนาการของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
2. เพื่อทราบถึงคุณค่าของชุมชนที่เกิดขึ้นจากวิวัฒนาการและเอกลักษณ์ของชุมชน
3. เพื่อทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้ที่ดินของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
4. ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถใช้ในการวางแผนอนุรักษ์ชุมชนที่เหมาะสมกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
5. เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาการวางแผนการอนุรักษ์แก่ชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

1.7 วิธีดำเนินการวิจัย

1.7.1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่

- ศึกษาข้อมูลในเรื่องนโยบาย แผนพัฒนา โครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อวิเคราะห์ผลที่มีต่อการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
- เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนาม การจดบันทึก การสังเกต การสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาค้นคว้ารายงานการวิจัย แผนงาน เอกสาร แผนที่ ภาพถ่ายและหนังสือต่างๆที่เกี่ยวข้อง
- ศึกษาแนวคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน การอนุรักษ์ และวิธีการดำเนินการอนุรักษ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาในด้านต่างๆเพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา
- ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของชุมชนไทยเงิน ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่
- ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอนาคต

1.7.2 ศึกษาสภาพปัญหา ผลกระทบจากการพัฒนาของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

1.7.3 สรุปผลการวิเคราะห์การอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

1.8 คำจำกัด

เอกลักษณ์ ⁶	หมายถึง คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากควมมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในพื้นที่ระดับเมือง และระดับความเป็นย่านชุมชนทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม
ลักษณะเฉพาะ ⁷	หมายถึง สถานที่อันน่าจะจดจำนั้นมีเอกลักษณ์และการอยู่ดีในผู้นั้นตั้งอยู่ บนรากฐานของลักษณะทางวัฒนธรรม รวมไปถึงประสบการณ์ใน ความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรกอันเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปฏิสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่ จนกว่าจะเสียไป
ชุมชน ⁸	หมายถึง หมู่บ้าน ถือเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่เหนือระดับครอบครัวขึ้นไป การ ขยายตัวของหลายๆครอบครัวในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนเหล่านั้นมีการสังสรรค์กันอย่าง สืบเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมปะเพณี และระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน
การตั้งถิ่นฐาน ⁹	หมายถึง การเลือกทำเลที่ตั้งที่ดี ถือว่ามีชัยภูมิที่ดีจะใช้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะ ประกอบไปด้วย แม่น้ำ ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก ภูเขาและระบบการระบายน้ำ
คติความเชื่อ ¹⁰	หมายถึง ความเชื่อที่เป็นนามธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และธรรมชาติผ่าน ความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะประเพณีการ

⁶ Harry L. Garnham , Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character (Mesa :PDA, 1985),pp.1-7.

⁷ Harry L. Garnham , Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character pp.5.

⁸ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาราชธานี, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ : พิมพ์ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ , 2534), หน้า7-8.

⁹ ดวงจันทร์ อภาวชูธรรม์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พิทักษ์อินดีไชน์,2542) , หน้า44-59.

¹⁰ ดวงจันทร์ อภาวชูธรรม์ เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม, หน้า44.

นับถือผี เช่น ผีที่มีอยู่ในธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีเสื้อ
เมือง ที่สื่อผ่านออกมายังรูปธรรมหรือกายภาพและรวมไปถึงการใช้
พื้นที่ตลอดจนสถาปัตยกรรม

- คุณค่า¹¹ หมายถึง สิ่งที่มีความสำคัญทางคุณค่าประวัติศาสตร์ คุณค่าทางศิลปะ เกิด
จากความตระหนักถึงคุณค่าในงานศิลปะ โบราณวัตถุ และงาน
สถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นมูลเหตุการณ่อนุรักษ์ คุณค่าทางสังคม –
วัฒนธรรม เป็นคุณค่าที่เกิดจากพัฒนาการทางสังคมเป็นบันทึกที่
มีชีวิตเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อรักษาความสมดุลของ
ความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบันและอนาคต คุณค่าทาง
นิเวศวิทยา เป็นคุณค่าจากความสามารถในการใช้หรือจัดสรร
ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในแง่กายภาพ
เศรษฐกิจ และสังคม
- การอนุรักษ์¹² หมายถึง ความเข้าใจในการบำรุงรักษา สิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญไม่ให้
สูญหายสูญสลายตามอายุของสิ่งนั้น หรือไม่ให้เกิดการทำลายโดย
รู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ทั้งนามธรรม
(คติความเชื่อ) และรูปธรรม(กายภาพ)ควบคู่กันไป

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ Harry L. Garnham .Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character,pp.1.

¹² ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, “ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน : องค์การและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์,” เอกสารในการประชุม
เชิงปฏิบัติการเรื่อง มรดกวัฒนธรรมในเขตเมืองในประเทศไทย เสนอที่ ณ ห้องนครพิงค์ โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่า จังหวัดเชียงใหม่ 21-22
มิถุนายน 2542.(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในครั้งนี้ได้นำแนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพง จ.เชียงใหม่ เพื่อใช้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และเป็นหลักในการอ้างอิง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ นำไปสู่การอภิปรายข้อสรุป ตลอดจนเป็นแนวทางในการพิจารณาข้อเสนอแนะของการศึกษา ดังจะมี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ ดังนี้

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์
- 2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย
- 2.4 ชุมชน วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมทางสังคม
- 2.5 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 สรุปแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

2.1.1 ความหมายของการอนุรักษ์

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535 ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า เป็นการรักษาไว้ให้คงเดิม การอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ คือ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพให้ยาวนานที่สุด และเกิดประโยชน์มากที่สุด รวมถึงการสูญสิ้นไป หรือให้คงอยู่ในสภาพเดิม¹

กรมศิลปากรได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ ดังต่อไปนี้²

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน หมายถึง การดูแลรักษา การชะลอความเสื่อมสภาพ และความชำรุดทรุดโทรมของงานสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ซึ่งรวมถึงชุมชนต่างๆ ด้วยการอนุรักษ์ มีการดำเนินงานหลายระดับ ได้แก่ การป้องกัน การเสื่อมสภาพ การรักษาสภาพ การเสริมความมั่นคงแข็งแรง การบูรณะ การจำลองแบบ การสร้างขึ้นใหม่ และการประยุกต์การใช้สอย

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535

² กรมศิลปากร พ.ศ. 2531

- การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความรู้ในคุณค่าของความงามในงานศิลปะ สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้น
- การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจในเอกลักษณ์ของตนและชุมชน การดำรงเอกลักษณ์นั้นไว้ เพื่อเป็นเครื่องชี้วัดความเป็นมา วิวัฒนาการและพัฒนาการเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติและสังคม
- การอนุรักษ์ เป็นเรื่องความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนอารยธรรมของมนุษย์ รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์และบุคคลที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ
- การอนุรักษ์ เป็นเรื่องความเข้าใจที่อาศัยบทเรียนแห่งอดีตมาเปรียบเทียบสภาพปัจจุบัน เพื่อกำหนดงานที่เหมาะสม
- การอนุรักษ์ เป็นเรื่องความเข้าใจในการบำรุงรักษา สิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญไม่ให้อุสสูญหาย สูญสลายตามอายุของสิ่งนั้น หรือไม่ให้ถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

บัณฑิต จุลาสัย³ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์เป็นการเลือกแนววิถีที่เหมาะสมในการดำเนินงานเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) โดยการคงสภาพหรือเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่เป็นอยู่ หรือความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์⁴ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ชุมชนไว้สองความหมาย ทั้งชุมชนที่เป็นลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบงานสถาปัตยกรรมที่ต้องอนุรักษ์ เพื่อให้งานสถาปัตยกรรมดังกล่าวมีความเด่นสง่าเหมาะสมกับที่เป็นอาคารที่ต้องอนุรักษ์ และอีกลักษณะหมายถึง กลุ่มหรือบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐาน ตามลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพของแต่ละพื้นที่ ซึ่งอาจจะต้องมีการอนุรักษ์ทั้งบริเวณไว้ให้ครบถ้วนทุกลักษณะ นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพ

กล่าวโดยสรุปว่าการอนุรักษ์เป็นการคงไว้และฟื้นฟูลักษณะของพื้นที่ทั้งกายภาพ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และมรดกทางวัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1. การอนุรักษ์ในระดับเมืองหรือชุมชน (Urban Level) ได้แก่ การอนุรักษ์องค์ประกอบต่างๆที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ที่ทำการอนุรักษ์ เช่น อาคารในพื้นที่ ถนน ลานกิจกรรม

³ บัณฑิต จุลาสัย, การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนพื้นฐาน. (กรุงเทพฯ : 2532)

⁴ ประสงค์ เอี่ยมอนันต์, "การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน : องค์การและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์," เอกสารในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง มรดกวัฒนธรรมในเขตเมืองในประเทศไทย เสนอที่ ณ ห้องนครพิงค์ โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่า จังหวัดเชียงใหม่ 21-22 มิถุนายน 2542. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

2. การอนุรักษ์ในระดับของสถาปัตยกรรม (Architectural Level)

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์

คุณค่าของสิ่งทีควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในพื้นที่ระดับเมือง และระดับความเป็นย่านชุมชนทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

คุณค่าในการอนุรักษ์ว่ามี 4 ประเภท คือ

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา (Historical & Academic Value) เป็นคุณค่าที่เกิดจากความเข้าใจในความเป็นมาและเป็นไปของอาคาร สถานที่ หรือเมือง ซึ่งมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ตัวตนของเมืองและชุมชน

2. คุณค่าทางศิลปะ (Aesthetic Value) เกิดจากความตระหนักถึงคุณค่าในงานศิลปะ โบราณวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นมูลเหตุการอนุรักษ์ในยุคเริ่มแรก

3. คุณค่าทางสังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural Value) เป็นคุณค่าที่เกิดจากการคงอยู่ของลักษณะเฉพาะ (Continuity) ที่มีความต่อเนื่อง (Identity) ของสังคม โดยถือว่าพัฒนาการทางสังคมเป็นบันทึกที่มีชีวิตเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบันและอนาคต

4. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (Ecological Value) เป็นคุณค่าจากความสามารถในการใช้หรือจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในแง่กายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

2.2.1 เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character)

และลักษณะเฉพาะ (Identity)

Harry L. Garnham.⁵ กล่าวว่า แนวความคิดของความมีเอกลักษณ์นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจนหรือระบุตรงๆ สถานที่อันน่าจะจดจำนั้นมีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำเนียงการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1. มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

⁵ Harry L. Garnham , *Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character* (Mesa :PDA, 1985),pp.1-7.

2. ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน และป้อม ที่ตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ที่ตั้งทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3. ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรกอันเป็นผลมาจาก ปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปฏิสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมดซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจากผลของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม อสังหาริมทรัพย์ การขยายการขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร และการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ได้เปลี่ยนจินตภาพ คุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายของคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่ความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่าต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

2.2.2 องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity)

Harry L. Garnham.⁶ ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ
2. กิจกรรมและหน้าที่ที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมมีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร
3. การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ผู้คนตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอย

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของชุมชน

2.2.3 ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนและเอกลักษณ์

Harry L. Garnham.⁷ เห็นว่าบุคลิกลักษณะของเมืองมักเปลี่ยนไปไม่กลับคืนมา โดยการเจริญเติบโตของเมืองเป็นประเด็นหลัก และประเด็นรองขึ้นอยู่กับข้อตกลงในรายวัน การขาดแคลน

⁶ Ibid.,p.8.

⁷ Ibid.,p.9.

คุณลักษณะของเมืองนั้นมักจะไม่มีความเสี่ยงที่สังเกตเห็นว่าจะปรากฏชัด และจนกระทั่งวิถีชีวิตประจำวันเปลี่ยนไปส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร

ลักษณะเฉพาะของคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องได้รับการออกแบบเพื่อเอื้อต่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์นั้น ซึ่งหากทำได้ การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงอันมหาศาลจะไม่กระทบต่อคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ระดับเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเศรษฐกิจในระดับที่น่าพอใจไม่ทำลายคุณภาพอันสำคัญของเมือง

คุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นจะอยู่บนพื้นฐานดังต่อไปนี้

- ลักษณะทางสถาปัตยกรรม
- ลักษณะภูมิอากาศ โดยเฉพาะคุณภาพปริมาณแสง ปริมาณน้ำฝนและความแตกต่างในอุณหภูมิ
- ลักษณะเดิมทางธรรมชาติที่เฉพาะตัว
- ความทรงจำ และการถ่ายทอดความหมายของสถานที่ต่อบุคคลที่เคยมีประสบการณ์ด้วย

- การใช้วัสดุพื้นถิ่น
- ฝีมือช่าง
- ระดับการรับรู้ในพื้นที่ จุด ตำแหน่งของอาคารที่สำคัญ
- คุณค่าของประชากร
- สภาพแวดล้อมสาธารณะอันทรงคุณค่าที่สามารถเห็นและเข้าถึงได้
- กิจกรรมที่พบในชุมชน ทั้งในชีวิตประจำวันและตามฤดูกาล

หัวข้อเหล่านี้จะเป็นจุดเริ่มวิเคราะห์ในระยะเงื่อนไขของท้องถิ่นที่จะทำได้ และสามารถที่จะทำได้

- สร้างจิตวิญญาณหรือคุณลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน
- แบ่งแยกสถานที่หนึ่งออกจากสถานที่หนึ่ง
- เริ่มนำเข้าสู่คุณลักษณะพื้นฐานที่กล่าวไว้ 3 ส่วน คือ ลักษณะภายนอกและกายภาพ หน้าที่ใช้สอย และกิจกรรมที่สังเกตได้ ตลอดจนความหมายของสัญลักษณ์

การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงได้นำเรื่องเศร้าคล้ายกันไปสู่หลายชุมชน ความคล้ายคลึงที่กีดเซาะคุณภาพส่วนตัวของชุมชน ทำลายคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ของความคล้ายกันนี้เห็นได้จาก ป้ายที่ไม่เหมาะสม และไม่น่าดู สถาปัตยกรรมแบบแปะยี่ห้อเจ้าของเดียวกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษภัย รูปแบบการใช้ที่ดิน ทางหลวงและอาคาร

สาธารณะ การพัฒนาไม่ได้ทำลาย แต่สิ่งที่ทำลายคือการเอาคุณลักษณะที่แปลกแยกใส่ในสภาพแวดล้อมโดยที่ไม่คำนึงถึงสภาพเดิมที่เฉพาะตัวและในลักษณะที่คนในพื้นที่ต้องการ

2.2.4 เอกลักษณ์ทางด้านจิตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง

Kevin Lynch.⁸ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจิตภาพของเมือง และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง(The City Image and Its Elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น ๆ โดย Lynch พบว่ามีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการด้วยกันที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจิตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเองและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง อันได้แก่

1. ทางสัญจร (Paths) หมายถึง เส้นทางสัญจรหลักและรอง ที่ผู้คนใช้สัญจรไปมา โดยเมืองแต่ละเมืองจะมีโครงข่ายถนนทั้งถนนสายหลักและถนนสายรอง (Local Street) ซึ่งเส้นทางสัญจรจะมีส่วนสำคัญมากในการสร้างจิตภาพของเมือง เนื่องจากในขณะที่เราสัญจรผ่านในส่วนต่างๆ ของเมืองจะทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเมืองกับองค์ประกอบอื่นๆ ที่ถนนตัดผ่าน

2. ย่าน (Districts) เมืองแต่ละเมืองย่อมประกอบไปด้วยละแวกบ้านหรือย่านต่างๆ รวมเข้าด้วยกัน เช่นย่านศูนย์กลางเมือง ย่านชานเมือง ย่านพักอาศัย ย่านชุมชนทางรถไฟ เป็นต้น โดยลักษณะทางกายภาพ รูปทรงของอาคาร รูปแบบการสัญจร และกิจกรรมหลักของพื้นที่ตลอดจนลักษณะทางสังคม สามารถบ่งบอกได้ถึงความเป็นย่านของเมืองได้

3. ขอบเขต (Edges) เป็นแนวหรือเส้นกำหนดขอบเขตของย่าน โดยย่านบางแห่งจะไม่มีขอบเขตที่ชัดเจนแน่นอน เนื่องจากการขยายตัวของย่านบางย่านออกจากศูนย์กลางไปที่ละน้อยจนผสมผสานเข้ากับย่านอื่นๆ ทำให้ไม่สามารถแบ่งขอบเขตของย่านได้ชัดเจน

4. จุดหมายตา/จุดสังเกต (Landmarks) เป็นจุดสังเกตที่มีลักษณะเด่นภายในเมือง ที่ปรากฏแก่สายตาโดยทั่วไป ซึ่งจุดสังเกตสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- จุดสังเกตระยะไกล (Distance Landmarks) เป็นจุดสังเกตที่สามารถมองเห็นได้จากระยะไกล มักมีขนาดใหญ่หรือสูงเด่นเป็นพิเศษ จะใช้เป็นจุดอ้างอิงสำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ประจำถิ่น นั้น ๆ ซึ่งจุดหมายตาระยะไกล ได้แก่ เจดีย์ ภูเขา ตีกระฟ้า เป็นต้น

- จุดหมายตาระยะใกล้ (Local Landmarks) เป็นจุดสังเกตที่มีขนาดเล็กและสามารถมองเห็นในระยะใกล้ๆ เท่านั้น ส่วนใหญ่จะใช้เป็นจุดสังเกตสำหรับผู้นั้นๆ เช่น น้ำพุ อนุสาวรีย์ เป็นต้น

⁸ Kevin Lynch, *The Image of The city* (U.S.A.: The M.I.T press, 1960), pp.47-48.

โดยจุดหมายที่ดีควรเป็นจุดที่มองเห็นได้ชัดเจน ขณะเดียวกันก็ควรมีความสอดคล้องกลมกลืนไปยังองค์ประกอบอื่นๆ ของเมือง⁹

5. จุดรวม/ ศูนย์รวม (Nodes) มีลักษณะเป็นจุดสังเกตประเภทหนึ่ง แต่ต่างกันไปเป็นจุดรวมของกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนเป็นบริเวณที่มีการเคลื่อนไหวของกิจกรรมอยู่ตลอดเวลา มีความชัดเจนในการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในเมือง และบางครั้งจุดสังเกตและจุดศูนย์รวมก็อยู่ในสถานที่เดียวกัน เช่น บริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบย่อยอื่นๆ อีกหลายประการซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมืองแต่ละเมืองออกไป ซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าวได้แก่ รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (Landform) พืชพันธุ์ธรรมชาติ (Natural Verdure) ภูมิอากาศ (Climate)¹⁰ นอกจากนี้ยังรวมถึงรูปร่าง ขนาด ความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) ลักษณะของเนื้อเมือง (Texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและพื้นที่เปิดโล่ง (Urban Spaces and Open Spaces) มุมมองและเส้นขอบฟ้า (Visual and Skyline) ของเมือง

2.2.5 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพ

การศึกษาของ Speiregen , Paul D¹¹ องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1. สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์เมืองและสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอยเพื่อประเมินความสัมพันธ์และผลกระทบระหว่างงานสถาปัตยกรรมและเมืองกับพื้นที่สีเขียว เพื่อการเก็บรักษาพื้นที่ธรรมชาติที่เสริมสร้างคุณค่าให้เมืองไว้

2. รูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจรและพื้นที่เปิดโล่งความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งต่อพื้นที่ต่างๆ

3. ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ-ละเอียดจากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

โดย เกรน(Grain) หมายถึง ความละเอียดอ่อนหรือความหยาบของพื้นที่เมือง ส่วนพื้นผิว หมายถึง สัดส่วนของการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่ละเอียดและองค์ประกอบที่หยาบ

⁹ วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, องค์ประกอบของเมือง, 2538, หน้า 4.(อัครา)

¹⁰ เรื่องเดียวกันหน้า 5

¹¹ Paul D. Spreiregen, Urban Design : The Architecture of Towns of Town and Cities (New York: McGraw Hill, 1965),pp.51-64.

บริเวณชานเมืองที่มีบ้านเรือนและแปลงที่ดินขนาดเล็กจะมีเกรนละเอียดและมีพื้นผิวที่เป็นเอก
 รูป ขณะที่บ้านเรือนขนาดเล็กแต่แปลงที่ดินขนาดใหญ่เล็กผสมผสานกันก็ยังคงมีเกรนละเอียดแต่
 พื้นผิวไม่สม่ำเสมอ ส่วนภายในเมืองนั้นกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ซึ่งมีอาคารหลายขนาดรวมอยู่
 ด้วยกันจัดว่ามีเกรนหยาบพื้นผิวที่ไม่สม่ำเสมอ แต่ถ้าอาคารเหล่านี้มีขนาดเท่าๆกันก็จัดว่ามีเกรน
 หยาบและพื้นผิวที่สม่ำเสมอ

4. เส้นทาง (Routes) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรมและเมืองเป็นลำดับ
 ต่อเนื่องกันถ้าเราเดินทางไปตามเส้นทางของการสัญจร เส้นทางของการสัญจรที่มีผลต่อสภาพภูมิ
 ทัศน์ของพื้นที่ที่มันตัดผ่าน ตลอดจนสถาปัตยกรรมและเมืองที่มันอำนวยความสะดวกให้ เส้นทาง
 ของการสัญจรจึงเป็นตัวกำหนดรูปร่างของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของ
 เมืองเราควรเริ่มต้นจากพื้นที่ที่อยู่นอกขอบเขตของเมืองก่อน เราจะเห็นว่าทางหลวงหลายๆสาย มี
 ความสัมพันธ์ทางกายภาพที่แย่มากกับพื้นที่ที่มันให้บริการอยู่ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นการช่วย
 กำหนดความชัดเจนของพื้นที่แล้วยังเป็นการแบ่งพื้นที่ออกเป็นเสี่ยงๆ อีกด้วย

เส้นทางนำสายตา (Approach Route) ช่วยนำเราให้ไปรู้จักกับเมืองโดยนอกจากจะ
 แสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมและเมืองแล้วยังช่วยให้เรากำหนดจุดหมายปลายทางได้ด้วย
 เส้นทางหลักที่ผ่านเมืองได้แก่ถนนสายประธาน (Surface Arteries) ซึ่งควรจะได้รับการพิจารณา
 ในแง่ของการเชื่อมต่อกับถนนความเร็วสูง (Expressway) ความชัดเจนของรูปร่าง ความสัมพันธ์
 กับภูมิทัศน์ของเมือง รูปร่างของที่ตั้งอาคารและลักษณะการพาดผ่านพื้นที่ชุมชนรวมทั้งสิ่งประดับ
 บนท้องถนน (Street Furniture) ด้วย

สำหรับถนนซอย (Local Street) ซึ่งเป็นถนนขนาดเล็กที่เชื่อมต่อกับถนนสายประธานเข้า
 ด้วยกันนั้น ควรจะได้รับการพิจารณาว่ามีความชัดเจนระหว่างทางสัญจรของยวดยานและคนเดิน
 เท้าหรือไม่ คนเดินสามารถข้ามถนนได้สะดวกเพียงใดและมีความปลอดภัยเพียงพอหรือไม่ เน้น
 เฉพาะยานพาหนะในท้องถนน หรือเป็นแบบผ่านตลอด ถ้าเป็นแบบผ่านตลอดจะแก้ไขได้อย่างไร
 สัดส่วนของถนนมีความสัมพันธ์กับขนาดขนาดของชุมชนเพียงใด ตลอดจนแนวทางในการ
 อนุรักษ์หรือปรับปรุงรูปแบบต่างๆดังกล่าวสามารถกระทำได้มากน้อยเพียงใด¹²

การศึกษาของ Garnham , Harry L.¹³ พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่
 ที่สร้างลักษณะเฉพาะ (Identity) และความมีเอกลักษณ์ของเมืองจากองค์ประกอบทางกายภาพ
 และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

¹² วรรณศิลป์ พีระพันธุ์, องค์ประกอบของเมือง, 2538, หน้า 15-16.(อัตสำเนา)

¹³ Harry L. Garnham , Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character. (Mesa :PDA, 1985),pp.10-15.

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่ ได้แก่

- ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Topography) ประกอบด้วย ลักษณะสภาพแวดล้อมที่โดดเด่นตามธรรมชาติของที่ตั้งซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งแสดงขอบเขตหรือมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของเมือง

- ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรม (Greenery & Landscape) และสภาพแวดล้อมลักษณะของภูมิทัศน์ภายนอกอาคาร สภาพภูมิอากาศของชุมชน เป็นปัจจัยส่งผลต่อการใช้พื้นที่พื้นที่และการจัดภูมิสถาปัตยกรรมภายในชุมชน

- รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural style Richness & Colour) จะสะท้อนการใช้สอยและงานช่างฝีมือของชุมชนในช่วงเวลานั้น โดยพิจารณาจากคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม 4 ด้าน คือ

1. ด้านประวัติศาสตร์ พิจารณาจากอายุ ความเก่าแก่ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์

2. ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม พิจารณาลักษณะพิเศษและรูปแบบของความงาม

3. ด้านภูมิทัศน์ชุมชน พิจารณาความสำคัญของที่ตั้งและคุณค่าที่มีต่อย่านชุมชน

4. ด้านการท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สามารถใช้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้

- สภาพของอาคาร (Building Condition) เป็นการพิจารณาจาก การมีอาคารที่ยังอยู่ในช่วงอายุของการใช้งาน สภาพความทรุดโทรมของอาคาร และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอาคาร

- ช่วงอายุของอาคาร (Age Range of Building) เป็นการพิจารณาช่วงอายุอาคารที่มีความใกล้เคียงกันหรือต่างกัน และช่วงอายุอาคารที่ยังใช้งานได้กับช่วงอายุที่ใช้งานไม่ได้แล้ว

- วัสดุและพื้นผิวของอาคาร (Buildings Materials & Textures) วัสดุและพื้นผิวของอาคารในท้องถิ่น หรืออาคารในช่วงยุคใดยุคหนึ่ง จะมีรูปแบบเพื่อใช้เฉพาะกับอาคารที่อยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลานั้น

2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตเห็น เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรมรวมถึงอาคารและสภาพแวดล้อมต่อการใช้งานพื้นที่ ได้แก่

- จินตภาพของพื้นที่จากประเภทของกิจกรรม (The image of area perceived by activity) ประเภทกิจกรรมที่แตกต่างกันไปของชุมชน จะทำให้เมืองเกิดพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อใช้รองรับกลุ่มกิจกรรมที่แตกต่างนั้น

- ระดับของกิจกรรม (Level of Activity) แบ่งเป็นกิจกรรมหลักที่คนในชุมชนให้ความสำคัญและเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น งานประเพณี และกิจกรรมที่มีความน่าสนใจลดลงมา
  - ลักษณะที่ปรากฏชัด (Transparency) ของการมีกิจกรรม และวัฒนธรรมที่เด่นชัดซึ่งพบได้เมื่อเข้าเขตชุมชน
  - ลำดับและสัดส่วนของการใช้งาน (Range of Uses & Scale of uses) ความถี่ของการใช้งานและลักษณะของการใช้ที่เกิดขึ้นจะบอกลักษณะกิจกรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน
  - การรับรู้เสียงและกลิ่น (Sound & Smell) รูปแบบของเสียงและกลิ่นที่เกิดขึ้นเมื่อเข้ามาเขตบริเวณชุมชนนั้นจะสะท้อนลักษณะอาชีพหรือกิจกรรมที่ปรากฏชัดเจนของชุมชน
3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมายและประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะที่หลากหลายของสถานที่ที่สืบเนื่องจากการตอบสนองของประชากรต่อลักษณะทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอย ได้แก่
- รูปแบบของกรรมสิทธิ์ (Pattern of Ownership) ลักษณะเฉพาะของชุมชนในการรวมกรรมสิทธิ์การครอบครองพื้นที่โดยขึ้นกับขนาดและความเชื่อมโยงของพื้นที่
  - ข้อกำหนดของพื้นที่ (Area Rule) ได้แก่ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมาตรการของพื้นที่ที่จะส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพและสังคมของชุมชน
  - ระดับการปิดล้อม (Levels of Encloses) ความหนาแน่นหรือ ความเบาบางของกลุ่มอาคารที่ปิดล้อมพื้นที่ในชุมชน แสดงถึงระดับการใช้งาน (Uses) และการเข้าถึงของแต่ละพื้นที่ (Accessibility)
  - พื้นที่ว่าง (Open Space) คือที่เว้นว่างของเมืองที่มีรูปแบบธรรมชาติที่เปิดโล่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้น¹⁴ โดยที่เว้นว่างของเมืองจะมีตั้งแต่ที่เว้นว่างในรูปของถนนไปจนถึงที่เป็นสวนสาธารณะ และรวมไปถึงที่โล่งที่ล้อมรอบตัวเมืองอยู่ ซึ่งเราอาจแยกประเภทของที่เว้นว่างเหล่านี้ ออกเป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ
    1. รูปแบบสามัญหรือที่เว้นว่างของเมือง (Urban Space) ซึ่งโดยทั่วไปเกิดจากรูปด้านหน้าของอาคารและพื้นล่าง (Floor) ของเมือง
    2. รูปแบบธรรมชาติที่ถูกนำเข้ามาภายในหรือรอบๆเมือง โดยทั่วไปแล้วที่เว้นว่างของเมืองจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเด่นของมัน เช่น คุณภาพของการปิดล้อม คุณภาพของรายละเอียดและความเหมาะสมตลอดจนกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใน ที่เปิดโล่งในเมืองมีประโยชน์

¹⁴ Paul D. Spreiregen, *Urban Design : The Architecture of Towns of Town and Cities* (New York: McGraw Hill, 1965), pp.51-64.

ใช้สอยที่แตกต่างกันออกไปหลายประการด้วยกัน อาจจะเป็นเพื่อเสริมหรือต่อเติมรูปทรงของเมืองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นหรืออาจใช้เป็นพื้นที่สำรองสำหรับการขยายตัวของเมืองในอนาคตก็เป็นได้¹⁵

- โครงข่ายของที่ว่าง (Network of spaces) การเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายของที่ว่างในชุมชนจะแสดงถึงความถี่ ความห่าง และการเกิดขึ้นเฉพาะจุดของกิจกรรมภายในชุมชน

การเชื่อมต่อกันของโครงข่ายที่ว่างนี้จะสร้างให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคมขึ้นในเมือง (Urban social space) ที่แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่กับชุมชน ซึ่ง ได้แบ่งลำดับศักดิ์ของพื้นที่ตามรูปแบบที่กลุ่มหรือบุคคล อาศัยเคลื่อนย้าย และมีปฏิสัมพันธ์ ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. พื้นที่ระดับครอบครัว (Family space) เป็นเครือข่ายความเชื่อมโยงในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระดับทั่วไป
2. พื้นที่ละแวกบ้าน (Neighborhood space) เป็นเครือข่ายที่ขึ้นนำการเคลื่อนไหวในระดับทั่วไปและในชีวิตประจำวัน
3. พื้นที่ทางเศรษฐกิจ (Economic space) เป็นศูนย์รวมของการจ้างงานอันมั่นคง
4. ส่วนของเมืองหรือพื้นที่ทางสังคมระดับภูมิภาค เป็นความเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวในภาพกว้างของความเป็นเมือง

2.3 ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย¹⁶

ส่วนใหญ่ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไทยในแต่ละภาคมีความคล้ายคลึงกัน คือ การเลือกทำเลที่ตั้งที่ดี ถือว่ามีชัยภูมิที่ดีจะใช้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะประกอบไปด้วย

1. แม่น้ำ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และมั่นคงที่คู่กับสังคมเกษตรกรรมเพราะต้องใช้น้ำในการเพาะปลูกและดำรงชีวิต ใช้ในการคมนาคมขนส่ง หรือเป็นปราการธรรมชาติที่ช่วยป้องกันจากศัตรู

2. ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัยและการเพาะปลูก

3. ภูเขา ซึ่งได้รับอิทธิพลเรื่องฮวงจุ้ยจากประเทศจีน เช่น ชัยภูมิที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่หรือสุโขทัย มีภูเขาอยู่ทางทิศตะวันตกและที่ราบอยู่ทางทิศตะวันออก

4. ระบบการระบายน้ำ เช่น ดูความลาดเอียงของพื้นที่ หรือ แนวการไหลของน้ำ ทั้งนี้เพื่อป้องกันน้ำท่วมหรือการกัดเซาะดินของน้ำ

ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานเฉพาะแบบเฉพาะภูมิภาค อาทิเช่น

¹⁵ วรรณศิลป์ พีระพันธุ์, องค์ประกอบของเมือง, 2538, หน้า 13.(อัคราณา)

¹⁶ ดวงจันทร์ อภากรชอุ่ม เจริญเมือง, เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม. (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิฑิตินดีไซน์,2542) , หน้า44-59.

1. ความเชื่อเรื่อง “ขีด” ของคนล้านนา “ชะล้า” ของคนอีสาน หรือ “ข้อห้าม” ของคนในภาคกลาง เกี่ยวกับการตั้งเมืองและองค์ประกอบของเมือง การเลือกพื้นที่ทำกิน การใช้พื้นที่สาธารณะ การตัดการพันต้นไม้ เป็นต้น

2. ความเชื่อของชุมชนไทในภาคเหนือรวมไปถึงไทลื้อในสิบสองปันนาที่มีการจัดตั้งตัวเมืองประสานความเชื่อกับนิเวศวิทยา โดยแบ่งการตั้งถิ่นฐานเหมือนสรีระของคน เช่น เมืองๆหนึ่งจะมี “หัวเมือง กลางเมือง และหางเมือง (หรือหัวเมือง คิงเมือง และล่าเมือง)” โดย “หัวเมือง” จะอยู่ด้านทิศเหนือ จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด ต้องอยู่บนพื้นที่สูงและหันไปทางทิศเหนือ มี “ดอยขุมเจ้าหัวเมือง” คือดอยหรือที่ราบสูงปกอยู่ทางทิศเหนือด้วย บริเวณหัวเมืองจัดเป็นที่ตั้งของ “เวียงเจ้า” หรือองค์การปกครอง แคว หรือ หนองน้ำใหญ่ประจำเมือง ต้นไทรใหญ่ที่อยู่ของ “เสื่อเมืองใหญ่” หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมือง และ”หอฟ้าเหนือหัว” ศาลบูชาเทพเจ้าของเมือง ถัดจากหัวเมืองมีลานกว้างเรียกว่า “ชวงเมือง” ส่วนกลางชุมชนเรียกว่า “ใจกลางเมือง” จุดกึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมดเรียกว่า “สะดือเมือง” กลางเมืองจะเป็นที่ตั้งของ”กาด” หรือ ตลาด สวนกล้วยหรือสวนหยวก(กล้วยป่า) ส่วน “บ้านไพร่”หรือหมู่บ้านไพร่ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า “ครัวเมือง” หรือพลเมือง จะอยู่ตั้งแต่กลางเมืองจนท้ายเมือง รอบเมืองนั้นเป็น”นา” หรือ “บ้าน” หรือผืนที่นากว้างขวางอุดมด้วยเหมืองฝายอันเป็นที่ตั้งของ “บ้านขำบ้านเลก” หรือหมู่บ้านของขำและเลก กลุ่มหมู่บ้านเหล่านี้เรียกว่า”จอง” (ช่อง) ก็ได้ บางครั้งเรียก “จองกอน้ำ” (หมู่บ้านที่ควบคุมดูแลระบบน้ำชลประทาน) ท้ายเมืองหรือหางเมืองด้านใต้เปรียบเหมือนเป็นเท้าคน จะเป็นที่ตั้งของป่าชานอกเมือง อย่างไรก็ตามก็ติดยละเอียดทุกอย่างอาจไม่เหมือนกันตามที่กล่าวมา เช่น ไม่ได้มีตลาดตั้งอยู่กลางเมืองเหมือนกันทุกเมือง แต่เมืองส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาเป็นหลัก

3. ความเชื่อที่เป็นนามธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและธรรมชาติผ่านความเชื่อและพิธีกรรมโดยเฉพาะประเพณีการนับถือผี เช่น ผีที่มีอยู่ในธรรมชาติ ผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีเสื่อเมือง

4. ความเชื่อเรื่องเส้าอินทิลของเผ่าลัวะในภาคเหนือเพื่อบูชาพระอินทร์กลางใจเมือง ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องเส้าใจบ้าน หรือเส้าหลักเมืองของคนไทยในภูมิภาคต่างๆ

5. ความเชื่อเรื่องศูนย์กลางจักรวาลหรือเขาพระสุเมรุ ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและพุทธ อาจมีการสร้างพระบรมธาตุกลางเมืองเสมือนเขาพระสุเมรุ และมีพระบรมมหาราชวังอันเป็นที่ประทับของกษัตริย์หรือสมมติเทพอยู่ใกล้ศูนย์กลางจักรวาล ความเชื่อนี้ต่างจากความเชื่อเรื่องของเขมรที่สร้างทุกอย่างให้อยู่ในกรอบเรขาคณิต ขณะที่ไทยมักสร้างเมืองให้มีรูปทรงตามธรรมชาติ การออกแบบทางผังเมืองอาศัยความสะดวกเป็นหลัก

6. ความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้าน เช่น ไม่หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทางขึ้นบ้าน มักจะหันออกสู่ถนนหรือคลอง ตัวบ้านจะหันแนวยาวตามแนวตะวันเพื่อรับแสงแดดและเลี้ยงลมหนาว จัดห้วนอนไปตามทิศได้ตามคติโบราณหรือตามทิศตะวันออกตามคติพุทธ เป็นต้น

2.4 ชุมชน วิถีชีวิตชุมชน และกิจกรรมทางสังคม

ชุมชน¹⁷ คือ “หมู่บ้าน (Village)” ถือเป็นหน่วยทางสังคมที่อยู่เหนือระดับครอบครัวขึ้นไป การขยายตัวของหลายๆครอบครัวในพื้นที่บริเวณเดียวกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนเหล่านั้นมีการสังสรรค์กันอย่างสลับเนื่องจนกลายเป็นพวกเดียวกัน มีรูปแบบการดำรงชีวิตขนบธรรมเนียมปะเพณี และระบบความเชื่อเป็นอย่างเดียวกัน มีภาษาที่สื่อสารกันเองได้ บริเวณหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นชุมชนเช่นนี้ จะประกอบด้วยโครงสร้างทางกายภาพที่เห็นได้ชัดก็คือ กลุ่มของบ้านเรือน จะมีวัดเป็นศูนย์กลาง มีโรงเรียน ศาลเจ้า ร้านค้า โดยเฉพาะวัดนับได้ว่าเป็นศูนย์กลางที่เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนอย่างเด่นชัด

Poplin มองชุมชนใน 3 สถานะ¹⁸ คือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit) โดยเห็นว่าอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน นั่นคือสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากการปรับตัวของคนอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์

2. ชุมชนในฐานะหน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (Community as a Social Organization Unit) ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่ง ประกอบด้วยระบบย่อยซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคม การควบคุมทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การผลิต การบริโภค และการกระจายสินค้าและบริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังถูกมองว่าเป็นโครงข่ายการปะทะสัมพันธ์กันทางสังคมอีกด้วย การติดต่อสัมพันธ์กันจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆ ถ้าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่อยู่ในชุมชนหรือในระดับเดียวกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวราบ (Horizontal Ties) และถ้าความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างระดับกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) การปฏิสัมพันธ์กันในระดับชุมชนจะอยู่ใน

¹⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาอาณาจักรสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ(กรุงเทพฯ : พิชฌิมศ พริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ , 2534), หน้า7-8.

¹⁸ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 25-26.

3 รูปแบบใหญ่ คือ การร่วมมือกัน (Cooperation) การแข่งขันกัน (Competition) และ ความขัดแย้ง (Conflict)

3. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม (Community as a Psycho-cultural Unit) เกิดความรู้สึก “Community Sentiment” หรือรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงเกิดความรู้สึกผูกพันร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ทางสังคม และเป้าหมายร่วมกัน

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ เสนอว่า ชุมชนจะมีระบบความสัมพันธ์ที่ขึ้นอยู่กับ 3 ระบบย่อยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน กลายเป็นโครงสร้างที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ ระบบย่อยทั้ง 3 ได้แก่¹⁹

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
  2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วย ครอบครัว เครือญาติ ชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
  3. ระบบความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม ที่เป็นการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การนับถือผีसाงเทวดา ลัทธิพราหมณ์
- ชุมชนถือเป็นระบบสังคมหนึ่งที่จะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการจัดการชุมชนและการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆในชุมชน กลายเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่างๆทางสังคมขึ้นในชุมชนที่สอดคล้องสภาพภูมิศาสตร์ ระบบการผลิตในสังคม ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน และระบบศาสนาและความเชื่อ หรือเรียกได้ว่าเกิดเป็น “วิถีชีวิตชุมชน” ซึ่งก็คือเป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรม” ด้วย

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตามระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและเป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีชุมชนนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก²⁰ คือ

1. กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ (Sacred Activities) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความเคารพศรัทธาในสิ่งบางสิ่งของมนุษย์ ซึ่งในภูมิภาคล้านนาจะแบ่งออกเป็น²¹
  - 1.1 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
  - 1.2 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
  - 1.3 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

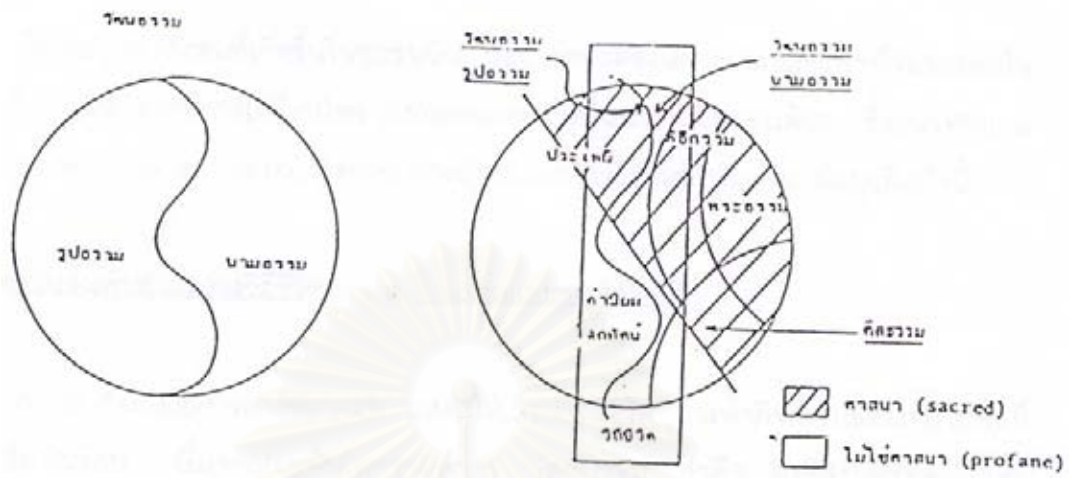
¹⁹ สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิตกับการพัฒนาชนบท (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533), หน้า 12-13, อ้างใน สุทัศน์ กันทะมา, “การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา ภาควิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาวชิราวุธเชียงใหม่, 2542), หน้า 11-12.

²⁰ Don Townsend, Denpasar, “Bali: triumph of the profane”, in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays*. Edited by Marc askew and William S, Logan (Geelong : Deakin University Press, 1944), pp.227.

²¹ สิทธิ บุตรอินทร์, โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา (เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2523), อ้างใน วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา,” ในเอกสารรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนา เรื่องเอกลักษณ์และการสืบสานสถาปัตยกรรมในภาคเหนือ (เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2540), หน้า 2-4.

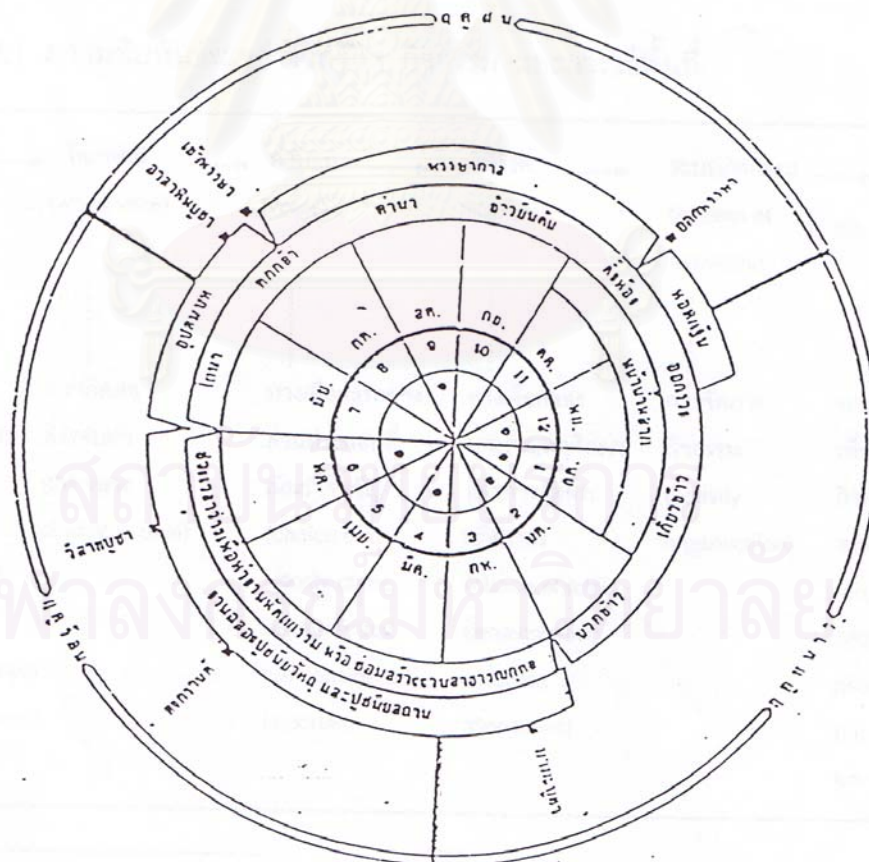

2. กิจกรรมทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ(Profane Activities) หมายถึง กิจกรรมอื่น ๆ ที่ไม่ได้เกิดจากความเคารพศรัทธา

ภาพที่ 2.1 แสดงความหมายวัฒนธรรม

ที่มา : สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ ปี พ.ศ. 2542

ภาพที่ 2.2 แสดงวิถีชีวิตชุมชนในรอบปี

ที่มา : สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ ปี พ.ศ. 2542

2.5 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น นอกจากจะต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันของคนในชุมชนแล้ว ยังจะต้องมีการเคลื่อนไหว(Movement) เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนด้วย ซึ่งแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชน มีแนวคิดดังนี้

2.5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่

Amos Rapoport และ Haryadi²² แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความหมายคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อ ทัศนคติทางภูมิศาสตร์ ทัศนคติทางเศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถวิเคราะห์คุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

ที่มา : คณิชา รอดเรืองศรี ปี พ.ศ. 2543 อ้างใน Amos Rapoport และ Haryadi

²² Amos Rapoport, "Spatial Organization and the Built Environment," in *An Companion Encyclopedia of Anthropology: Humanity, Culture and Social life*. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp.460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings: The Case of Yogyakarta

2.5.2 ระบบกิจกรรมและอาณาเขตครอบครองของมนุษย์

ระบบกิจกรรมที่เกิดบนพื้นที่ทั้งในระดับบุคคล(Individual Level) และระดับกลุ่ม (Group Level) จะประกอบด้วยองค์ประกอบ3 ส่วนใหญ่²³ คือ

1. เวลา (The Time of an Activity) แบ่งเป็นช่วงเวลาของการทำกิจกรรม (Duration) และเวลาที่ทำกิจกรรม (Time of occurrence)

2. พื้นที่ที่ถูกใช้ทำกิจกรรม (The space over which the activity takes place)

3. ชนิดของกิจกรรม (The Type of Activity) อย่างไรก็ตาม ระบบกิจกรรมยังขึ้นอยู่กับ

- ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ(Socio-Economic Attributes)
- ตำแหน่งที่ตั้งของบ้าน (Home Location)
- ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ ณ ที่ตั้งนั้น (Length of Residence at Present Location)
- รสนิยมของการเดินทาง (Travel Preferences) หรือ การเคลื่อนที่ (Mobility) ซึ่งก็จะเกี่ยวกับต้นทุนที่ใช้ในการเดินทาง, การเป็นเจ้าของยานพาหนะ, วัตถุประสงค์ของการเดินทาง, ประเภทของเที่ยวการเดินทาง เป็นต้น

- ช่วงชีวิต (Stage in Life Course)

- โอกาสที่จะทำกิจกรรม (Opportunities)

ส่งผลให้เกิดเป็นโครงสร้างของรูปแบบกิจกรรม (Structure of Activity Patterns) ทั้งในระดับวัน (Daily) อาทิตย์ (Weekly) ฤดู (Seasonal) และช่วงชีวิต (Life Cycle) และยังขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของมนุษย์ (Human Spatial Behavior) มีอยู่ 2 แบบ²⁴ คือ

1. การใช้พื้นที่ระยะใกล้ (The Daily/ Temporary Use of Space) เป็นการเดินทางในระยะสั้นๆ และการเดินทางเป็นประจำ เช่น ไปซื้อของ ทำงาน ไปโรงเรียน เป็นต้น

2. การใช้พื้นที่ระยะไกล (The Longer – Term Commitment) จะใช้เวลาในการเดินทางนานกว่าและต้องใช้เวลาตัดสินใจเป็นพิเศษ เช่น การท่องเที่ยว การอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น

การใช้พื้นที่ทำกิจกรรมนี้ยังมีนัยแสดงให้เห็นถึงอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ ด้วยการแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์ทำได้หลายแบบ อาทิเช่น

1. ใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและลักษณะพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ เช่น

²³ Reginald G. Golledge and Robert J. Stimson, "Activities in Time and Space." In *Spatial Behavior : A Geographic Perspective* (New York : The Guilford Press, 1997), pp. 288-289.

²⁴ Jerome D. Fellmann, Arthur Getis and Judith Getis, *Human Geography : Landscapes of Human Activities*, 6th edition (New York : McGraw-Hill, 1999), pp.70-77.

1.1 Lyman และ Scott²⁵ แบ่งอาณาเขตครอบครองเป็น 4 ระดับคือ ร่างกาย (Body) การกระทำต่อกัน (Interaction) บ้านหรือถิ่น (Home) และสาธารณะ (Public)

1.2 Craven และ Wellman²⁶ พิจารณาวิถีชีวิตชุมชนที่แสดงออกผ่านระบบกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือที่เรียกว่าเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) พบว่าแต่ละบุคคลจะมีเครือข่ายทางสังคมส่วนตัวและชุมชนจะมีระบบซ้อนทับ (A Network of Network) สรุปได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1.2.1 The first Order Zones เกิดจากการรู้จักกันแลติดต่อกันโดยตรง แบ่งได้เป็น 6 ระดับ 2 ลักษณะ คือ

1) The First Three Zones (I –III) หมายถึง คนที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดจนเกิดความรู้สึกคุ้นเคยและความรัก เช่น คนในครอบครัว ญาติ หรือเพื่อนสนิท เป็นต้น

2) The Next Three Zones (IV-VI) หมายถึง คนที่มีความสัมพันธ์แบบผิวเผิน เช่นคนรู้จัก เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

1.2.2 The Second Order Zones เกิดจากคนที่ไม่รู้จักกันโดยตรง แต่มีการติดต่อกับคนที่รู้จักในระดับแรก (The First Order Zones) หรือกล่าวได้ว่าเป็นการซ้อนทับของเครือข่ายส่วนบุคคล (A Network of Overlapping Personal Networks)

2. ใช้ความใกล้ชิดและความถี่ของการใช้พื้นที่เป็นเกณฑ์ โดยแบ่งอาณาเขตครอบครองของมนุษย์เป็น 3 ระดับ²⁷ คือ

2.1 อาณาเขตที่เว้นว่างส่วนบุคคล คืออาณาเขตที่อยู่รอบตัวบุคคล

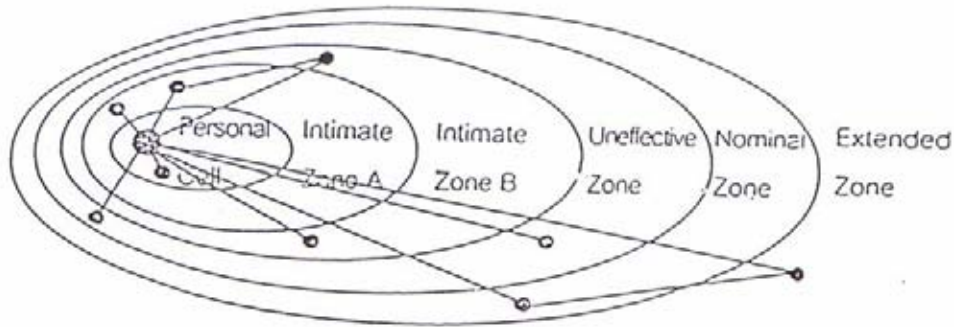
2.2 อาณาเขตส่วนบุคคล กึ่งบุคคล และอาณาเขตอื่นๆ ที่ใช้เป็นประจำและเป็นส่วนที่ต่อเนื่องจากที่เว้นว่างส่วนบุคคล มีขอบเขตชัดเจนพอควร

2.3 อาณาเขตสาธารณะทั่วไปและอาณาเขตส่วนบุคคลอื่นๆที่เราไม่ได้ใช้เป็นประจำและไม่มีความคุ้นเคยมากนัก ไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

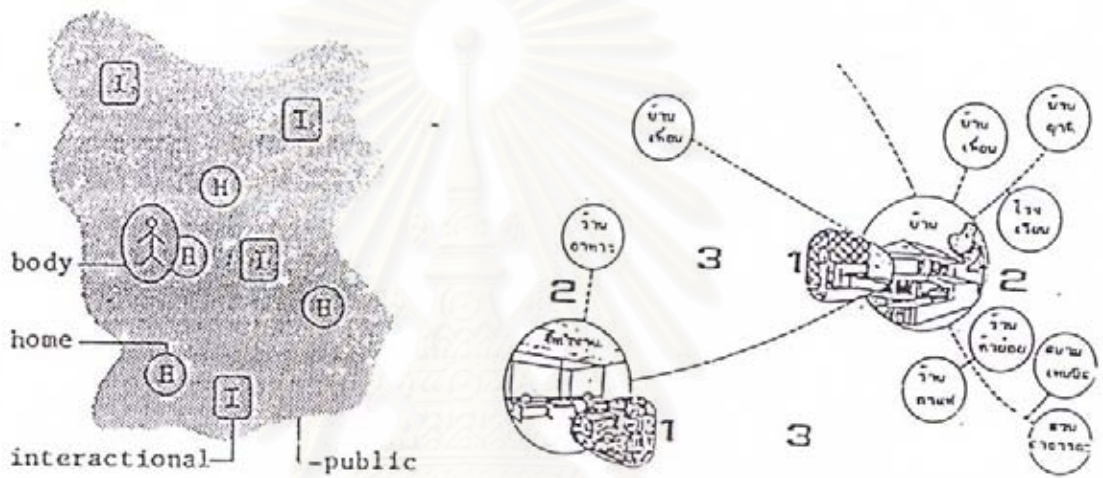
²⁵ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541), หน้า 211.

²⁶ จีตีวัฒน์ นงนุช, แนวทางการพัฒนาชุมชนวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ฯ , (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2542) , หน้า 10 .

²⁷ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน, หน้า 212-213.

ภาพที่ 2.3 แสดงระบบเครือข่ายซ้อนทับ (A Network of Network)
ที่มา : วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ปี พ.ศ. 2541

ก. แนวคิดของ Lyman และ Scott

ข. แนวคิดของ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร

ภาพที่ 2.4 แสดงอาณาเขตครอบคลุมของมนุษย์
ที่มา : วิมลสิทธิ์ หรยางกูร ปี พ.ศ. 2541

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาถึงคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนและงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่าง คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ เพื่อกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ ดังนี้

งานวิจัยของ อรศิริ ปาณินท์ เรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย²⁸ งานวิจัยนี้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ จะพบว่ามีลักษณะร่วมทางกายภาพของชุมชนและแหล่งที่ตั้งหมู่บ้านคล้ายคลึงกัน คือ

²⁸ อรศิริ ปาณินท์, สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ประเภทเรือนอยู่อาศัย, กรุงเทพฯ : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการ กรมศิลปากร, 2540

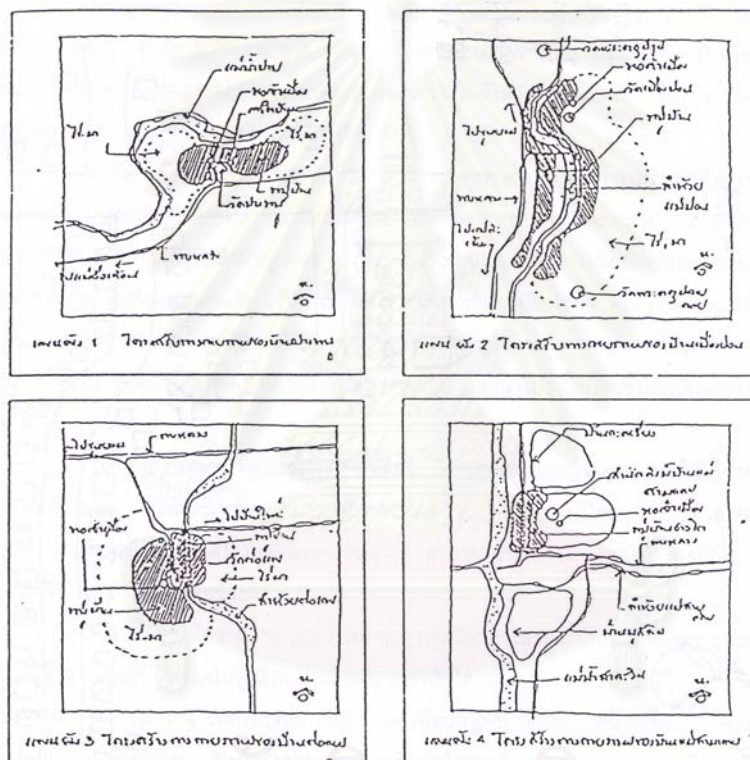
เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบริมแหล่งน้ำผสมกับการตั้งถิ่นฐานบนเนินสูงขึ้นไป ลักษณะเด่นทางกายภาพของบ้านและหมู่บ้านที่มีความร่มรื่นเขียวชอุ่มในลักษณะของสังคมเกษตรกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่อยู่อาศัยกับไร่นา ลักษณะทางนามธรรมของวัฒนธรรมที่ส่งผลถึงการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพ ดังนั้นในการพิจารณาภาพทางกายภาพของชุมชนใดชนใดในทุกระดับทั้งในชุมชนเมืองและชนบทเราจะพบการชูดบ่อน้ำหลายๆ ประเภทในหมู่บ้านเพื่อการอุปโภค บริโภคและจากระบบต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำนี้เองที่สะท้อนให้เห็นความร่มรื่นชุ่มชื้นของชุมชนทั้งระดับเมืองและระดับหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่อยู่อาศัยกับไร่นา เราจะพบว่าโครงสร้างของชุมชนทุกประเภทมีลักษณะร่วมกันทางกายภาพ คือในชุมชนเมืองมี ศูนย์กลางที่ขั้วเมือง และมีคุ้มเจ้าเมืองเป็นที่ตั้งเสาหลักเมือง หรืออินทิลเมืองพร้อมมีวัดของชุมชน ตามปกติบริเวณปลายชุมชนจะเป็นที่ตั้งหอเสื่อเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะถือเป็นที่ตั้งสถิตของ วิญญาณวีรบุรุษในอดีต ถัดจากเมืองหรือหมู่บ้าน มีโครงสร้างทางกายภาพเช่นเดียวกับชุมชนเมือง คือประกอบด้วยลานกลางหรือช่วงบ้าน เป็นที่ตั้งของ "เสาใจบ้าน" ซึ่งเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทาง ประเพณีของหมู่บ้านและกิจกรรมตลอดปี ลักษณะโครงสร้างของการวางผังของแต่ละบ้านที่ส่งผลถึงในระดับชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรม

คณิตชา รอดเรืองศรี ได้ทำการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการทำ กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ชุมชนของชาวไต่บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน โดย ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชน เพื่อใช้เป็น แนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยแบ่ง ออกเป็น 2 ส่วน 1. ศึกษาลักษณะของชุมชนในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการ ชุมชน เพื่อหาอิทธิพลที่มีต่อการตัดสินใจแสดงพฤติกรรม หรือการทำกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน 2. ศึกษารูปแบบการทำกิจกรรมทางสังคมและการ ใช้พื้นที่ของคนในชุมชนว่า มีลักษณะและทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ณวรรณ สายเชื้อ ได้ทำการศึกษา แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา โดยศึกษาถึงผลกระทบการเรียนรู้สังคมทั้งหมดภายใน ท้องถิ่นเมืองสงขลา ที่มีพัฒนาการ ท้องถิ่นจากอดีตถึงปัจจุบัน มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และ พัฒนาให้ถูกทิศทางไปอย่างมีคุณภาพ สงขลาที่มีพัฒนาการท้องถิ่นที่ยาวนานต่อเนื่องตลอด ได้ทิ้ง ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานไว้มากมายที่มีคุณค่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรแก่ การอนุรักษ์ รวมไปถึงการที่เป็นเมืองพิเศษ พื้นที่แห่งชีวิต เกิดความมั่งคั่งในด้านต่างๆ และได้ เกิดการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งด้านบวกและด้านลบ แนวทางการอนุรักษ์และ พัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสม คือ การทำให้คนในท้องถิ่นรู้ว่าอะไรจะปรับตัวอย่างไร รู้จักรากเหง้าของตน โดยการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประเพณีวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต และภูมิ

ปัญญาในท้องถิ่น เกิดการตื่นตัวของประชาชนในท้องถิ่น โดยทำให้เกิดการสำนึกห่วงแหนสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่มีคุณค่าควบคู่ไปกับการพัฒนา

งานวิจัยของ อรศิริ ปาณินท์ เรื่องสถาปัตยกรรมไตในหมู่บ้านต่างๆของจังหวัดแม่ฮ่องสอน²⁹ มีแนวคิดที่ว่าโครงสร้างทางกายภาพหลักของหมู่บ้านไตในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ ตัวหมู่บ้าน หอเจ้าเมือง เสาใจบ้าน วัดหรือสำนักสงฆ์ ลำน้ำหรือแม่น้ำและไร่นา แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของผังหมู่บ้าน รวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในด้านสังคมละความเชื่อ ทั้งหมดมีผลต่อกิจกรรมและสังคมชุมชนโดยรวมได้ชัดเจน ในส่วนของตัวบ้านก็มีการใช้พื้นที่ในบ้านที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเชื่อต่างๆด้วย อาทิเช่น การวางตำแหน่งของหิ้งพระ การวางตำแหน่งห้องนอน

ภาพที่ 2.5 แสดงโครงสร้างทางกายภาพของหมู่บ้านต่างๆในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่มา : อรศิริ ปาณินท์ ปี พ.ศ. 2539

ความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับหมู่บ้านชาวไตลื้อในสิบสองพันนา³⁰

จุเหลียงเหวิน เน้นแนวคิดงานวิจัยว่า อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไตลื้อในสิบสองพันนา เห็นได้ชัดจากการวางผัง

²⁹ อรศิริ ปาณินท์, สถาปัตยกรรมไต (กรุงเทพฯ : บริษัท ประชาชน จำกัด , 2539).

³⁰ จุเหลียงเหวิน, ชนชาติไต : สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, 2534) หน้า 9-33.

หมู่บ้านที่จะต้องมืองค์ประกอบหรือโครงสร้างทางกายภาพตามคติความเชื่อ เช่น ใจบ้าน ประตูหมู่บ้าน วัด รูปทรงของบ้านเรือน ยุ่งฉาง ตลอดจนบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามผังหมู่บ้านไม่ได้มีรูปแบบตายตัวเหมือนกันทุกหมู่บ้าน เพราะถูกกำหนดหรือจัดด้วยสภาพภูมิศาสตร์ ดังนั้นคติความเชื่อและสภาพทางภูมิศาสตร์จึงสามารถใช้เป็นเกณฑ์แยกประเภทหรือชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของหมู่บ้านได้

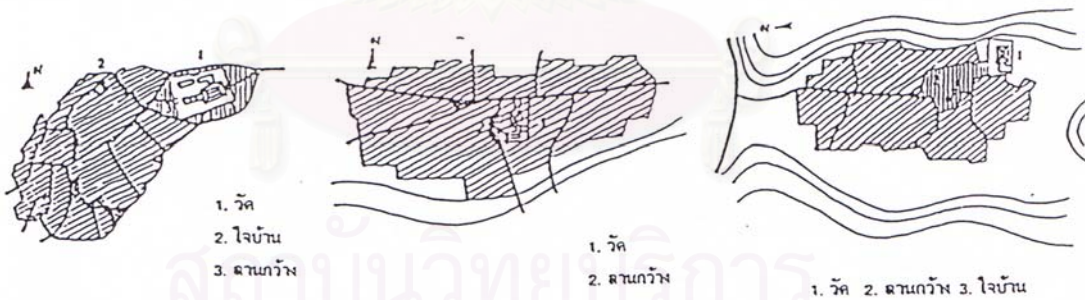

ก. การวางผังหมู่บ้านในยุคแรก

ข. การวางผังหมู่บ้านเมื่อมีวัด

ภาพที่ 2.6 แสดงการวางผังหมู่บ้านตามอิทธิพลความเชื่อ

ที่มา : งามพรรณ เวชชาชีวะ ปี พ.ศ. 2542

ภาพที่ 2.7 แสดงตัวอย่างผังหมู่บ้านแบบต่าง

ที่มา : งามพรรณ เวชชาชีวะ ปี พ.ศ. 2542

2.7 สรุปแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา

จากการศึกษาข้างต้น แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ที่ให้ความหมายของการอนุรักษ์ในด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างนามธรรมและรูปธรรม ในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าเอกลักษณ์ นั้นได้กล่าวถึงคุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากควมมีเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่ตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมืองที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในพื้นที่ระดับเมือง และระดับความเป็นย่านชุมชนทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไปจากพื้นที่อื่นๆ และแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน ส่วนใหญ่ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไทยในแต่ละภาคมีความคล้ายคลึงกัน คือ การเลือกทำเลที่ตั้งที่ดี ถ้าวามีชัยภูมิที่ดีจะใช้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานจะประกอบไปด้วย แม่น้ำ ที่ราบเพื่อการอยู่อาศัย และการเพาะปลูก ภูเขา และระบบระบายน้ำ เห็นได้ว่ามีแนวความคิดหลากหลายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาในครั้งนี้ได้ โดยใช้แนวความคิดหลักเป็นฐานของกรอบและแนวความคิดอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องมาประกอบกัน ซึ่งจากการทบทวนกรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะประยุกต์จากแนวคิดของ เอมอส เรฟโพพอร์ต (Amos Rapoport) เป็นหลัก โดยจากแนวความคิดที่ว่า ลักษณะของชุมชน อาทิเช่น ระบบของกิจกรรมและระบบที่ตั้ง พัฒนาการของเมืองและชุมชน คุณค่าเอกลักษณ์ ศาสนาและความเชื่อ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมหรือการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนบนพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน นอกจากจะสะท้อนให้เห็นคุณค่าเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตชุมชน ยังสามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ จะช่วยในการอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปเพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในบทต่อไป ได้ดังนี้ การอนุรักษ์ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการคงไว้และฟื้นฟูลักษณะองค์ประกอบด้านต่างๆ ของพื้นที่ชุมชน ทั้งทางกายภาพ สถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ของพื้นที่ คุณค่าเอกลักษณ์นี้เกิดจากคติความเชื่อที่สัมพันธ์กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สะท้อนออกมาเป็นองค์ประกอบทางกายภาพ ผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่และกิจกรรมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง ผ่านมิติเวลาที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรม และการใช้พื้นที่

ตารางที่ 2.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวความคิด	สรุปประเด็น
แนวความคิดเกี่ยวกับอนุรักษ์	
<p>- ความหมายของการอนุรักษ์ โดย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2535 กรมศิลปากร</p> <p>บัณฑิต จุลาลักษณ์</p> <p>ประสงค์ เขี่ยมอนันต์</p> <p>Arnold wittick สุกัญญา เขี่ยมชัย</p>	<p>-เป็นการรักษาไว้ให้คงเดิม รู้จักรักษาไม่ให้อายุสั้นหรือให้คงอยู่ในสภาพเดิม</p> <p>-การดูแลรักษา การชะลอความเสื่อมสภาพและความชำรุดทรุดโทรมของงานสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆซึ่งรวมถึงชุมชนด้วย</p> <p>-การเลือกแนววิธีที่เหมาะสมในการดำเนินงานเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยการคงสภาพหรือเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็นในสถานการณ์ปัจจุบัน</p> <p>-เป็นกาคงไว้และฟื้นฟูลักษณะของพื้นที่ทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ และมรดกทางวัฒนธรรม</p> <p>-การใช้และการจัดการอย่างฉลาด วางแผนอย่างรอบคอบ โดยมีการปรับปรุงกลุ่มอาคารบริเวณใกล้เคียง</p>
แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์	
- เอกลักษณ์ คุณลักษณะ และลักษณะเฉพาะของ Gamham	ให้แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ในลักษณะที่ครอบคลุมทั้งทางด้านกายภาพและวัฒนธรรม
- เอกลักษณ์ทางด้านจินตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองของ Kevin Lynch	วิเคราะห์เอกลักษณ์ทางด้านจินตภาพที่เกิดจากสภาพทางกายภาพเป็นหลัก
- แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพ Speiregen, Paul D วรรณศิลป์ พีรพันธุ์	องค์ประกอบของเมืองที่มีความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ของแต่ละพื้นที่ของเมืองซึ่งจะรวมไปถึงสภาพภูมิประเทศ รูปร่าง ขนาด ความหนาแน่นของเมือง ลักษณะของเนื้อเมือง และเส้นทาง
ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานในสังคมไทย	
ดวงจันทร์ อภาวชูรุทธ์ เจริญเมือง	ความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของคนไทย การเลือกทำเลที่ดีถือว่ามีชัยภูมิที่ดี ความเชื่อเรื่อง "ขีด" ของคนล้านนาเกี่ยวกับการตั้งเมืองและองค์ประกอบของเมือง การเลือกพื้นที่ทำกิน การใช้พื้นที่สาธารณะ ความเชื่อที่เป็นนามธรรม แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและธรรมชาติผ่านความเชื่อและพิธีกรรม

ตารางที่ 2.1 แสดงการทบทวนแนวความคิดเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย(ต่อ)

แนวความคิด	สรุปประเด็น
กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่	
Amos Rappoport	วิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจาก “วัฒนธรรม” ว่าเป็น สิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อ สภาพภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถวิเคราะห์คุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรมในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

ที่มา : จากการสรุปแนวความคิด

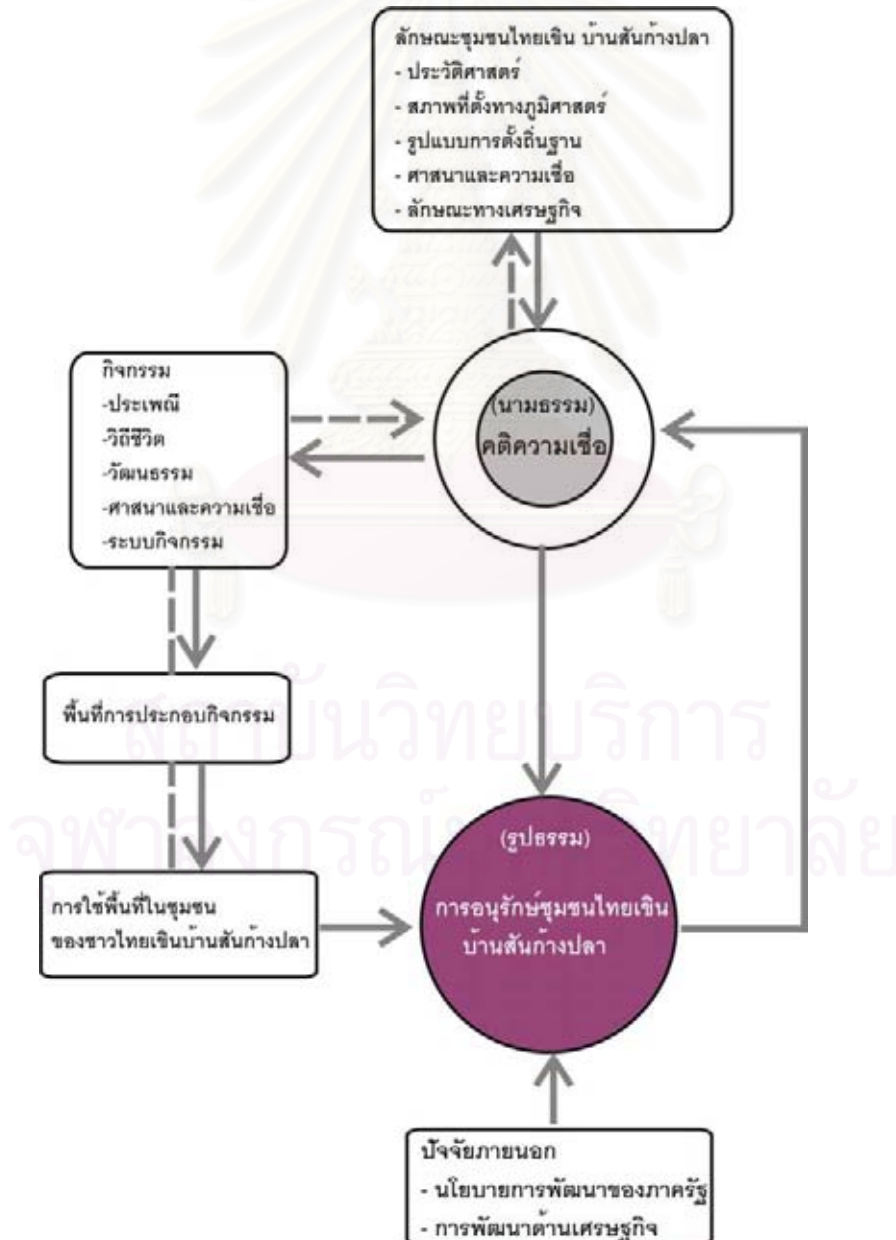
บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

การกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยนั้น ได้มีการทบทวนแนวความคิดต่างๆที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีลักษณะเหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดข้างต้นนั้นจะเน้นที่ประเด็นของคติความเชื่อ(นามธรรม)ที่มีความสัมพันธ์ ลักษณะของชุมชนในด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และลักษณะทางเศรษฐกิจ ซึ่งทั้งหมดนี้จะสัมพันธ์กับคติความเชื่อและผ่านออกมาทางกิจกรรมที่เกี่ยวกับประเพณี วิถีชีวิต วัฒนธรรม ศาสนาและความเชื่อและระบบกิจกรรม จากนามธรรมออกมาสู่รูปธรรม(กายภาพ) โดยมีพื้นที่กิจกรรมและการใช้พื้นที่เป็นตัวรองรับกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา โดยดูความเชื่อมโยงจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาชุมชนทั้งในด้านบวกและด้านลบ ที่จะส่งผลต่อคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชน

จากกรอบแนวความคิดสามารถกำหนดกรอบการวิจัยและขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ส่วนหลักๆ โดยจะเน้นประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา เริ่มจาก

1. ศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมศาสตร์ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ศาสนาและความเชื่อ ลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

2. หาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อที่มีผลต่อกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชน

2.1 แบ่งประเภทของกิจกรรมทางสังคมที่จะศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) กิจกรรมด้านศาสนาและความเชื่อ (Sacred Activities) หมายถึง การทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาและความเชื่อที่คนไทยเงินชุมชน เคารพศรัทธา และยึดปฏิบัติ นำไปสู่การใช้พื้นที่ในชุมชน

2) กิจกรรมทั่วไป (Profane Activities) เป็นกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักศาสนาและความเชื่อของคนไทยเงินในชุมชน นำไปสู่การใช้พื้นที่ทั่วไป

2.2 ศึกษาแบบกิจกรรมทางสังคมในชุมชนที่ส่งผลต่อคติความเชื่อ จากกลุ่มตัวอย่าง โดยดูว่า อายุ เพศ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ ที่ตั้งของบ้าน และระยะเวลาอยู่อาศัย ณ ที่ตั้งปัจจุบันมีผลต่อการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชุมชน

2.3 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อที่มีความสัมพันธ์กับการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา เพื่อจะนำไปสู่การอนุรักษ์

3. เสนอกรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงินควบคู่กับการพัฒนาที่เหมาะสม รายละเอียดของการศึกษาเป็นดังนี้

3.1.1 ลักษณะทั่วไปของชุมชน

ศึกษาและสรุปข้อมูลของชุมชนในด้านต่างๆ คือ

1. ประวัติและวิวัฒนาการชุมชน

2. ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประเพณี คติความเชื่อของชุมชนชาวไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ได้จากการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วนหลัก ได้แก่

1. ค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ที่เกี่ยวข้อง
2. การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)
3. การสังเกตการณ์ (Observation)
4. การสัมภาษณ์ (Interview)
5. การสำรวจโดยใช้การออกแบบสอบถาม

1. ค้นคว้าจากเอกสาร งานวิจัย ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ที่เกี่ยวข้อง

เป็นการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร งานวิจัยคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยเขิน ที่มีความเป็นมาและมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ผ่านวันเวลา และวิวัฒนาการโดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ มาวิเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ วิวัฒนาการของชุมชน ที่มีการแบ่งตามช่วงเวลา

2. การสำรวจภาคสนาม (Field Survey)

ส่วนใหญ่จะเป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน โดยจัดทำรวบรวมข้อมูลบนแผนที่ดิจิทัล (GIS) ที่สร้างขึ้นจากภาพถ่ายทางอากาศปีล่าสุด คือปี 2543 และการสำรวจสภาพความเป็นจริงในปีปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2547) ประกอบกันโดยจะทำการสังเกตในลักษณะกว้าง โดยมีหัวข้อดังนี้

- ขอบเขตของชุมชน และเขตการปกครอง ที่แสดงให้เห็นพื้นที่โดยรอบของชุมชน ว่ามีลักษณะขอบเขตอย่างไร
- การเข้าถึง การสัญจรทางเท้า แสดงการเข้าถึงพื้นที่ว่ามีลักษณะการเข้าเป็นอย่างไร เข้าทางไหนได้บ้าง และความเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบ
- สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ในพื้นที่มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่สำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน และแสดงตำแหน่งที่สามารถอยู่ในรัศมีบริการ
- การใช้ประโยชน์ที่ดิน การใช้ประโยชน์อาคาร การใช้ที่ดินในชุมชนมีการใช้ที่ดินประเภทไหนบ้าง และใช้ประเภทไหนมากซึ่งแสดงถึงความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน
- รูปแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์

ระหว่างคติความเชื่อที่ส่งผลถึงการทำกิจกรรมและกาววางผัง การใช้พื้นที่ทั้งในระดับชุมชนและใน
ตัวอาคาร

3. การสังเกตการณ์ (Observation)

รูปแบบส่วนใหญ่จะเป็นการสังเกตการณ์ทางด้านกิจกรรมภายในชีวิตประจำวันของ
ชาวบ้านในชุมชน โดยสิ่งที่จะทำการสังเกตมีหัวข้อดังนี้

- ความเชื่อที่มีผลต่อประเภทของกิจกรรม และจำนวนของกิจกรรม
- รายละเอียดของกิจกรรมภายในชุมชน
- เวลาในการดำเนินกิจกรรม และวงจรของกิจกรรมภายในชุมชน

4. การสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

- การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants) แบบเจาะลึก
- การสัมภาษณ์โดยทั่วไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

4.1 การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants)

เป็นการสัมภาษณ์ใน 2 หัวข้อหลัก คือ พัฒนาการของชุมชน และสภาพทั่วไปของ
พื้นที่ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ลักษณะการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบ
เจาะลึก โดยมีประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ คือ

พัฒนาการของชุมชน และสภาพทั่วไปของพื้นที่ ผู้ที่เป็นเป้าหมายในการสัมภาษณ์ คือ
ผู้สูงอายุที่ทราบเรื่องราวในอดีตของพื้นที่ โดยเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาเท่านั้น อีกส่วน
หนึ่งคือผู้ที่มีบทบาทในพื้นที่ เช่น

- เจ้าอาวาส และพระผู้ใหญ่จากวัดในชุมชน
- อดีตผู้ใหญ่บ้าน
- ผู้ใหญ่บ้าน
- คณะกรรมการวัดสันกำแพงปลา
- ผู้อาวุโสในชุมชน
- ครู ฯลฯ

ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ

1) ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และสภาพปัจจุบันของชุมชน ในด้านกายภาพ

เศรษฐกิจ และสังคม

2) ความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงสภาพปัจจุบันของกิจกรรมประจำปี และความ
เชื่อที่ส่งผลต่อกิจกรรม ประเพณีวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

3) ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ แบ่งเป็นช่วงเวลา เช้า(03.00-

07.59 น.) สาย(08.00-012.59 น.) บ่าย(13.00-15.59น.) เย็น(16.00-19.59น.) กลางคืน (20.00 น. เป็นต้นไป) และอื่นๆ คือ การทำกิจกรรมมากกว่า 1 ช่วงเวลาที่กำหนด หรือกิจกรรมไม่เป็นเวลา

4.2 การสัมภาษณ์โดยทั่วไป

เป็นการสัมภาษณ์ โดยทั่วไป ไม่เจาะลึก ประเด็นในการสัมภาษณ์จะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก โดยจะทำการสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมทุกกลุ่มวัย และกลุ่มอาชีพ

กลุ่มวัย แบ่งเป็น	- กลุ่มเด็กและวัยรุ่น	อายุประมาณ 8 – 20 ปี
	- กลุ่มผู้ใหญ่	อายุประมาณ 21– 50 ปี
	- กลุ่มผู้สูงอายุ	อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป
กลุ่มอาชีพ แบ่งเป็น	- กลุ่มนักเรียนนักศึกษา	
	- กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร	
	- กลุ่มชาวบ้านที่ทำธุรกิจส่วนตัว	
	- กลุ่มข้าราชการ	
	- กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า	

โดยกลุ่มชาวบ้านในข้างต้น คือกลุ่มชาวบ้านหลักๆ ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา โดยประเด็นสัมภาษณ์ คือ

- 1) คติความเชื่อในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ
- 2) ความถี่ในการประกอบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ต่างๆ ให้ผู้สัมภาษณ์ประเมินว่าเข้าร่วมกิจกรรมในระดับ มาก ปานกลาง น้อย น้อยมาก หรือไม่เคยเลย (หรือจำนวนครั้งที่เคยร่วมกิจกรรม)
- 3) ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ แบ่งเป็นช่วงเวลา เช้า(04.00 - 07.59น.) สาย(08.00 -11.59 น.) กลางวัน(12.00 -12.59) บ่าย(13.00 -16.59น.) เย็น(17.00 - 19.59น.) กลางคืน (20.00 น. เป็นต้นไป) และอื่นๆคือ การทำกิจกรรมมากกว่า 1 ช่วงเวลาที่กำหนดหรือกิจกรรมไม่เป็นเวลา
- 4) ท่านคิดว่าสิ่งไหนที่มีความสัมพันธ์กับคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน
- 5) ท่านคิดว่าสิ่งไหนที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง
- 6) สาเหตุใดที่ทำให้ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลาเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านคุณค่าเอกลักษณ์ในชุมชน

ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มการสัมภาษณ์

ประเภทการสัมภาษณ์	บทบาท & อาชีพ (จำนวนที่สัมภาษณ์)	กลุ่มวัย
1.การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants)	<ul style="list-style-type: none"> - เจ้าอาวาส - พระผู้ใหญ่จากวัดในชุมชน - อดีตผู้ใหญ่บ้าน - ผู้ใหญ่บ้าน - ผู้อาวุโสในชุมชน - ครู 	กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส (51 ปีขึ้นไป)
2. การสัมภาษณ์โดยทั่วไป	- กลุ่มนักเรียนนักศึกษา	กลุ่มเด็กวัยรุ่น (8 - 20 ปี)
	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร - กลุ่มชาวบ้านที่ทำธุรกิจส่วนตัว - กลุ่มข้าราชการ พนักงานบริษัท - กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า 	กลุ่มผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส (21 – 51 ปีขึ้นไป)

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

5. การสำรวจโดยใช้การออกแบบสอบถาม

ในการสำรวจโดยใช้การออกแบบสอบถามของประชาชนในเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ทราบข้อมูลด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่และการประกอบกิจกรรมของชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่ส่งผลทางด้านกายภาพของชุมชนเพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา โดยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวม มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Microsoft Office Excel ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบ (Pretest) โดยการออกแบบสอบถามประชาชนในพื้นที่ตามจำนวนครัวเรือน และได้แก้ไขแบบสอบถามให้ง่ายต่อการให้ข้อมูล ซึ่งได้จัดแบ่งชุดคำถามออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ ระดับรายได้ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบถึงลักษณะของตัวบุคคลที่เป็นส่วนสำคัญ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมด้านศาสนาและคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่และการประกอบกิจกรรมของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ ได้แก่ กิจกรรมอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการประกอบกิจกรรม มีความสำคัญด้านไหน มี

ความสำคัญเพราะอะไร ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน ต่อเดือน และช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม ซึ่งข้อมูลจะทำให้ทราบรายละเอียดของคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่ส่งผลทางด้านกายภาพของชุมชน ได้แก่ สถานที่หรือพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน พื้นที่หรือส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์ อะไรที่มีคุณค่าแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของชุมชน สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์ในชุมชนส่งผลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไร

3.2 ขนาดประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลามีความเชื่อในการทำกิจกรรม ประเพณี วิถีชีวิต จากการที่ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและลงพื้นที่แล้ววิธีการที่เหมาะสมกับการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์ในรูปแบบที่เป็นนามธรรม(คติความเชื่อ วัฒนธรรม) ออกสู่รูปธรรม(กายภาพ) ได้นั้นต้องมีการสัมภาษณ์และหากกลุ่มตัวอย่างที่มีความเข้าใจในพื้นที่และความเป็นมา โดยให้ครอบคลุมทั้ง บทบาท ,อาชีพ ,และช่วงอายุ ในจำนวนที่เหมาะสมกับการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลและได้ทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามในการสอบถามข้อมูลในพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้นได้ทำการออกแบบสอบถามตามจำนวนครัวเรือนในพื้นที่เพื่อให้เกิดความครอบคลุมในเรื่องของข้อมูลที่จะทำการออกแบบสอบถาม ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2 แสดงกลุ่มกลุ่มตัวอย่างและจำนวนในการสัมภาษณ์

ประเภทการสัมภาษณ์	บทบาท& อาชีพ	จำนวน(คน)
1. การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ (Key informants)	เจ้าอาวาส	1
	อดีตผู้ใหญ่บ้าน	1
	ผู้ใหญ่บ้าน	1
	ผู้อาวุโสในชุมชน	3
	ครู	2
2. การสัมภาษณ์โดยทั่วไป	กลุ่มนักเรียนนักศึกษา	2
	กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร	2
	กลุ่มชาวบ้านที่ทำธุรกิจส่วนตัว	2
	กลุ่มข้าราชการ	2
	กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า	2
รวม		18

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

จากตารางที่ 3.2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการสัมภาษณ์นั้นแยกประเภทเป็นการ สัมภาษณ์บุคคลสำคัญจำนวน 8 คน สัมภาษณ์ บุคคลทั่วไป 10 คน รวมสัมภาษณ์ทั้งหมดเป็น 18 คน

ตารางที่ 3.3 แสดงกลุ่มตัวอย่างในการออกแบบสอบถามและจำนวน

พ.ศ.	ครัวเรือน (หลัง)	ประชากรชาย (คน)	ประชากรหญิง (คน)	รวม(คน)
2547	104	133	178	311

ที่มา : ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านบ้านสันกำแพงปลาและสำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

จากตารางที่ 3.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามนั้นได้ทำการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามตามจำนวนครัวเรือน (จำนวน104 ชุด) เพื่อให้เกิดความครอบคลุมใน ด้านข้อมูล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สภาพทั่วไปของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาสภาพทั่วไปทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา รวมถึงการศึกษาสภาพทางกายภาพที่ตั้ง การเข้าถึง โครงข่ายการสัญจร การบริการสาธารณะและศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคม โดยรวมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน¹

ไทยจีน คือชนชาวไทยเผ่าหนึ่งซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่เหนือเขตแดนของประเทศไทยในบริเวณที่เรียกว่าแคว้นเชียงตุง เขตประเทศพม่า เมืองหลวงหรือราชธานีของแคว้นนี้เรียกว่า เมืองเชียงตุง เช่นเดียวกัน คำว่าเชียงตุงมาจากชื่อหนองน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ใจกลางเมืองคือ หนองตุง สมัยศึกดำบรรพน้ำหนองตุงเอ่อล้นขึ้นท่วมบ้านท่วมเมือง จนชาวบ้านอยู่ไม่ได้และมีฤๅษีตนหนึ่งชื่อว่า ตุงคฤๅษี ได้ใช้อภินิหารของไม้ซักข่าย หรือไม้เท้าของฤๅษีขีดพื้นดินจนเป็นลำแม่น้ำระบายน้ำจากหนองตุงให้ไหลย้อนไปทางทิศเหนือแล้วค่อยไหลลงทางทิศใต้ มีชื่อว่าแม่น้ำขิ่น สาเหตุที่เรียกว่าขิ่น เพราะในเอเชียอาคเนย์แม่น้ำใหญ่ทุกสาย เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำปิง แม่น้ำคง จะไหลลงทางใต้ แต่ที่แปลกในเมืองเชียงตุงมีแม่น้ำสายหนึ่งไหลขึ้นไปทางทิศเหนือ คือ แม่น้ำขิ่น ชนชาติที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำขิ่น จึงเรียกว่า “ชาวขิ่น” ตามสำเนียงภาษาไทยกลางจึงกลายเป็น “ชาวจีน” ชาวไทยจีนหรือไทยขิ่นนับเป็นชนชาติไทยดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีรากฐานทางอารยธรรมที่เข้มแข็งมั่นคง และเป็นตัวของตัวเองมาช้านานโดยมีศูนย์กลางอยู่ในเมืองเชียงตุง หัวเมืองใหญ่ทางตะวันออกของที่ราบสูงฉานเป็นนครรัฐที่รุ่งเรืองโดดเด่นเทียบเคียงกับเชียงรุ่งของชาวไทลื้อสิบสองพันนาและเชียงใหม่แห่งล้านนาไทย ในอดีตเชียงตุงเป็นเมืองหรือรัฐที่มีเอกราชปกครองโดยเจ้าฟ้า สืบเนื่องจากเป็นเมืองขนาดเล็กจึงได้กลายเป็นประเทศราชของอาณาจักรล้านนาบ้าง พม่าบ้าง ปัจจุบันปกครองโดยรัฐบาลพม่า

ชาวไทยจีนบ้านสันกำแพงปลาได้อพยพจากเมืองเชียงตุงเข้าสู่ประเทศไทยตามข้อสันนิษฐานของนักวิชาการประวัติศาสตร์และสอดคล้องกับการบอกเล่าของนางสาวอุษา ปูอินตะผู้สูงอายุในบ้านสันกำแพงปลา กล่าวว่า ในรัชสมัยพระเจ้ากาวิละครองเมืองเชียงใหม่ ได้รวบรวม

¹ พระครูสิทธิปัญญาภรณ์,เจ้าอาวาสวัดสันกำแพงปลา, เอกสารการเสวนา ตำนานชุมชนไทยจีนบ้านสันกำแพงปลา 29 มีนาคม พ.ศ.2547 (เชียงใหม่ : 2547)

กำลังขับไล่พม่าออกไปแล้วบ้านเมืองกลายเป็นเมืองร้าง เพราะประชาชนหลบหนีภัยสงครามไปอยู่ตามป่าเขาบ้างหรือถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่น ๆ ซึ่งไกรศรี นิมมานเหมินทร์ กล่าวว่า การตั้งบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในเชียงใหม่และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ นั้นเป็นไปตามนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ของพระเจ้ากาวิละซึ่งได้ส่งกองทัพล้านนาออกไปเกลี้ยกล่อมชักจูงให้ประชาชนกลับมาตั้งถิ่นฐานเดิมของตน ดังคำประกาศของพระยาอุปราชาธรรมลังกาว่า “ลัวะหื้อออกมาแบ่งไฮ้ ไทหื้อออกมาแบ่งนา” และการทำสงครามเพื่อกวาดต้อนเอาไพร่พลจากเมืองต่าง ๆ มาพัฒนาเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2347 พระยาอุปราชาธรรมลังกา ยกกองทัพไปตี เมืองยอง เมืองยู่ เมืองหลวย เมืองกาย เมืองเลน เมืองเชียงขวาง เมืองวะ เมืองลวง เมืองหุน เมืองแจ เมืองฮาย เมืองเชียงเจิง เมืองท่าล่อ เมืองพาน เมืองม้า เมืองล่า เมืองวัง เมืองมาง เมืองขวง เมืองถาด เมืองขาง และเมืองสูง กวาดต้อนไพร่พลมาใส่บ้านเมือง แยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานในท้องที่ตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเมือง อำเภอสันทราย อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันกำแพงของจังหวัดเชียงใหม่ และท้องที่จังหวัดใกล้เคียง

การอพยพชาวไทยเขิน ได้กระจายไปตั้งบ้านเรือนทั่วจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนมากจะอยู่ในเขตนอกเมือง เช่น อำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอสันป่าตอง เป็นต้น ชาวไทยเขินบ้านสันกำแพงได้รวมกลุ่มกันเป็นเครือญาติมาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณสันดอนที่มีต้นไม้ก้างปลาขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้พร้อมใจกันทำการแผ้วถางป่าไม้ก้างปลาเหล่านั้น และสร้างเป็นบ้านเรือนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย จึงถือเอามงคลนามของต้นไม้ก้างปลาที่ขึ้นอยู่บริเวณนั้นเป็นชื่อของหมู่บ้านว่า “บ้านสันกำแพงปลา” ตลอดระยะเวลาทั้งสองร้อยปีที่ชาวไทยเขินกลุ่มนี้ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ และขยายตัวไปตั้งบ้านที่บ้านหัวทุ่ง และบ้านทรายมูล โดยมีวัดทรายมูลเป็นศูนย์รวมจิตใจ ของชาวไทยเขิน ซึ่งแต่เดิมเรียกว่า วัดสันกำแพง(วัดทรายมูลในปัจจุบัน) ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

การแยกชุมชนสร้างวัดสันกำแพงใหม่²

ชาวไทยเขินสามหมู่บ้านคือ บ้านสันกำแพงปลาหมู่ที่ 6 บ้านทรายมูลหมู่ที่ 7 และบ้านหัวทุ่งหมู่ที่ 5 อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่บรรพบุรุษที่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นมา มีศูนย์รวมจิตใจอยู่ที่วัดทรายมูล ซึ่งชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านได้ร่วมทำกิจกรรมที่วัดทรายมูลด้วยศรัทธาเสมอมา

² พระครูสิทธิปัญญาภรณ์, การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวัฒนธรรมไทยเขิน บ้านสันกำแพง ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2547), หน้า 46

ต่อมาเมื่อปลายปี พ.ศ. 2524 ถึงต้นปี พ.ศ. 2525 ชาวบ้านทั้งสามหมู่บ้านเกิดความขัดแย้งทางความคิดกันขึ้นเกี่ยวกับการปกครองของสงฆ์ที่วัดทรายมูล จึงทำให้ชาวบ้านสันกำแพงที่มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเปลี่ยนสถานที่ทำบุญโดยย้ายไปทำบุญประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ณ วัดสันโค้ง หมู่ที่ 4 ตำบลทรายมูลซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านสันกำแพง เป็นระยะเวลาประมาณ 2 ปี ส่วนชาวบ้านหัวทุ่งซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดทรายมูลบางส่วนก็ยังมาร่วมกิจกรรมที่วัดทรายมูลตามเดิม ชาวบ้านบางส่วนก็ยังไปร่วมทำบุญที่วัดสันโค้งร่วมกับชาวบ้านสันกำแพง

เนื่องจากระยะทางบ้านสันกำแพงไปวัดสันโค้งประมาณ 2 กิโลเมตร จึงทำให้ชาวบ้านได้รับความลำบากในการเดินทางเพราะส่วนมากเดินทางด้วยเท้า ส่วนผู้ที่มีกำลังแข็งแรงจะใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางหรือในบางครอบครัวก็อาศัยให้ลูกหลานไปรับไปส่ง บางครั้งก็ได้รับความสะดวก บางครั้งก็ลำบาก เพราะลูกหลานต้องไปทำงานและเรียนหนังสือในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่มีเวลาพอที่จะอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่จะไปวัดทำให้ชาวบ้านสันกำแพงกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ได้แก่ นางเทียมจันทร์ นำนุญจิตต์ นางสาวอุตสาห์ ปูอินตะ นายถนอม สุระวงศ์ นายไสว สุปรียธรรม จ.ส.ต.สวัสดิ์ ปูอินตะ นายแสวง ปูอินตะ นางจินดา อินโปธา และนายสมทอง คำวงศ์ปิน เป็นต้น ได้ปรึกษาหารือร่วมกันกับคณะกรรมการหมู่บ้านได้ข้อสรุปว่า บรรพบุรุษไทยเงิน ได้สร้างวัดทรายมูลขึ้น สมควรที่จะลูกหลานทั้งหลายควรประกาศเกียรติคุณบรรพบุรุษเหล่านั้น ส่วนลูกหลานจะสร้างวัดขึ้นเป็นของพวกเขาขึ้นมาใหม่

ชาวบ้านกลุ่มนี้จึงได้นำแนวความคิดไปปรึกษากับผู้รู้ทั้งหลาย รวมถึงคณะสงฆ์ด้วย บางท่านเห็นด้วยสนับสนุนให้กำลังใจด้วยดี บางท่านก็ไม่เห็นด้วยเพราะการสร้างวัดต้องใช้ทุนทรัพย์มาก ผู้คัดค้านพยายามแสดงเหตุผลนานัปการ บางท่านพ่อแม่เคยกล่าวว่า การสร้างวัดบางที่ต่อขยายที่ชายบ้านจึงจะสร้างวัดสำเร็จเข้าลักษณะ “ใบตองกล้วยบาดมือ” อย่าทำด้วยกระแสคัดค้านต่างๆ นานา เสมือนว่าเป็นการเพิ่มศรัทธากำลังใจ ความสามัคคีของชาวบ้านเด่นชัดขึ้น จนในที่สุดได้มีการระดมทุนกัน รวบรวมปัจจัยซื้อที่นาของนางจันทร์เพ็ญ ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 6 ไร่ 3 งาน 4 ตารางวา แล้วยังได้ลงมือปรับปรุงสภาพแวดล้อม ปลูกสร้างศาสนวัตถุ กุฏิและศาลา แต่การก่อสร้างเบื้องต้นได้ใช้วัสดุพื้นบ้านสร้างด้วยไม้ไผ่และมุงด้วยหญ้าคาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2527ชาวไทยเงินบ้านสันกำแพงได้รวมตัวกันสร้างวัดใหม่ชื่อว่า **วัดสันกำแพง** เพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญศาสนกิจทางพระพุทธศาสนาและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของกลุ่มตนเอง ได้ร่วมแรงแข่งขันพัฒนาวัดสันกำแพงอย่างต่อเนื่อง จนมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ยอมรับนับถือของสาธุชนทั่วไป

4.2 ลักษณะของพื้นที่ศึกษา

4.2.1 ลักษณะทางกายภาพ

4.2.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต³

พื้นที่ศึกษาชุมชนไทยจีน เป็นชุมชนที่อยู่ในตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ชุมชนไทยจีนจะประกอบไปด้วยบ้านหมู่ที่ 5 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 7 จากทั้งหมด 7 หมู่บ้านของตำบลทรายมูล มีพื้นที่รวมกันทั้ง 3 หมู่บ้านประมาณ 9.8 ตารางกิโลเมตร โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางการเกษตร โดยมีพื้นที่ศึกษาอยู่บริเวณส่วนกลางของพื้นที่โดยมีพื้นที่ทั้งหมด 2.8 ตารางกิโลเมตร ชุมชนอยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนสามารถเดินทางโดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 สายเชียงใหม่-สันกำแพง ตัวหมู่บ้านอยู่ห่างจากลานคนเมือง อ.สันกำแพง ตามถนนสาย สันกำแพง - ออมหลวง (สันกำแพง - แม่ออนสายเก่า) ผ่านตลาดสันกำแพงไปประมาณ 200 เมตร ซึ่งเป็นเส้นทางสายหลักที่ตัดผ่านพื้นที่ชุมชน

อาณาเขตหมู่บ้าน ดังนี้

ทิศเหนือ	ติด	ทุ่งนาบ้านคำขาว หมู่ที่ 4	ตำบลสันกำแพง
ทิศใต้	ติด	บ้านหัวทุ่ง หมู่ที่ 5	ตำบลทรายมูล
ทิศตะวันออก	ติด	บ้านสันโค้ง หมู่ที่ 4	ตำบลทรายมูล
ทิศตะวันตก	ติด	บ้านทรายมูล หมู่ที่ 7	ตำบลทรายมูล

4.2.1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์⁴

1) ลักษณะภูมิประเทศ ชุมชนไทยจีนบ้านสันกำแพง เป็นที่ราบลุ่ม อยู่ในชั้นความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 300 เมตร ลาดเอียงไปทางทิศตะวันตก มีแม่น้ำออน แม่น้ำปุคา ไหลผ่าน ซึ่งเป็นสายหลักที่สำคัญสำหรับการเกษตร จึงทำให้พื้นที่บริเวณนี้เหมาะสมกับการทำเกษตรกรรม

³ งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล, แผนพัฒนาเทศบาลตำบลสันกำแพง ประจำปี 2547 (เชียงใหม่ : อัดสำเนา, 2547), หน้า 4.

⁴ เทศบาลตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, แผนพัฒนาเทศบาล ระยะปานกลาง 5 ปี (2545-2549). (เชียงใหม่: อัดสำเนา, 2547), หน้า 1-2.

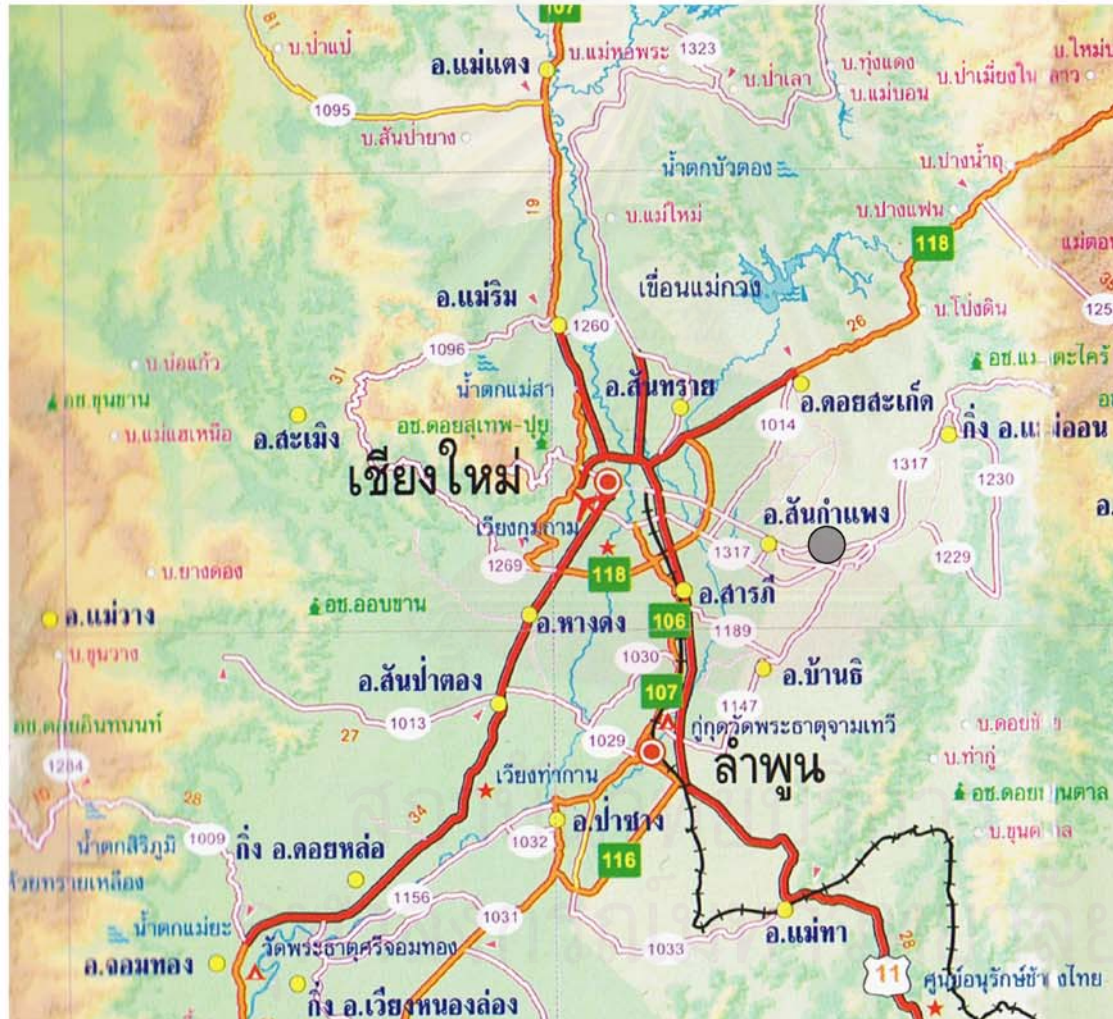
2.) ลักษณะภูมิอากาศ สภาพภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนและได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้กับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะทำให้ฝนตกชุกในเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนกันยายน และในเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ มีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง ในช่วงเดือนมกราคมจะมีอุณหภูมิต่ำสุด ประมาณ 9.9 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายนจะมีอุณหภูมิสูงสุดประมาณ 39.6 องศาเซลเซียส

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.1 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

พื้นที่ศึกษา

นายวิชา ตวงธิมมา

ที่มา : กรมทางหลวง ปี พ.ศ. 2547

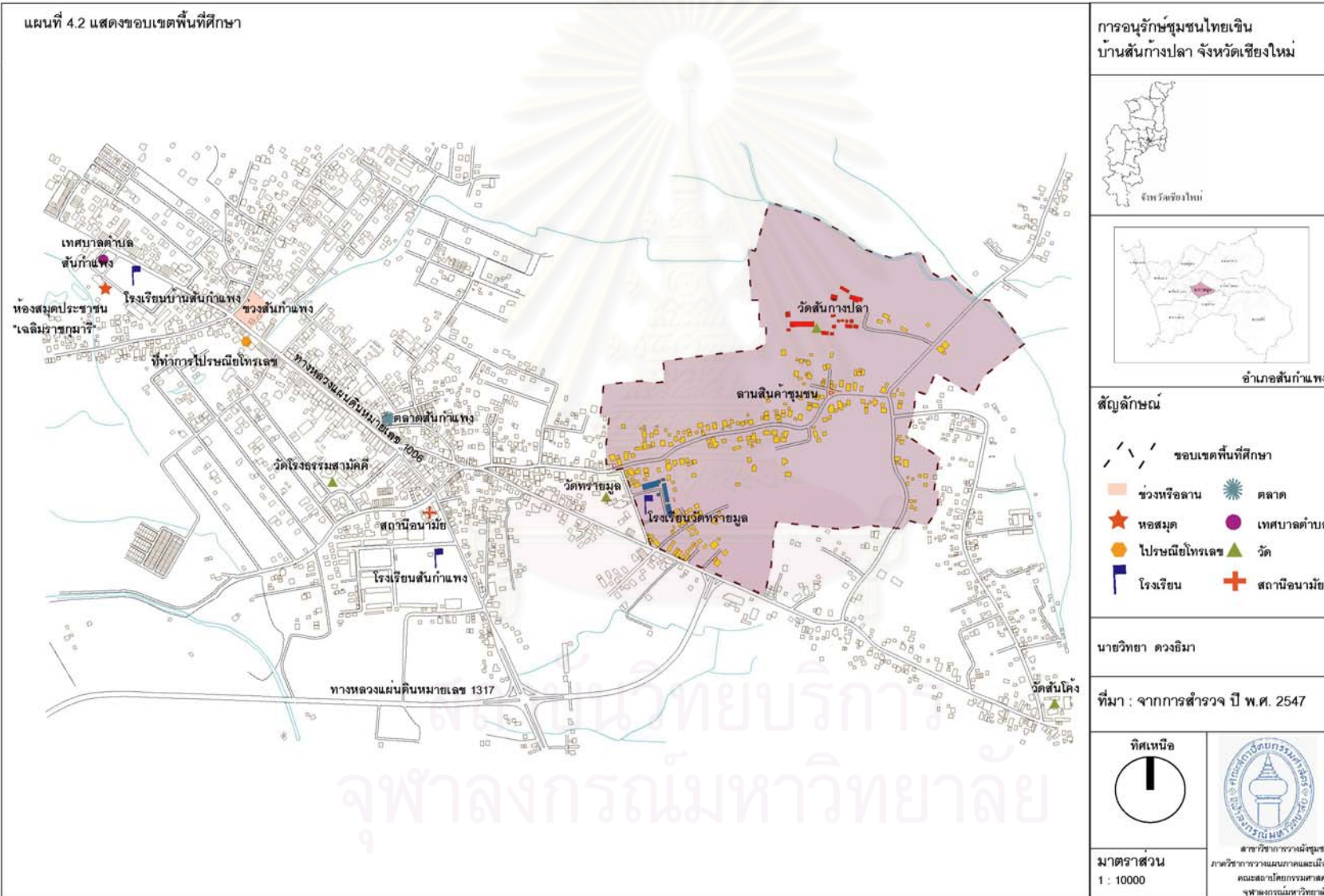
ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 1,000,000

สาขาวิชา ภาควิชาภูมิสารสนเทศ
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.2 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - ช่วงหรือลาน
  - หอสมุด
  - ไปรษณีย์โทรเลข
  - โรงเรียน
  - ตลาด
  - เทศบาลตำบล
  - วัด
  - สถานีอนามัย

นายวิทยา ดวงธิดา

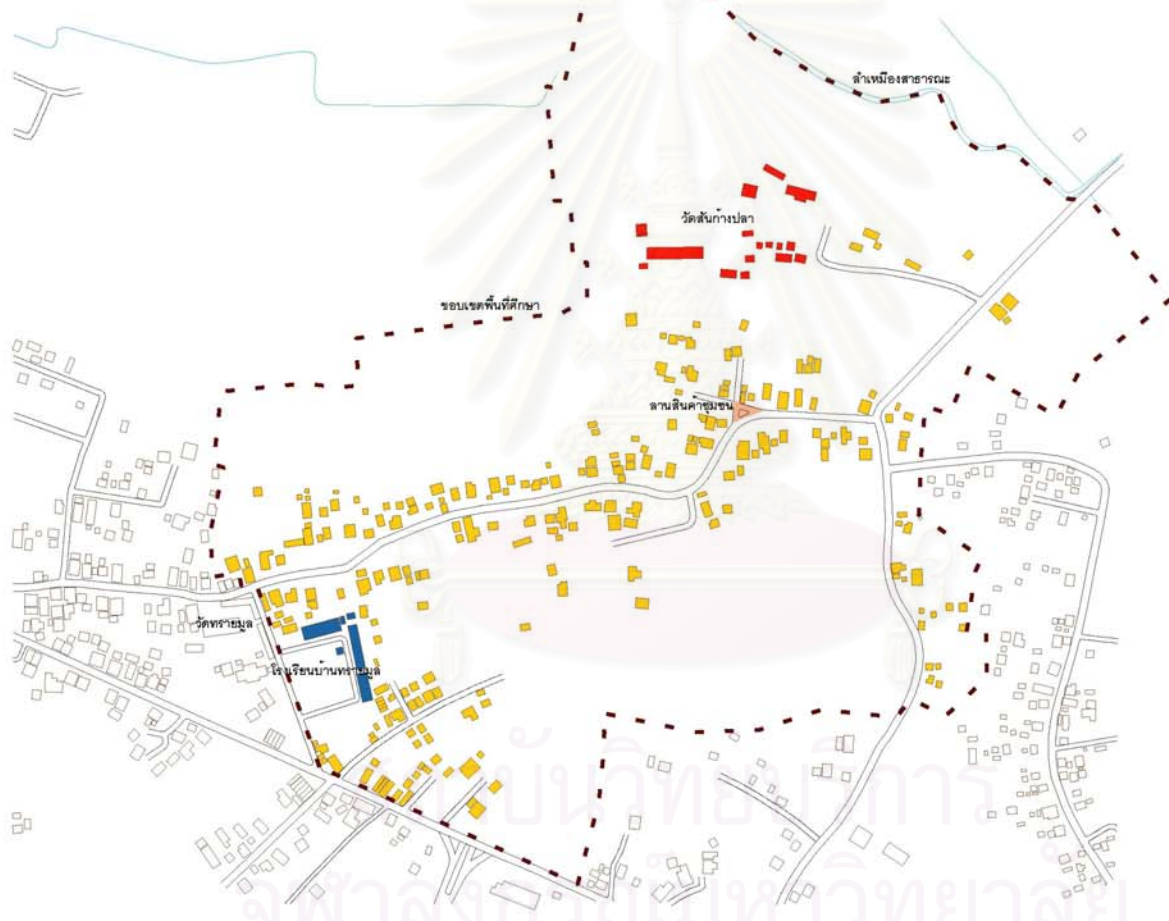
ที่มา : จากการสำรวจ ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 10000

สาขาวิชาภาษาอังกฤษ
ภาควิชาภาษาอังกฤษและเมือง
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.3 แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- วัดสังกำแพง
- อาคารบ้านเรือนในพื้นที่
- โรงเรียนบ้านทรายมูล
- ลานสินค้าชุมชน

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ.2547

<p>ทิศเหนือ</p> 	
<p>มาตราส่วน 1 : 4000</p>	<p>สาขาวิชาวิจัยชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

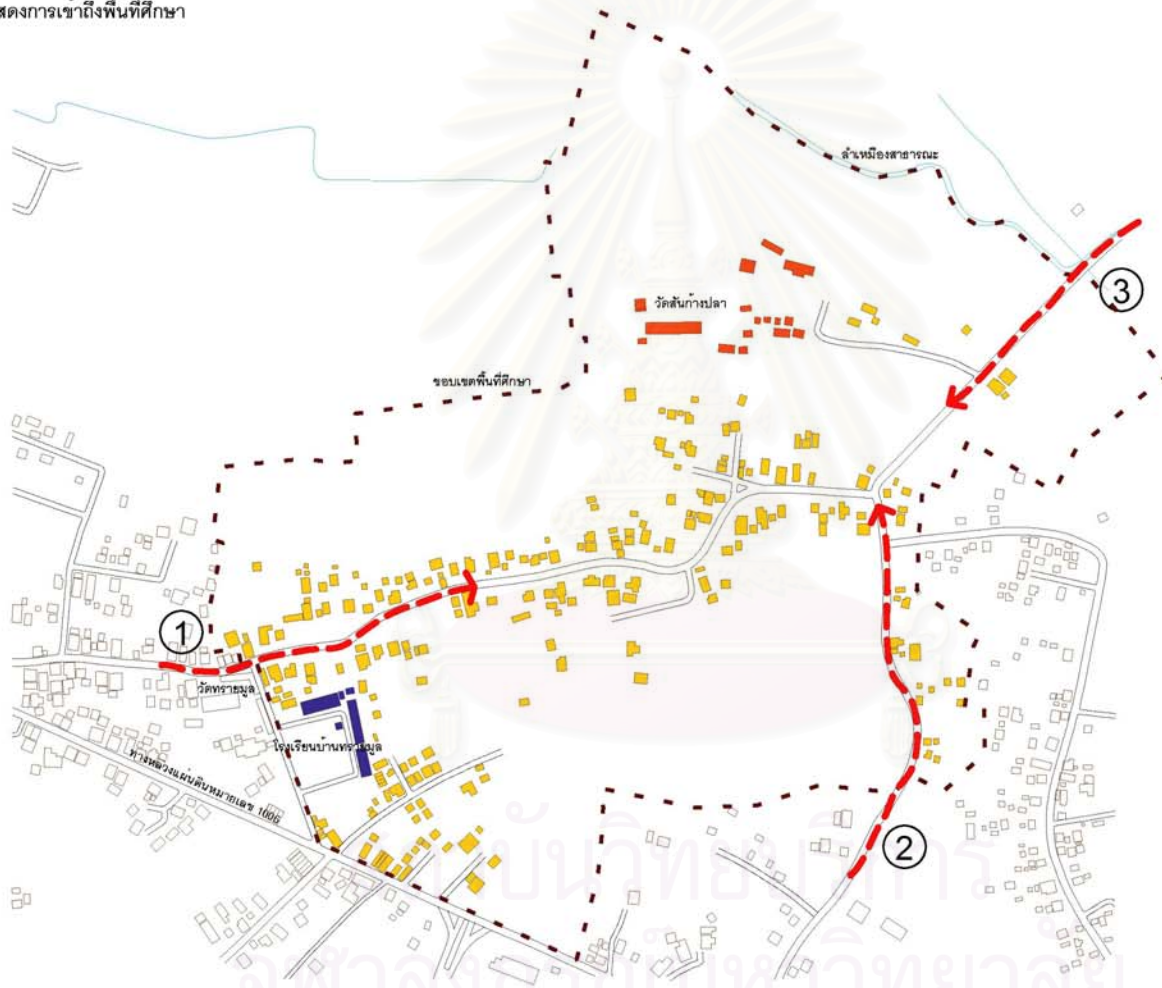
4.2.1.3 การเข้าถึงพื้นที่ชุมชน

ในปัจจุบันมีการพัฒนาการคมนาคมทางถนนเพิ่มความสะดวกรวดเร็วในการเดินทาง และไปมาหาสู่ของคนในชุมชน และนอกพื้นที่ชุมชน การเดินทางเข้าออกพื้นที่ชุมชนสามารถเข้าออกได้สามทางคือ

1. เดินทางผ่านทางตลาดสันกำแพง ถนนศรีทรายมูลตัดผ่านกลางหมู่บ้านโดยเริ่มต้นที่ปากซอยมูมวัดทรายมูล ต.ทรายมูล อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ เข้าไปยังพื้นที่ชุมชน
2. เดินทางผ่านบ้านสันโค้งทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ขึ้นไปทางทิศเหนือ เข้าไปยังพื้นที่ชุมชน
3. เดินทางผ่านเส้นทางบ้านหัวทุ่งเข้าสู่วัดสันกำแพงซึ่งชาวบ้านสร้างบ้านเรือนเรียงรายไปตลอดสองฝั่งถนน

การเดินทางเข้าถึงพื้นที่ชุมชนในปัจจุบันสามารถเดินทางได้หลายเส้นทางขึ้นอยู่กับความสะดวก และระยะทางในการเดินทางเข้าพื้นที่

แผนที่ 4.4 แสดงการเข้าถึงพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - เส้นทางสัญจรเข้าพื้นที่ศึกษา

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวัฒนธรรมชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.1.4 ระบบบริการพื้นฐาน

1) ระบบสาธารณูปโภค

- (1) เส้นทางคมนาคม ปัจจุบันมีถนนลาดยางสายหลักผ่านในพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จำนวน 2 สาย คือ
- ถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา เดิมเป็นเส้นทางสาธารณะที่ใช้ในการเดินทางและการนำสัตว์เลี้ยงที่ใช้ในการเกษตร เช่น วัว ควาย ออกไปตามทุ่งนา และได้มีการปรับปรุงเป็นถนนลาดยางเมื่อ ปี พ.ศ.2536 ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อต่อกับถนนสายหลักด้านทิศตะวันตกเพื่อเข้าสู่ตัวอำเภอสันกำแพง
  - ถนน ร.พ.ช. สายสันโค้ง-สันกำแพงปลา เป็นเส้นทางที่ใช้ในการเดินทางที่แยกมาจากถนนสายหลัก ผ่านบ้านสันโค้งและเข้ามาตัดผ่านบ้านสันกำแพงปลา ไปยังวัดสันกำแพงปลา ซึ่งเส้นทางนี้มีการสัญจรที่เชื่อมโยงกับชุมชนหลายๆชุมชนที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจร
- (2) การประปา แต่เดิมภายในชุมชนมีการใช้น้ำบาดาลที่ได้จากการขุดบ่อน้ำใช้เองในแต่ละครอบครัวทั้งใช้ในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร ปัจจุบันในพื้นที่ชุมชนมีน้ำประปาบริการทุกครัวเรือน โดยระบบประปาเข้าได้เข้าถึงชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2539
- (3) การไฟฟ้า ให้บริการโดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคในเขตอำเภอสันกำแพง และมีจุดให้บริการอยู่ติดถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง บริเวณใกล้กับสวนอาหารบัวสันกำแพง โดยระบบไฟฟ้าได้มีการเชื่อมต่อเข้ามายังชุมชน ปี พ.ศ.2520
- (4) โทรศัพท์ ให้บริการจากสำนักงานบริการโทรศัพท์สันกำแพง องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากพื้นที่และส่งสัญญาณไปยังในพื้นที่ชุมชน
- (5) ไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขอำเภอสันกำแพง อยู่ตรงบริเวณตรงข้ามช่วงสันกำแพง (ที่ทำการอำเภอสันกำแพงเก่าและสถานีตำรวจสันกำแพงเก่า)
- (6) การระบายน้ำ สำหรับอาคารบ้านเรือนในพื้นที่ ส่วนใหญ่จะระบายน้ำโดยตรงจากครัวลงสู่พื้นที่สวนหลังบ้าน
- (7) การกำจัดขยะมูลฝอย ภายในพื้นที่ชุมชนและบริเวณตำบลทรายมูล ตำบลสันกำแพง อยู่ในเขตของพื้นที่เทศบาลตำบลสันกำแพง จึงทำให้มีการจัดเก็บขยะโดยเทศบาลตำบลสันกำแพง

2) ระบบสาธารณูปการ

- (1) สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ของชุมชนซึ่งแยกหมู่บ้านมาจากบ้านทราย

มูล แต่ขอบเขตของพื้นที่โรงเรียนวัดทรายมูล อยู่ในพื้นที่ของชุมชน และเด็กในพื้นที่ส่วนมากจะเดินทางไปศึกษาที่ในตัวจังหวัดและมีส่วนน้อยที่ได้เดินทางไปศึกษาที่สถานศึกษาในพื้นที่

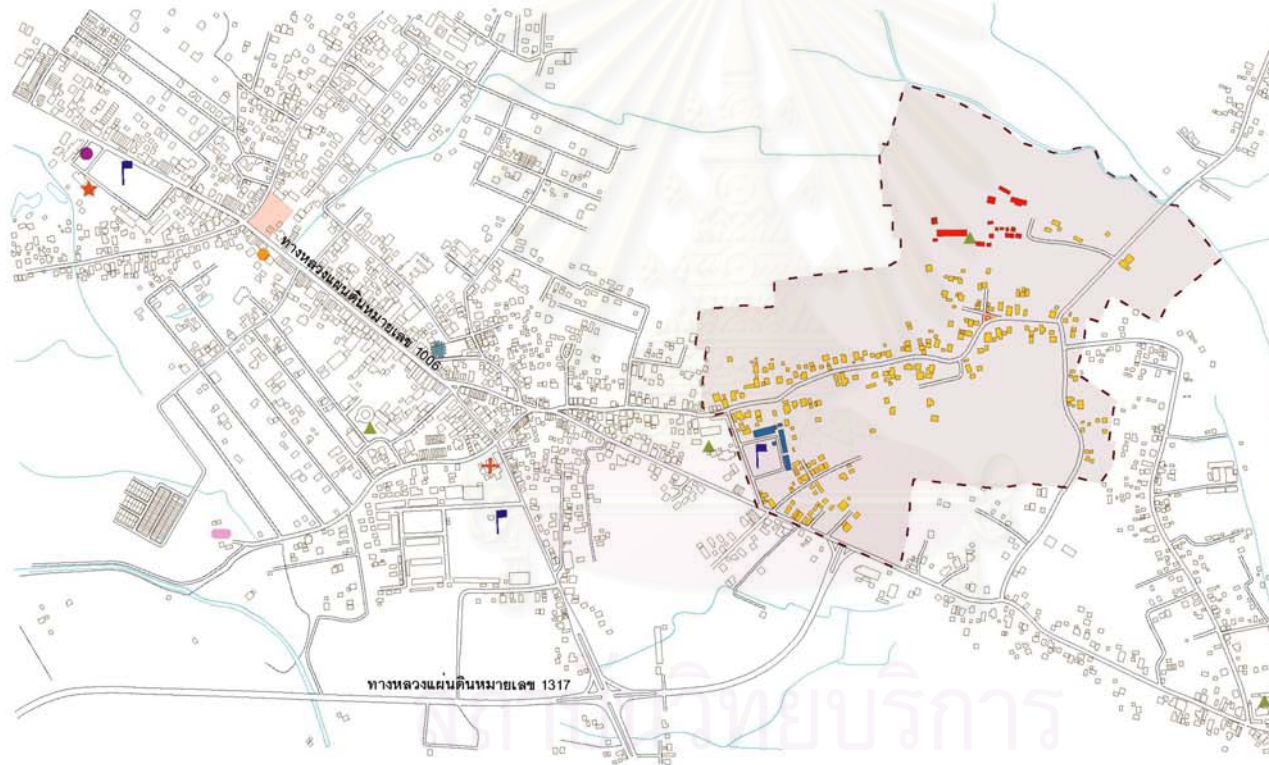
(2) ตลาดสด มีตลาดสดสินค้าแพงตั้งอยู่ถนนเชียงใหม่-สินค้าแพง และอยู่ห่างจากพื้นที่ชุมชนประมาณ 200 เมตร ตัวตลาดเป็นอาคารชั้นเดียว ภายในตลาดมีการจำหน่ายสินค้าที่หลากหลายเช่น อาหาร เสื้อผ้า ยา และอุปกรณ์การเกษตร ฯลฯ

(3) การรักษาพยาบาล ภายในชุมชนไม่มีสถานพยาบาล ชุมชนอยู่ในเขตของเทศบาลตำบลสินค้าแพงจึงทำให้สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลจากสถานีอนามัยข้างโรงเรียนสินค้าแพง และโรงพยาบาลสินค้าแพงได้ ซึ่งโรงพยาบาลสินค้าแพง ตั้งอยู่บริเวณถนนสายวงแหวนตัดใหม่ มีเตียงจำนวน 10 เตียง โรงพยาบาล มีลักษณะอาคารเป็นอาคาร 2 ชั้น

(4) ที่ทำการเทศบาลตำบลสินค้าแพง เดิมคือสุขาภิบาลสินค้าแพง มีฐานะเป็นนิติบุคคลโดยกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งเป็นหน่วยการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2499 และต่อมาเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2539 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะสุขาภิบาลขึ้นเป็นเทศบาล รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาและมีผลบังคับใช้วันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.5 แสดงระบบโครงสร้างพื้นฐานภายในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านต้นก้างปลา จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ชวงหรือลาน
- หอสมุด
- โบราณวัตถุโบราณสถาน
- โรงเรียน
- สุสาน
- ตลาด
- สถานีอนามัย
- วัด
- เทศบาลตำบลสันกำแพง

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2547

ทิศเหนือ

สาขาวิชา วรรณคดีชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน
1 : 10,000

โรงเรียนบ้านทรายมูล
ภาพที่ 4.1 โรงเรียนในพื้นที่ชุมชน
ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2547

ภาพที่ 4.2 ตลาดสดสันกำแพง
ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2547

ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข

สำนักงานบริการโทรศัพท์สันกำแพง

เทศบาลตำบลสันกำแพง

ภาพที่ 4.3 สถานที่ราชการในพื้นที่
ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2547

4.2.1.5 การใช้ที่ดิน

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินจำแนกตามประเภทกิจกรรมภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ได้มีบริเวณและประเภทกิจกรรมดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ.2548

การใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตร.กม.)	สัดส่วน ร้อยละ
พักอาศัย	0.60	21
พาณิชยกรรม	0.10	4
ศาสนสถาน	0.25	9
สถาบันการศึกษา	0.20	7
โกดัง	0.05	2
ที่ว่างเพื่อนันทนาการ	0.08	3
เกษตรกรรม	1.52	54
รวม	2.80	100

ที่มา : เทศบาลตำบลสันกำแพง

1) **ประเภทพักอาศัย** ในส่วนของพื้นที่ชุมชนลักษณะการใช้ที่ดินมีเนื้อที่ประมาณ 0.60 ตร.กม. ซึ่งการใช้ที่ดินในรูปแบบนี้จะกระจายตัวเกาะไปตามถนนสายหลักที่ผ่านในพื้นที่ของชุมชนและเชื่อมต่อไปยังชุมชนข้างเคียง

2) **ประเภทพาณิชยกรรม** ในส่วนของการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม มีเนื้อที่ประมาณ 0.10 ตร.กม. โดยการใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมจะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่พักอาศัยที่มีการประกอบอาชีพหัตถกรรมทอผ้าฝ้าย ซึ่งจะเป็นบริเวณที่มีการแสดงและขายสินค้า

3) **ประเภทศาสนสถาน** ในของการใช้ที่ดินประเภทศาสนสถานมีอยู่ 1 แห่ง คือวัดสันกำแพงปลา ซึ่งเป็นศาสนสถานหลักที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน โดยมีเนื้อที่ประมาณ 0.20 ตร.กม.

4) **ประเภทสถาบันการศึกษา** การใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษามีอยู่ 1 แห่งซึ่งเป็นสถานศึกษาที่อยู่ในเขตพื้นที่ของชุมชนบ้านสันกำแพงปลาที่ได้แยกพื้นที่ในการสร้างวัดใหม่ แต่โรงเรียนก็ยังใช้ชื่อเดิม คือ โรงเรียนวัดทรายมูล และมีพื้นที่โดยประมาณ 0.20 ตร.กม.

5) **โกดัง** การใช้ที่ดินประเภทโกดัง มีเนื้อที่ประมาณ 0.05 ตร.กม. การใช้ที่ดินประเภทนี้จะเป็นโกดังเก็บของประเภทวัสดุก่อสร้าง ซึ่งอยู่บริเวณใกล้กับถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006

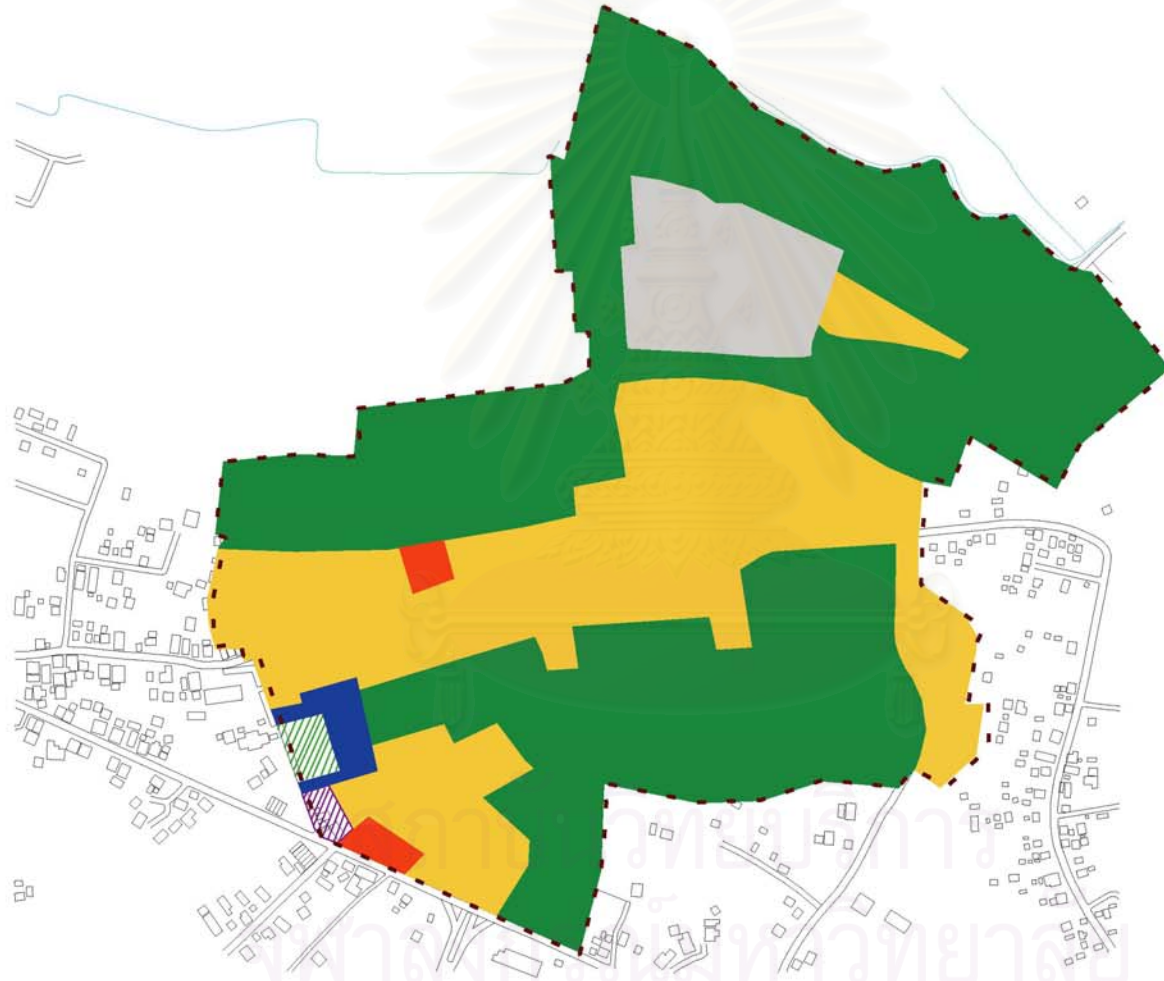
6) **ประเภทที่ว่างและนันทนาการ** การใช้ที่ดินประเภทที่ว่างและนันทนาการจัดได้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ที่ดินประเภทอื่น โดยมีเนื้อที่ประมาณ 0.08 ตร.กม. เนื่องจากพื้นที่ว่างในหลายๆ พื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยที่ว่างเพื่อนันทนาการที่มีอยู่ในปัจจุบันคือสนามเด็กเล่น สนามบาสเกตบอล และสนามฟุตบอล

7) **ประเภทเกษตรกรรม** ในส่วนของพื้นที่ชุมชนลักษณะการใช้ที่ดินส่วนใหญ่จะเป็นประเภทเกษตรกรรม มีเนื้อที่ประมาณ 1.52 ตร.กม. พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่จะเป็นประเภทสวนลำไย มะม่วง อยู่บริเวณตรงกลางระหว่างบ้านกับพื้นที่ทำนา รอบนอกหมู่บ้านจะเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการทำนาเกือบทั้งหมด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.6 แสดงการใช้ที่ดินในพื้นที่ชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - ที่อยู่อาศัย
  - ทานิชมกรรม
  - สถาบันการศึกษา
  - สถาบันทางศาสนา
  - เกษตรกรรม
  - ที่ว่างเพื่อันทนาการ
  - โกดัง

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.1.6 สภาพการถือครองที่ดิน

พื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ดินที่มีการครอบครองและมีการออกเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดิน กรรมสิทธิ์ที่ดินในส่วนที่เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านเป็นของตัวเอง เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนที่มีผู้ที่อยู่อาศัยหรือทำกินอยู่บนที่ดินของตนเอง ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่อดีตซึ่งลักษณะที่ดินส่วนใหญ่ยังคงมีสภาพเป็นที่ดินแปลงใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่เป็นลักษณะของเครือญาติที่อยู่ในที่ดินแปลงเดียวกัน อาคารบ้านเรือนจะมีลักษณะเป็นกลุ่มเป็นก้อน และมีพื้นที่ใช้สอย (ช่วง) เชื่อมต่อกันเป็นส่วนใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 4.7 แสดงระวางที่ดินของพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : เทศบาลตำบลสันกำแพง ปี พ.ศ. 2547

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาช่างผังชุมชน
ภาควิชาการวางผังภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวไทยชนบ้านสันกำแพงปลาประกอบอาชีพหลากหลายทั้งเกษตรกรรม รับราชการ และรับจ้าง ประชากรยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นอาชีพดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเนื่องจากสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศที่เอื้อกับการเพาะปลูกข้าว ซึ่งปัจจุบันมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง จากอดีตเจ้าของที่นาจะทำนากันเองหรือมีการเอามือ (ลงแขก) แต่ปัจจุบันนั้นได้มีการจ้างทำหรือให้เช่าที่นาในการทำนา และอีกทั้งยังมีอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวไทยชนบ้านสันกำแพงปลาอย่างมาก คือ อาชีพการทอผ้าเนื้อด้วยสตรีชาวไทยชนที่ทอผ้าเป็นตั้งแต่อดีต ชีวิตมีความผูกพันกับการทอผ้ามาตลอด ปัจจุบันนี้จึงได้มีการปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำธุรกิจผ้า มีกลุ่มทอผ้า เย็บเสื้อผ้า ตัดผ้า ปักผ้า จำหน่ายทั้งปลีกและส่ง ตลาดท้องถิ่นในเชียงใหม่และกรุงเทพมหานครรวมทั้งส่งออกต่างประเทศด้วย จึงทำให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดน้อยลง จึงสามารถจำแนกประเภทการประกอบอาชีพได้ดังนี้⁵

- เกษตรกรรม	ร้อยละ	35
- หัตถกรรม	ร้อยละ	25
- ค้าขายและธุรกิจส่วนตัว	ร้อยละ	10
- รับราชการ	ร้อยละ	20
- รับจ้าง	ร้อยละ	10

จากข้อมูลการประกอบอาชีพในข้างต้นจะเห็นได้ว่า อาชีพเกษตรกรรมยังคงเป็นอาชีพหลักส่วนอาชีพหัตถกรรม ค้าขายและธุรกิจส่วนตัวรวมกันแล้วมีอัตราส่วนที่เท่ากับอาชีพเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้ว่าการทำหัตถกรรมในพื้นที่เป็นวิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นวัฒนธรรมจากการทอผ้ามาใช้เองในครอบครัวจนกลายเป็นอาชีพ

ชุมชนไทยชน บ้านสันกำแพงปลา อยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคล ซึ่งจัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 รายรับรายของเทศบาลจึงขึ้นอยู่กับการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมต่างๆประกอบกับได้รับเงินสนับสนุนจากส่วนกลาง แล้วจึงนำรายรับดังกล่าวไปพัฒนาพื้นที่เทศบาลตำบลสันกำแพง

⁵ ฝ่ายจัดเก็บภาษี เทศบาลตำบลสันกำแพง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ตารางที่ 4.2 แสดงรายรับ รายจ่าย ประจำปีของเทศบาลตำบลสันกำแพง ระหว่างปี 2545-2547

ปี พ.ศ.	รายรับ(บาท)	รายจ่าย(บาท)	คงเหลือ(บาท)
2545	45,055,305.87	23,838,757.69	21,216,548.18
2546	62,191,135.43	43,986,207.27	18,204,926.16
2547	74,896,827.39	60,487,769.20	14,409,058.19

ที่มา : เทศบาลตำบลสันกำแพง ปี พ.ศ. 2547

4.2.3 ลักษณะทางสังคม

4.2.3.1 ลักษณะประชากร

จำนวนประชากรของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาจากข้อมูลล่าสุดในปี พ.ศ. 2547 มีประชากรรวม 311 คน เป็นชาย 133 คน เป็นหญิง 178 คน มี 104 ครัวเรือน เพศชายคิดเป็นร้อยละ 43.00 เพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 57.00 เป็นชาวไทยจีนบ้านสันกำแพงปลา โดยกำเนิด คิดเป็นร้อยละ 70.00 ย้ายเข้ามาอยู่ คิดเป็นร้อยละ 30.00 อายุต่ำกว่า 25 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.00 อายุระหว่าง 25-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 65.00 อายุ 60 ปี ขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 27.00

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนประชากรและครัวเรือนของชุมชนระหว่างปี 2538-2547

พ.ศ.	ครัวเรือน(หลัง)	ประชากรชาย (คน)	ประชากรหญิง (คน)	รวม(คน)
2538	80	112	162	274
2539	83	103	159	262
2540	89	112	152	264
2541	90	119	125	244
2542	94	120	129	249
2543	100	129	132	261
2544	102	125	182	306
2545	104	133	183	316
2546	104	131	178	309
2547	104	133	178	311

ที่มา : ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านสันกำแพงปลา และ สำนักบริหารการทะเบียน อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

4.2.3.2 ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาแห่งนี้ยังคงมีการดำเนินชีวิตในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มเครือญาติ โดยลักษณะที่เป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก ประกอบกับการที่มีการอยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาานาน ทำให้คนในชุมชนมีความสนิทสนมกันจนเรียกได้ว่ารู้จักกันหมดทั้งชุมชน และส่วนน้อยที่จะมีคนจากภายนอกเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน ทำให้ภายในชุมชนจึงมีแต่วงศ์ตระกูลที่อยู่อาศัยในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาานานเสียเป็นส่วนมาก

ปัจจุบันครอบครัวของชาวบ้านไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ยังคงมีลักษณะใกล้เคียงครอบครัวในสมัยก่อน คือมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่อยู่รวมกัน หรือใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เมื่อบุตรหลานแต่งงานมีครอบครัวแล้ว เรือนหลังเดิมจึงไม่เพียงพอ จำเป็นต้องสร้างใหม่ ดังนั้นจะมีการปลูกเรือนหออยู่ไม่ห่างจากบ้านบิดามารดา หรือปู่ย่า ตายาย โดยเป็นที่ดินของเครือญาติกันนั่นเอง แต่อาจจะมีส่วนที่ออกเรือนแล้วย้ายไปอยู่นอกพื้นที่ ซึ่งก็แล้วแต่ความจำเป็น หรือหน้าที่การงานของแต่ละบุคคล แต่ความสัมพันธ์ที่มีในระบบเครือญาติยังคงมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น มีการไปมาหาสู่กัน เช่น ช่วงเทศกาลหรืองานประเพณีต่างๆ ซึ่งจะเป็นที่รู้กันว่าต้องกลับมาร่วมงานกันในเรือญาติแต่ละปี

ทางด้านการศึกษาภายในพื้นที่ชุมชนมีสถานการศึกษาในระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือ โรงเรียนวัดทรายมูล ซึ่งได้ก่อตั้งมาเป็นเวลานานแล้ว และเป็นโรงเรียนที่คนในชุมชนตั้งแต่อดีตนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาในโรงเรียนดังกล่าว แต่ปัจจุบันค่านิยมในการที่จะส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนในสถานบันการศึกษาที่อยู่ในชุมชนได้เปลี่ยนไป คนในชุมชนเริ่มมีฐานะดีขึ้น บิดามารดามีกำลังทรัพย์มากขึ้น การคมนาคมสัญจรไปยังพื้นที่รอบนอกมีความสะดวก จึงเกิดค่านิยมการส่งบุตรหลานไปศึกษายังโรงเรียนในตัวเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นนักเรียนส่วนใหญ่ที่ศึกษาภายในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนจึงเป็นนักเรียนที่มีฐานะทางบ้านมีรายได้ไม่น้อย

ในด้านการปกครองชาวบ้านชาวบ้านไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเรียน หากมีปัญหาก็คจะปรึกษาผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำชุมชน ปัญหาใจขโมยก็มีน้อยมากเนื่องจากภายในชุมชนอยู่กันแบบระบบเครือญาติจึงไม่ค่อยมีปัญหาการลักขโมยเกิดขึ้น

ชาวไทยจีนบ้านสันกำแพงปลา ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มทางสังคม มีลักษณะที่ทำให้ชาวไทยจีนมีโครงสร้างของชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถรักษาสถานะทางสังคมของตนไว้ได้ โดยมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การรวมกลุ่มทางสังคมของชาวไทยจีนบ้านสันกำแพงปลามีดังนี้

1. กลุ่มสตรี การรวมกลุ่มของสตรีแม่บ้านในบ้านสันกำแพงปลาเป็นลักษณะที่ได้รับคำแนะนำและจัดตั้งให้จากองค์กรภายนอกบ้านสันกำแพงปลา มีหลายลักษณะ ได้แก่ การได้รับคำแนะนำด้านการเกษตรและเกิดการรวมตัวเพื่อกิจกรรมการย้อมผ้าสีธรรมชาติ การแนะนำเรื่องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยการทอผ้าพื้นเมือง และการที่ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านไปร่วมการประชุมกับหน่วยงานราชการแล้วขอให้กลุ่มสตรีในชุมชนตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์กันขึ้นมา กลุ่มเหล่านี้เกิดจากการจัดตั้งและเกิดขึ้นตามนโยบายของรัฐ ปัจจุบันกลุ่มได้รับการจัดตั้งดังกล่าว ยังดำเนินการอยู่และมีการจัดการตามระบบของกลุ่มอยู่

2. กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มได้รับการจัดตั้งตามธรรมชาติ ได้แก่กลุ่มหนุ่มสาวที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนโดยทั่วๆ ไปแล้วยังเกี่ยวเนื่องกับทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น งานบุญในพิธีต่างๆ เช่น งานสมโภชวัด งานกฐิน งานผ้าป่า งานศพ งานบวชและงานพิธีกรรมต่างๆ เฉพาะในวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านจะให้ความสนใจมากเพราะถือเป็นงานของหมู่บ้าน โดยเฉพาะ ซึ่งทุกคนในหมู่บ้านย่อมให้ความสำคัญกับงานดังกล่าวเป็นอย่างยิ่งในระยะแรกๆ การจัดงานดังกล่าว ผู้ดำเนินการจัดการที่สำคัญคือ พระภิกษุ-สงฆ์ที่อยู่ในวัดซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นแม่บ้านมีชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือช่วยเหลือร่วมดำเนินงาน เนื่องจากเวลาว่างได้ตรงกันจึงเห็นกลุ่มชาวบ้านที่เป็นวัยรุ่นทั้งชายและหญิงได้เข้าร่วมเป็นกลุ่มหนุ่มสาว และมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งการพัฒนาช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นของชุมชนด้วยความสามัคคีซึ่งมีบทบาทในการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านและการทำบุญที่เกี่ยวกับวัดให้การสนับสนุนและการคงอยู่ของการรักษาประเพณีและวัฒนธรรมตามแบบดั้งเดิม เช่น การจัดกิจกรรมฟ้อนรำ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียนและกิจกรรมการเล่นต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาและได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการจำนวน 9 คนมาเป็นผู้ดำเนินงาน ประกอบไปด้วย

- ประธาน
- รองประธาน
- เลขานุการ
- เหมอญญิก
- ฝ่ายส่งเสริมอาชีพ
- ฝ่ายกีฬา นันทนาการ
- ฝ่ายบำเพ็ญประโยชน์
- ฝ่ายบำรุงศาสนา วัฒนธรรม ประชาสัมพันธ์
- ผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มเยาวชน

การคัดเลือกคณะกรรมการข้างต้นนั้น จะใช้วิธีการเสนอชื่อ แล้วให้สมาชิกยกมือสนับสนุนและกำหนดให้คณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกดำเนินการตามนโยบายและวัตถุประสงค์ ของกลุ่มให้ความเห็นชอบแล้ว เสนอเป็นกิจกรรมดำเนินการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มหนุ่มสาว ลักษณะของการดำเนินงานของกลุ่มหนุ่มสาว หลังจากที่ได้จัดตั้งแล้ว สมาชิกกลุ่มดำเนินการออกระเบียบและกฎเกณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งกำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ ในการดำเนินงานแต่ละครั้งสมาชิกของกลุ่มจะทำการประชุมเพื่อหาแนวทางในการจัดงาน ตั้งแต่การมอบหมายงาน รวมไปถึงเรื่องการเงิน โดยรูปแบบทั้งหมดของการจัดกิจกรรมต่างๆ ในรายละเอียดจะมีการแบ่งภายในวาระลักษณะไหนที่เป็นงานของกลุ่มหนุ่ม งานลักษณะใดเป็นงานของกลุ่มสาวและมีการรวมตัวเฉพาะกลุ่มเป็นบางครั้งที่ต้องมีการปรึกษาเฉพาะเรื่อง ส่วนการปฏิบัติงานก็จะปฏิบัติงานร่วมกัน ในการทำงานแต่ละครั้งไป สำหรับในการจัดดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆหากมีผลประโยชน์ในด้านการเงินจากการจัดกิจกรรม จำนวนดังกล่าวจะนำไปช่วยเหลือกับกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มฌาปนกิจศพ กลุ่มทำบุญบ้านใหม่ โดยที่ทุกกลุ่มในชุมชนหากมีการจัดกิจกรรมใดๆ แล้วกลุ่มหนุ่มสาวจะเป็นกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือทั้งในด้านแรงงานและสนับสนุนในด้านการเงินทุกครั้งไป

ปัจจุบัน การดำเนินงานของกลุ่มหนุ่มสาวยังคงมีการดำเนินงานอยู่เช่นการร่วมงานในเทศกาลทางพระพุทธศาสนาของวัด แต่ไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด จำนวนสมาชิกของกลุ่มไม่แน่นอนเนื่องจากคนหนุ่มสาวในชุมชนไม่ค่อยได้อยู่ร่วมกันเมื่อก่อน บางครั้งต้องออกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้าน บางคนออกไปประกอบอาชีพค้าขายภายในเมืองจนไม่มีเวลาประกอบกิจกรรมดังกล่าว กิจกรรมของคนหนุ่มสาวที่เหลืออยู่จึงเปลี่ยนไปเป็นการร่วมกับกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มฌาปนกิจศพ หรือกับคนในวัยผู้ใหญ่หรือคณะกรรมการหมู่บ้าน

3. กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งเริ่มดำเนินการมาเป็นเวลานาน เป็นกิจกรรมหนึ่งของสตรีบ้านสันกำแพง ต่อมาพัฒนากรของอำเภอสันกำแพงร่วมกับประธานกลุ่มแม่บ้านสันกำแพง ได้มีความคิดที่ว่าในการประกอบอาชีพทอผ้าออกจำหน่ายในระยะแรกก็ประสบปัญหาอยู่บ้าง เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ทำงานหนักเวลานานๆ ไม่ค่อยไหวและการที่จะมาอยู่รวมกลุ่มกันทอผ้าเป็นหมู่คณะไม่ค่อยสะดวกสืบเนื่องมาจากในแต่ละครอบครัวจำนวนสมาชิกมีน้อยเมื่อออกจากบ้านไปทำงานไม่มีคนอยู่บ้าน ในที่สุดก็ปรึกษาและตกลงร่วมกันว่าต่างคนต่างนำผ้าไปทอที่บ้านของตนเอง เมื่อทอเสร็จแล้วก็นำผ้ามารวมกันที่บ้านประธานกลุ่มลงบัญชีตามรายละเอียดที่ดำเนินการไป เมื่อจำหน่ายผ้าแล้วในแต่ละเดือนก็งัดบัญชีตัดคืนค่าแรงแก่สมาชิกไป ส่วนผลกำไรก็จะเก็บออมไว้ให้สมาชิกได้กัวยืมยาม

ลูกเงิน เมื่อครบหนึ่งปีก็จะนำรายได้ทั้งหมดมาสรุปแก่สมาชิกแล้วแบ่งปันเงินปันผลดังกล่าวแก่สมาชิกทั้งหมด

4. กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์นี้ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้จ่ายในงานวันสำคัญต่างๆ และช่วยเหลืองานทางด้านสังคมภายนอกชุมชน ซึ่งได้ขอความช่วยเหลือกันในลักษณะเครือข่ายทางสังคม โดยมีงานสำคัญที่ขอความช่วยเหลือมา เช่น งานของโรงเรียน งานกลุ่มแม่บ้าน งานทำบุญของวัด เป็นต้น และเพื่อเป็นการเกื้อกูลกันและกันในกลุ่มสตรีของหมู่บ้านซึ่งมีฐานะทางการเงินครอบครัวไม่เท่ากัน การดำเนินงานแต่ละครั้งนั้นปัจจัยที่สำคัญคือเงินดำเนินการ ดังนั้นการระดมทุนเฉพาะงานไปจึงเกิดปัญหายุ่งยากในการจัดการ ในที่สุดจึงเกิดการออมทรัพย์ขึ้นในกลุ่มสตรีเพื่อสนับสนุนงานดังกล่าว

5. กลุ่มผู้สูงอายุ จัดตั้งขึ้นมาเพื่อรวมกลุ่มผู้สูงอายุในหมู่บ้านเพื่อหาทางช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก ให้กำลังใจแก่กันและกัน ร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เยาวชน ภายใต้โครงการนำภูมิปัญญาชาวบ้านพัฒนาจริยธรรมนักเรียน ผู้สูงอายุได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ในด้านต่างๆที่สั่งสมมายาวนานชั่วชีวิต ในปัจจุบันกลุ่มผู้สูงอายุถือว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากในการอนุรักษ์ สืบทอดวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ให้แก่เยาวชนและคนในชุมชน

4.3 สรุปภาพรวมสภาพทั่วไปชุมชนไทยเขิน บ้านสันก้างปลา

4.3.1 ทางด้านกายภาพ

ลักษณะทางกายภาพโดยรวมของชุมชน จัดได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานรูปแบบการวางผังเป็นลักษณะของชุมชนทางภาคเหนือที่มีการใช้พื้นที่"ช่วง" หรือพื้นที่สาธารณะในการประกอบกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันชุมชนที่มีลักษณะดังกล่าวแทบจะหมดไปและเหลือน้อยลงทุกที จากการพัฒนาหรือค่านิยมของคนที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

ลักษณะการปลูกสร้างบ้านเรือนที่ยังคงเหลือรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบล้านนาอยู่ และค่านิยมในการปลูกบ้านในระยะหลังยังคงรูปแบบและมีการประยุกต์ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่เหมาะสมและกลมกลืนกับลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่

4.3.2 ทางด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนไทยเขิน บ้านสันก้างปลา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยที่มีการทำนาและสวนลำไย มะม่วง มาตั้งแต่อดีตและเป็นการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศของชุมชนและว่างเว้นจากการเกษตรยังมี

อาชีพเสริมคืองานหัตถกรรมทอผ้า และการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยได้มีการทำธุรกิจด้านการทอผ้าของชาวบ้านสันกำแพงปลา ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเอง ที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องผ้ามาตลอด จุดยืนที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาวัฒนธรรมผ้าของตนไว้ได้ ก็ด้วยอาศัยความรักในอาชีพ ความมุ่งมั่นในการทำงานและที่สำคัญคือการใช้ภูมิปัญญาในการปรับตัวเข้ากับยุคสมัยใหม่ นำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนารูปแบบใหม่จนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนแยกไม่ออก ดังนั้นถึงแม้ว่าสังคมวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปมากมายก็ตาม แต่ชาวบ้านสันกำแพงปลาก็ยังคงนำภูมิปัญญาการทอผ้ามาปรับใช้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ปัจจุบันมีกลุ่มที่ทำอาชีพเกี่ยวกับผ้า 4 กลุ่มด้วยกันคือ การทอ การย้อม การตัดเย็บและการตลาด

4.3.3 ทางด้านสังคม

รูปแบบทางด้านสังคม และวิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน บ้านสันกำแพงปลา ยังคงเป็นไปในรูปแบบที่พึ่งพาอาศัย เป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติและลักษณะเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเดียวกัน อีกทั้งยังมีศาสนาและความเชื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เมืองศรีประจักษ์หลักๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ ชุมชน วัด ที่ยังคงพึ่งพาอาศัยและประกอบพิธีกรรม กิจกรรมต่างๆ และแทรกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชนที่ยังคงรักษาไว้ไม่ให้สูญหายไป

การตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

5.1 การตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชน

เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทยซึ่งรวมไปถึง ดินแดน บางส่วนของประเทศพม่า จีน ลาว เคยเป็นที่ตั้งของชนกลุ่มหนึ่งที่มีการปกครองเป็นแคว้นอิสระ ในชื่อที่เรียกกันว่า ล้านนา กลุ่มบ้านเมืองกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์กันทั้งในทางการเมือง เชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี และศิลปวัฒนธรรม มีเมืองเชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางการปกครอง และมีความเจริญรุ่งเรืองมากในช่วง พุทธศตวรรษที่ 20-21 และได้เสื่อมสลายลงและตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ พม่า ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 แต่ได้พยายามกอบกู้เอกราชได้บ้างเป็นครั้งคราว จนถึงพุทธ ศตวรรษที่ 24 ได้ตกเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงรัตนโกสินทร์ และได้ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของ ประเทศ สยาม ในพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ของล้านนา ได้หล่อ หลอมให้ผู้คนในดินแดนแห่งนี้มีแบบแผนทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นของ ตนเอง มีความแตกต่างไปจากผู้คนในดินแดนอื่น

ถึงแม้ว่าสภาพภูมิศาสตร์ทางภาคเหนือจะเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนเป็นจำนวนมาก แต่ก็ มีที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขา มีแม่น้ำไหลผ่าน ทำให้พื้นที่ราบนี้อุดมสมบูรณ์ จึงมีคนเข้ามาอยู่อาศัย มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ จนถึงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ได้พบว่า มีกลุ่มบ้านเมืองเกิดขึ้นอยู่แล้ว กระจุกกระจาย ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำสายต่างๆซึ่งเกิดเป็นลักษณะแคว้นเล็กๆ แต่ละแคว้นเป็นอิสระ ต่อกันแต่ส่วนมากจะมีความสัมพันธ์กันลักษณะเครือญาติ และทางการค้า ซึ่งมีแคว้นสำคัญๆดังนี้ แคว้นหริภุญไชย ,แคว้นโยนก, แคว้นพะเยา และ แคว้นน่าน เพื่อให้สะดวกในการอ่านเรื่องราวของ เชียงใหม่และล้านนาไทย การแบ่งยุคสมัยในประวัติศาสตร์ของเชียงใหม่เป็น 4 สมัย¹ ดังนี้

1. สมัยก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ (ก่อน พ.ศ. 1839)
2. สมัยราชวงศ์มังรายปกครอง (พ.ศ. 1839 - 2101)
3. สมัยเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. 2101 - 2317)
4. สมัยเป็นเมืองประเทศราชของไทย (พ.ศ. 2317 - 2476)

1. สมัยก่อนสร้างเมืองเชียงใหม่ (ก่อน พ.ศ. 1839)

ก่อนที่พระยามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ได้มีบ้านเมืองและชุมชนใหญ่เกิดขึ้นแล้ว ได้แก่ เมืองหริภุญไชย นครเงินยางเชียงแสน เมืองหริภุญไชย เมืองพะเยา และยังได้มีการค้นพบเมืองเล็กๆ อีก

¹ สุรพล คำวิหกุล , แผ่นดินล้านนา สารคดีชุด ถิ่นทองของไทย , เชียงใหม่

มากมายหลายเมืองตามลุ่มน้ำต่างๆ เช่น เวียงฝาง เวียงปรีक्षा เวียงสีทวง เวียงปางคำ เวียงสุทโธ เวียงห่อ เวียงมะลิกา และเวียงท่ากาน ฯลฯ เป็นต้น เชื่อกันว่าบริเวณตอนบนของภาคเหนือ ลุ่มแม่น้ำต่างๆ เช่น แม่น้ำกก แม่น้ำโขง เป็นที่ตั้งของชุมชนที่มีวัฒนธรรมอยู่มาก่อน กล่าวถึงเรื่องราวและเมืองต่างๆ ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 พอสังเขปดังนี้ จากข้อมูลเอกสารประเภทตำนานและพงศาวดาร ได้กล่าวถึงการที่ชุมชนเผ่าไทเข้ามาตั้งถิ่นฐานทางตอนบนของภาคเหนือในสมัยแรกนั้น มีผู้นำสำคัญ 2 ราชวงศ์ คือราชวงศ์ไทยเมืองของพระเจ้าสิงหนวัติกุมารและราชวงศ์ลวจังกราช

2. สมัยราชวงศ์มังรายปกครอง (พ.ศ. 1839 - 2101)

เมื่อพ่อขุนมังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว ได้ทรงปกครองและประทับอยู่เมืองนี้ตลอด พระชนม์ชีพของพระองค์ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ ทรงเป็นนักรบ นักปกครอง และอาจจะกล่าวได้ว่าพระองค์เป็นนักพัฒนาก็ได้ ด้วยทรงเป็นผู้นำในการสร้างบ้านเมืองหลายเมือง ด้านการปกครองในสมัยนี้สันนิษฐานว่าพ่อขุนมังรายจะทรงปกครองเฉพาะเมืองเชียงใหม่เท่านั้น ส่วนเมืองอื่นเช่นเมืองเชียงราย เมืองหริภุญไชยนั้น คงแต่งตั้งให้ราชโอรสหรือข้าราชการขุนนางที่มีความสามารถไปปกครองแทน เช่น เมืองเชียงรายได้ให้ราชโอรสขุนครามไปปกครอง เมืองหริภุญไชยให้อ้ายฟ้าอามาตย์เอกปกครอง ส่วนด้านการตุลาการหรือการพิจารณาคดีนั้น สันนิษฐานว่าพ่อขุนมังรายจะทรงรวบรวมกฎหมายขึ้นใช้ปกครองที่เรียกว่า มังรายศาสตร์ ซึ่งสันนิษฐานว่ามังรายศาสตร์นี้อาจจะได้รับ อิทธิพลมาจากกฎหมายธรรมศาสตร์ของมอญจากหริภุญไชยก็อาจเป็นได้ และกฎหมายนี้คงได้ใช้ ปกครองบ้านเมืองสืบมา ด้านการส่งเสริมอาชีพประชาชน พ่อขุนมังรายได้ส่งเสริมให้ประชาชนประกอบอาชีพหลายอาชีพ นอกเหนือจากการเกษตรกรรม ได้พบข้อความในตำนานต่างๆ กล่าวว่าพระองค์ได้นำช่างฝีมือประเภทต่างๆ เช่น ช่างทอง ช่างต๋อง ช่างเหล็ก ช่างเงิน ฯลฯ มาจากเมืองพุกามเมื่อคราวเสด็จไปเมืองพุกาม

จากหลักฐานทางโบราณคดีตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง สันนิษฐานว่าล้านนาไทยจะนับถือพุทธศาสนามาก่อนแล้ว เป็นนิกายมหายาน เพราะได้มีการขุดพบเศียรพระพุทธรูปแบบทวารวดีที่หริภุญไชย และพบเจดีย์มนต์ตามคติมหายาน เพราะได้มีการขุดพบเศียรพระพุทธรูปแบบทวารวดีที่หริภุญไชย และพบเจดีย์มนต์ตามคติมหายานที่อำเภอเชียงแสนและล้านนาไทยมีประเพณีทำบุญปล่อยข้าวสัง อุทิศส่วนกุศลแก่ ผู้ตายซึ่งประเพณีนี้เหมือนพิธีกตัญญูตามคติมหายาน เป็นต้น เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาแพร่หลายในล้านนาแล้ว มีผลทำให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างล้านนาไทยกับอาณาจักรสุโขทัย ทั้งทางศาสนา ศิลปกรรม ประเพณี และพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของคนล้านนาไทยด้วย พระสงฆ์มีบทบาทและได้รับการยกย่องจากสังคมล้านนามาก เช่น ทางด้านการศึกษา พระสงฆ์มีฐานะเป็นครูของ

ประชาชน ด้านการเมืองตั้งแต่สมัย พระยาโกณาเป็นต้นไปพบหลักฐานว่าพระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินคดีต่างๆ ร่วมกับขุนนางของบ้านเมือง นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการว่ากล่าวตักเตือนกษัตริย์ล้านนาไทยผู้ประพฤติไม่ถูกต้องอีกด้วย และเป็นที่พึ่งของประชาชนในยามบ้านเมืองอยู่ในความยุ่งยาก เช่น สงคราม เป็นต้น

3. สมัยเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. 2101 - 2317)

เมื่อบุเรงนองยึดเมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ในระยะแรกนี้พม่ามิได้เข้ามาปกครองโดยตรง แต่ได้แต่งตั้งให้พระเมกุฎเจ้าเมืองเชียงใหม่ปกครองบ้านเมืองตามเดิม ในฐานะเมืองประเทศราชของพม่าซึ่งเชียงใหม่จะต้องส่งเครื่องบรรณาการ ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง จะต้องเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินปีละ 1 ครั้ง เป็นอย่างน้อย จะต้องส่งส่วยเป็นสิ่งของตามที่พม่าต้องการ เช่น ข้าว ม้า น้ำรัก เครื่องแพรวพรรณต่างๆ และจะต้องจัดหากำลังคน เสี่ยงอาหารช่วยพม่าในยามเกิดศึกสงคราม พม่าก็ได้แต่งตั้งให้เจ้านายและข้าราชการของพม่ามา ปกครองเมืองเชียงใหม่โดยตรง กษัตริย์เชียงใหม่สมัยที่พม่าปกครองรวมทั้งสิ้นจำนวน 13 พระองค์ การปกครองของพม่าในล้านนาไทย พม่าพยายามปกครองหัวเมืองล้านนาไทยอย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันการกบฏ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นผู้ปกครองบ้านเมือง พม่าจะควบคุมเป็นพิเศษ พม่าได้ควบคุมนโยบายสำคัญๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ โดยได้ควบคุมการแต่งตั้งโยกย้ายถอดถอนเจ้าเมืองล้านนาไทย ตลอดจนการปูนบำเหน็จและการลงโทษด้วย ควบคุมการเกณฑ์กำลังคนเพื่อใช้ในยามสงคราม และพม่าได้นำตัวราชบุตรหรืออนุชาเจ้าเมืองประเทศราชไปไว้เป็นตัวประกันที่เมืองพม่าด้วย สำหรับการปกครองภายในบ้านเมืองนั้น กิจการใดที่ไม่ขัดกับผลประโยชน์ของพม่า สำหรับเมืองเชียงใหม่ในฐานะที่เป็นเมืองสำคัญ พม่าได้แต่งตั้งขุนนางและกษัตริย์พม่าเข้ามาทำการปกครองโดยตรง

วัฒนธรรมประเพณีพม่าในล้านนาไทย ตลอดระยะเวลาที่พม่าปกครองล้านนาไทย เป็นเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2101 ถึง พ.ศ.2317 นั้น พม่าได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณีของตนเข้ามาเผยแพร่ในล้านนาไทยหลายด้าน ทั้งด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ความเชื่อ การแต่งกาย อาหาร ฯลฯ ทางด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น เจดีย์ในเชียงใหม่หลายวัด สร้างตามแบบเจดีย์พม่า เช่น เจดีย์วัดแสนฝาง เป็นต้น พม่าปกครองเชียงใหม่มานาน 200 ปี จนถึงสมัยพระยาภาววิไลได้ร่วมมือกับฝ่ายไทยขับไล่อำนาจพม่าออกไปได้สำเร็จ ล้านนาไทยจึงเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของไทยเรื่อยมา

4. สมัยเป็นเมืองประเทศราชของไทย (พ.ศ. 2317 - 2476)

เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นพม่าระหว่าง พ.ศ. 2101 - 2317 ในช่วงเวลาสองร้อย

กว่าปี เชียงใหม่ยังคงเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองล้านนาไทยที่พม่ายึดเป็นฐานที่มั่น โดยส่งข้าหลวงมาปกครองโดยตรง เข้าใจว่ามีการควบคุมอย่างเข้มงวด ชาวเชียงใหม่ได้ก่อการกบฏหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นช่วงที่กษัตริย์พม่าอ่อนแอลง เชียงใหม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระอยู่ระยะหนึ่งและถึงปี พ.ศ. 2306 พม่าก็สามารถตีเชียงใหม่ได้อีกครั้ง ซึ่งในครั้งหลังนี้พม่าได้กวาดต้อนผู้คนไปเป็นเชลยจำนวนมาก อย่างไรก็ตามความคิดของชาวเชียงใหม่ที่จะ "พินม่าน" ความคิดที่จะพินม่านของผู้นำชาวล้านนาไทย ตรงกับความต้องการของฝ่ายไทยที่พยายามขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาไทยอยู่แล้ว กล่าวคือเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกู้อิสรภาพและจัดตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ทรงปราบปรามชุมนุมต่างๆ ที่ตั้งตนเป็นอิสระจนสามารถรวบรวมหัวเมืองภายในให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งในราว พ.ศ. 2313 หลังจากนั้น ทรงเห็นความจำเป็นที่ต้องขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาไทยให้ได้ ทั้งนี้เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจตุยทธศาสตร์ของล้านนาไทย ซึ่งอยู่ระหว่างพม่ากับไทย หากไทยไม่สามารถครอบครองล้านนาไทยไว้ในอำนาจ อันตรายจากพม่าจะมาถึง และเข้าใจว่าสาเหตุที่พระเจ้าตากสินและกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ให้ความสำคัญต่อหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยมากนั้น เพราะเป็นบทเรียนจากการเสียกรุงศรีอยุธยาทั้งสองครั้งพม่าสามารถยึดเอาล้านนาไทยเป็นแหล่งสะสมเสบียงอาหาร อาวุธ และกำลังคนเข้าร่วมในสงคราม ทำให้ไทยเสียเปรียบมากจนพ่ายแพ้สงคราม ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของไทยต้องยึดล้านนาไทยให้ได้ การที่รัชกาลที่ 1 ทรงแต่งตั้งให้ตระกูลเจ้าเจ็ดตนครองเมืองเชียงใหม่และลำปางในทันที เข้าใจว่าเป็นเหตุผลที่ต้องการให้ร่วมกันสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ล้านนาไทย โดยเฉพาะเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของล้านนาไทยขณะนั้นอยู่ในสภาพเมืองร้าง จำเป็นต้องฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ พร้อมกับกวาดล้างอิทธิพลของพม่าให้หมดไป พระยาภาววิละจึงมีหน้าที่ "สร้างบ้านแปงเมือง" เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และโดยที่เชียงใหม่อยู่ในอิทธิพลพม่า พระยาภาววิละไม่สามารถตั้งเมืองได้ทันทีจึงเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2325 ด้วยการตั้งเวียงป่าซางก่อน และตั้งมั่นอยู่ถึง 14 ปี จึงสามารถตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2339 ส่วนอิทธิพลของพม่าในล้านนาไทยถือว่าสิ้นสุดลงในสงครามขับไล่พม่าปี พ.ศ. 2347 โดยกองทัพเชียงใหม่ร่วมกับกองทัพฝ่ายไทยยกไปตีเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของพม่าสำเร็จ การฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่เริ่มตั้งแต่ตั้งเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2339 จนถึงขับไล่พม่าออกไปจากล้านนาไทยในปี พ.ศ. 2347 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการรวบรวมพลเมืองเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ เป็นยุคที่เรียกว่า "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" พระยาภาววิละกวาดต้อนชาวเมืองเชียงใหม่ที่หลบหนีเข้าป่าให้กลับสู่เมือง และเริ่มกวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนา ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยเขิน และยอง ผู้คนที่กวาดต้อนมามีหลายชนิดเข้าใจว่าเป็นช่างฝีมือหรือไพร่เมืองชั้นดีจะให้ตั้งถิ่นฐานในตัวเมือง เช่น เขิน ที่ถนนวัวลาย ส่วนไพร่ที่ไม่เป็นช่างฝีมือจะไวนอกเมือง เช่น เขินที่สันกำแพง สันทราย ยองที่ลำพูน ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาก็จะตั้ง

ชื่อหมู่บ้านของตนตามชื่อบ้านเมืองเดิมที่ตนถูกกวาดต้อนลงมา เช่น เมืองวะ เมืองเลน เมืองขอนแก่น ภายภาค เป็นต้น เชียงใหม่สมัยพระยาภาววิละจึงพ้นจากสภาพเมืองร้าง นอกจากพระยาภาววิละจะ "เก็บข้าใส่เมือง" ดังกล่าวแล้ว ยังมีการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ใน รูปแบบต่างๆ เช่น ราชประเพณี โดยการกระทำพิธีราชาภิเษก สถาปนาราชวงศ์เจ้าเจ็ดตนขึ้นปกครองสืบต่อจากราชวงศ์มังราย การทำนุบำรุงพุทธศาสนา โดยสร้างวัด พระพุทธรูป การสร้างกำแพงเมืองขึ้นใหม่ เป็นต้น นับว่าพระยาภาววิละและเจ้านายบุตรหลานได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแก่เมืองเชียงใหม่ และล้านนาไทยยิ่ง

จากประวัติศาสตร์ของล้านนานั้น เชียงใหม่ได้เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานในปี พ.ศ. 2347 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการรวบรวมพลเมืองเข้ามาในเมืองเชียงใหม่ เป็นยุคที่เรียกว่า "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" เชียงใหม่จึงได้มีมีการตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ต่างๆตามลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและการอยู่อาศัย ที่มีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งชาวไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา นั้นได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณแขวงแม่ฮอน (สันกำแพงปัจจุบัน) ที่เป็นส่วนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ การตั้งถิ่นฐานในสมัยนั้นการเลือกตำแหน่ง ที่ตั้งของชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์โดยรอบของพื้นที่ชุมชนและตามระบบคติความเชื่อของชุมชนนั้นๆ

ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา มีการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชนที่เชื่อมโยงกับตัวเมืองสันกำแพงและชุมชนโดยรอบ ความเชื่อมโยงตัวเมืองสันกำแพงกับชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้น ซึ่งมีความเชื่อมโยงในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการใช้สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เนื่องจากชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้นอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลสันกำแพง ส่วนความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา และชุมชนโดยรอบนั้น มีความเชื่อมโยงโดยที่มีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ(น้ำจากลำเหมือง)ที่ใช้ ในการเกษตรกรรมร่วมกัน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนและชุมชนโดยรอบนั้นจะเป็นการตั้งถิ่นฐานที่เกาะไปตามถนนสายหลัก และมีพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบชุมชนแต่ละชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชนในข้างต้นนั้น ประกอบกับการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส ผู้รู้และผู้นำชุมชนในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา สามารถทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของจังหวัดเชียงใหม่กับชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา และเป็นช่วงที่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พบว่าชุมชนมีวิวัฒนาการแบ่งได้ 3 ชั้น คือ ²

² ไกรศรี นิยมานเหมินทร์, "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" วารสารมนุษยศาสตร์, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เชียงใหม่ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี, สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมลานนาไทย, พระครูสิทธิปัญญารักษ์(อายุ 45 ปี), เจ้าอาวาสวัดสันกำแพงปลา, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, อุดตาส์ ปูนินทะ, (อายุ 79 ปี), ผู้รู้ท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, ไสว สุปรีย์ธรรม, (อายุ 74 ปี), ข้าราชการบำนาญ, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, ถนอม

ขั้นที่ 1 : ขั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ.2347 – 2399)

ขั้นที่ 2 : ขั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยเงิน
บ้านสันกำแพงปลา (พ.ศ.2400 – 2523)

ขั้นที่ 3 : ขั้นชุมชนที่เกิดจากการแยกชุมชนตามขอบเขตการปกครองของทางราชการ
(พ.ศ.2524 – ปัจจุบัน)

รายละเอียดของวิวัฒนาการกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมีดังนี้

ขั้นที่ 1 : ขั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ.2347 – 2399)

เหตุการณ์สำคัญ : การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเงินกลุ่มนี้ ประมาณการณ์ได้ว่า
สองร้อยปีเศษอยู่ในช่วงระยะเวลาสามช่วงอายุคน ซึ่งในช่วงเวลานี้เป็นเวลาที่ยังใหม่เป็นเมือง
ร้าง เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ต้องการที่จะสร้างบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง จึงได้กวาดต้อนผู้คนจาก
ที่ต่าง ๆ เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ในยุคนี้เป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” มิใช่แต่ชาวไทยเงิน
เท่านั้นที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนั้นมีทั้งชาวไทยของ ไทยลื้ออีกมากมายที่ถูกกวาดต้อนมาเคลยศึก

จากการศึกษาเอกสารและคำบอกเล่าของชาวบ้านเป็นไปในทำนองเดียวกันคือในรัช
สมัยพระเจ้ากาวิละครองเมืองเชียงใหม่ได้รวบรวมกำลังขับไล่พม่าออกไปแล้วบ้านเมือง กลายเป็น
เมืองร้างเพราะประชาชนหลบหนีภัยสงครามไปอยู่ตามป่าเขาบ้าง หรือถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่น ๆ บ้าง
ด้วยปัญหานี้เองทำให้พระเจ้ากาวิละจำต้องหยุดยั้งอยู่ที่เวียงป่าซางถึง 14 ปี เพื่อรวบรวมกำลัง
ไพร่พลก่อนที่จะมาตั้งเชียงใหม่ให้เป็นเมืองหลวงได้อีกครั้งหนึ่ง พระเจ้ากาวิละจึงได้ส่งกองทัพ
ล้านนาออกไปเกลี้ยกล่อมชักจูงให้ประชาชนกลับมายังถิ่นเดิมของตน ดังคำประกาศของพระยา
อุปราชาธรรมลังกาว่า “ลัวะหื้อออกมาแบ่งไฮ่ ไทหื้อออกมาแบ่งนา” และการทำสงครามเพื่อกวาด
ต้อนเอาไพร่พลและครอบครัวจากเมืองต่าง ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2347 นั้นพระยาอุปราชา
ธรรมลังกา ยกกองทัพไปตี เมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองกาย เมืองเลน เมืองเชียงขวาง เมืองวะ
เมืองลวง เมืองหุน เมืองแจ เมืองฮาย เมืองเชียงเจิง เมืองท่าล่อ เมืองพาน เมืองม้า เมืองลำ
เมืองวัง เมืองมาง เมืองขวง เมืองถาด เมืองขางและเมืองสูง การกวาดต้อนไพร่พลมาใส่บ้านเมือง
แยกย้าย ไปตั้งถิ่นฐานในท้องที่ตำบลต่าง ๆ ในอำเภอเมือง อำเภอสันทราย อำเภอดอยสะเก็ด
อำเภอสันกำแพงของจังหวัดเชียงใหม่และท้องที่จังหวัดใกล้เคียงโดยชุมชนเหล่านั้นยังคงรักษาชื่อ
บ้านเดิมของตนเอาไว้ แต่สำหรับบ้านสันกำแพงปลานี้ตั้งชื่อหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับสถานที่ ดังคำอธิบาย
เรื่องการจัดหมู่บ้านสันกำแพงปลาของยายอุสุธา ปูอินต๊ะ ว่า

“เมื่อก่อนบ้านเหล่านี้เป็นฮ้างบ้านสันกำแพงปลากันหมดแม้แต่ วัดก็เป็นวัดสันกำแพง (หมายถึงวัดทรายมูลปัจจุบัน) พ่อแม่ของยายเกยเล่าที่อพยพว่า บ้านของเขามีต้นไม้กำพลาคืนอยู่หนักเป็นก็เลยตั้งชื่อว่า “บ้านสันกำแพง” ส่วนบ้านทรายมูลเป็นชื่อที่หลังใช้เมื่อน้ำท่วมใหญ่แล้วมีทรายกองเต็มหมู่บ้าน จึงชื่อว่าบ้านทรายมูลมาจนถึงบัดนี้”

เดิมบ้านทรายมูลชื่อว่าสันกำแพง เป็นกลุ่มเครือญาติเดียวกัน มีวัดทรายมูลเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านภายหลังเปลี่ยนเป็นหมู่บ้านทรายมูลในเวลาใดไม่ทราบแน่ชัด ประมาณร้อยกว่าปีคำว่า “ทรายมูล” น่าจะมาจากเหตุการณ์น้ำแม่อนได้พัดพาเอาทรายมาทับถมกันมากขึ้นจนบริเวณนี้มีพื้นที่สูงขึ้น ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านทรายมูล คำว่า มูล แปลว่า มั่งมูล ตุ่นเต้า

ลักษณะทางกายภาพ : สมัยพระยาอุปราชาธรรมลังกาได้รวบรวมผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณ พ.ศ. 2347 หรือประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว การเลือกพื้นที่ตั้งถิ่นฐานนั้นพิจารณาจากสภาพภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยหลัก เป็นที่ราบลุ่มกว้างสลับเนินดิน ล้อมรอบด้วยสวนและทุ่งนาของชาวบ้านในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงบริเวณดังกล่าวมีพื้นที่มากแต่ผู้อาศัยมีน้อย ลักษณะดังกล่าวทำให้บ้านแต่ละหลังตั้งอยู่คั่นห่างกัน นอกจากปลูกสร้างบ้านแล้วยังมีพื้นที่ว่างภายในบ้าน ชาวบ้านยังได้ใช้พื้นที่ส่วนนั้นเป็นที่สำหรับทำประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านตามความชอบและเหมาะสมของสถานที่ เช่น การปลูกไม้ผล ประเภท ลำไย มะม่วง มะขาม น้อยหน่า พืชผักสวนครัว ขณะเดียวกันก็มีลำเหมืองที่แยกมาจากลำน้ำแม่อนไหลผ่านทางด้านทิศเหนือของชุมชน จึงไม่ขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร โครงสร้างทางกายภาพเมื่อเริ่มตั้งหมู่บ้านประกอบไปด้วย

1. ใจบ้าน : ศูนย์รวมของชุมชน

ใจบ้านคือสถานที่ศูนย์รวมของชุมชนจัดเป็นพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านซึ่งใช้เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวไทยเขิน ใจบ้านถือได้เป็นสถานที่เคารพสักการะแห่งหนึ่งของชุมชนบางทีก็เรียกว่า มังคละเจ้าบ้าน คือมณฑลของบ้านหรือชุมชน หรืออีกความหมายหนึ่งใจบ้านคือ จุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน สร้างเป็นหอใจบ้านขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ว่า ชุมชนได้เลือกที่ตั้งทำเลแห่งนี้สำหรับลงหลักปักฐาน ในหมู่ชาวไทยเขินดั้งเดิมทุกชุมชนหรือ หมู่บ้านจะต้องมีใจบ้าน ในหมู่บ้านสันกำแพง เดิมใจบ้านของหมู่บ้านเป็นบริเวณที่มีต้นมะขามขนาดใหญ่อยู่ต้นหนึ่งตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านใช้เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมเช่น วันปีใหม่เม็ง เป็นต้น มีการจัดพิธีกรรมส่งเคราะห์บ้านในวันปีใหม่เม็งทุกปี ความเชื่อเรื่องใจบ้านของชาวไทยเขินบ้านสัน

ก้างปลายังคงหลงเหลืออยู่ การที่บ้านสันก้างปลามีประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อ ศาสนาของตนเอง ซึ่งสืบทอดมานานแล้ว และด้วยความรัก ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

2. วัดสันก้างปลา มีชุมชนตั้งอยู่โดยรอบ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและการให้ความสำคัญในพระพุทธศาสนาของคนไทยเขิน ที่จะต้องมีสถานที่ประกอบกิจของสงฆ์ ในการที่มีสถานที่สำหรับชาวบ้านได้ปฏิบัติธรรมและประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณีตลอดปีและความเชื่อในพุทธศาสนาในการที่ให้ลูกหลานที่เป็นผู้ชายนั้นใช้เป็นสถานที่บวชเรียนศึกษาหาความรู้

3. ป่าช้า ตั้งอยู่บริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งป่าช้านี้เป็นป่าช้ารวมที่ใช้กันกับหมู่บ้านอื่นๆโดยรอบและอยู่ห่างบ้าน ในทิศตามคติความเชื่อถือเป็นทิศของความตายและความเสื่อม

4. กลุ่มบ้าน จะมีการตั้งกระจุกรวมกันบริเวณเสาใจบ้านเป็นศูนย์กลาง แต่ละบ้านจะเลือกทำเลสร้างบ้านและที่ทำมาหากินกันตามสะดวกแล้วแต่ความขยันในการทำมาหากินและบ้านของผู้นำชุมชนซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของหมู่บ้านจะต้องอยู่ใกล้กับหัวบ้านและใจบ้าน และยังมีแนวต้นไม้และสวนกันระหว่างบ้านกับที่นาด้วย

บ้านแต่ละหลังจะตั้งอยู่ริมถนนเพื่อความสะดวกในการเดินทางเข้า ออกและมีลานบ้าน (ขวง) ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเสวนา หรือ เล่นของเด็ก ของละอ่อน ซ้อมศิลปะพื้นบ้าน ฟ้อนดาบ มวย พื้นที่พักผ่อน การกีฬา การบอกข่าว เตรียมงานสำหรับบ้าน เช่นบวช ศพ จัดเลี้ยง ฯลฯ และจะมีสวนครัวด้านหลังบ้าน ถัดจากนั้นก็จะเป็นสวนลำไยและที่นาตามลำดับ ขนาดการถือครองที่ดินขึ้นอยู่กับความสามารถในการดูแลพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน ตัวบ้านจะสร้างเอาแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดอย่างเต็มที่และหลีกเลี่ยงลมหนาว ลักษณะของบ้านแต่ละหลังจะเป็นเรือนไม้ไม่มุงด้วยใบตองตึง หรือไม้จริงแล้วแต่ฐานะของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีลักษณะของใต้ถุนโล่งไว้เก็บของ อุปกรณ์เกษตร เลี้ยงสัตว์ พักผ่อน หรือทำงาน บนบ้านใช้อยู่อาศัยแยกพื้นที่เป็นชานหน้าบ้าน (เต็น) ครัว และห้องนอน หลังคาจั่วทรงสูงเพื่อใช้ระบายอากาศ ทิ้งชายคาชายคาปีกนกกลุ่มทางขึ้น แต่ละบ้านจะมีหลองข้าวแยกจากตัวเรือน มีบ่อน้ำในการใช้ดื่มกิน อาบและการเกษตรของสวนครัว มีตอม่น้ำ (ที่อาบน้ำ) ห้องน้ำ อยู่ด้านหลังบ้าน และที่สำคัญคือเจ้าตี้(ศาลพระภูมิ)ประจำบ้านที่ช่วยปกป้องรักษาบ้าน ส่วนรั้วไม้มักจะเป็นรั้วไม้ระแนงหรือไม้ไผ่ มีทั้งรั้วตาแสง รั้วสลาบ บางบ้านจะใช้แนวต้นไม้ในการทำรั้วบ้าน

5. ถนนในหมู่บ้านจะเป็นทางดินและมีเส้นทางเพียง 1 เส้นทางที่ใช้ในการเดินเท้ากับทางเดินเกวียน ซึ่งจะเป็นถนนสายหลักที่มีการเชื่อมต่อกับหมู่บ้านอื่น และเชื่อมกับทางที่จะเข้าตัวเชียงใหม่ สำหรับการเดินทางเข้าตัวจังหวัดเชียงใหม่ นั้นจะใช้เวลาในการเดินเท้าประมาณ 1-2 วัน

ลักษณะทางเศรษฐกิจ –สังคม : เศรษฐกิจจะเป็นแบบพึ่งตนเอง และจะมีการเพาะปลูกเพื่อบริโภคเป็นหลัก และการแลกเปลี่ยนสินค้า การประกอบอาชีพในช่วงนี้คือเกษตรกรรมเป็นหลัก การแลกเปลี่ยนสินค้าจะมีพ่อค้าต่างที่นำสินค้าเข้ามาขายหรือแลกเปลี่ยน

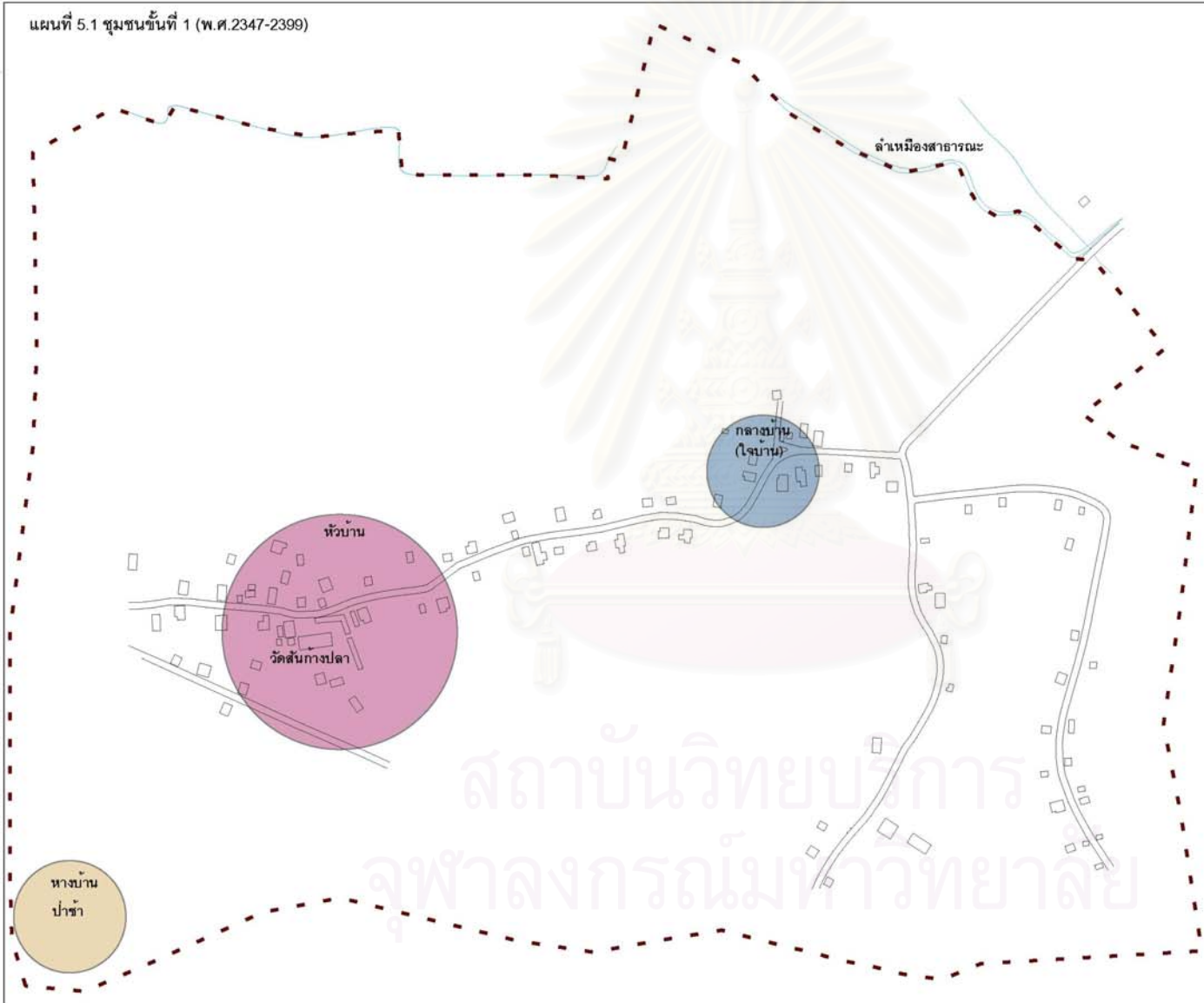
การจัดระเบียบของชุมชนในสมัยนี้จะมีผู้นำชุมชน(บ่อหลวง)ทำการปกครองคนในชุมชน และดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน ซึ่งจะเป็นความผูกพันระบบเครือญาติที่คอยช่วยเหลือกันและกันทั้งในยามสุขและยามทุกข์

ในด้านการศึกษา ผู้ชายจะได้บวชเรียนที่วัด ตามความเชื่อที่ให้ลูกผู้ชายบวชเรียนแล้วพ่อแม่จะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์เวลาที่ตายไปแล้ว ส่วนผู้หญิงมักจะไม่ได้รับการศึกษา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.1 ชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ.2347-2399)

<p>การอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>อำเภอสันกำแพง</p>	
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตพื้นที่ศึกษา หัวบ้าน กลางบ้าน หางบ้าน ตัวบ้าน 	
<p>นายวิทยา ดวงธิดา</p>	
<p>ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548</p>	
<p>ทิศเหนือ</p>	
<p>มาตราส่วน 1 : 4000</p>	<p>สาขาวิชาทางวัฒนธรรม ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

ขั้นที่ 2 : ชั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา (พ.ศ.2400 – 2523)

เหตุการณ์สำคัญ มีดังนี้

1.) พ.ศ. 2446 ย้ายที่ทำการ”แขวงแม่อน” มาปลูกสร้างที่บ้านสันกำแพง นับแต่นั้นมา จึงได้ชื่อว่า “อำเภอสันกำแพง”

2.) พ.ศ. 2476 เลิกการปกครองมณฑลพายัพจึงถูกยุบรวมกับสยามประเทศ จัดตั้งเป็น จังหวัดเชียงใหม่ตามระบบการปกครองราชการแผ่นดินแบบใหม่

3.) พ.ศ.2479 เกิดแนวถนนสายหลักที่เกิดจากการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง

ลักษณะทางกายภาพ : กลุ่มบ้านจะมีรัศมีขยายออกจากเสาใจบ้านซึ่งเป็นศูนย์กลาง มากขึ้นแต่การขยายตัวจะเน้นไปทางหัวบ้านและหางบ้าน มีการจับจองพื้นที่ว่างเป็นที่พักอาศัย และที่ทำกินเนื่องจาก การขยายตัวของชุมชนและจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น โครงสร้างทาง กายภาพของชุมชนที่มีอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง

1. ใจบ้าน : ศูนย์รวมของชุมชน

เดิมใจบ้านของหมู่บ้านเป็นบริเวณที่มีต้นมะขามขนาดใหญ่อยู่ต้นหนึ่งตั้งอยู่ใจกลาง หมู่บ้าน ชาวบ้านใช้เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรม พอมีถนนตัดผ่านหมู่บ้านต้นมะขามถูก ตัดทิ้งไป ชาวบ้านได้สร้างศาลาไทย ขึ้นมาทดแทน แม้ว่ารูปลักษณะต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มี การจัดพิธีกรรมสงเคราะห์บ้านในวันปีใหม่เม็งทุกปี และบริเวณดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้เจริญ ขึ้น แต่ความเชื่อเรื่องใจบ้านของชาวไทยจีนบ้านสันกำแพงปลายังคงอยู่

2. วัดสันกำแพงปลา(เปลี่ยนชื่อเป็นวัดทรายมูล) หลังจากที่ได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ขึ้น ชาวบ้าน ได้มาปลูกสร้างบ้านเรือนใกล้เคียงมากขึ้น

3. ป่าช้า ตั้งอยู่บริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ที่เดิม ป่าช้านี้เป็นป่าช้ารวมที่ใช้กัน กับหมู่บ้านอื่นๆโดยรอบและอยู่หางบ้าน ในทิศตามคติความเชื่อถือเป็นทิศของความตายและ ความเสื่อม

4.กลุ่มบ้าน มีจำนวนมากขึ้นตามจำนวนประชากร ส่วนใหญ่จะเกาะไปตามแนวถนน มีการให้ลูกหลานที่แต่งงานมีครอบครัวสร้างบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง พื้นที่ว่างในบ้านจึงลดลงบ้าง

ลักษณะของบ้านยังคงไม่เปลี่ยนแปลง คือ บ้านแต่ละหลังจะตั้งเกาะริมถนนเพื่อความ สะดวกในการสัญจรเข้า ออก และมีลานบ้าน(ช่ง) ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเสวนา สถานที่เล่น ของเด็ก ซ่อมศิลปะพื้นบ้าน ฟ้อนดาบ มวย พื้นที่พักผ่อน การกีฬา การบอข่าว เตรียมงาน สำหรับบ้าน เช่นงานบวช งานศพ จัดเลี้ยง ฯลฯ และยังมีสวนครัวด้านหลังบ้าน ถัดจากนั้นก็จะเป็น สวนลำไยและที่นาตามลำดับ ขนาดการถือครองที่ดินขึ้นอยู่กับความสามารถในการดูแลพื้นที่ของ

แต่ละครัวเรือน ตัวบ้านจะสร้างเอาแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดอย่างเต็มที่และหลีกเลี่ยงลมหนาว ลักษณะของบ้านแต่ละหลังจะเป็นเรือนไม้ไผ่มุงด้วยใบตองตึง หรือไม้จริงแล้วแต่ฐานะของ แต่ละครัวเรือน ซึ่งมีลักษณะของใต้ถุนโล่งไว้เก็บของ อุปกรณ์เกษตร เลี้ยงสัตว์ พักผ่อน หรือทำงาน บนบ้านใช้อยู่อาศัยแยกพื้นที่เป็นชานหน้าบ้าน (เต็น) ครัว และห้องนอน หลังคาจั่วทรงสูง เพื่อใช้ระบายอากาศ ทั้งชายคาชายคาปีกนกคลุมทางขึ้น แต่ละบ้านจะมีห้องข้าวแยกจากตัวเรือน มีบ่อน้ำในการใช้ดื่มกิน อาบและการเกษตรของสวนครัว มีตีมน้ำ (ที่อาบน้ำ) อยู่ด้านหลังบ้าน และที่สำคัญคือเจ้าตี (ศาลพระภูมิ) ประจำบ้านที่ช่วยปกป้องรักษาบ้าน ส่วนรั้วไม้มักจะเป็รั้วไม้ระแนงหรือไม้ไผ่ มีทั้งรั้วตาแสง รั้วสลาบ และบ้านบางหลังก็จะใช้แนวต้นไม้ในการทำรั้วบ้าน

5. โรงเรียนบ้านทรายมูล เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของหมู่บ้าน ใกล้ๆกับวัดทรายมูล ตั้งอยู่บนที่ราชพัสดุ เพื่อรองรับการศึกษาของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง

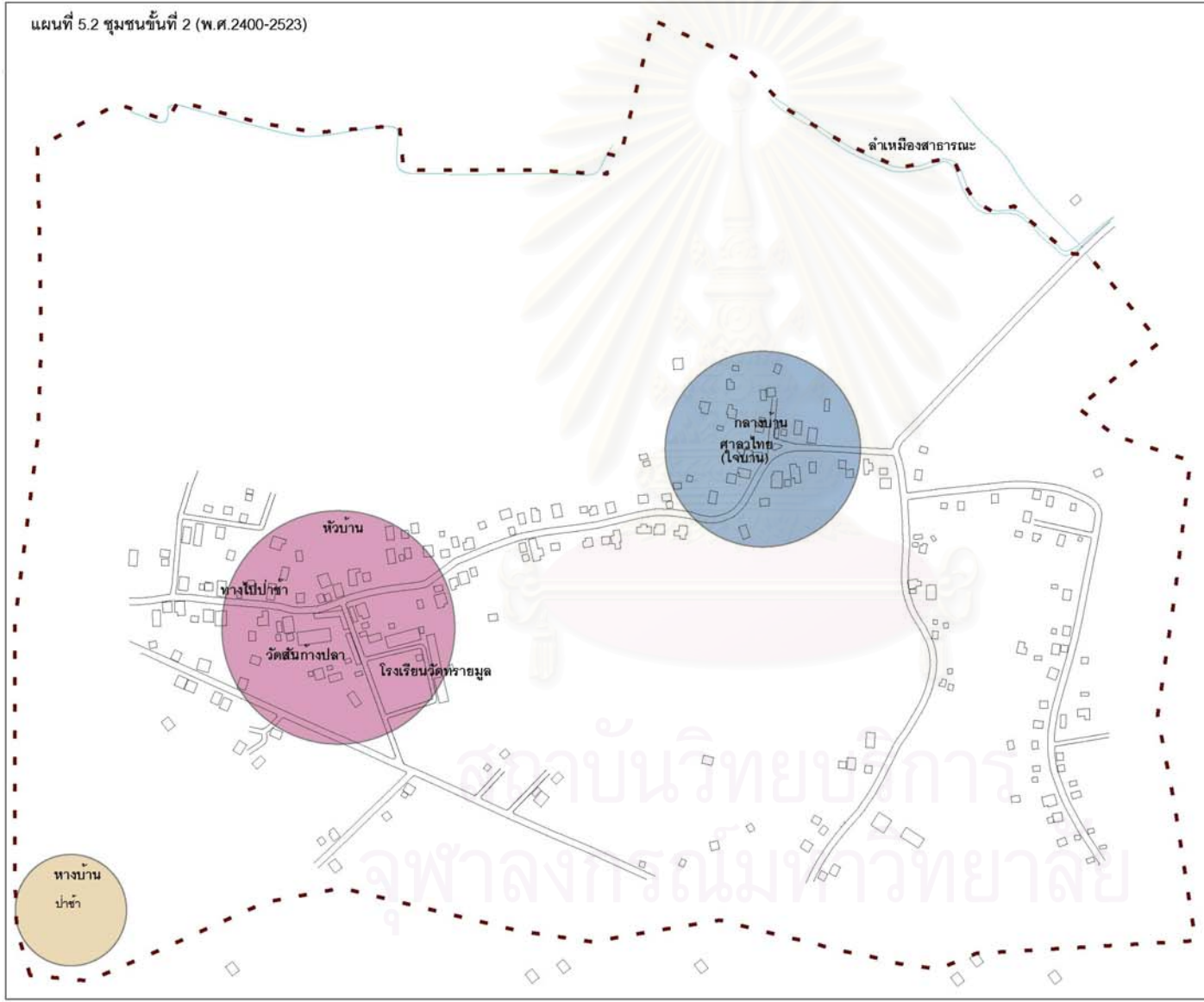
6. ถนน เริ่มมีถนนสายหลักที่เกิดจากการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง แต่ก็ไม่ได้ตัดผ่านชุมชน ซึ่งจะเป็นถนนแยกเข้ามาอีกประมาณ 200 เมตร จึงทำให้เริ่มมีการสัญจรเพิ่มมากขึ้น การเดินทางทางรถยนต์ก็ยังมีไม่มาก ส่วนการเดินทางใกล้ๆก็จะใช้การเดินทางเท้ามากกว่า ส่วนถนนในหมู่บ้านก็ยังใช้เส้นทางเดิมที่มีการปรับปรุงและขยายถนนให้กว้างมากขึ้น และได้มีการตัดถนนซอยจากถนนสายหลักมาทางวัดทรายมูลและโรงเรียนบ้านทรายมูลขึ้นในปี พ.ศ.2520

ลักษณะทางเศรษฐกิจ-สังคม : อาชีพสำคัญของคนในชุมชนยังคงเป็นอาชีพเกษตรกรรม ส่วนพ่อค้าว่าตต่างนั้นได้ลดบทบาทลงบ้าง เนื่องจากตัวชุมชนอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอสันกำแพง ซึ่งเป็นระยะทางประมาณ 200 เมตร ซึ่งเกิดตลาดขึ้นมา ทำให้คนในชุมชนและคนในพื้นที่โดยรอบเข้ามาใช้และซื้อของ ซึ่งทำการค้าขายตั้งแต่เช้า 03.00 – 08.00 น. แสดงถึงรูปแบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนของสิ่งของกับสิ่งของมาเป็นการซื้อขายด้วยเงินแทนอย่างเห็นได้ชัด

สภาพสังคมก็ไม่ต่างไปจากยุคแรก นั่นคือมีผู้นำชุมชน(บ่อหลวง)ในการปกครองดูแลคนในชุมชน

การศึกษาในชั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยเขินบ้านสันกำแพงปลา นี้มีโรงเรียนเกิดขึ้นแล้ว และใช้ที่ราชพัสดุเป็นสถานที่ตั้งของโรงเรียนมีครูมาสอนหนังสือแทนพระ เด็กทั้งชายและหญิงได้เรียนหนังสือเหมือนกัน

แผนที่ 5.2 ชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ.2400-2523)

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- หัวบ้าน
- กลางบ้าน
- หางบ้าน
- ตั้วบ้าน

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้นวิจัย ปี พ.ศ. 2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาภาควิชาภูมิชุมชน
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขั้นที่ 3 : ชั้นชุมชนที่เกิดจากการแยกชุมชนตามขอบเขตการปกครองของทางราชการ

พ.ศ.2524 –พ.ศ.2548 (ปัจจุบัน)

เหตุการณ์สำคัญ :

1.) พ.ศ. 2524 ได้มีการแยกชุมชนตามขอบเขตการปกครองของทางราชการระหว่างชุมชนไทยเขินบ้าน บ้านสันกำแพงปลากับชุมชนบ้านทรายมูล ประกอบกับชุมชนบ้านทรายมูลมีชาวไทยเขินอยู่ส่วนหนึ่ง ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดและการทำกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อขึ้น

2.)ปลายปี พ.ศ. 2524 ถึงต้นปี พ.ศ. 2525 ชาวบ้านได้เกิด ความขัดแย้งทางความคิดกันขึ้นเกี่ยวกับการปกครองของสงฆ์ที่วัดทรายมูล จึงทำให้ชาวบ้านสันกำแพงที่มีความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเปลี่ยนสถานที่ทำบุญ โดยย้ายไปทำบุญประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ณ วัดสันโค้ง หมู่ที่ 4 ตำบลทรายมูลซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านสันกำแพง เป็นเวลาประมาณ 2 ปี ส่วนชาวบ้านหัวทุ่งซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของวัดทรายมูลบางส่วนก็ยังมาร่วมกิจกรรมที่วัดทรายมูลตามเดิม ชาวบ้านบางส่วนก็ยังไปร่วมทำบุญที่วัดสันโค้งร่วมกับชาวบ้านสันกำแพง

เนื่องจากระยะทางจากบ้านสันกำแพงไปวัดสันโค้งประมาณ 2 กิโลเมตร จึงทำให้ชาวบ้านได้รับความลำบากในการเดินทางเพราะส่วนมากเดินทางด้วยเท้า ส่วนผู้มีกำลังแข็งแรงจะใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางหรือในบางครอบครัวก็อาศัยให้ลูกหลานไปรับไปส่ง บางครั้งก็ได้รับความสะดวก บางครั้งก็ลำบาก เพราะเยาวชนลูกหลานต้องไปทำงานกันและเรียนหนังสือใน ตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่มีเวลาพอที่จะอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่จะไปวัดทำให้ชาวบ้านสันกำแพงกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน (นางเทียมจันทร์ นำบุญจิตต์ นางสาวอุสหา ปูอินตะ นายถนอม สุระวงศ์ นายไสว สุปรีย์ธรรม จ.ส.ต.สวัสดิ์ ปูอินตะ นายแสวง ปูอินตะ นางจินดา อินโปธา และนายสมทอง คำวงศ์ปิน) ได้ปรึกษาหารือร่วมกันกับคณะกรรมการหมู่บ้านได้ข้อสรุปว่า บรรพบุรุษชาวไทยเขินได้สร้างวัดทรายมูลขึ้น สมควรที่ลูกหลานทั้งหลายควรประกาศเกียรติคุณบรรพบุรุษเหล่านั้น ส่วนลูกหลานจะสร้างวัดขึ้นเป็นของพวกเขาขึ้นมาใหม่

3.) พ.ศ.2530 ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดจากอธิบดีกรมการศาสนา โดยตั้งชื่อวัดตามชื่อของหมู่บ้านว่า “วัดสันกำแพง”

4.) พ.ศ. 2542 สุขาภิบาลสันกำแพงได้ยกฐานะเป็นเทศบาลสันกำแพง

5.) พ.ศ. 2537 ได้มีการตัดถนนวงแหวน ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1317 ขึ้นทางด้านทิศใต้ของชุมชนที่มาบรรจบกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006

ลักษณะกายภาพ : การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านเกิดขึ้นอย่างมากในยุคนี้ เนื่องจากสาเหตุหลักก็คือ การคมนาคมและสาธารณูปโภค สาธารณูปการ จึงมีการเปิดพื้นที่อยู่อาศัยมากขึ้น ทั้งการสร้างบ้านของลูกหลานในรั้วบ้านเดิมหรือบนพื้นที่ใหม่ กลุ่มบ้านยังคงเกาะไปตามถนนในชุมชนและมีแนวโน้มที่ขยายออก

ส่วนรูปทรงของบ้านก็มีความทันสมัยขึ้น มีจำนวนบ้านอยู่พอประมาณที่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเช่นอย่างแต่ก่อน คือเป็นบ้านไม้จริงที่มีการยกใต้ถุนสูง บางส่วนกลายเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ที่ปรับปรุงไม่ให้เปิดโล่ง ทั้งนี้ก็เพื่อการประยุกต์ใช้พื้นที่ส่วนใต้ถุนในการทำกิจกรรม หรือประกอบอาชีพ รวมไปถึงเก็บของ แต่อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่า การใช้พื้นที่ในบ้านสมัยใหม่นี้ก็ยังคงคล้ายกับแบบไทยเงินเดิม ก็คือ บ้านแบบไทยเงินแม้จะเป็นเรือนที่ยกใต้ถุนสูง แต่พื้นที่บนเรือนก็มีการแยกสัดส่วนอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเดินขึ้นมาข้างบนจะพบกับชานบ้านซึ่งเป็นส่วนที่ใช้รับแขกหรือพักผ่อน ถัดเข้าไปด้านในจะเป็นห้องนอนซึ่งเป็นพื้นที่หวงห้าม และครัวไฟ ขณะที่บ้านสมัยใหม่ที่มีการประยุกต์จากบ้านแบบเดิมนั้นได้มีการทำด้านล่างของบ้านหรือส่วนใต้ถุนในการรับแขกหรือพักผ่อนของคนในครอบครัว ส่วนด้านบนก็ใช้เป็นชานและห้องนอน ซึ่งโดยรวมแล้วชุมชนชั้นนี้ก็ถือได้ว่าชุมชนนั้นได้แสดงถึงอิทธิพลความเชื่อที่มีต่อโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนที่มีอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง

1. ใจบ้าน : ศูนย์รวมของชุมชน

จากเดิมใจศาลาไทย มาเป็นลานสินค้าชุมชน ซึ่งเป็นอาคารที่อ่านหนังสือพิมพ์ด้วย ขึ้นมาทดแทน แม้ว่ารูปลักษณะต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มีการจัดพิธีกรรมสงเคราะห์บ้านในวันปีใหม่เม็งทุกปี และบริเวณดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้เจริญขึ้น แต่ความเชื่อเรื่องใจบ้านของชาวไทยเงินบ้านสันกำแพงยังคงหลงเหลืออยู่

2. วัดสันกำแพงปลา ได้มีการสร้างวัดขึ้นมาใหม่ตามหลักความเชื่อที่มีต่อโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน โดยที่มีการคำนึงถึงหัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน เหมือนก่อนที่จะแยกชุมชนมาสร้างวัดใหม่

3. ป่าช้า ตั้งอยู่บริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ที่เดิม ป่าช้านี้เป็นป่าช้ารวมที่ใช้กันกับหมู่บ้านอื่นๆโดยรอบและอยู่หางบ้าน ในทิศตามคติความเชื่อถือเป็นทิศของความตายและความเสื่อม

4. กลุ่มบ้าน มีจำนวนมากขึ้นตามจำนวนประชากร ส่วนใหญ่จะเกาะไปตามแนวถนน มีการให้ลูกหลานที่แต่งงานมีครอบครัวสร้างบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง พื้นที่ว่างในบ้านจึงลดลงบ้าง

ลักษณะของบ้านยังคงไม่เปลี่ยนแปลง คือ บ้านแต่ละหลังจะตั้งเกาะริมถนนเพื่อความสะดวกในการสัญจรเข้า ออก และมีลานบ้าน(ข่วง) ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเสวนา สถานที่เล่น

ของเล่นเด็ก ซ้อมศิลปะพื้นบ้าน ฟ้อนดาบ มวย พื้นที่พักผ่อน การกีฬา การบอกข่าว สถานที่เตรียมงาน เช่นงานบวช งานศพ จัดเลี้ยง ฯลฯ และยังมีสวนครัวด้านหลังบ้าน ถัดจากนั้นก็จะเป็นสวนลำไยและที่นาตามลำดับ ขนาดการถือครองที่ดินขึ้นอยู่กับความสามารถในการดูแลพื้นที่ของแต่ละครัวเรือน ตัวบ้านจะสร้างเอาแนวยาวขวางตะวันเพื่อรับแสงแดดอย่างเต็มที่และหลีกเลี่ยงลมหนาว ลักษณะของบ้านแต่ละหลังไม่จริงแล้วแต่ฐานะของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีลักษณะของใต้ถุนโล่งไว้เก็บของ อุปกรณ์เกษตร เลี้ยงสัตว์ พักผ่อน หรือทำงาน บนบ้านใช้อยู่อาศัยแยกพื้นที่เป็นชานหน้าบ้าน (เต็น) ครัว และห้องนอน หลังคาจั่วทรงสูงเพื่อใช้ระบายอากาศ ทั้งชายคาชายคาปีกนกคลุมทางขึ้น แต่ละบ้านจะมีหลองข้าวแยกจากตัวเรือน มีบ่อน้ำในการใช้ดื่มกิน อาบและการเกษตรของสวนครัว มีตอมน้ำ (ที่อาบน้ำ) อยู่ด้านหลังบ้าน และที่สำคัญคือเจ้าตี้ (เจ้าที่) ประจำบ้านที่ช่วยปกป้องรักษาบ้าน ส่วนรั้วไม้มักจะเป็นรั้วไม้ระแนงหรือไม้ไผ่ มีทั้งรั้วตาแสง รั้วสลาบ บางบ้านจะใช้แนวต้นไม้ในการทำรั้วบ้านและรั้วไม้ประยุกต์และรั้วก่ออิฐฉาบปูนบางส่วน

5. โรงเรียนบ้านทรายมูล เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของหมู่บ้าน ใกล้ๆกับวัดทรายมูล ตั้งอยู่บนที่ราชพัสดุ เพื่อรองรับการศึกษาของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พอแยกชุมชนออกมาพื้นที่ของโรงเรียนบ้านทรายมูลอยู่ในพื้นที่บ้านสันกำแพงปลา แต่ยังมีชื่อเดิม

6. ถนน มีถนนสายหลักที่ใช้ในการเดินทางในชุมชน และได้พัฒนามาจากถนนสายหลักเส้นทางเดิม ทำให้เริ่มมีการสัญจรเพิ่มมากขึ้น การเดินทางทางรถยนต์ก็ยังมีไม่มาก ส่วนการเดินทางใกล้ๆก็จะใช้การเดินเท้ามากกว่า

7. เลื้อบ้าน ได้มีการตั้งเลื้อบ้านที่ต้นสะหลี่ (ต้นโพธิ์) หน้าวัดสันกำแพงปลา

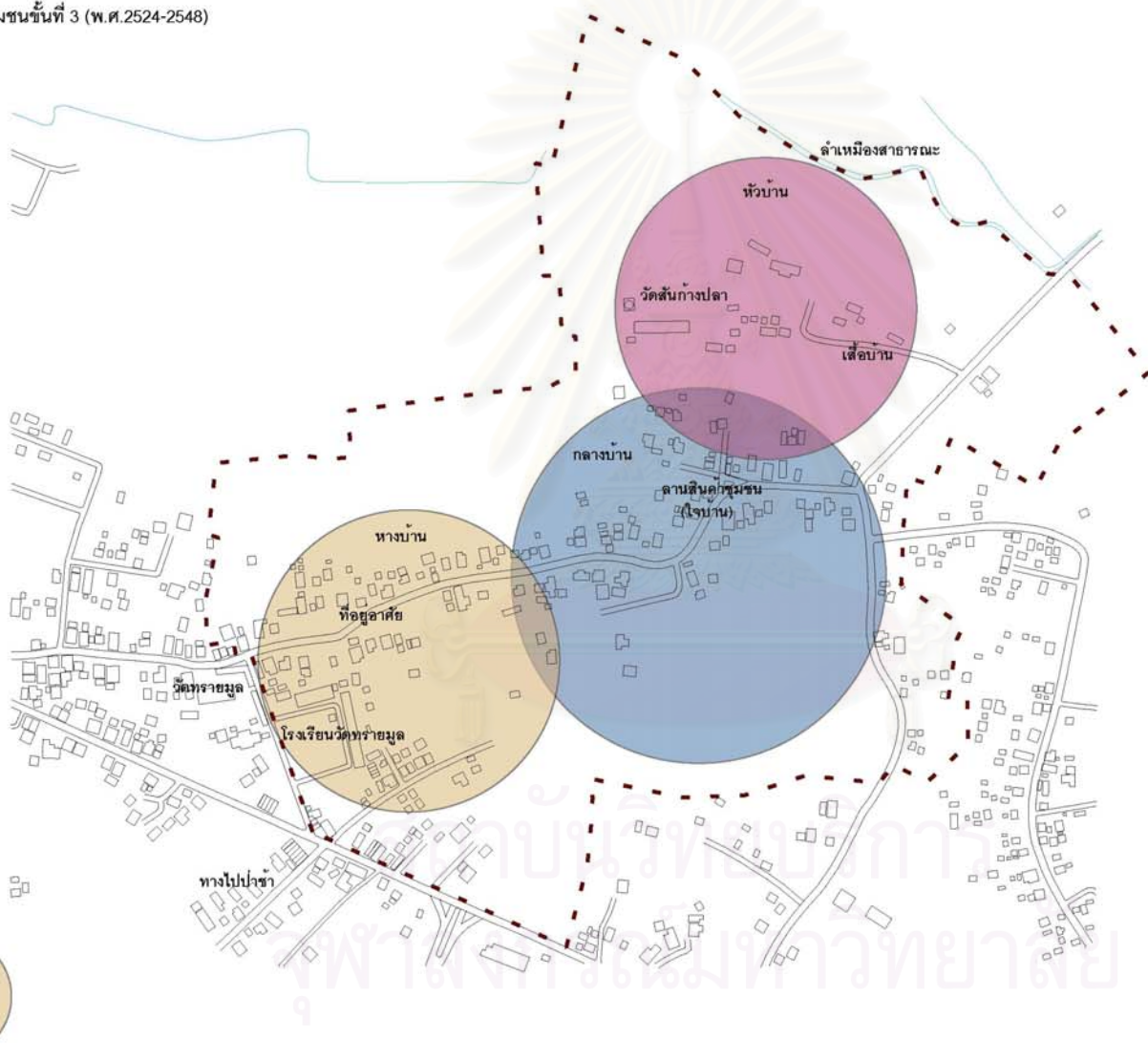
8. ชุมชนอยู่ในเขตของเทศบาลตำบลสันกำแพง จึงได้ใช้ระบบสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการ ภายในเขตเทศบาล จึงทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพขึ้น

ลักษณะสังคม-เศรษฐกิจ : ระบบคมนาคมรวมถึงระบบสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการที่เข้ามาในชุมชน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์สาธารณะ โทรศัพท์เคลื่อนที่ คลื่นสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนเกิดเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางสังคมในชุมชนอีกประการคือเรื่องการศึกษา บ้านใดที่ส่งลูกหลานเรียนจบอุดมศึกษา เมื่อเรียนจบก็จะได้งานทำแล้ว ส่วนใหญ่จะไม่กลับมาอยู่ในชุมชน แต่จะส่งเงินมาให้ทางบ้านในการปรับปรุงหรือสร้างบ้านใหม่

การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจของชุมชนแต่เดิมที่ได้มีการทำการเกษตรเป็นหลัก และงานหัตถกรรมทอผ้าเป็นรอง ซึ่งส่วนมากจะทอมาใช้เองมากกว่า แต่ในยุคนี้การทอผ้ากลับเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแทนการเกษตรทำให้เศรษฐกิจในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ส่งผลถึงการใช้จ่ายพื้นที่ของชุมชนและอาคารมากขึ้น

แผนที่ 5.3 ชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ.2524-2548)

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - หัวบ้าน
  - กลางบ้าน
  - หางบ้าน
  - ตัวบ้าน

นายวิฑิตา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาประวัติศาสตร์
ภาควิชาภาษาและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

จากการศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่และที่ตั้งชุมชนนั้น เป็นช่วงเวลาที่มีความสัมพันธ์และความต่อเนื่องทางด้านประวัติศาสตร์ระหว่างเชียงใหม่กับชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา และรวมถึงข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม ภาพถ่ายทางอากาศ (ในปี พ.ศ. 2479 , 2520 , 2538 และ 2543) แผนที่ และการสำรวจภาคสนาม จึงสามารถที่จะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่และการประกอบกิจกรรมของชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา ต่อไป

แต่เดิมลักษณะการวางผังของชุมชนถูกตัดแบ่งด้วยเส้นทางเกวียนและทางเดินเท้า ที่ว่างในหมู่บ้าน(ช่วง)เชื่อมถึงกันหมด ด้วยการแบ่งเขตพื้นที่ส่วนบุคคลด้วยต้นไม้หรือการกั้นด้วยรั้วไม้ไผ่อย่างง่าย(รั้วตาแสง) กลางหมู่บ้านจะเป็นที่ตั้งเสาไ้บ้านหรือหอเสื่อบ้าน ที่ว่างโดยรอบหมู่บ้านจะเป็นทุ่งนา สถานที่ประกอบกิจกรรมทางด้านศาสนามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต ทำให้วัดและหมู่บ้านเชื่อมโยงกับผังวัดโดยที่วัดจะไม่สร้างทับลงในพื้นที่ความเชื่อแบบเดิม(ผีเสื่อบ้าน) ทำให้วัดถูกเลือกที่ตั้งบนพื้นที่เกาะกลางทุ่งนา

ภาพที่ 5.1 แสดงความเชื่อมโยงของผังหมู่บ้านกับผังวัด

ที่มา : ชวลิต สัยเจริญ ปี พ.ศ. 2542

จากการสำรวจชุมชนประกอบกับการใช้ภาพถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2479 ,พ.ศ.2520, พ.ศ. 2538 และพ.ศ. 2543 พบว่าในภาพรวม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านเป็นแบบเกาะไปตามถนนสายหลักถัดจากบ้านแล้วจึงเป็นสวนและที่นา สาเหตุของการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบเช่นนี้ก็เนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศเป็นติวังคับ การตั้งหมู่บ้านที่อยู่บนที่ราบจึงใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้อย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็มีลำเหมืองที่แยกมาจากลำน้ำแม่ฮอนไหลผ่านมาในพื้นที่

ถือเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงพื้นที่ทำกินบริเวณดังกล่าว นอกจากนี้การสร้างบ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอยู่กันแบบญาติมิตรหรือพี่น้อง เพื่อจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 5.2 ภาพตัดขวางแสดงความเชื่อมโยงของพื้นที่ในชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

เมื่อมองรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในประเด็นที่เกี่ยวกับคติความเชื่อในเรื่องการวางผังหมู่บ้าน ประกอบการสัมภาษณ์คนในหมู่บ้าน จะพบความน่าสนใจของการตั้งถิ่นฐานคือ หมู่บ้านจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน³ หลักๆ คือ หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน เป็นการปฏิบัติตามคติความเชื่อเรื่องทิศกับการจัดตั้งเมืองที่ประสานกับความเชื่อทางนิเวศวิทยา ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อและวิถีชีวิต โดยการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน มีรายละเอียดว่าการตั้งถิ่นฐานก็เหมือนกับสรีระของคนโดย

หัวบ้าน จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุดและต้องอยู่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน เปรียบเสมือนศีรษะของคนเพราะคนไทยเชื่อกันว่าทิศเหนือเป็นทิศมงคลที่ให้ความเจริญงอกงามและพลังกำลังนอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของต้นสะหลี(ต้นโพธิ์) ซึ่งเป็นที่ตั้งของ "หอเจ้าบ้าน" ดังนั้นบริเวณหัวบ้านจึงเป็นที่ตั้งของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ วัด

กลางบ้าน เปรียบเสมือนลำตัวคนและถือเป็นจุดกึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมด จึงเหมาะที่จะตั้งชุมชนอยู่ตรงกลาง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมต่างๆ บริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของ "เสาใจบ้าน" และ"ข่วง" เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าได้เลือกบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน ก่อนที่จะมีการรวบรวมผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานรอบๆพื้นที่ จึงถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของหมู่บ้าน

หางบ้าน ตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านด้านทิศใต้เปรียบเสมือนเท้าคน บริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและทางไปป่าช้า ทั้งนี้เพราะคนไทยเชื่อกันว่าทิศใต้เป็นทิศของความตายและความเสื่อม

³ สัมภาษณ์ อุตสาหกรรม ฟูอินตะ , (อายุ 79 ปี), ผู้ตั้งถิ่น, 17 พฤศจิกายน 2548, ไสว สุปรีธรรม , (อายุ 74 ปี), ข้าราชการบำนาญ , 17 พฤศจิกายน 2548,

ตารางที่ 5.1 แสดงอิทธิพลความเชื่อที่มีต่อโครงสร้างทางกายภาพของชุมชน

ส่วนของหมู่บ้าน	ความเชื่อ	สถานที่ตั้ง
หัวบ้าน (ทิศเหนือ)	เปรียบเสมือนศีรษะของคน จึงถือเป็นจุดที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด และทิศเหนือถือเป็นทิศมงคลที่ให้ความเจริญงอกงามและพลังกำลัง	วัด หอเจ้าบ้าน หรือสถานที่สำคัญอื่นๆ
กลางบ้าน	จุดกึ่งกลางของพื้นที่ เปรียบเสมือนลำตัวคน ใช้เป็นศูนย์รวมของพื้นที่	เสาเฝ้าบ้าน , ช่วง และกลุ่มบ้านของชาวบ้าน
หางบ้าน (ทิศใต้)	เปรียบเสมือนเท้าคน และทิศใต้ถือเป็นทิศของความตายและความเสื่อม	ทางไปป่าช้า หรือกลุ่มบ้านของชาวบ้าน

ที่มา : จากการสัมภาษณ์⁴

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ สัมภาษณ์ อุตสาหกรรม บูอินตะ , (อายุ 79 ปี), ผู้รู้ท้องถิ่น, 17 พฤศจิกายน 2548, ไสว สุปรีธรรม , (อายุ 74 ปี), ข้าราชการบำนาญ , 17 พฤศจิกายน 2548,

แผนที่ 5.4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พ.ศ. 2497

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

นายวิชา ตวงธิดา

ที่มา : จากกรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาคววามยั่งยืน
ภาควิชาการวางแผนที่เมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.5 แสดงภาพถ่ายทางอากาศชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พ.ศ. 2520

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

นายวิชา ดวงธิมา

ที่มา : จากกรมแผนที่ทหาร

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาความนิยมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.6 แสดงภาพถ่ายทางอากาศชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พ.ศ. 2538

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

นายวิชา ดวงธิมา

ที่มา : จากกรมแผนที่ทหาร

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาอารยธรรมชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 5.7 แสดงภาพถ่ายทางอากาศชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พ.ศ. 2543

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากกรมแผนที่ทหาร

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 4000

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5.1.2 สรุปการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการชุมชน

จากวิวัฒนาการชุมชนทั้ง 3 ชั้น พบว่าโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนที่มีอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสรุปดังนี้

ตารางที่ 5.2 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพของชุมชนที่มีอยู่และเกิดการเปลี่ยนแปลง

ชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ. 2347-2399)	ชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ.2400 – 2523)	ชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ.2524 –ปัจจุบัน)
โครงสร้างเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ		
<ul style="list-style-type: none"> - ไร่บ้าน - วัดสันกำแพงปลา - ป่าช้า 	<ul style="list-style-type: none"> - ไร่บ้าน - วัดสันกำแพงปลา(วัดทรายมูล) - ป่าช้า 	<ul style="list-style-type: none"> - ไร่บ้าน - วัดสันกำแพงปลา(สร้างใหม่) - ป่าช้า - เลื้อบ้าน
โครงสร้างอื่นๆ		
<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มบ้าน - ที่ทำกิน - ถนน 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มบ้าน - ที่ทำกิน - ถนน - โรงเรียนบ้านทรายมูล 	<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มบ้าน - ที่ทำกิน - ถนน - โรงเรียนบ้านทรายมูล - ระบบสาธารณสุขปโภค - สาธารณูปการของเทศบาล - ตำบลสันกำแพง
<p>ไร่บ้าน ที่ทำกิน วัดสันกำแพงปลา ป่าช้า ที่ทำกิน</p> <p>1 ไร่บ้าน</p>	<p>ไร่บ้าน ที่ทำกิน วัดสันกำแพงปลา โรงเรียนบ้านทรายมูล ถนน ที่ทำกิน</p> <p>1 ไร่บ้าน</p>	<p>ไร่บ้าน ที่ทำกิน วัดสันกำแพงปลา โรงเรียนบ้านทรายมูล ระบบสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการของเทศบาล ตำบลสันกำแพง ที่ทำกิน</p> <p>1 ไร่บ้าน</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย

บริเวณใจบ้าน

ป่าช้า

วัดสันกำแพงปลา

เลื้อยบ้าน

กลุ่มบ้าน

ที่ทำกิน

ภาพที่ 5.3 แสดงโครงสร้างทางกายภาพเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อและโครงสร้างอื่นๆ

ของชุมชนไทยจีน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างทางกายภาพมีเปลี่ยนแปลงตามปัจจัยทางคติความเชื่อ และปัจจัยโดยรอบของชุมชน เช่น ภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง และการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลง สอดคล้องไปตามยุคสมัย อาทิเช่น ในสมัยแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างทางกายภาพของ ชุมชนจะเป็นตัวสะท้อนปัจจัยทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางวัฒนธรรมและคติความเชื่อได้ดี ซึ่งเป็น อิทธิพลหลักที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้เนื่องจากได้เลือกสร้างชุมชนบนพื้นที่ที่พวกตน เห็นว่ามีความเหมาะสม นั่นคือ ที่ราบและแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกที่เพียงพอแก่การอุปโภค บริโภค แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ลุ่มที่จะกันพื้นที่ที่จะสร้างวัด ใจบ้าน ป่าช้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความ เชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา และก่อให้เกิดคุณค่าเอกลักษณ์ที่ ควรจะสืบค้นต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.3 สรุปลักษณะและพัฒนาการชุมชน

ประเด็น	ชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ. 2347-2399) ชั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน	ชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ. 2400 – 2523) ชั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการ คมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา	ชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ. 2524 – ปัจจุบัน) ชั้นชุมชนที่เกิดจากการแยกชุมชนตามขอบเขตการ ปกครองของทางราชการ
1. สภาพชุมชนโดยรวม	สมัยพระยาอุปราชาธรรมลังกาได้รวบรวมผู้คน เข้ามาตั้งถิ่นฐาน จึงได้กวาดต้อนผู้คนจากที่ ต่าง ๆ เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ในยุคนี้นับเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง”	กลุ่มบ้านจะมีรัศมีขยายออกจากเสาใจบ้านซึ่งเป็น ศูนย์กลางมากขึ้นแต่การขยายตัวจะเน้นไปทางหัว บ้านและหางบ้าน มีการจับจองพื้นที่ว่างเป็นที่พัก อาศัยและที่ทำกินเนื่องจาก การขยายตัวของชุมชน และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และมีน้ำท่วมใหญ่ขึ้น และได้มีการเปลี่ยนชื่อวัดเป็น“วัดทรายมูล”	ชาวบ้านได้เกิด ความขัดแย้งทางความคิดกันขึ้น เกี่ยวกับการปกครองของสงฆ์ที่วัดทรายมูล จึงทำให้ ชาวบ้านสันกำแพงที่มีความเชื่อมั่นในพระพุทธ ศาสนา เปลี่ยนสถานที่ทำบุญ และได้สร้างวัดสัน กำแพงขึ้นมาใหม่
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ	พึ่งพาอาศัยกันแบบเครือญาติ ขาดเหลือสิ่งใดก็ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาชีพหลักคือ เกษตรกรรม	เนื่องจากตัวชุมชนอยู่ไม่ไกลจากตัวอำเภอสันกำแพง ซึ่งเป็นระยะทางประมาณ 200 เมตร ซึ่งเกิดตลาด ขึ้นมา ทำให้คนในชุมชนและคนในพื้นที่โดยรอบเข้า มาซื้อของ แสดงถึงรูปแบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจาก การแลกเปลี่ยนของสิ่งของกับสิ่งของมาเป็นการซื้อ ขายด้วยเงินแทนอย่างเห็นได้ชัด	การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจของชุมชนแต่ เดิมที่ได้มีการทำการเกษตรเป็นหลัก และงาน หัตถกรรมทอผ้าเป็นรอง ซึ่งส่วนมากจะทอมาใช้เอง มากกว่า แต่ในยุคนี้นการทอผ้ากลับเป็นอาชีพหลักที่ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนแทนการเกษตรทำให้ เศรษฐกิจในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น
3. ลักษณะทางสังคม	มีป้อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน)ทำการปกครองคนใน ชุมชนและดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชน	ไม่ต่างไปจากยุคแรก ผู้คนเริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษาสมัยใหม่	ผู้นำชุมชนมักจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน พระสงฆ์ ซึ่งคนในหมู่บ้านจะมาขอ คำปรึกษาในการทำกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน โดย เฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อและวิถีชีวิต

ประเด็น	ชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ. 2347-2399) ชั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน	ชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ.2400 – 2523) ชั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการ คมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา	ชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ.2524 –ปัจจุบัน) ชั้นชุมชนที่เกิดจากการแยกชุมชนตามขอบเขตการ ปกครองของทางราชการ
<p>4. รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน</p> <p>- ระดับชุมชน</p> <p>- ระดับครัวเรือน</p>	<p>พื้นที่ชุมชนถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน หัวบ้านจัดเป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด จึงเป็นที่ตั้งของวัดสันกำแพงปลา กลางบ้านเป็นที่ตั้งของใจบ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐาน กลุ่มบ้านจะสร้างรอบๆใจบ้าน ส่วนหางบ้านจะเป็นที่อยู่ของภูติผี และวิญญาณและป่าช้า</p> <p>โครงสร้างทางกายภาพหลักมีเพียง ใจบ้าน</p> <p>วัดสันกำแพงปลา ป่าช้า</p> <p>บ้านแต่ละหลังจะเป็นเรือนไม้จริงแล้วแต่ฐานะของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีลักษณะของใต้ถุนโล่งไว้เก็บของ อุปกรณ์เกษตร เลี้ยงสัตว์ บนบ้านใช้อยู่อาศัย หลังคาจั่วทรงสูงเพื่อใช้ระบายอากาศ แต่ละบ้านจะมีหลังคาแยกจากตัวเรือน มีบ่อน้ำในการใช้ดื่มกิน อาบ มีตอม่น้ำ ห้องน้ำ อยู่ด้านหลังบ้าน และที่สำคัญคือเจ้าที่ที่ช่วยปกป้องรักษา ส่วนรั้วไม้หรือแนวต้นไม้ในการทำรั้วบ้าน</p>	<p>พื้นที่ชุมชนถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน หัวบ้านจัดเป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด จึงเป็นที่ตั้งของวัดสันกำแพงปลา กลางบ้านเป็นที่ตั้งของใจบ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐาน กลุ่มบ้านจะสร้างรอบๆใจบ้าน ส่วนหางบ้านจะเป็นที่อยู่และทางไปป่าช้า</p> <p>ลักษณะของบ้านยังคงไม่เปลี่ยนแปลง คือ บ้านแต่ละหลังจะตั้งเกาะริมถนนเพื่อความสะดวกในการสัญจรเข้า ออก และมีลานบ้าน(ชวง) ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเสวนา หรือ เล่นของเด็ก ของละอ่อน ซ่อมศิลปะพื้นบ้าน ฟ้อนดาบ มวย พื้นที่พักผ่อน การกีฬา การบอกข่าว เตรียมงานสำหรับบ้าน เช่นบวช ศพ จัดเลี้ยง ฯลฯ</p>	<p>ได้มีการสร้างวัดขึ้นมาใหม่ แต่ยังคงตามหลักความเชื่อเดิมของพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน หัวบ้านจัดเป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด จึงเป็นที่ตั้งของวัดสันกำแพงปลา กลางบ้านเป็นที่ตั้งของใจบ้าน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการตั้งถิ่นฐาน กลุ่มบ้านจะสร้างรอบๆใจบ้าน ส่วนหางบ้านจะเป็นที่อยู่ของภูติผี วิญญาณและทางไปป่าช้า</p> <p>ลักษณะของบ้านก็มีความทันสมัยขึ้น มีจำนวนอยู่พอประมาณที่ยังคงแบบบ้านไทยเงินอย่างแต่ก่อน คือเป็นบ้านไม้จริงที่มีการยกใต้ถุนสูง บางส่วนกลายเป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ที่ปรับปรุงไม่ให้เกิดโล่ง ทั้งนี้ก็เพื่อการประยุกต์ใช้พื้นที่ส่วนใต้ถุนในการทำกิจกรรม หรือประกอบอาชีพ รวมไปถึงเก็บของ แต่อย่างไรก็มีข้อที่น่าสังเกตว่า การใช้พื้นที่ในบ้านสมัยใหม่นี้ก็ยังคงคล้ายกับแบบไทยเงินเดิม</p>

ประเด็น	ชุมชนชั้นที่ 1 (พ.ศ. 2347-2399) ชั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน	ชุมชนชั้นที่ 2 (พ.ศ.2400 – 2523) ชั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการพัฒนาการ คมนาคมขนส่งสู่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา	ชุมชนชั้นที่ 3 (พ.ศ.2524 –ปัจจุบัน) ชั้นชุมชนที่เกิดจากการแยกชุมชนตามขอบเขตการ ปกครองของทางราชการ
5. การคมนาคมขนส่ง	ถนนในหมู่บ้านจะเป็นทางดินและมีเส้นทางเพียง เส้นทางเดียวที่ใช้ในการเดินเท้ากับทางเดิน เกวียน ซึ่งจะเป็นถนนสายหลักที่มีการเชื่อมต่อกับ หมู่บ้านอื่น	เริ่มมีถนนสายหลัก 1006 เป็นสายหลัก แต่ก็ไม่ได้ตัด ผ่านชุมชน ซึ่งจะเป็นถนนแยกเข้ามาอีกประมาณ 200 เมตร จึงทำให้เริ่มมีการสัญจรเพิ่มมากขึ้น การ เดินทางทางรถยนต์ก็ยังมีไม่มาก ส่วนการเดินทาง ใกล้ๆก็จะใช้การเดินเท้ามากกว่า ส่วนถนนใน หมู่บ้านก็ยังใช้เส้นทางเดิม สายหลักแต่มีการ ปรับปรุงและขยายขึ้น และได้มีการตัดถนนซอยจาก เส้น 1006 มายังทางวัดทรายมูลและโรงเรียนบ้าน ทรายมูลขึ้น	เริ่มมีการสัญจรเพิ่มมากขึ้น การเดินทางทางรถยนต์ก็ เริ่มมีมาก ส่วนการเดินทางใกล้ๆก็จะใช้การเดินเท้า และมอเตอร์ไซด์มากกว่า ส่วนถนนในหมู่บ้านก็ยังใช้ เส้นทางเดิม สายหลักแต่มีการปรับปรุงและขยายขึ้น
6. วิถีชีวิต	ครอบครัวขนาดเล็ก มีสมาชิกในครัวเรือนไม่มาก นัก อยู่กันระบบเครือญาติ	ไม่ค่อยต่างจากสมัยแรก แต่มีสมาชิกในครอบครัว เพิ่มขึ้นหรือลูกหลานมีการสร้างบ้านเรือนบริเวณ ใกล้เคียง	ครอบครัวมีทั้งครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยว เน้นการทำมาหากินเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว แต่ก็ยังคงวิถีชีวิตของไทยเงินไว้ได้เป็นอย่างดี
7. วัฒนธรรมประเพณีที่ เกี่ยวกับคติความเชื่อ	ร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทุก งาน แต่ละงานมีขั้นตอนที่มากและใช้เวลาในการ ทำกิจกรรมนาน ทุกคนมาร่วมงานกันทั้งชุมชน	ร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทุกงาน และใช้เวลาในการทำกิจกรรมนาน ทุกคนมาร่วมงาน กัน	คนในชุมชนเห็นคุณค่าจึงได้มีการร่วมมือกันเป็น อย่างดี แต่ก็มีเด็กบางส่วนที่ไปเรียนหรืออยู่นอกพื้นที่ ก็จะไม่สามารถที่จะมาร่วมกิจกรรมได้

ตารางที่ 5.4 สรุปพัฒนาการของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

พัฒนาการของชุมชน	คน	กิจกรรม	พื้นที่
<p>ขั้นที่ 1 : ขั้นเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐาน (พ.ศ.2347 – 2399)</p>	<p>- ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน โดยผู้คนมาจากที่ต่าง ๆ เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งมีทั้งชาวไทยจีน ไทลื้อ ไทยวน และชาวไทยจีน บ้านสันกำแพง ก็มาจากเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า มาตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนในยุคนี้</p>	<p>- ทำนาข้าวเป็นหลัก ที่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือน หรือใช้ในการแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ทำการทอผ้าใช้ในครัวเรือน ส่วนกิจกรรมทางด้านคติความเชื่อก็เริ่มมีมาและสืบทอดมา</p>	<p>- สภาพพื้นที่ของชุมชนกระจายกันอยู่ใกล้บ้านและวัดสันกำแพงปลา และการใช้พื้นที่จะสัมพันธ์กับกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อของชาวไทยจีน ลักษณะของเรือนก็เป็นอาคารยกได้สูงและใช้พื้นที่ได้สูงในการทอผ้า</p>
<p>ขั้นที่ 2 : ขั้นชุมชนขยายตัวเนื่องมาจากการคมนาคมขนส่ง (พ.ศ.2400 – 2523)</p>	<p>- ประชากรเพิ่มขึ้นจากเดิม และประกอบอาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านมีความขยันในการประกอบอาชีพ ทำให้มีฐานะดีขึ้น และมั่นคง สามารถส่งเสียบุตรหลานให้เล่าเรียนหนังสือได้ในระดับสูง</p>	<p>- ชาวบ้านยังคงการเกษตร และเริ่มมีการค้าขายผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น ว่างเว้นจากการเกษตรก็จะทอผ้าใช้ในครัวเรือน และมีกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ เป็นสิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน</p>	<p>- เกิดน้ำท่วมใหญ่ในชุมชนและได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน และวัดเป็น "ทรายมูล" เนื่องจากทรายมากองเต็มหมู่บ้าน ชุมชนเริ่มมีการขยายตัวมาตามถนนที่ผ่านตรงกลางหมู่บ้านมากขึ้น ลักษณะเรือนมีลักษณะเช่นเดิม</p>
<p>ขั้นที่ 3 : ขั้นชุมชนแยกตัวและขยายตัวเนื่องมาจากความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา (พ.ศ.2524 – ปัจจุบัน)</p>	<p>- จำนวนประชากรเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก และมีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนามาก ส่วนด้านเชื้อชาติมีการผสมผสานอย่างกลมกลืน จากการแต่งงาน ชาวบ้านรุ่นหลังได้รับการศึกษามากขึ้น ฐานะก็ดีขึ้น</p>	<p>- กิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อยังคงดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตของชาวไทยจีน ทุกเพศทุกวัย ส่วนกิจกรรมทางด้านการค้าเริ่มมีบทบาทที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนมากขึ้น</p>	<p>- ชุมชนได้แยกมาสร้างวัดสันกำแพงปลาใหม่ขึ้น และชุมชนก็ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น และเริ่มมีการขยายตัวตามเส้นทางใกล้กับภายนอกพื้นที่ มีอาคารบ้านเรือนประยุกต์และร่วมสมัยเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงนิยมที่จะอยู่อาศัยในบ้านเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมและเรือนพื้นถิ่นทั่วไปเป็นหลัก</p>

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย

บทที่ 6

คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

ในบทนี้จะเป็นการศึกษาถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการ และสภาพปัจจุบันของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ในบทที่ผ่านมา เพื่อแสดงให้เห็นถึงสภาพการใช้พื้นที่ของชุมชน และเป็นการนำองค์ความรู้จากการศึกษามาทำการวิเคราะห์รูปแบบ คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา และวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ของพื้นที่ต่อไป ดังมีรายละเอียดการศึกษา ดังต่อไปนี้

6.1 คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

6.1.1 โครงสร้างและองค์ประกอบทางกายภาพ

6.1.1.1 ความเชื่อมโยงของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาและพื้นที่โดยรอบ

จากสภาพทางภูมิศาสตร์ของสันกำแพงนั้นเป็นเมืองที่อยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่และความเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆทั้งการคมนาคมขนส่ง การเกษตรกรรม การค้าขาย การศึกษา ฯลฯ ทำให้สันกำแพงมีความเชื่อมโยงกับเชียงใหม่ และชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงนั้นได้มีการตั้งถิ่นฐานในเขตของสันกำแพง บริเวณที่ราบและล้อมรอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรมและลำเหมืองซึ่งจะเกาะไปตามเส้นทางคมนาคม ชุมชนมีการทำการเกษตรกรรมอยู่ใกล้กับลำเหมืองหรือลำน้ำ เพื่อใช้ในการเกษตร ส่วนการตั้งถิ่นฐานของคนในชุมชนนั้นจะมีพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ระหว่างพื้นที่ชุมชนและลำเหมือง เนื่องจากในฤดูฝนจะมีน้ำหลาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้การตั้งถิ่นฐานอยู่ห่างจากลำเหมือง ส่งผลต่อการใช้ที่ดินและรูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากภาพที่ 6.2 และ 6.3 ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของชุมชนกับชุมชนโดยรอบพื้นที่โดยหลักๆ แล้วการตั้งถิ่นฐานของแต่ละชุมชนนั้นจะตั้งตามสภาพของพื้นที่ และสภาพแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ และพื้นที่ชุมชนจะอยู่สูงกว่าพื้นที่เกษตร พื้นที่เกษตรกรรมจะล้อมรอบชุมชน แต่ก็ยังยึดหลักตามคติความเชื่อในการตั้งชุมชน การวางผังชุมชน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันในด้านต่างๆ ทั้งระบบคติความเชื่อและการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ของชุมชนไทยจีนและชุมชนโดยรอบพื้นที่

ภาพที่ 6.3 แสดงความเชื่อมโยงของชุมชนกับชุมชนโดยรอบพื้นที่

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

6.1.1.2 พื้นที่และองค์ประกอบภายในชุมชน

จากการศึกษาพัฒนาการตั้งถิ่นฐานของพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ที่ผ่านมา ซึ่งแสดงถึงรากเหง้าความเป็นมาของพื้นที่และสร้างความสำเร็จต่อระบบของชุมชน คือ โครงสร้างองค์ประกอบของชุมชนไทยจีนที่มีลักษณะเฉพาะ

ในขั้นแรกที่เลือกพื้นที่ตั้งจากลักษณะทางภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการเกษตรในการยังชีพ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของผู้คนที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ โดยมีลักษณะของอาคารเป็นเรือนพื้นดิน ยกใต้ถุนสูงเนื่องจากฤดูฝนบางช่วงจะมีน้ำหลากทำให้มียกใต้ถุนไม่ให้ขวางทางน้ำ การสัญจรทางบกในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งยังคงยึดคติความเชื่อของการวางผังชุมชนตามหลักของ หัวบ้าน กลางบ้านและหางบ้าน โดยที่มีใจบ้านเป็นหลักในการตั้งถิ่นฐานและมีวัดเป็นศูนย์กลางในการ

ประกอบกิจกรรม จนมีการพัฒนาและขยายชุมชนเกาะไปตามเส้นทางสัญจร ลักษณะของเรือนที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นเรือนที่หันหน้าเข้าหาถนน โดยมีพื้นที่ด้านหน้าเป็นช่อง(ลานโล่ง) และพื้นที่หลังบ้านจะเป็นสวนครัว และสวนที่ใช้ในการเพาะปลูกรวมไปถึงที่นา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะของการเกษตรในการประกอบอาชีพ

ขั้นตอนการขยายตัวและการปรับเปลี่ยนส่งผลต่อสภาพชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่เริ่มมีถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 เป็นสายหลัก แต่ก็ไม่ได้ตัดผ่านกลางชุมชน ซึ่งจะเป็นถนนแยกเข้ามาอีกประมาณ 200 เมตร จึงทำให้เริ่มมีการสัญจรเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาคตามแนวถนน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะของชุมชนเดิม ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ทำให้ชุมชนได้รับอิทธิพลของความเจริญที่เข้ามาในรูปแบบต่างๆ เช่น เทคโนโลยี ทุนนิยม สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ การปรับเปลี่ยนนี้ส่งผลโดยรวมกับสภาพพื้นที่ แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังไม่สามารถทำลายลักษณะของชุมชนไทยเงินที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ที่ยังคงได้รับการเปลี่ยนแปลงมากนัก ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแบบเดิม สภาพของชุมชนจึงถูกกำหนดความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้คน พื้นที่และกิจกรรม ที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ซึ่งสามารถแยกออกเป็นส่วนต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) ชุมชน

การพิจารณาความสัมพันธ์ทางด้านกายภาพที่มีมาตั้งแต่อดีต และยังคงสืบเนื่องต่อไปในอนาคตทั้งรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน ตำแหน่งที่ตั้ง และพฤติกรรมของผู้ที่พักอาศัยในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรที่สำคัญ คือ

(1) การตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวตามแนวถนน เมื่อพิจารณารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน จากภาพถ่ายทางอากาศตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2497 จนถึงปัจจุบัน พบว่าชุมชนที่อยู่ที่อยู่บริเวณลานสินค้าชุมชน(ใจบ้าน) มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานโดยรอบ และการขยายตัวที่เด่นชัด คือ การขยายตัวไปตามแนวการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคม โดยในช่วงแรกๆ มีการขยายตัวหรือการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีการขยายหรือตั้งถิ่นฐานกันมากนัก จนถึง ปี พ.ศ. 2520 จึงเป็นช่วงที่มีการปรับเปลี่ยนและขยายตัวอย่างเห็นได้ชัดจากการที่มีการตัดถนนข้างวัดทรายมูล(วัดสันกำแพงปลาเดิม) ที่เชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 โดยทำการสัมภาษณ์สำรวจ แล้วนำข้อมูลตำแหน่งของบ้าน กลุ่มอาคารดั้งเดิมหลายๆอาคาร ซึ่งปัจจุบันได้ติดกับถนนเนื่องจากเส้นทางถนนสาย ร.พ.ช .สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา มาเทียบกับภาพถ่ายทางอากาศ ทำให้เห็นได้ว่าได้ว่ามีอาคารที่ยังคงอยู่เป็นจำนวนมากอยู่พอควร ซึ่งภาพรวมของรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและขยายตัวตามถนนสายหลัก ยังคงเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงินเป็นอย่างดี โดยสภาพที่ตั้งและการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่เปิดรับการติดต่อโดยที่มีช่อง(ลานโล่ง)เป็นพื้นที่เชื่อมต่อ

ระหว่างพื้นที่ภายนอกบ้านกับพื้นที่ภายในบริเวณบ้าน ประกอบกับเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันบนพื้นฐานความเชื่อในเรื่องเดียวกันจึงทำให้เกิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา

(2) สภาพอาคารบ้านเรือน เป็นตัวชี้ให้เห็นภาพความชัดเจนและความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอยู่ของผู้คนที่อาศัยอยู่กับสภาพของพื้นที่โดยรวมของชุมชน โดยตัวอาคารจะหันหน้าเข้าหาถนน และมีช่องว่างสำหรับประกอบกิจกรรมต่างๆ ลักษณะของอาคารส่วนใหญ่จึงจะเป็นอาคารเรือนพื้นดินดั้งเดิมและเรือนพื้นดินทั่วไป ที่มีการยกใต้ถุนเพื่อใช้ในการพักผ่อน เก็บอุปกรณ์การเกษตรและเลี้ยงสัตว์ บางส่วนก็ได้ปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ใต้ถุนทำเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมทอดผ้า อาคารและส่วนที่ต่อเนื่องจากตัวอาคารที่ต้องเชื่อมโยงหรือติดต่อกันทำให้เกิดพื้นที่ว่างหรือลาน(ช่อง)ขึ้นมา โดยที่ครอบครัวที่เป็นเครือญาติกันก็จะใช้ร่วมกันบนที่ดินเดียวกัน ส่วนครอบครัวที่ใกล้เคียงกันนั้น จะมีการทำแนวรั้วเป็นเส้นแสดงขอบเขตของพื้นที่ แนวรั้วส่วนมากจะเป็นแนวรั้วต้นไม้ เช่น ต้นข่อย ต้นชาทอง เป็นต้น ส่วนแนวรั้วไม้ก็มีให้เห็นได้มาก ซึ่งจะเป็นแนวรั้วไม้ที่โล่งทำให้สามารถมองผ่านได้ ส่วนอาคารสมัยใหม่ก็มีขึ้นบ้างและได้สร้างแบบประยุกต์ผสมผสานแบบเก่ากับใหม่ไว้ด้วยกัน ส่วนอาคารสมัยใหม่เป็นไปอย่างซ้ำๆและมีจำนวนไม่มากนัก ซึ่งเป็นผลดีที่ทำให้ลักษณะรูปแบบอาคาร และสภาพบ้านเรือนรวมไปถึงองค์ประกอบของบ้านเรือนในพื้นที่ชุมชนยังคงสภาพเดิมได้เป็นอย่างดี

(3) การใช้ประโยชน์จากลำเหมือง (ลำน้ำ) ชาวชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลามีความเป็นชุมชนที่ยังพึ่งพาอาศัยน้ำจากแหล่งธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากน้ำจึงมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสภาพที่ตั้งของชุมชนเอื้ออำนวยต่อการใช้น้ำในรูปแบบของการทำการเกษตร การเพาะปลูกพืชต่างๆ ที่แสดงถึงความผูกพันกับน้ำ หรือธรรมชาติ โดยที่จะมีการขุดลอกลำเหมืองเพื่อให้ไม่ตื้นเขิน และน้ำไหลมายังพื้นที่ได้อย่างสะดวกและมีพิธีกรรมไหว้ผีขุนน้ำก่อนถึงฤดูการทำนาของทุกปี จึงทำให้เห็นความผูกพันระหว่างผู้คนกับลำน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนเกษตร

(4) ที่ทำกิน วิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันแนบแน่นกับลำน้ำสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูก ทำมาหากิน เลี้ยงครอบครัว ผู้คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยจะมีพื้นที่เกษตรโดยเฉพาะที่นาจำนวนมาก ข้าวจึงเป็นผลผลิตที่สำคัญ ลักษณะของการใช้ที่ดินจึงเป็นตัวสะท้อนวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสภาพของชุมชน โดยลักษณะการใช้ที่ดินถูกแบ่งออกใช้ไปใน 3 ลักษณะใหญ่ๆคือ เพื่อการพักอาศัยหรือการค้าขาย การใช้พื้นที่ด้านหลังการพักอาศัยก็จะเป็นสวน และการใช้พื้นที่ด้านหลังสุดจะถูกใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรวิถีชีวิตประจำวันของผู้ที่มีอาชีพชาวนาจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของผู้คนในชุมชนที่

ยังต้องพึ่งพาอาศัยน้ำจากแหล่งธรรมชาติ แม้ว่าในหลายๆครั้งเร็วจะมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพไป โดยเฉพาะชาวชุมชนรุ่นหลังๆ ที่ประกอบกับชาวชุมชนรุ่นก่อนๆมีความชำนาญในการทอผ้า ซึ่งแต่ก่อนนั้นประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก และมีการทอผ้าในการใช้เอง จึงได้ถ่ายทอดหัตถกรรมการทอผ้าให้กับชาวชุมชนรุ่นหลัง จึงทำให้เกิดการประกอบอาชีพนี้เพิ่มขึ้นมาด้วย

ในส่วนของกรรมสิทธิ์ที่ดินในส่วนของที่นา รูปแบบกรรมสิทธิ์ได้ออกเป็นโฉนดที่ดินแล้วทั้งหมดทุกแปลง โดยตำแหน่งที่ตั้งของบ้านเจ้าของที่นากับที่นาของตนจะไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ที่นาบางแปลงอยู่ใกล้กับบ้านของเจ้าของ แต่ที่นาบางแปลงก็อยู่ห่างจากเจ้าของมาก ซึ่งบางแปลงอยู่ไกลถึงชุมชนอื่น และเจ้าของที่นากันหนึ่งอาจมีที่นาของตนกระจัดกระจายกันออกไปอย่างไม่มีรูปแบบแต่ส่วนใหญ่ยังคงมีที่นาต่อเนื่องกันเป็นผืนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากการจับจองการเป็นเจ้าของที่นา มาเป็นระยะเวลาตั้งแต่อดีต และการซื้อขายแลกเปลี่ยนนั้นเปลี่ยนมือกันมาหลายชั่วอายุคน และการมอบที่นาให้เป็นมรดกหรือสินสมรสในการแต่งงานออกเรือนของคนในครอบครัวที่อาจมีการแต่งงานกันในระหว่างคนภายในหมู่บ้าน หรือหมู่บ้านใกล้เคียง ที่ดินจึงเกิดการกระจัดกระจายกันออกไป รูปแบบทางสังคมของชุมชนที่มีความรู้จักมักคุ้นกันทั้งชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน และรู้ถึงขอบเขตที่นาของตนและของผู้อื่นเป็นอย่างดี อีกทั้งการสัญจรทางบกในปัจจุบันมีความสะดวกมากขึ้น ที่นาที่อยู่ห่างจากพื้นที่ชุมชนมากๆจึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด

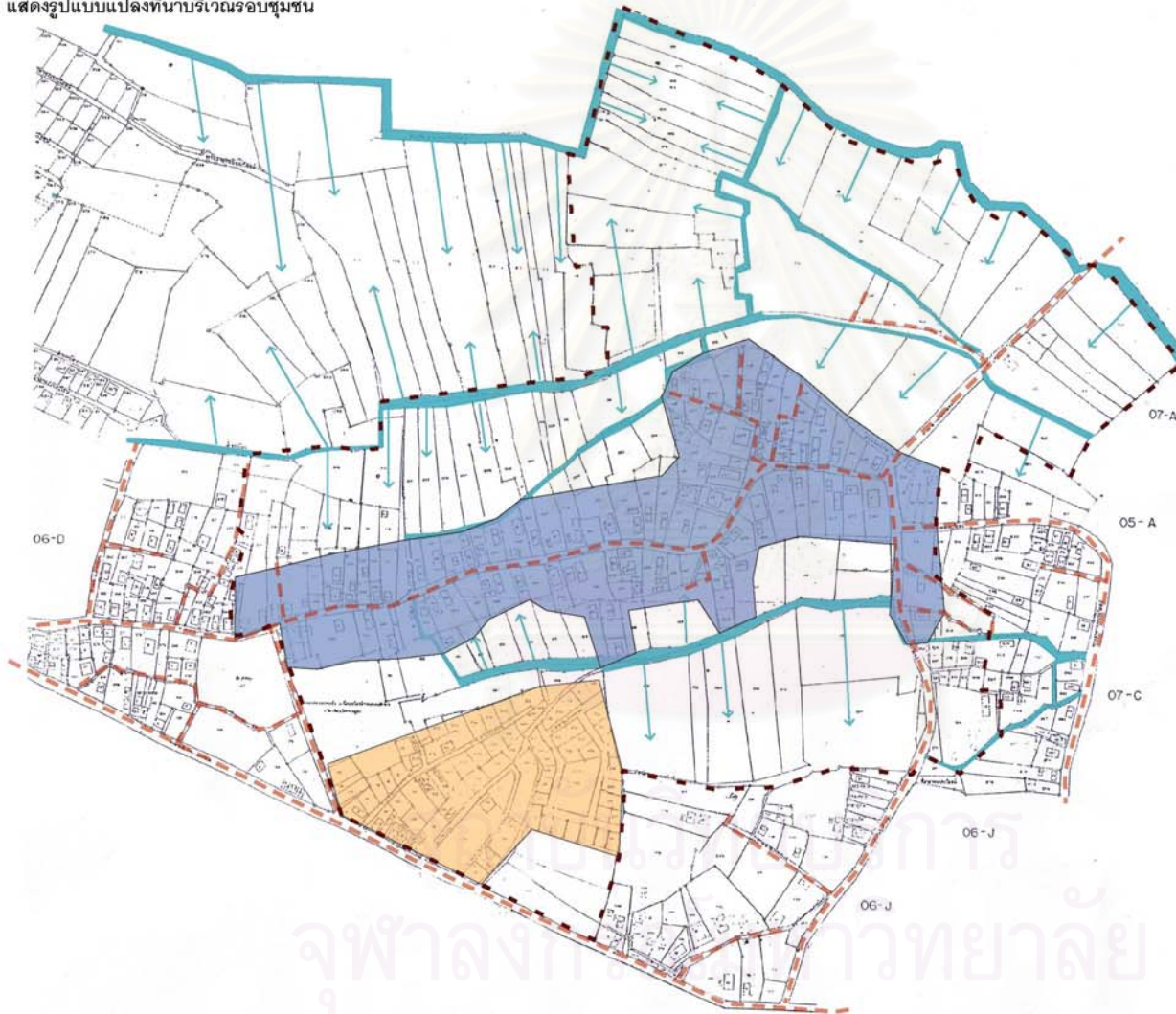
รูปแบบของแปลงที่นาในบริเวณรอบๆชุมชนจะขึ้นอยู่กับ ลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต ประกอบกับลักษณะคั่นนาที่มีการทำเป็นเส้นตรง จึงเกิดที่นาที่มีรูปทรงที่ไม่แน่นอน ทางด้านขนาดของแปลงนาจะมีขนาดของแปลงนาที่ค่อนข้างใหญ่ ประมาณ 7 ไร่ขึ้นไป รูปแบบของแปลงที่นาเกิดขึ้นจึงเกิดจากปัจจัยหลักๆ คือ เส้นทางน้ำที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นลำคลองหรือทางน้ำต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การผันน้ำจากแหล่งน้ำดังกล่าวจึงต้องมีการขุดคั่นนาหรือคูน้ำที่ตั้งฉากกับเส้นทางน้ำเพื่อจะได้ย่นระยะทางให้น้อยที่สุด รูปแบบแปลงนาที่เกิดขึ้นจึงมีเป็นผืนยาวและผืนใหญ่

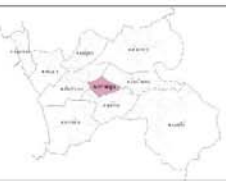
ภาพที่ 6.4 ที่นา ที่ทำกินบริเวณชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

แผนที่ 6.1 แสดงรูปแบบแปลงที่ดินบริเวณรอบชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- เส้นทางน้ำ
- ทางสาธารณะ
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ทิศทางของแปลงนา
- บริเวณพื้นที่ชุมชนที่เกิดขึ้นมาก่อน
- บริเวณพื้นที่ชุมชนที่เกิดขึ้นทีหลัง

นายวิฑิตา ดวงธิดา

ที่มา : เทศบาลตำบลสันกำแพง ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าสภาพทางกายภาพโดยเฉพาะสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่กำหนดรูปร่างที่ดินภายในบริเวณชุมชน แต่ในส่วนของขนาดที่ดินแต่ละแปลงนอกจากสภาพทางกายภาพแล้ว การดำเนินชีวิตของชาวบ้านยังเข้ามามีส่วนกำหนดขนาดด้วยอีกทางหนึ่ง

จากการศึกษา รูปร่าง และขนาดที่ดินส่วนใหญ่ภายในบริเวณชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง และพื้นที่โดยรอบชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

(1) ที่ดินแปลงใหญ่สำหรับการเกษตร สภาพโดยรวมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง เป็นชุมชนการเกษตรมาตั้งแต่อดีต พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนจึงเป็นพื้นที่ทางการเกษตรโดยเฉพาะนาข้าว และจากสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีการกระจุกตัวบริเวณโดยรอบลานสินค้าชุมชน(ใจบ้าน) และพื้นที่สองข้างทางของเส้นทางที่สัญจรผ่านภายในชุมชน และพื้นที่รอบนอกเป็นพื้นที่ทางการเกษตรที่ห่อหุ้มชุมชนเอาไว้ และมีลักษณะกรรมสิทธิ์ที่ดินที่กระจัดกระจาย โดยที่กรรมสิทธิ์ที่ดินของชาวบ้านบางรายนั้นก็อยู่ต่างหมู่บ้านหรือต่างตำบล เนื่องจากการแบ่งที่ดินให้กับลูกหลาน หรือการแบ่งเขตการปกครองที่มีการหลังจากการที่มีการจับจองพื้นที่ทำการเกษตรตั้งแต่อดีต

รูปร่างของที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรจะมีลักษณะรูปร่างที่ไม่แน่นอน เนื่องจากเส้นทางคูลอง ลำเหมือง ตามธรรมชาติ ที่มีลักษณะคดเคี้ยวไม่เป็นเส้นตรงเหมือนกับคูคูลอง ลำเหมือง ที่ทำการขุดขึ้นมา ลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต ประกอบกับลักษณะคั่นนาที่ขุดเป็นเส้นตรง จึงมีรูปร่างที่ไม่แน่นอน ทางด้านขนาดของแปลงนาจะมีขนาดที่ค่อนข้างใหญ่ ประมาณ 7 ไร่ขึ้นไป ขึ้นอยู่กับการแบ่งแยกที่ดินเพื่อทำการขาย หรือแบ่งทรัพย์สินให้กับคนภายในครอบครัว

(2) ที่ดินแปลงเล็กสำหรับสวน บริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะการใช้ที่ดินเป็นที่สวน ซึ่งจะอยู่ระหว่างด้านหลังของพื้นที่อยู่อาศัยและที่นา ซึ่งบางพื้นที่จะแยกเป็นสวนต่างหาก และบางพื้นที่ก็จะรวมกับพื้นที่บ้าน ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของแปลงพื้นที่ และความสามารถในการดูแลสวน ซึ่งส่วนมากจะเป็นสวนลำไยและมะม่วง มีลำเหมืองไหลผ่าน หรือใกล้กับลำเหมือง เพื่อความสะดวกในการนำน้ำมาใช้ในการเกษตร

รูปร่างของที่ดินมีลักษณะค่อนข้างจะสี่เหลี่ยม มีบางพื้นที่ติดลำน้ำก็จะคดเคี้ยวไปตามลำน้ำ แต่โดยรวมของพื้นที่จะเป็นรูปร่างสี่เหลี่ยม ทางด้านของขนาดแปลงที่ดินจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่สำหรับการทำสวน คือ ประมาณ 1- 7 ไร่ ขึ้นอยู่กับการจับจองและความขยันมาตั้งแต่อดีต

(3) ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย บริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะการใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีการกระจุกตัวบริเวณโดยรอบลานสินค้าชุมชน(ใจบ้าน) และ

พื้นที่สองข้างทางของเส้นทางที่สัญจรผ่านภายในชุมชน ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และจากการที่มีการตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยภายในบริเวณชุมชนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การจับจองครอบครองพื้นที่หรือที่ดินมีมาตั้งแต่อดีต มีลักษณะการจับจองที่มีแปลงที่ดินขนาดใหญ่ และไม่นิยมที่จะแบ่งแยกแปลงที่ดินเนื่องจากถ้ามีการออกเรือนก็นิยมปลูกบ้านเรือนในพื้นที่ใกล้เคียงกัน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะแบ่งแยกที่ดิน และในชุมชนมีการแต่งงานออกเรือนน้อย จึงทำให้ไม่มีครอบครัวที่เพิ่มมามากเท่าใด

รูปร่างของแปลงที่ดินสำหรับอยู่อาศัยนั้นแบ่งออกเป็น บริเวณที่ที่เกิดขึ้นมาก่อน ซึ่งดูจากแปลงโฉนดแล้วนั้นจะเป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีการกระจายตัวไม่เป็นระเบียบ และในส่วนพื้นที่ที่เกิดขึ้นมาทีหลัง นั้นเป็นบริเวณพื้นที่ที่การจัดแบ่งแปลงโฉนดที่เป็นแบบแผน

รูปร่างแปลงที่ดินโดยรวมของพื้นที่จะมีลักษณะที่ค่อนข้างจะสี่เหลี่ยม มีบางส่วนที่ติดกับเส้นทางสัญจร หรือทางคูคลอง ถ้าเหมืองก็จะคดเคี้ยวบ้าง เนื่องจากเส้นทางคูคลอง ถ้าเหมือง ตามธรรมชาติ ที่มีลักษณะคดเคี้ยวไม่เป็นเส้นตรงเหมือนกับคูคลอง ถ้าเหมือง ที่ทำการขุดขึ้นมา ลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติมาตั้งแต่อดีต ทางด้านขนาดแปลงที่ดินจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่สำหรับการอยู่อาศัย คือ ประมาณ 1- 7 ไร่ ขึ้นอยู่กับการจับจองและความขยันมาตั้งแต่อดีตและฐานะทางครอบครัวในปัจจุบัน

แผนที่ 6.2 แสดงรูปแบบที่ดินภายในพื้นที่ศึกษา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ที่ดินแปลงใหญ่
สำหรับทำเกษตร
- ที่ดินแปลงเล็ก
สำหรับสวน
- ที่ดินสำหรับอยู่อาศัย
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

นายวิฑูรย์ ดวงธิดา

ที่มา : เทศบาลตำบลสันกำแพง ปี พ.ศ.2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาภูมิสถาปัตย์
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.1.3 ระบบที่ว่าง และทางสัญจรของชุมชน

พื้นที่ว่าง ที่โล่ง รวมถึงทางสัญจรภายในชุมชน ถือได้ว่าเป็นโครงสร้าง และองค์ประกอบหลักๆ ของชุมชนแทบจะทุกชุมชนในประเทศไทย ซึ่งรวมชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง จ.เชียงใหม่ ที่มีโครงสร้าง และองค์ประกอบดังกล่าวที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ภายในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1) ที่ว่าง และที่โล่ง

พื้นที่ว่าง และพื้นที่โล่งภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง สามารถแบ่งได้เป็นหลายรูปแบบตามขนาด และลักษณะการใช้งาน ดังนี้¹

(1) พื้นที่ริมถนนด้านหน้าอาคาร

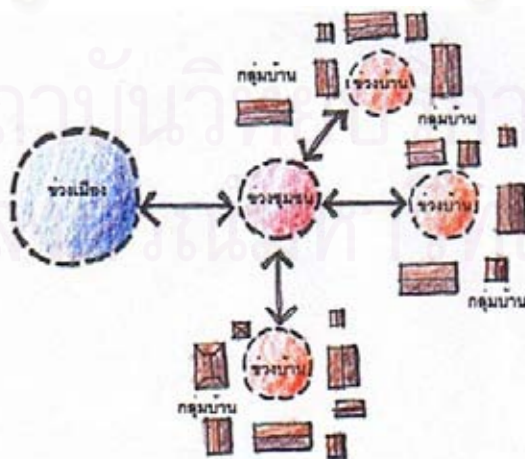
ก) พื้นที่บริเวณบ้าน

- ทางเดิน ในแต่ละหมู่บ้านจะมีทางเดินตลอด เมื่อมีการสร้างรั้ว จะมีการเว้นช่องเป็นทางเดินเดิม โดยมีความเชื่อว่าเป็นทางเดินของผีและคน โดยยังเว้นไว้ ตามความเชื่อ

- ช่าง(ลาน) ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน นั่งเสวนา หรือ เล่นของเด็กๆ ชื่อมติลปะพื้นบ้าน ฟ้อนดาบ มวย พื้นที่พักผ่อน การกีฬา การบอข่าว เตรียมงานสำหรับบ้านรวมไปถึงงานบุญต่างๆ เช่นงานบวช งานศพ จัดเลี้ยง ฯลฯ

- จอดยานพาหนะ ใช้พื้นที่โล่งที่มีขนาดใหญ่บริเวณด้านหน้าหรือด้านข้างของพื้นที่ในการจอดรถยนต์หรือมอเตอร์ไซค์และรวมไปถึงจักรยาน

- พื้นที่ปลูกดอกไม้ มีการเพาะปลูกที่ง่าย ๆ ก็คือการปลูกดอกไม้บริเวณพื้นที่ว่างทั้งด้านหน้าของอาคาร ซึ่งจะอยู่ใกล้บริเวณบ่อน้ำของบ้าน ที่มีความชุ่มชื้นตลอด ทำให้พืชมีความอุดมสมบูรณ์ และใช้ดอกไม้ในการไปวัดไหว้พระ หรือใช้ในการทำบุญตามพิธีต่างๆ ฯลฯ

ภาพที่ 6.5 พื้นที่ว่างด้านหน้าบ้าน

¹ นิคม พรหมมาเทพย์.(อายุ 56 ปี). รัชชากรการครู.สัมภาษณ์,18 พฤศจิกายน 2548.

ช่อง หรือลานที่ว่าง บริเวณหน้าบ้าน

ภาพที่ 6.5 พื้นที่ว่างด้านหน้าบ้าน(ต่อ)

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

(2) พื้นที่ด้านหลังอาคาร

ก) พักอาศัย โดยมากจะเป็นการปลูกเรือนที่แยกครอบครัวออกมา แต่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งจะเป็นในลักษณะของการอยู่เป็นกลุ่มของเครือญาติ

ข) หลองข้าว (ยุ้งข้าว) จะปลูกไว้ใกล้กับเฮือน(บ้าน) โดยมีความเชื่อว่าข้าว เป็นสิ่งที่มีบุญคุณ แล้วจะมีการแบ่งพื้นที่เป็นหลองข้าวหลวง กับหลองข้าวมือ โดยที่หลองข้างหลวงจะเป็นที่เก็บข้าวจำนวนมาก ส่วนหลองข้าวมือนั้นจะเป็นพื้นที่ที่เก็บข้าวที่จะนำไปใช้ในการกิน พื้นที่ใต้ถุนของหลองข้าว เป็นพื้นที่ที่ใช้เก็บอุปกรณ์การเกษตรและใช้เลี้ยงสัตว์

ค) แห่ (คอกสัตว์) ปลูกอยู่ใกล้กับหลองข้าว แห่วัว ควาย จะล้อมด้วยอิฐตั้งป่อง (รั้วไม้ที่ใช้กันวัว ควาย)

ง) เจ้าตี้ (เจ้าที่) คนไทยเชื่อกันว่า คนเราอาศัยอยู่บนพื้นดิน อาศัยอยู่กับการใช้พื้นที่ ใช้พื้นที่อยู่เต็มประโยชน์ ไม่ทิ้งของลงบนพื้น ทำให้เจ้าตี้สกปรก (ภูมิปัญญาการรักษาความสะอาด)

จ) ต่อมอาบน้ำ (ห้องอาบน้ำ) จะไม่มีฝาปิด ทำผนังโดยการก่ออิฐขึ้นมา ความสูงประมาณบ่าโดยที่สามารถมองออกมาเห็นข้างนอกได้ โดยมากจะอยู่ใกล้กับบ่อ แล้วจะระบายน้ำออกไปสู่หลุมเก็บน้ำ แล้วจะปลูกพืชผักสมุนไพรที่ชอบน้ำอยู่ใกล้บริเวณต่อมอาบน้ำ

ฉ) น้ำบ่อ (บ่อน้ำ) ตามความเชื่อแล้วใครที่ถมน้ำบ่อแล้วมักจะเกิดความเปลี่ยนแปลงไป บาดเจ็บ ล้มตาย 3 เดือน 7 เดือน 3 ปี 7 ปี หรือที่เรียกว่า “ ซีด ” น้ำบ่อเก่าจึงไม่มีใครถม ความเชื่อดังกล่าวเกิดการอนุรักษ์น้ำบ่อ มีทั้งบ่อกลมและเหลี่ยม ทำให้เห็นภูมิปัญญาของคนโบราณ บ่อกลมใช้อิฐก่อสี่เหลี่ยมและอิฐหน้าวัว ทำให้เห็นรูปแบบของการปั้นอิฐ ทำให้เห็นภูมิปัญญาโดยไม่ใช้ปูนเชื่อม เจ้าของจึงได้ปรับปรุงน้ำบ่อโดยการปิดแล้วนำกระถางดอกไม้มาวางโชว์ไว้ประดับ ตกแต่งพื้นที่

ช) สวนครัว มีการเพาะปลูกที่ง่าย ๆ ก็คือการปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณพื้นที่ว่างด้านหลังของอาคาร ซึ่งจะอยู่ใกล้บริเวณบ่อน้ำของบ้าน ที่มีความชุ่มชื้นตลอด ทำให้พืชผักมีความอุดมสมบูรณ์ และใช้ในการประกอบอาหารภายในครัวเรือน

พื้นที่ด้านหลังบ้าน

ภาพที่ 6.6 พื้นที่ว่างด้านหลังบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

(3) พื้นที่ว่าง และที่โล่งของชุมชน พื้นที่ดังกล่าวจะมีทั้งพื้นที่ที่เป็นส่วนบุคคลและพื้นที่ที่เป็นสาธารณะ แต่เป็นพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน ดังนี้

ก) ที่ว่าง บริเวณบ้าน หรือระหว่างบ้าน เป็นพื้นที่พบปะพูดคุยกันของคนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน ใช้สำหรับการทำหัตถกรรมในครัวเรือน หรือในการรวมกลุ่มทำหัตถกรรม และเป็นพื้นที่วิ่งเล่นของเด็กๆที่อาศัยอยู่ในบริเวณแถวนั้น

ข) ลานสินค้าชุมชน เป็นพื้นที่ที่อยู่บริเวณใจบ้าน และได้มีการก่อสร้างเป็นอาคารขึ้นมา เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมในวันขึ้นปีใหม่(สงกรานต์) ทำพิธีส่งเคราะห์หรือลดเคราะห์ เป็นต้น

ค) สนามกีฬาโรงเรียนวัดทรายมูล เป็นพื้นที่ที่มีการใช้ในการเล่นกีฬาของเด็กก็คือ สนามฟุตบอล และสนามบาสเกตบอล ใช้ในการทำกิจกรรมสำหรับชุมชน เช่น เล่นกีฬาของนักเรียน หรือจัดการแข่งขันกีฬาต่างๆ ฯลฯ

ง) พื้นที่หน้าวัดสันกำแพงปลา เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการจัดงานกิจกรรมของชุมชนต่างๆ เช่น ทำบุญตักบาตร หรือใช้เป็นที่จอดรถสำหรับผู้คนที่มาร่วมกิจกรรมของทางวัดสันกำแพงปลา

พื้นที่ว่าง และที่โล่งของชุมชน

ภาพที่ 6.7 พื้นที่ว่างและที่โล่งของชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

2) ทางสัญจรในชุมชน

รูปแบบทางสัญจรภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา สามารถแบ่งประเภทได้ตามลำดับค้ำยของถนนได้ดังนี้

(1) ถนนสายหลัก ในบริเวณพื้นที่ชุมชนมีถนนสายหลักตัดผ่าน 2 สายคือ

ก) ถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา ผิวจรรยาลาดยาง 2 ช่องทางจราจรไป-กลับ มีสภาพการจราจรที่เบาบางเนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชน ผู้ที่ใช้เส้นทางส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในพื้นที่

ข) ถนน ร.พ.ช. สายหัวทุ่ง-สันกำแพงปลา ผิวจรรยาลาดยาง 2 ช่องทางจราจรไป-กลับ มีสภาพการจราจรที่เบาบางเนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรเชื่อมระหว่างชุมชน ผู้ที่ใช้เส้นทางส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในพื้นที่

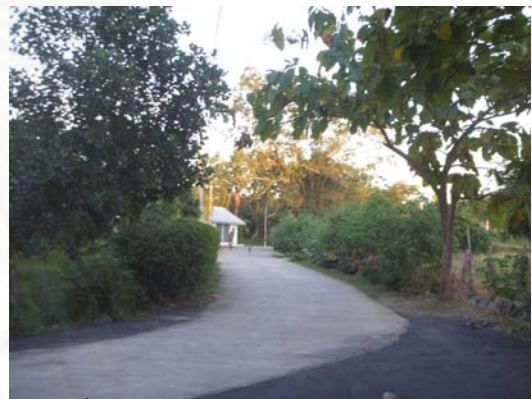
(2) ถนนสายรอง ถนนสายรองในชุมชนจะมีลักษณะที่เป็นถนนซอยต่างๆภายในชุมชน ซึ่งภายในชุมชนจะมีซอยเพียงไม่กี่ซอย ผิวจรรยาที่มีทั้งลาดยาง คอนกรีตเสริมเหล็ก และทางดิน สภาพการจราจรมีน้อยมาก ส่วนมากเป็นคนในชุมชน ซึ่งจะใช้จักรยาน รถจักรยานยนต์ เป็นส่วนใหญ่ เพื่อไปมาหาสู่กัน

(3) ทางเดินเท้า ทางเดินเท้าส่วนมากจะเป็นลักษณะของทางเดินเข้าบ้าน หรือเป็นทางเดินระหว่างบ้านที่รถยนต์เข้าไม่ถึง โดยส่วนใหญ่จะเป็นทางดิน นอกจากนี้ยังมีทางเดินในบริเวณที่ไปวัดสันกำแพงปลา ที่ผ่านเข้ามาทางซอยแล้วผ่านบ้านผู้คนและทะลุสวนเข้าไปยังด้านข้างวัดสันกำแพงปลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพง

ถนนสายรอง ถนนซอยต่างๆในพื้นที่ชุมชน

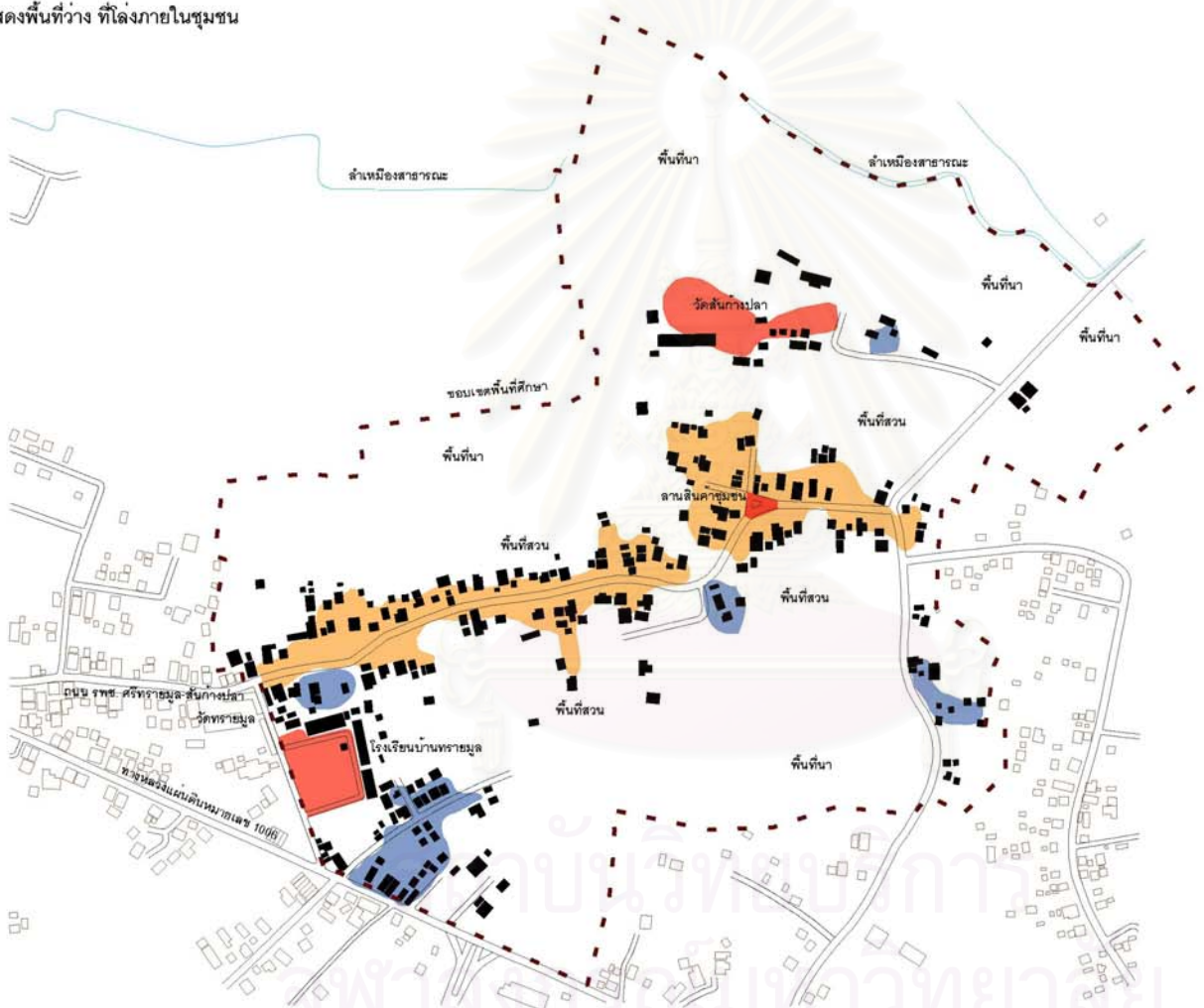

ทางเดินเท้าภายในพื้นที่ชุมชน

ภาพที่ 6.8 ทางสัญจรภายในชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

แผนที่ 6.3 แสดงพื้นที่ว่าง ที่โล่งภายในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - พื้นที่ชุมชน
  - พื้นที่ของบ้านรูปแบบเก่า
  - พื้นที่ของบ้านรูปแบบใหม่
  - อาคารบ้านเรือนในพื้นที่
  - อาคารบ้านเรือนนอกพื้นที่

นายวิธา ดวงธิดา

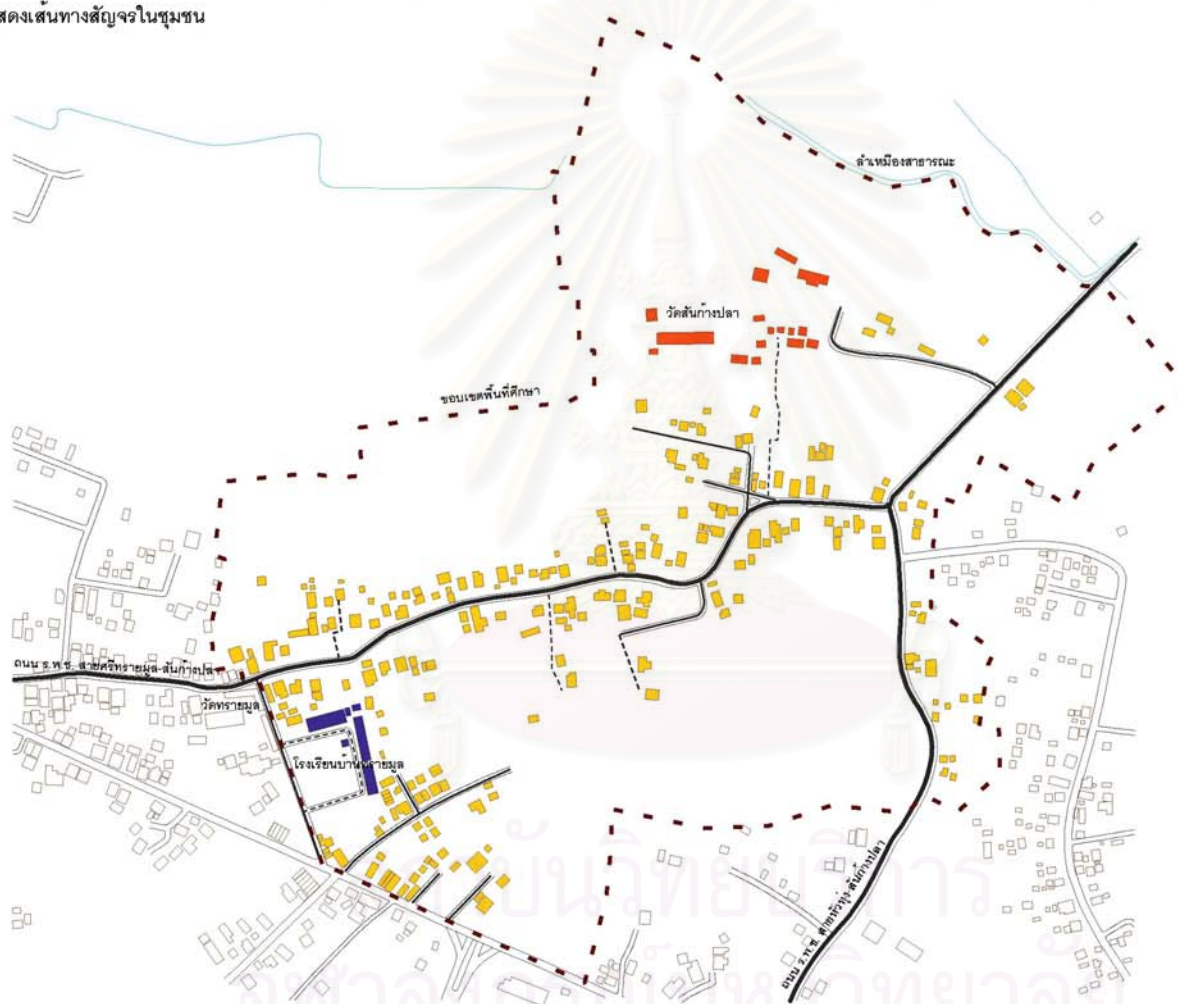
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางผังและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.4 แสดงเส้นทางสัญจรในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

สัญลักษณ์

- เขตพื้นที่ศึกษา
- ถนนสายหลัก
- ถนนสายรอง
- ทางเดินเท้า

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ.2547

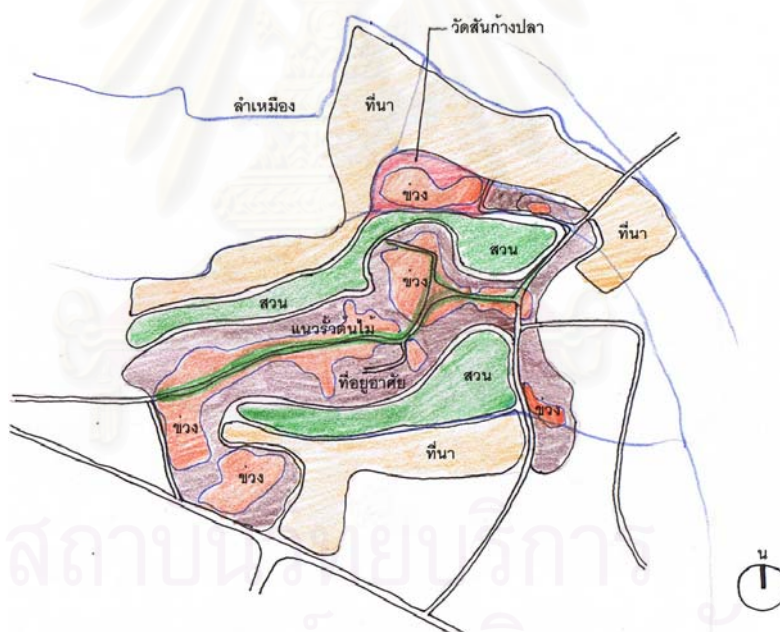
มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

จากการศึกษาถึงองค์ประกอบด้านต่างๆที่มีอยู่ภายในชุมชนไทยเงิน บ้านสัน
กำแพง ที่มีองค์ประกอบที่เกิดจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ ลำเหมือง ต้นไม้ สัตว์ต่างๆ
เป็นต้น และองค์ประกอบที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น อาคารบ้านเรือน แนวรั้ว พื้นที่ว่าง ที่โล่ง ที่ทำ
กิน ทางสัญจรในชุมชน ทำให้สามารถที่จะทราบถึงความสัมพันธ์ และความกลมกลืนกันระหว่าง
สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของ
ชุมชนมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการอยู่อาศัย การดำเนิน
ชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพเกษตรกรรมและหัตถกรรมทอผ้าเพื่อยังชีพ ในการศึกษาถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงลำดับ
ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กับองค์ประกอบทางด้านต่างๆ ที่ได้มี
การศึกษาไปแล้วข้างต้น

ภาพที่ 6.9 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ
และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

- 1) อาคารบ้านเรือน จากการที่บริเวณพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพง เป็นชุมชนที่มีการสัญจรผ่าน จึงเกิดการสร้างอาคารที่อยู่ใกล้กับทางสัญจร รูปแบบอาคารบ้านเรือนที่มี

มาตั้งแต่อดีตนั้นจึงมักจะเป็นเรือนที่มีการยกใต้ถุนสูง เพื่อใช้พื้นที่ด้านล่างใต้ถุนในการพักผ่อน เก็บอุปกรณ์การเกษตร หรือทำกิจกรรมต่างๆ ฯลฯ อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ใช้ไม้เป็นวัสดุหลักๆ และอาคารอีกส่วนก็จะเป็นอาคารไม้สองชั้น ในการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชน มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นอย่างดี ประกอบกับลักษณะการปลูกสร้าง บ้านเรือนในบริเวณพื้นที่ไม่ได้มีความหนาแน่นมากนัก และยังมีพื้นที่บริเวณรอบๆ บ้านและพื้นที่ระหว่างบ้านแต่ละหลังที่มีขนาดกว้างขวาง ประกอบกับพื้นที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก อาคารบ้านเรือน ที่ปลูกสร้างด้วยไม้เป็นหลักจึงมีลักษณะแทรกตัวอยู่ภายในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้อย่างกลมกลืน นอกจากนี้ยังบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้เป็นอย่างดี อย่างใดก็ตามในพื้นที่ชุมชนเริ่มมีการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่ก็มีจำนวนไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับอาคารบ้านเรือนของทั้งชุมชน

รูปที่ 6.10 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับอาคารบ้านเรือน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

2) แนวรั้วด้านหน้าของพื้นที่อาคาร จากการที่บริเวณพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านต้นก้างปลา เป็นชุมชนที่มีการสัญจรผ่าน การสร้างอาคารที่อยู่ทั้งสองข้างของทางสัญจร ซึ่งแต่เดิมนั้นในได้มีการปลูกต้นไม้เป็นแนวรั้วเพื่อบอกถึงอาณาเขตพื้นที่ของเจ้าของบ้าน และความร่มรื่นของบริเวณบ้าน ที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงได้มีการใช้แนวต้นไม้เป็นรั้ว และพัฒนาเป็นรั้วไม้ มีทั้งรั้วสลาบและรั้วตาแสง² ซึ่งรั้วสลาบนั้นเป็นรั้วไม้ที่อยู่บริเวณด้านหน้าบ้าน ส่วนรั้วตาแสงนั้น เป็นรั้วโปร่งสีเหลี่ยมกั้นบ้านกับบ้าน ประโยชน์ให้คนมองลอดผ่านบ้านใกล้เคียงในการดูแลบ้านและยังคงให้เห็นได้ ซึ่งบางบ้านได้ทำรั้วขึ้นมาใหม่ก็ได้มีการประยุกต์ที่ยังคงเอกลักษณ์เดิมของแนวรั้วไว้ให้เห็น

² นิคม พรหมมาเทพย์.(อายุ 56 ปี). รั้วราชการครู. สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน 2548.

ภาพที่ 6.11 ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติกับแนวรั้ว

ด้านหน้าอาคารบ้านเรือน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

3) ที่ว่าง ที่โล่ง พื้นที่ว่าง (ช่อง) และพื้นที่โล่งกระจายอยู่ในชุมชนซึ่งมีทั้งพื้นที่ที่เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ และพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งพื้นที่ว่างหรือที่โล่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเป็นส่วนมากพื้นที่ว่างอยู่ริมลำเหมือง ในส่วนของพื้นที่ว่างและที่โล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ช่องหน้าบ้านหรือพื้นที่ช่องที่เชื่อมต่อกัน สนามฟุตบอล สนามกีฬา ฯลฯ ทำให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

4) ที่ทำกิน ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลาเป็นชุมชนการเกษตรที่มีการทำนาข้าวมาเป็นระยะเวลานาน ที่ทำกินของชุมชนจึงเป็นแปลงนาข้าว และสวนลำไย ที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ อาชีพที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งสภาพดิน แหล่งน้ำ การระบายน้ำ เป็นต้น และจากการศึกษาถึงองค์ประกอบของชุมชนทางด้านที่ทำกินในข้างต้น ทำให้ทราบว่ารูปแบบของแปลงที่นาเกิดขึ้นจากเส้นทางของลำเหมือง ที่เป็นแหล่งน้ำในการทำนา มีสภาพคดเคี้ยวไม่มาก แต่ก็ยังอยู่ในลักษณะของสี่เหลี่ยม เพื่อความสัมพันธ์กับการผันน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้ในการเกษตร

6.1.1.5 จินตภาพของชุมชน

เอกลักษณ์ด้านจินตภาพเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่ได้สัมผัส รับรู้ หรือเกิดจากความคุ้นเคยของคนในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา โดยสิ่งที่คนในชุมชนเรียนรู้ และจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน มักเกิดจากการจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพดังกล่าวในภาพที่อยู่ในความทรงจำ โดยมีการจัดระเบียบของสิ่งที่พบเห็นตามเกณฑ์ในการแยกประเภทต่างๆ ซึ่งการจดจำรายละเอียดดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการรับรู้สำหรับคนในชุมชนเรียนรู้ และจดจำสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบโดยโครงสร้าง(Structure) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ

ทางกายภาพ รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางด้านกายภาพต่อการรับรู้ ซึ่งมี ความหมายสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางด้านกายภาพหลัก 5 ประเภท ภายในชุมชนไทยจีน บ้าน สันกำแพง จากการรับรู้ของผู้พบเห็น สามารถถ่ายทอดรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1) **เส้นทาง (Path)** ทางสัญจรสายหลักเป็นถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล- สันกำแพง บริเวณชุมชนมีถนนซอยไม่กี่ซอย เพราะส่วนมากอาคารบ้านเรือนจะเกาะอยู่สองฝั่งของถนน และเส้นทางสัญจรอีกเส้นทางหนึ่งได้แก่ เส้นทางสัญจรทางเท้า ที่มีอยู่ไปในชุมชนเนื่องจากการไปมาหาสู่กันภายในชุมชนนิยมเดินเท้าในระยะใกล้ๆ หรือเดินไปวัดสันกำแพงเพื่อทำบุญต่างๆ

2) **ศูนย์รวม (Node)** ศูนย์รวมกิจกรรมของคนในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง ในการทำกิจกรรมประจำวัน คือ บริเวณลานสินค้าชุมชน(ใจบ้าน) ศาลาบ้านไทยเจริญในวัดสันกำแพง สนามกีฬาโรงเรียนบ้านทรายมูล บริเวณลานหน้าบ้าน(ช่วง) ใต้ต้นไม้ ทางเดิน หน้าร้านขายของชำหรือศาลาในบ้านที่ใช้ในการทำหัตถกรรมการทอผ้า เป็นต้น

3) **ย่าน (District)** เป็นเอกลักษณ์หรือตัวตนของพื้นที่ หรือบริเวณที่เกิดจากลักษณะเฉพาะ คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ ย่านหลักๆ ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง ได้แก่

(1) ย่านพักอาศัย อยู่บริเวณริมถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพง ทั้งสองฝั่ง ซึ่งเป็นย่านพักดั้งเดิม ที่มีอยู่คู่ชุมชนมาเป็นระยะเวลาช้านาน

(2) ย่านพาณิชย์กรรม เป็นย่านที่มีการค้าขายพวกสินค้าหัตถกรรมทอผ้าของกลุ่มสตรีแม่บ้าน บ้านสันกำแพงและยังเป็นที่รวมกลุ่มในการทำกรทอผ้าอีกด้วย

(3) ย่านศาสนสถาน อยู่บริเวณวัดสันกำแพงที่ได้สร้างขึ้นมา ตามความเชื่อและความเลื่อมใสในศาสนาของชาวไทยจีน บ้านสันกำแพง

(4) ย่านการศึกษา อยู่บริเวณที่โรงเรียนวัดทรายมูลที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนสันกำแพง ซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษาของชุมชนและชุมชนบริเวณใกล้เคียงด้วย

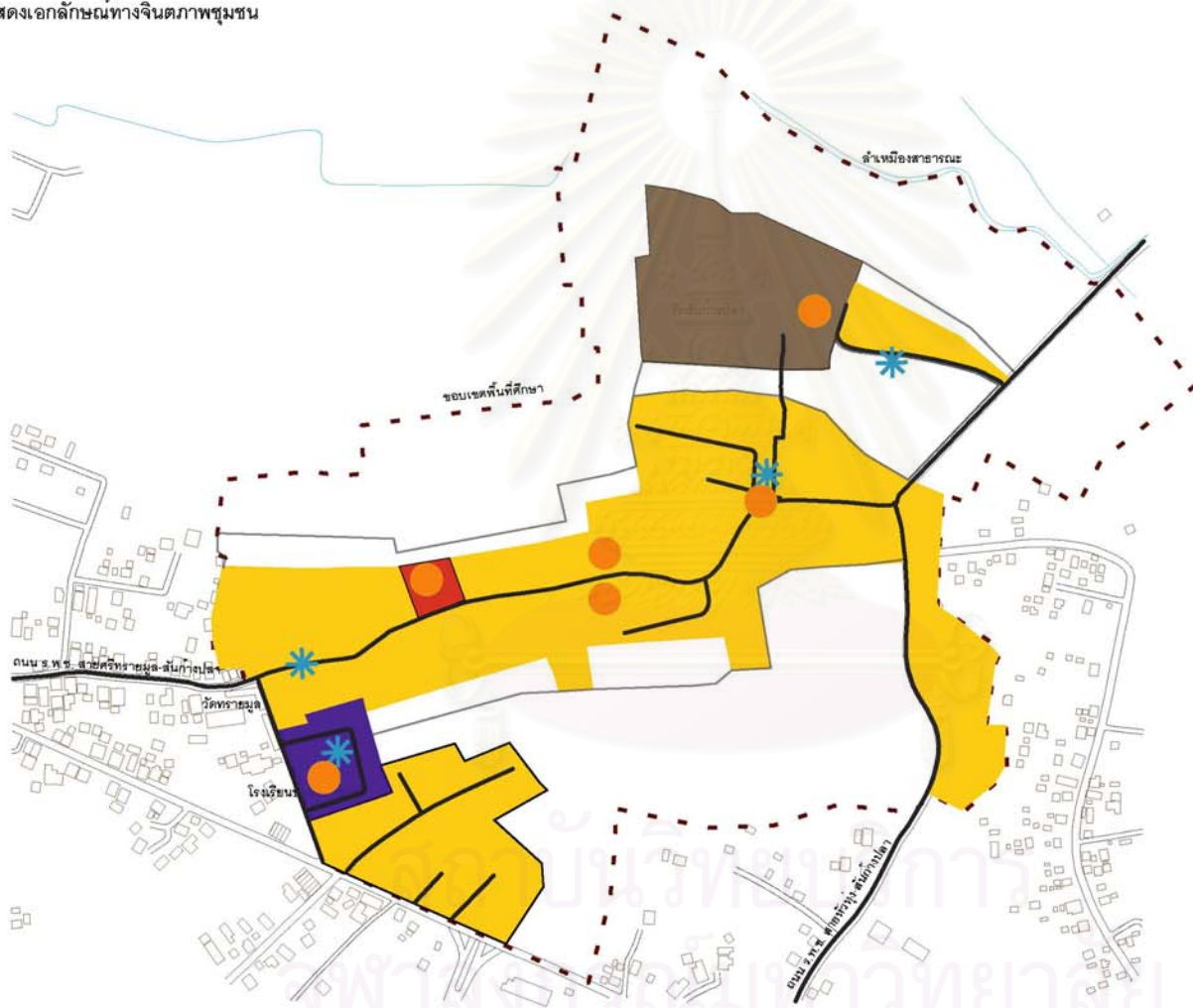
4) **เส้นขอบ (Edge)** ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงมีเส้นขอบที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ เส้นขอบเขตระหว่างพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ทางการเกษตร แนวถนนรอบนอกชุมชน

5) **ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark)** องค์ประกอบทางกายภาพที่โดดเด่นเป็นจุดสังเกตหรือ จุดหมายตาของชุมชน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

(1) ภูมิสัญลักษณ์ที่เห็นได้ในระยะไกล (Distant Landmark) ได้แก่ ชุมประตู่ของหมู่บ้าน เสาธงชาติ และหอกระจายข่าวชุมชน

(2) ภูมิสัญลักษณ์ที่เห็นได้ในระยะใกล้ (Local Landmark) ได้แก่ ลานสินค้าชุมชน ป้ายชุมชน ตู้โทรศัพท์

แผนที่ 6.6 แสดงเอกลักษณ์ทางจินตภาพชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

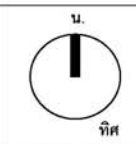

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - เส้นทาง
  - บ้านพักอาศัย
  - บ้านการศึกษา
  - บ้านพณิชยกรรม
  - เส้นขอบ
  - บ้านศาสนสถาน
  - ภูมิสัญลักษณ์
  - ศูนย์รวม

นายวิหยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนามปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาผังเมืองชุมชน
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.1.2 โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ของประชากร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาหัตถกรรม(ทอผ้า) ค้าขาย รับราชการและรับจ้าง ตามลำดับ และบางส่วนก็ออกไปทำงานนอกพื้นที่ชุมชน เช่น ในเมือง โดยรายละเอียดของรายได้จากการประกอบอาชีพ สามารถแบ่งได้ดังนี้

6.1.2.1 อาชีพเกษตรกรรม

พื้นที่ชุมชนมีลักษณะเป็นที่ราบ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก การทำเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้คือ ข้าวเปลือก ซึ่งอาชีพทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนาเป็นอาชีพที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่ชุมชนถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่สวน และที่นา ชาวบ้านบางส่วนที่มีอายุมากหรือมีฐานะดีแล้ว ก็จะทำให้ผู้อื่นเช่าที่นา หรือทำนาแล้วเอาผลผลิตมาแบ่งกัน ตามข้อตกลงของทั้งสองฝ่าย ซึ่งผู้ที่เช่าที่นาก็จะมีทั้งชาวบ้านในชุมชนและชาวบ้านนอกชุมชน

6.1.2.2 อาชีพหัตถกรรมพื้นบ้าน

วิถีชีวิตของชาวไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ดำเนินควบคู่กับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ มีอาชีพหลักคือการทำนา ว่างเว้นจากการทำนาก็ทอผ้าใช้ เป็นเครื่องนุ่งห่มซึ่งเป็นงานฝีมือที่ชาวไทยจีน ได้ถ่ายทอดมาสู่ลูก สู่หลาน จนปัจจุบันได้มีการทอผ้าเป็นจำนวนมาก และได้มีการรวมกลุ่มสตรีทอผ้าขึ้นมา และบางรายก็ทำขึ้นมาเพื่อขายเอง ซึ่งมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยจีน

การทำธุรกิจด้านการทอผ้าของชาวไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเอง ที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีความผูกพันกับเรื่องผ้ามาตลอด จุดยืนที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังรักษาวัฒนธรรมผ้าของตนไว้ได้ ก็ด้วยอาศัยความรักในอาชีพ ความมุ่งมั่นในการทำงาน และสิ่งที่สำคัญคือ การใช้ภูมิปัญญาในการปรับตัวเข้ากับยุคสมัยใหม่ นำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในชีวิตประจำวัน พัฒนารูปแบบใหม่จนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนแยกไม่ออก ดังนั้นถึงแม้ว่าสังคมและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม แต่ชาวบ้านสันกำแพงปลาก็ยังคงนำภูมิปัญญาการทอผ้า มาปรับใช้ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ปัจจุบันมีกลุ่มที่ทำอาชีพเกี่ยวกับผ้า 4 กลุ่มด้วยกันคือการทอ การย้อม การตัดเย็บและการตลาด และได้ขึ้นเป็นสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของหมู่ที่ 6 ตำบลทรายมูล

การเข้ามามีบทบาทของภาครัฐในการสนับสนุนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มากเกินไปนั้น ทำให้เกิดการทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชน จากการทอเพื่อใช้เองในครัวเรือนก็เริ่มที่จะ

เป็นในระบบที่จะก้าวเข้าไปสู่อุตสาหกรรม และจะส่งผลถึงวิถีชีวิตและกิจกรรมของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

6.1.2.3 อาชีพพาณิชย์กรรม

ในด้านการค้าขายส่วนใหญ่เป็นการค้าปลีกสินค้าประเภทที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน ได้มีร้านค้าประเภทร้านขายของชำ แต่จำนวนไม่มาก และรถขายอาหารหรือผัก เข้ามาขายในชุมชน เนื่องจากชุมชนอยู่ไม่ไกลจากตลาดสดสินค้าแพง ซึ่งเป็นตลาดหลักของอำเภอ ทำให้ชาวบ้านส่วนมากเข้าไปซื้ออาหารสด ผัก ฯลฯ มาประกอบอาหารในครัวเรือน จึงเป็นปัจจัยหลักที่ชุมชนไม่มีตลาดเกิดขึ้น และมีร้านค้าประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น อิฐ หิน ทราาย ปูน ฯลฯ ในพื้นที่ชุมชนอยู่จำนวนหนึ่งแห่ง

6.1.2.4 อาชีพรับราชการ

ผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการ ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านรุ่นหลัง ที่ได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น เนื่องจากชาวไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาในอดีตมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน และเก็บหอมรอมริบมาเรื่อยๆ ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนมีความรุ่งเรืองจากกิจการการค้าขายและการขายผลิตผลทางการเกษตรของชุมชน ทำให้มีกำลังที่จะสามารถส่งบุตรหลานให้มีการศึกษาที่สูงขึ้นกว่าชาวบ้านรุ่นเก่าๆ จากการศึกษาที่มากขึ้น ชาวบ้านในรุ่นหลังจึงไม่นิยมประกอบอาชีพทำนาตามบรรพบุรุษ เนื่องจากเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนัก ประกอบกับรายได้น้อยและไม่แน่นอน จึงใช้ความขยันเป็นอย่างมาก การประกอบอาชีพทางการรับราชการ จะมีทั้งผู้ที่ยังคงพักอาศัยอยู่ในชุมชน และเดินทางไปทำงานทั้งในและนอกพื้นที่ในลักษณะไปเช้า เย็นกลับ

6.1.3 โครงสร้างทางด้านสังคม

6.1.3.1 วิถีชีวิต

ลักษณะทางสังคมมีบทบาทอย่างมากที่เป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อมโดยรวมของชุมชน และยังเป็นตัวยึดเหนี่ยวให้รักษารูปแบบหรือ วิถีชีวิตตามแบบชาวไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ซึ่งจุดเด่นอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นชุมชนไทยเขินที่สามารถพบเห็นด้วยสายตา คือ ลักษณะของผู้คนและพฤติกรรมของผู้อาศัยในชุมชน ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ทั้งการแต่งกาย รูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ภาษา ค่านิยม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เนื่องจากอุปนิสัยของชาวบ้านที่มีความเป็นมิตรและประกอบกับการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันทำกิจกรรมทางด้านศาสนาและความเชื่อ ดังนั้นผู้คนในชุมชนจึงมีความรู้จักกันเป็นอย่างดี และมีความสนิทสนมกันเนื่องจากทั้งชุมชนนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติ และจากการที่คนในชุมชนมีจำนวนประชากรที่ไม่หนาแน่น และรู้จักกันหมดในละแวกบ้าน จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิด

ความเหนียวแน่นและมีความรู้สึกที่ปลอดภัยเมื่อพักอาศัยในชุมชน สังคมแบบไทยจีน จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิตโดยการประกอบกิจกรรมทางด้านความเชื่อ ศาสนา อาชีพ และกิจกรรมต่างๆ ทำให้มีการใช้พื้นที่ในชุมชนในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา และคติความเชื่อ ทั้งในบริเวณวัดสันกำแพง ลานสินค้าชุมชนและพื้นที่บริเวณเสื่อบ้านหน้าวัดสันกำแพง และการใช้พื้นที่สวนและที่นาในการประกอบกิจกรรมหรืออาชีพของคนในพื้นที่ ทำให้มีความสัมพันธ์ของ คน กิจกรรม และการใช้พื้นที่ ที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อกันในชุมชนเข้าหากันและสืบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนไทยจีนต่อไป

6.1.3.2 วัฒนธรรมประเพณี

1) ศาสนา

ชาวไทยจีน บ้านสันกำแพง ยังคงมีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ซึ่งได้มีความขัดแย้งทางความคิดกันขึ้นเกี่ยวกับการปกครองของสงฆ์ที่วัดทรายมูล จึงทำให้ชาวบ้านสันกำแพงที่มีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนาได้ร่วมกันสร้างวัดสันกำแพงขึ้นมา

ด้านการบริหารจัดการภายในวัดตั้งแต่เริ่มสร้างวัดได้มีพระมหาราชม อินทสิริ ผู้มีศักดิ์เป็นญาติผู้ใหญ่ของชาวบ้านในตระกูลญาณสาร ตระกูลปุณินตะและตระกูลชติมมงคล ได้ไปบวชอยู่ที่วัดหม้อคำตวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ เมื่อทราบว่าคุณะญาติสร้างวัดจึงได้เดินทางมาช่วยให้คำปรึกษา แนะนำ และสร้างวัด ตลอดถึงทำหน้าที่เป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้านในเวลานั้นนับว่าเป็นพระสงฆ์องค์แรกที่ทำหน้าที่ผู้ดูแลวัดสันกำแพง แต่ท่านก็อยู่ได้ไม่นาน ได้ย้ายออกไปจำพรรษาที่อื่นจึงทำให้ไม่มีพระสงฆ์ดูแลวัด ต่อมาชาวบ้านได้นิมนต์พระมหาทวิล พระแก้ว พระมหาธรรมเทศบัญญัติ มารักษาการเจ้าอาวาสต่อกันมาเป็นลำดับ โดยจำพรรษารูปละประมาณหนึ่งพรรษา ก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นคงเหลือแต่สามเถรเท่านั้นที่อยู่ดูแลวัด สภาพของวัดในขณะนั้น รกร้างว่างเปล่าไม่มีระเบียบเนื่องจากขาดผู้นำทางศาสนา³

ช่วงระยะเวลาตั้งแต่สร้างวัดมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2534 รวม 7 ปี ได้มีพระภิกษุมหา เป็นเจ้าอาวาสจำนวน 4 รูป โดยแต่ละรูปจำพรรษาเพียง 1 พรรษา ก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นทั้งหมด คงเหลือแต่เพียงสามเถรเท่านั้นที่อยู่ดูแลวัด

ลำดับรายนามเจ้าอาวาสวัดสันกำแพงมีดังนี้

1. พระมหาราชม อินทสิริ

³ พระครูสิทธิปัญญาภรณ์, การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวัฒนธรรมไทยจีน บ้านสันกำแพง ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 47-48

2. พระมหากวีล ฌมฺมวโร
3. พระแก้ว อภิญาจโน
4. พระมหาธรรม เตชปัญโญ

ตั้งนั้นการสร้างวัดในระยะแรก ชาวไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาได้ช่วยกันสร้างวัดขึ้นมาด้วยความยากลำบากและประสบกับปัญหาของผู้นำศาสนาที่ไม่มีความต่อเนื่อง จึงทำให้การพัฒนาวัดเป็นไปได้ล่าช้า แต่ถึงกระนั้นชาวบ้านก็ได้ยื้อยื้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น จึงได้อาราธนาพระอดิศักดิ์ ปญญาวุโร เป็นเจ้าอาวาสเมื่อ วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2534

ที่ตั้งของวัดสันกำแพงปลาอยู่อยู่บริเวณทางด้านทิศเหนือของชุมชนติดบริเวณทุ่งนา ภายในบริเวณวัดประกอบไปด้วย พระวิหาร, ศาลาการเปรียญ, กุฏิและเขตสังฆาวาส, ศูนย์วัฒนธรรมไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา, ศูนย์พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อชุมชนและห้องสมุด

ภาพที่ 6.12 วัดในพื้นที่ชุมชน

ที่มา : วัดสันกำแพงปลา ต.ทรายมูล อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

2) ประเพณี⁴

ชนบประเพณี เป็นประเพณีที่สังคมร่วมกันกำหนดขึ้นว่าควรจะทำปฏิบัติให้เป็นแบบแผนเช่นใด เมื่อใด ที่ไหน และอย่างไร ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ประเพณีเนื่องในเทศกาล ประเพณีนั้นมีลักษณะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งเกิดจากการผสมผสานกิจกรรมในพระพุทธศาสนากับความเชื่อในการนับถือผี จึงทำให้แบบแผนประเพณีมีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตน

(1) ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การตาย การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่สืบชะตา เป็นต้น

(ก) ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด

ประเพณีการเกิดหรือคลอดบุตรชาวไทยชนมีข้อวัตรปฏิบัติที่ต้องยึดถือกันมานาน ข้อวัตรปฏิบัติเหล่านั้นไม่ค่อยจะมีการบันทึกไว้เป็นเอกสาร แต่แท้ที่จริงแล้วเรื่องการเกิดเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับผู้หญิงเพราะว่าสิ่งที่ยิ่งใหญ่ของผู้หญิงในชีวิต คือ การเกิด ในสมัยก่อนนั้นวิชาการทางแพทย์ยังไม่เจริญ การเกิดแต่ละครั้งเป็นการเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายเลยทีเดียว ข้อยึดถือปฏิบัติของหญิงแม่มา(หญิงที่ตั้งครรภ์)และหลังเกิดในปัจจุบันได้เลือนหายไป แม้ในชนบทที่ห่างไกลก็มีเพียงบางอย่างที่ยังใช้ยึดถือกันอยู่ ซึ่งก็เพื่อความอยู่รอดของชีวิตแต่ก็ต้องยอมรับกันว่า ประเพณีการเชื่อถือเหล่านั้นก็ย่อมเหมาะสมกับความต้องการของคนในสมัยนั้น ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีที่เชื่อถือกันมา จะเป็นการฝืนคติปู่ย่าตายาย ซึ่งมักทำให้เกิดเรื่องร้ายไม่สบายทั้งกายและใจ เป็นการผิดวิธ "ฮีด" คือผิดจารีตประเพณีไป

เมื่อยามเกิดตอนเด็กหลุดออกมาถึงพื้นเรียกกันว่า "ตกปาก" เวลายามที่เกิดนั้นก็ต้องจดจำไว้ให้ดี ถ้าเป็นกลางวันก็จะดูพระอาทิตย์ว่าเป็นกี่โมงก็ยาม ถ้าเป็นกลางคืนก็จะกำหนดเอาการขันของไก่ เมื่อจดจำไว้ดีแล้ววันต่อมาจึงไปหาพระหรือผู้รู้ให้เขียนชะตาวันเดือนปีที่เกิดลงในใบลานหรือใบตาลที่เรียกว่าใบชาตา แล้วจะเก็บใส่กระบอกไม้ไผ่เพื่อดูได้ในภายหลัง

⁴ แสง ปูนินตะ.(อายุ 70 ปี). มัคคนายก. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548, พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ (อายุ 45 ปี). เจ้าอาวาสวัดสันกำแพง. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548, นิคม พรหมมาแพทย์.(อายุ 56 ปี). รัชมหาการศร. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 , บัวผัน อินโปธา.(อายุ 83 ปี). ผู้รู้ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 , อุตสาหกรรม ปูนินตะ , (อายุ 79 ปี),ผู้รู้ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548. ไสว สุปรีย์ธรรม . (อายุ 74 ปี). ข้าราชการบ้านกาญ. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 และเทียมจันทร์ นำบุญจิตต์ .(อายุ 68 ปี),ผู้อาวุโส. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548.

(ข) ประเพณีเกี่ยวกับการตาย/การลากศพ/เสียศพ

เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตมาตั้งแต่ปฏิสนธิแล้วเรื่อยตลอดมา สังขารที่ดวงจิต สถิตอยู่นั้นก็ย่อมชราโรยแรงและหมดสภาพลงตามลำดับ ความแข็งแรงก็เริ่มถูกความอ่อนล้ามา ทดแทน ความสวยที่มีอยู่ก็ถูกความโทรมเข้ากลืนกิน ทั้งหมดนี้จะดำเนินมาจนถึงวาระที่สังขารไม่อาจดำรงอยู่ได้แล้ว จิตก็จะละจากสังขารนั้นไป สังขารเมื่อไม่มีจิตคอยควบคุมอยู่ก็จะหยุดนิ่ง กระด้าง และไร้ลมปราณที่เข้าออก นั่นก็คือการเข้าสู่สภาพของความตายโดยสมบูรณ์ เมื่อถึงวันหมดอายุมาถึง คนเฒ่าสมัยก่อนมักจะตายในวงล้อมของลูกหลาน ถึงจะมีการแก่ตายตามธรรมชาติของสัตว์โลก ในสมัยโบราณลูกหลานก็ยังคงแสดงความเศร้าโศกเสียใจทั้งร้องไห้คร่ำครวญ ชาวบ้านเมื่อรู้ได้ว่าจะมีการตายเกิดขึ้นแล้ว ก็จะมาช่วยกันจัดการทุกอย่าง ตั้งแต่การหาลอยหรืออาบน้ำศพ จัดสถานที่ ช่วยกันทำไม้คือทำโลงศพ จนถึงการนำไป ฝังหรือเผาตามประเพณี

ตามหลักความเชื่อที่ดี ตามหลักศาสนาก็ดี ชีวิตคนเราหาจบสิ้นไปแค่ การตายเท่านั้น ยังจะต้องดำเนินชีวิตวิญญูณต่อไปในภูมิ ในภพ ในโลกอีกโลกหนึ่ง ที่เรียกว่า “เมืองผี” เมื่อคนเราตายลง วิญญูณที่รู้กันว่าเป็นผีจะลอยเวียนวนอยู่ในโลกมนุษย์ก่อน พูดกันว่าหลังที่ตายไปแล้วภายใน 3 วัน 7 วัน วิญญูณจะกลับมาที่เคยอยู่เคยกิน เพื่อมาเก็บรอยเท้า รอยมือของตัวเอง ดังนั้นญาติพี่น้องจะกลัวผีคนที่ตายไปในวันที่ 3 และที่ 7 คืนก่อนวันที่ 3 หรือวันที่ 7 นี้จะเป็นวันแต่งดาเพื่อทำบุญกระดูกของผู้ตาย ทางญาติที่อยากรู้อยากทดลองจะร่อนเอา ขี้เถ้าใส่กระดั่งตั้งไว้ในครัวไฟ เมื่อถึงตอนเช้าจะพากันไปดูว่าบนขี้เถ้ามีรอยไต่บ้าง ถ้าปรากฏมี รอยมือรอยเท้าคนก็ดี รอยเท้าของสัตว์ก็ดี เชื่อว่าวิญญูณผู้ตายได้เดินทางมารับเครื่องไทยทานที่ญาติเตรียมไว้แล้ว

เมื่อมีการตาย ญาติพี่น้องก็จะจัดพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดที่บ้าน นิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีสวดทุกคืน และเมื่อถึงวันกำหนดเสียศพคือนำศพไปเผาที่ป่าช้าเรียกว่า ลากศพ คือวิธีการเคลื่อนศพไปโดยอาศัยล้อหรือเลื่อน โดยที่ประชาชนทั่วไปจะเคลื่อนศพไปสู่ป่าช้า

(ค) ประเพณีแต่งงาน

ประเพณีการแต่งงานอยู่กินร่วมกันเป็นครอบครัว บ้างเรียกว่า "เอาผ้าเอาเมียด" หมายถึงการที่หนุ่มและสาวอยู่กินด้วยกันในฐานะสามีภรรยา ซึ่งตามธรรมเนียมดั้งเดิมนั้นมิได้จัดเป็นพิธีการที่ใหญ่โต เพียงแต่เมื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงทราบข่าวหนุ่มสาวรักกัน หรือเห็นว่ามี การ ผิดผิดเกิดขึ้น ก็จะไปติดต่อให้หนุ่มไปใส่ผีหรือทำพิธีขอขมาผีเรือนของฝ่ายหญิง ซึ่งการใส่ผีที่เรียกว่า

ใส่เอาคือใส่ผีแล้วรับเอาหญิงที่ตนไปผิดผีนั้นเป็นภรรยาจะไม่สิ้นเปลืองมาก จากนั้นก็จะนัดหมายกับฝ่ายชายให้ไปอยู่กับฝ่ายหญิง

ทั้งนี้ ก่อนการตัด สิ้นใจเข้าสู่การสมรสสร้างครอบครัวใหม่ของหนุ่มสาวนั้น นอกเหนือ จากที่บุคคลทั้งสองจะต้องพิจารณาจากความพึงใจจากรูปร่างหน้าตา อุปนิสัย สมบัติพัสถาน ความสัมพันธ์ทั้งในวงญาติและสังคมภายในหมู่บ้าน กับความรู้สึกพอใจเพราะการพูดจาปราศรัยดังที่พบในเรื่องแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงข้อมูลทางด้านความเชื่อ ประกอบกันไปด้วยโดยเฉพาะได้มีวิธีการทำนายถึงคู่สมรสและการครองชีวิตคู่ไว้ เช่น ดูปีเดือน และวันที่เป็นมิตรและศัตรู มีตำราที่กำหนดไว้ว่าปี เดือนและวันเกิดของบ่าวสาวว่าเป็นมิตรกันหรือไม่ โดยว่า ปี เดือน และวันเกิดของหนุ่มสาวที่เป็นมิตรกันนั้นจะทำให้คู่สมรสเจริญก้าวหน้า แต่หากปีเดือนและวันเกิดของหนุ่มสาวเป็นศัตรูกันแล้ว จะทำให้ชีวิตการแต่งงานล้มเหลว

(ง) ประเพณีขึ้นบ้านใหม่

ประเพณีขึ้นเรือนใหม่หรือขึ้นบ้านใหม่ คือการเริ่มต้นเข้าอยู่ในเรือนหลังใหม่ ตามปกติเรือนแต่ละหลังกว่าที่จะสำเร็จลงได้นั้น ผู้เป็นเจ้าของจะต้องผ่านการทำงานหนักเพื่อรวบรวมวัสดุต่าง ๆ มารวมปลูกสร้างเป็นเรือน กว่าที่จะยกเสาหลงหลุมได้ก็ต้องผ่านพิธีกรรมอีกมากมาย เมื่อการปลูกสร้างเรือนสำเร็จลงแล้ว ผู้เป็นเจ้าของย่อมจะมีความผูกพันและภาคภูมิใจที่ผลของการที่ได้ทุ่มเทไปนั้นปรากฏรูปร่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น เมื่อเริ่มที่จะเข้าไปอยู่อาศัย ชาวบ้านจะต้องทำพิธีกรรมอีกชั้นหนึ่ง คือพิธีขึ้นเรือนใหม่

เมื่อปลูกบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าของก็จะคิดถึงการขึ้นเรือนใหม่ เริ่มแรกก็ต้องหาฤกษ์ยามหรือวันดี โดยต้องไปปรึกษากับอาจารย์หรือผู้รู้เสียก่อน ซึ่งจะต้องมีการสอบถามเพื่อหาเดือน วัน ยาม ที่ดีที่เหมาะสมแก่การขึ้นเรือนใหม่ ตามคตินิยมแล้ว ทำนให้ขึ้นเรือนใหม่เดือนคู่ เช่น เดือนยี่ เดือนสี่ เดือนหก เป็นต้น ที่นิยมกันมากคือในเดือนสิบสอง (เดือนสิบของไทยกลาง) แต่ถ้าจะขึ้นเรือนใหม่ในเดือนคี่แล้วก็เป็นได้เพียงในวันพฤหัสบดีหรือวันเถลิงศกเท่านั้น และต้องตรวจสอบวันต่าง ๆ เมื่อได้ฤกษ์ที่เหมาะสมแล้วก็จะเริ่มเตรียมการต่าง ๆ ตามลำดับ

(2) ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน เช่น ประเพณีการแรกนา สู่ขวัญข้าว ประเพณีเกี่ยวข้าวเอาเฟือง การเอามือเอาแรง ทำนาทำสวน การห่อหุ้มหม้อตีฝาย (ขุดลอกลำเหมืองซ่อมแซมฝาย) เป็นต้น

(ก) ประเพณีการแรกนา

การทำนาในพื้นที่ส่วนใหญ่จะทำนาเพียงปีละครั้ง โดยอาศัยน้ำฝน

และน้ำจากลำเหมืองในฤดูการทำนา เริ่มต้นตั้งแต่เดือนมิถุนายน-กรกฎาคม เมื่อฝนเริ่มตกทำให้ท้องนาชุ่มฉ่ำ ดินที่แห้งมานานเริ่มอ่อน ชาวนาสามารถเตรียมดินไถคราด และหว่านกล้าได้ ชาวนา ก็เริ่มไถนาเตรียมแปลงนาสำหรับหว่านกล้าและทำพิธีแรกนาโดยใช้ "ตาแหลว" หรือเครื่องหมายทางพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวบ้าน สานด้วยตอกเส้นเล็กเป็นตา 6 เหลี่ยม ปล่อยชายไม้ตอก ออกเป็นรัศมีคล้ายสัญลักษณ์ของแสงอาทิตย์ ตาแหลวเป็นเครื่องหมายแสดงเขตหวงห้าม แสดงอาณาเขตที่มีเจ้าของ เป็นเครื่องรางที่ช่วยให้พื้นที่นั้นแคล้วคลาดจากภัยพิบัติซึ่งอาจเกิดในรูปแบบต่างๆ ชาวบ้านจึงสานตาแหลวและเสียบไม้ปักไว้ใกล้แปลงข้าวกล้าเพื่อเป็นเครื่องเสริมกำลังใจมิให้ข้าวกล้าได้รับความเสียหาย เพื่อแสดงถึงความสมบูรณ์

ภาพที่ 6.13 พิธีการแรกนา

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

พื้นที่นาที่ได้รับการไถคราดเสร็จแล้วจะนำกล้าไปปลูกลงไว้ประมาณ 3 เดือน เมื่อข้าวออกรวงแก่จนถึงเวลาที่จะเก็บเกี่ยวได้ ซึ่งอยู่ประมาณเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ชาวนา ก็ทำการเก็บเกี่ยวฟาดข้าวและนำข้าวเปลือกขึ้นยุ้งเพื่อเก็บไว้บริโภคต่อไป หลังจากเสร็จการเก็บเกี่ยวแล้วก็จะปลูกรุ่นอื่น ๆ

(ข) ประเพณีเกี่ยวข้าวเอาเฟียง การเอามือเอาแรง

เมื่อข้าวในนาที่ปลูกไว้สุกมีสีเหลืองทองเต็มท้องทุ่ง ก็จะเป็นฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งบ้างเรียกว่า "เกี่ยวข้าวเอาเฟียง" คือการเก็บเกี่ยวข้าวและฟางข้าวเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การเกี่ยวข้าวเอาเฟียงนี้จะเริ่มกันตั้งแต่ประมาณปลายเดือนพฤศจิกายนเป็นต้นไป ชาวบ้านจะเอามือหรือเอาวันคือการลงแขกคือผลัดกันไปช่วยเกี่ยวข้าวในแปลงนาของเพื่อนบ้านให้เสร็จเป็นรายๆ ไป ในการเกี่ยวข้าว นั้น นิยมเกี่ยวข้าวเรียงคนให้เป็นหน้ากระดานเสร็จเป็นแต่ละกระทงนาไป วิธีการเกี่ยวข้าวของชาวเหนือนี้จะเกี่ยวต่ำ คือเกี่ยวเอาต้นข้าวไว้ยาว เมื่อเกี่ยวเต็มกำมือก็วางไว้กับตอข้าวที่เกี่ยวแล้วเรียกข้าวที่วางไว้ 1 กำมือนั้นว่า "ข้าวเฟียง" เมื่อเกี่ยวแล้วทิ้งไว้ประมาณ 3-5 วันแล้ว ก็จะเก็บเอาข้าวเฟียงมากองรวมกันเป็นกอง ๆ เรียกว่า "กองข้าว" เพื่อรอการตีอีก

ประมาณ 1-2 สัปดาห์ถัดมา ในการตีข้าวนั้น ชาวบ้านอาจมา "เอามือเอารัน" เช่นกัน แต่มักจะมีจำนวนคนน้อยกว่าการเก็บเกี่ยวข้าว เพราะการตีข้าวใช้ผู้ชายเท่านั้นเป็นคนตี

สำหรับเฟืองหรือฟางข้าวที่ได้อาจจากการตีข้าวแล้วนั้น ก็จะใช้ตอกมัดเป็นมัด ๆ ขนย้ายไปเก็บที่ ค้างเฟือง หรือโรงเรือนที่เก็บฟางข้าวต่อไป แต่ในกรณีที่เจ้าของนาไม่ประสงค์จะเก็บเอาฟางไป ก็อาจใช้ฟางปูทับบนแปลงปลูกพืชอย่างหอมหรือกระเทียม เป็นต้น การเกี่ยวเข้าเอาเฟืองนี้ ทุกบ้านต้องให้เสร็จก่อนวันเพ็ญ เดือน 4 เหนือ เมื่อนำข้าวเปลือกขึ้นสู่ยุ้งฉางแล้ว เจ้าของบ้านจะยังไม่สีกินก่อนที่จะได้นำไปทำบุญข้าวใหม่เสียก่อน เรียกว่า ทานขันข้าวใหม่เพื่ออุทิศกุศลไปถึงเทวดาขุนน้ำมีขุนหลวงบ่าดังคะเป็นต้น อุทิศถึงปู่ย่าตายาย พ่อแม่ที่เป็นเจ้าของไร่ของนามาแต่เดิม มีการนำข้าวใหม่มาทำข้าวจีและข้าวหลามไปทำบุญถวายพระ และจะมีการนำข้าวใหม่ทั้งข้าวสารและข้าวเปลือก ไปทำทานในพิธีกรรมที่เรียกว่า ทานข้าวล้นบาตร หรือหล่อข้าวบาตร หรือทานดอยข้าวสำหรับให้ภิกษุสามเณรไว้ฉันที่วัด เมื่อเสร็จจากการนำข้าวไปหล่อบาตรแล้ว ชาวบ้านจะกลับมาเอา ขันดอกไม้ ข้าวปลาอาหารชุดเดียวกับที่นำไปทานข้าวใหม่ไปรวมกันในวิหาร เพื่อทำพิธีทำบุญตักบาตรตามปกติ มีการไหว้พระรับศีล อาจารย์จะกล่าวคำโอกาสการทำบุญข้าวใหม่และข้าวล้นบาตร มีการเล่าขั้นตอนในการทำนาเริ่มตั้งแต่ปลูกข้าวจนถึงการเก็บเกี่ยว

(3) ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีปอยน้อย (บรรพชา) ปอยเป็กข์ (อุปสมบท) ปอยหลวง (ทำบุญฉลองเสนาสนะ) ไหว้พระธาตุ (สร้างน้ำพระธาตุ) ทานสลากภัตต์ ตั้งธรรมหลวง (ฟังเทศน์มหาชาติ) เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เป็นต้น

(ก) ประเพณีสร้างน้ำพระธาตุ

มีประเพณีสร้างน้ำพระธาตุทุกวันเพ็ญเดือน 8 เหนือ ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา สมัยก่อนจะต้องเดิน ขึ้นไป จึงเรียกว่า "ขึ้นพระธาตุ" ซึ่งการขึ้นพระธาตุนี้ นอกจากจะเป็นการเดินทางเพื่อไปจาริกแสวงบุญแล้ว พระสงฆ์ที่ปฏิบัติหนักไปทางวิปัสสนาธุระก็นิยมเดินทางจุดศไป นมัสการพระธาตุที่สำคัญในที่ต่าง ๆ ด้วย

(ข) ประเพณีเข้าพรรษา

มักออกเสียงว่า "เข้าวัสสา" คือการที่พระสงฆ์อยู่ประจำที่ใดที่หนึ่งในช่วงฤดูฝน พระสงฆ์จะต้องหยุดการเดินทางไปที่ต่างๆ และพักอยู่ที่ใดที่หนึ่งโดยไม่ไปแรมคืนที่อื่นภายในกำหนด 3 เดือน เรียกว่าเข้า วัสสา ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เหนือ ไปจนถึงวันขึ้น 15

คำ เดือนเกียง (เดือน 11 ภาคกลาง) ชาวบ้าน ถือว่าเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญเป็นพิเศษ

เมื่อถึงวันนี้ ชาวพุทธทั้งหลายจะพากันไปใส่บาตร รับศีล ตอนกลางคืนมีการถวายเทียนเข้าพรรษา ก่อนจะถึงวันหรือเวลาถวายเทียน มักจะมีการแห่เทียนพรรษาไปตามหมู่บ้านต่างๆ เป็นที่สนุกสนาน มักจะมีทานขันข้าวหาคนตาย รวมทั้งการทำทานแต่พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วย ในช่วงเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะไปทำบุญที่กันทุกวันพระ มีการฟังเทศน์ ฟังธรรม คนเฒ่าคนแก่จะมีการไปนอนวัดจำศีล สำหรับคนทั่วไปบางคนก็ตั้งใจในการงดเว้นบาปและถือศีล เช่น รักษาอุโบสถศีลตลอดพรรษา งดเว้นดื่มสุรา งดเว้นเนื้อสัตว์ตลอดพรรษา เป็นต้น

(ค) ประเพณีตั้งธรรมหลวง หรือ ตั้งธัมม์หลวง

หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่ หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่มักใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้อุบัติ ประสูติแล้วตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ คำว่า"ตั้ง"แปลว่าเริ่มต้น การตั้งธรรมหลวง ก็อาจแปลว่าการสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ ของภาคกลาง

การตั้งธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในเดือนยี่เพง(ยี่เป็ง) คือวันเพ็ญเดือน 12 จะมีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ เตรียมองค์ธรรมกถึกหรือพระนักเทศน์ การเตรียมผู้รับผิชอบกัณฑ์เทศน์หรือเจ้าของกัณฑ์ การจัดเตรียมสถานที่ในการเทศน์ และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นเป็นพิธีใหญ่คู่กับงานทานสลากภัตต์ ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้น ปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัตต์

(ง) ประเพณีทอดกฐิน

จะทำในช่วงแรม 1 ค่ำ เดือนเกียงถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ สมัยก่อนไม่ค่อยนิยมทอดกฐินอย่างปัจจุบัน เป็นงานใหญ่และเตรียมงานมาก โดยเฉพาะการเตรียมบิณฑบาต กฐินและการเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน ผู้ที่จะถวายกฐินได้จึงต้องเป็นผู้มีฐานะดี มีเจตนาแรงกล้า จึงจะถวายได้

การที่ผู้ใดจะถวายกฐินจะต้องมีการจองกฐินที่วัดและประกาศให้ทราบ

ทั่วกันไป บางแห่งมีการถวายกฐินพิเศษที่เรียกว่า "จุลกฐิน" นั้น จะต้องมีการเก็บฝ้าย มากอบเป็น ด้ายและทอเสร็จเป็นผืนทันถวายได้ภายในวันเดียว ซึ่งต้องใช้เจตนาแรงกล้า จริง ๆ จึงจะทำได้

ภาพที่ 6.14 ประเพณีทอดกฐิน

ที่มา : พระเอม น้ำพี้ พ.ศ. 2547

(จ) ประเพณีทานสลาก

ประเพณีการทานสลาก บ้างก็เรียกว่า กินข้าวสลาก หรือ "ตานก๋วยสลาก" ซึ่งก็คืองานประเพณีทำบุญสลากภัตต์ นิยมทำกันในช่วงราวปลายเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม จะทำกันมากในเดือนกันยายน เพราะถือว่าเดือนนี้เป็นเดือนที่อดอยากของชาวบ้าน ข้าวเปลือกที่เก็บไว้ในยุ้งฉางใกล้จะหมด หรือหมดไปแล้ว คนที่มีข้าวเปลือกก็จะเก็บไว้กินจนกว่าจะเก็บเกี่ยวข้าวใหม่ในปีต่อไป (ในราวเดือนมกราคม) ส่วนคนที่ซื้อกินข้าวสารก็จะหาซื้ออยากและมี ราคาแพง เมื่อคนทั่วไปอดอยากก็พากันคิดถึงผู้ที่เป็นญาติพี่น้อง ที่ตายไปแล้วว่าคงจะไม่มีเครื่องอุปโภคบริโภค เช่นกันจึงรวมกันจัดพิธีทำบุญทานสลากภัตต์ จัดข้าวปลาอาหารของกินของใช้ไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไป โดยการทำบุญทานสลากภัตต์ จะไม่จำเพาะเจาะจงถวายแก่สงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง จึงทำสลากเขียนคำอุทิศลงในสลากแล้วนำไปรวมปะปนกันให้พระภิกษุสามเณรจับสลากหากภิกษุหรือสามเณรรูปใดจับสลากได้ "ก๋วยสลาก" หรือภาชนะที่บรรจุเครื่องไทยทานอันไหน ก็ยกถวายแก่รูปนั้น

(4) ประเพณีตามเทศกาล เช่น ประเพณีปีใหม่-สงกรานต์ ประเพณีเดือนยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือน 12) เป็นต้น

(ก) ประเพณีดำหัวปีใหม่เมือง(สงกรานต์)

การดำหัว ในความหมายทั่วไปของชาวล้านนาไทยนั้นหมายถึงการ "สระ

ผม" แต่ในพิธีกรรม โดยเฉพาะในเทศกาลสงกรานต์ของทุก ๆ ปี หมายถึง การชำระสะสางสิ่งอันเป็นอับมงคลในชีวิตให้วิบัติปราดไป ด้วยการใช้น้ำสั้มปอยเป็นเครื่องชำระ

พิธีกรรมในการดำหัวในเทศกาลสงกรานต์ล้านนา มี 3 กรณี คือ

กรณีแรก ดำหัวตนเอง คือทำพิธีเสกน้ำสั้มปอยด้วยคำที่เป็นสิริมงคล เช่น "สัพพทุกขา สัพพภยา สัพพโรคาวินาสันตุ" แล้วใช้น้ำสั้มปอยลูบศีรษะ

กรณีที่สอง ดำหัวผู้น้อย เช่น ภรรยา บุตร หลาน อันเป็น พิธีกรรมต่อเนื่องจากกรณีแรก คือ ใช้น้ำสั้มปอยลูบศีรษะภรรยา บุตร หลาน หลังจากดำหัวตนเอง หรือการที่ตนเองรับน้ำสั้มปอย (ในกรณีที่สาม) มาลูบศีรษะตนเองเสร็จแล้วสลัดใส่ศีรษะ หรือลูบศีรษะผู้ที่มาดำหัวตนเอง

กรณีที่สาม ดำหัวผู้ใหญ่ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ พระเถระ ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น กรณีนี้อาจไปดำหัวด้วยตนเอง บางครั้งอาจพาญาติพี่น้องไปเป็นกลุ่ม หรือไปเป็นคณะโดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือของชุมชน

การดำหัวในกรณีนี้สามนี้ ถือเป็นประเพณีที่สำคัญยิ่ง ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สามารถจรรโลงความสันติสุขให้กับสังคม ได้เป็นอย่างดี การดำหัวผู้ใหญ่ด้วยตนเอง อาจจะไม่ค่อยมีพิธีรีตองมากนัก แต่การดำหัวผู้ใหญ่ที่ต้องไปเป็นหมู่คณะ ย่อมมีกิจกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

ภาพที่ 6.15 ประเพณีรดน้ำดำหัว, ขนทรายเข้าวัด

ที่มา : พระเอม น้ำฟ้า ปี พ.ศ. 2547

(ข) ประเพณีเดือนยี่เพง- ยี่เป็ง

ประเพณีในเทศกาลวันเพ็ญ เดือน 12 ซึ่งแต่เดิมนั้นพิธีสำคัญของเทศกาลนี้อยู่ที่พิธีกรรมตั้งธรรมาหลวงหรือฟิงเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านจะมีการประดับประดาวัดวาอารามบ้านเรือน ด้วยประทีปโคมไฟ โคมระย้า ทำอุบะดอกไม้ไปถวายวัด ทำซุ้มประตูป่าด้วยต้นกล้วย อ้อยก้านมะพร้าว เตรียมข้าวปลาอาหารเป็นพิเศษ เช่น ห่อหนึ่ง แกงอ่อม แกงฮังเล ลาบ และ

ขนมต่าง ๆ ไปทำบุญ บางแห่งมีพิธีกวนข้าวมธุปายาสหรือบ้างเรียก ข้าวพระเจ้าหลวง ถวายเป็น พุทธบูชาในตอนเช้ามีเดือนเพ็ญเดือน 12 นี้ด้วย จากนั้นก็จะมีการทานขันข้าวหรือสำหรับ อาหารไปถึงบรรพชนคนตาย ถวายอาหารและภัตต์เทศน์แต่พระภิกษุสงฆ์ และมีการฟังธรรม มหาชาติตั้งแต่เช้าถึงกลางคืน บางแห่งก็จะมีการสืบชะตาด้วย จะมีการปล่อยโคมลอย เรียกว่า "ว่าวสม" หรือ "ว่าวควีน" ในช่วงพลบค่ำจะมีการเทศน์ธรรมชื่อ "อานิสงส์ผางประทีป" และชาวบ้าน จะมีการจุดประทีปหรือประทีป โคม

(5) ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว บ้าน เมือง เช่น ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า

ประเพณีสืบชะตาบ้านชะตาเมือง ประเพณีแปลงบ้านหรือไหว้ผีเสื้อบ้าน (ไหว้ผีหมู่บ้าน) ประเพณี การทำบุญถึงผู้ตาย เป็นต้น

(ก) ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า

ผีปู่ย่า ถือเป็นผีประจำตระกูลซึ่งสืบทอดมาทางฝ่ายผู้หญิง นอกจาก ลูกหลานจักต้องให้ความเคารพ โดยจัดทำห่อผีไว้ทางทิศหัวนอนและให้ความเคารพโดยไม่ กระทำสิ่งไม่ควรแล้วเมื่อถึงโอกาสเช่น สงกรานต์ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน หรือวันกำหนดเลี้ยงผี (มัก กำหนดกันในช่วงเดือน 7-9 เหนือ) ก็ควรจะมีการทำพิธีอย่างสม่ำเสมอตามประเพณีที่สืบทอดกัน มาในแต่ละตระกูล โดยจะมีการนำเครื่องสักการะ เช่น ไก่ เหล้า หรือข้าว ปลาอาหารอื่น ๆ แล้วแต่จะมีการกำหนดกันมา ไปสังเวทแก่ผีปู่ย่าที่ห่อผี เพื่อผีปู่ย่าจะได้คุ้มครองให้ลูกหลานได้อยู่ดี มีสุขตลอดไป

(ข) ประเพณีวัน 12 เพง (12 เบ็ง)

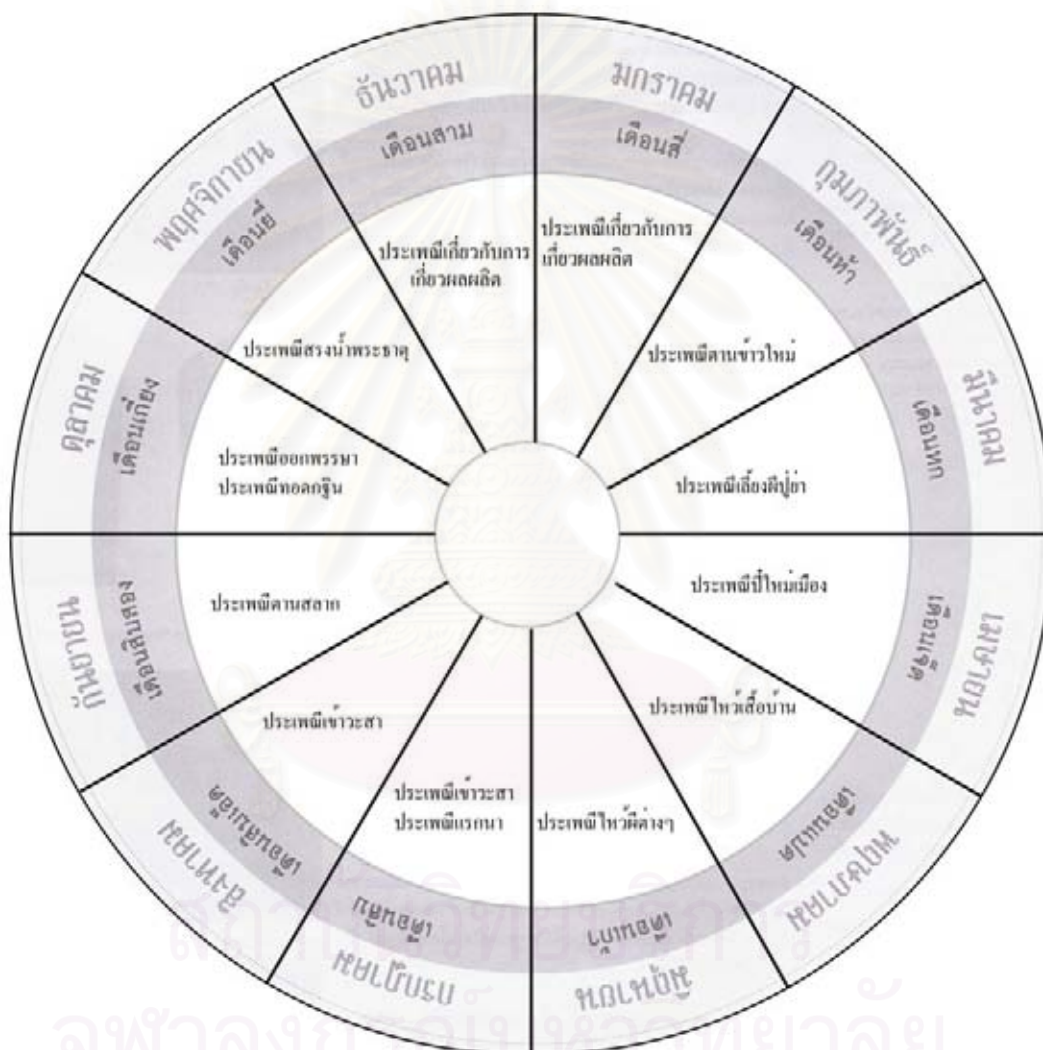
เป็นประเพณีทานหาคนตาย ถือกันว่าช่วง วันขึ้น 1 ค่ำ ถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 12 เหนือ เป็นช่วงที่พญายมราชได้ปล่อยวิญญาณผู้ตายกลับมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อมาขอรับ ส่วนบุญจากญาติพี่น้องลูกหลาน จึงมีการทำบุญอุทิศถึงผู้ตายกันมาก หากเป็นการทานหาผู้ที่ ตายปกติก็จะมีกรนำอาหารไปถวายพระที่วัดตามปกติ พระจะกวรดน้ำแก่กุศลโดยเอ่ยนามผู้ตาย ที่ถูกระบุชื่อ ถ้าทานถึงผู้ตายโหง ญาติจะนิมนต์พระมารับถวายอาหารนอกวัด เพราะเชื่อกันว่าผี ตายโหงเข้าวัดไม่ได้ นอกจากนี้บางท่านยังได้นิมนต์พระไปที่บ้านพร้อมถวายอาหาร ทานขันข้าวถึง ผู้ตาย และเทศน์ธรรม

(ค) ประเพณีสืบชะตาบ้านชะตาเมือง

คือการต่ออายุให้อยู่ยืนยาวต่อไป พิธีกรรมที่มีพระสงฆ์มาประกอบ พิธีกรรมแบ่งออกเป็น สืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน และสืบชะตาเมือง การสืบชะตาคนโดยทั่วไป นิยมทำกันในช่วงปีใหม่ แต่ก็มีการทำในโอกาสอื่น ๆ ด้วย เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ครอบรอบวันคล้ายวัน เกิด ได้เลื่อนยศตำแหน่งแต่งงาน เป็นต้น สำหรับการสืบชะตาบ้าน ปกติมักจะทำกันในช่วง

สงกรานต์ ราววันที่ 16 - 18 เมษายน แต่หากเกิดความไม่สงบสุขในหมู่บ้านเช่น โรคระบาด ก็มักจะจัดการสืบชะตาหมู่บ้านด้วย เช่นกันส่วนการสืบชะตาเมืองก็เช่นเดียวกับการสืบชะตาบ้าน คือ จะทำนอกจากทำเป็นประจำทุกปีแล้ว (เชียงใหม่ทำพิธีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9) ยังกระทำเมื่อบ้านเมืองมีความเดือดร้อนด้วยเช่นกัน

แผนภูมิที่ 6.1 สรุปประเพณีต่างๆในรอบปีของชุมชน

ที่มา: สรุปจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา⁵

⁵ แสง บูอินดีะ.(อายุ 70 ปี). มัคคนายก. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548, พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ (อายุ 45 ปี). เจ้าอาวาส วัดสันกำแพงปลา. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548, นิคม พรหมมาเทพย์.(อายุ 56 ปี). รับราชการครู. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 , บัวผัน อินโปธา.(อายุ 83 ปี). ผู้รู้ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 , อุดสาห์ บูอินดีะ , (อายุ 79 ปี), ผู้รู้ท้องถิ่น. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548. ไสว สุปรีธรรม . (อายุ 74 ปี). ข้าราชการบำนาญ. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548 และเทียมจันทร์ นำบุญจิตต์ .(อายุ 68 ปี), ผู้อาวุโส. สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน 2548.

6.1.3.3 กลุ่มพื้นที่ทางสังคม

จากการศึกษาเอกลักษณ์ทางด้านจิตภาพ โดยใช้แนวความคิดทางด้านจิตภาพเมืองในข้างต้น เป็นการศึกษาที่เน้นหนักจิตภาพทางด้านกายภาพเป็นหลัก ในการที่จะศึกษาเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาที่มีรูปแบบวิถีชีวิตที่เป็นไปแบบเฉพาะตัว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาจิตภาพทางด้านสังคม ที่เกิดจากการจดจำ หรือเป็นที่รับรู้กันของชาวบ้าน เพื่อที่จะสามารถแบ่งกลุ่มย่านทางสังคม และกลุ่มสกุลต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างละเอียด

1) ย่านทางสังคม

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ได้มีการแบ่งกลุ่มพื้นที่ที่เกิดจากจิตภาพ ในระดับชุมชนหรือใช้คำนำหน้าว่า "ย่าน" และบางที่เรียกชื่อพื้นที่นั้น ๆ ขึ้นมาโดยไม่ใช้คำนำหน้าว่าย่าน แต่เป็นที่เข้าใจของคนในภายในชุมชนเอง โดยพื้นที่ในระดับของชุมชนแบ่งเป็น 3 พื้นที่ คือ

- หัวบ้าน
- กลางบ้าน
- หางบ้าน

ย่านทางสังคมเป็นย่านต่างๆที่คนภายในชุมชนใช้เรียกบริเวณต่าง ๆ ภายในชุมชน จากลักษณะเฉพาะของแต่ละย่าน ซึ่งแต่ละย่านจะมีทั้งความเหมือน และความแตกต่างกับการแบ่งกลุ่มย่านโดยใช้แนวความคิดทางด้านจิตภาพเมืองที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วข้างต้น ซึ่งย่านหรือบริเวณของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ดังนั้นจะเรียกย่านตามระบบของคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยจีนและสอดคล้องกับการวางผังชุมชนหรือการตั้งถิ่นฐานในอดีต ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.7 แสดงบริเวณพื้นที่ย่านต่างๆของชุมชน

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2547

2) กลุ่มสกุล

กลุ่มสกุล หรือกลุ่มเครือญาติ เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ชาวบ้านสามารถจดจำ และ ยืนยันตำแหน่งหรือบริเวณกลุ่มบ้านเรือนต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากชุมชนไทยเขิน บ้านสัน ก้างปลา เป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดกันของคนในชุมชน จากการที่อาศัยอยู่ร่วมชุมชนเดียวกัน มี รูปแบบการดำเนินชีวิตและอาชีพที่ใกล้เคียงกัน ประกอบกับการพบปะพูดคุย การประกอบ กิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน และนอกจากนี้ชาวชุมชนไทยเขิน บ้านสันก้างปลาส่วนใหญ่มีความ เกี่ยวดองกันเป็นเครือญาติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการแต่งงานออกเรือนของคนใน ชุมชนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลานาน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน โดยการให้ระบุกลุ่มสกุล หรือ เครือญาติ ลงในแผนที่ชุมชน พบว่า กลุ่มสกุลส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้จะเป็นกลุ่มที่อยู่ใน พื้นที่มาเป็นระยะเวลานาน และมีกลุ่มบ้านเรือนของเครือญาติที่มีขนาดใหญ่ จนสามารถสังเกตเห็น ได้โดยง่าย โดยกลุ่มบ้านเรือดั้งกล่าวจะเป็นกลุ่มบ้านเรือนเก่าแก่ที่อยู่คู่ชุมชนมาเป็นระยะเวลา นาน และส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณใกล้ถนนสายหลักของชุมชน แต่กลุ่มสกุลที่ได้แยกเรือนหรือ ออกมานอกบริเวณกลุ่มเรือนของเครือญาติจากการแต่งงาน และนอกจากนี้กลุ่มสกุลที่ชาวบ้านใน พื้นที่สามารถจดจำได้มักจะเป็นผู้ที่มืบทบาทในชุมชน หรือเป็นผู้ที่นับหน้า ถือตา อย่างกว้างขวาง

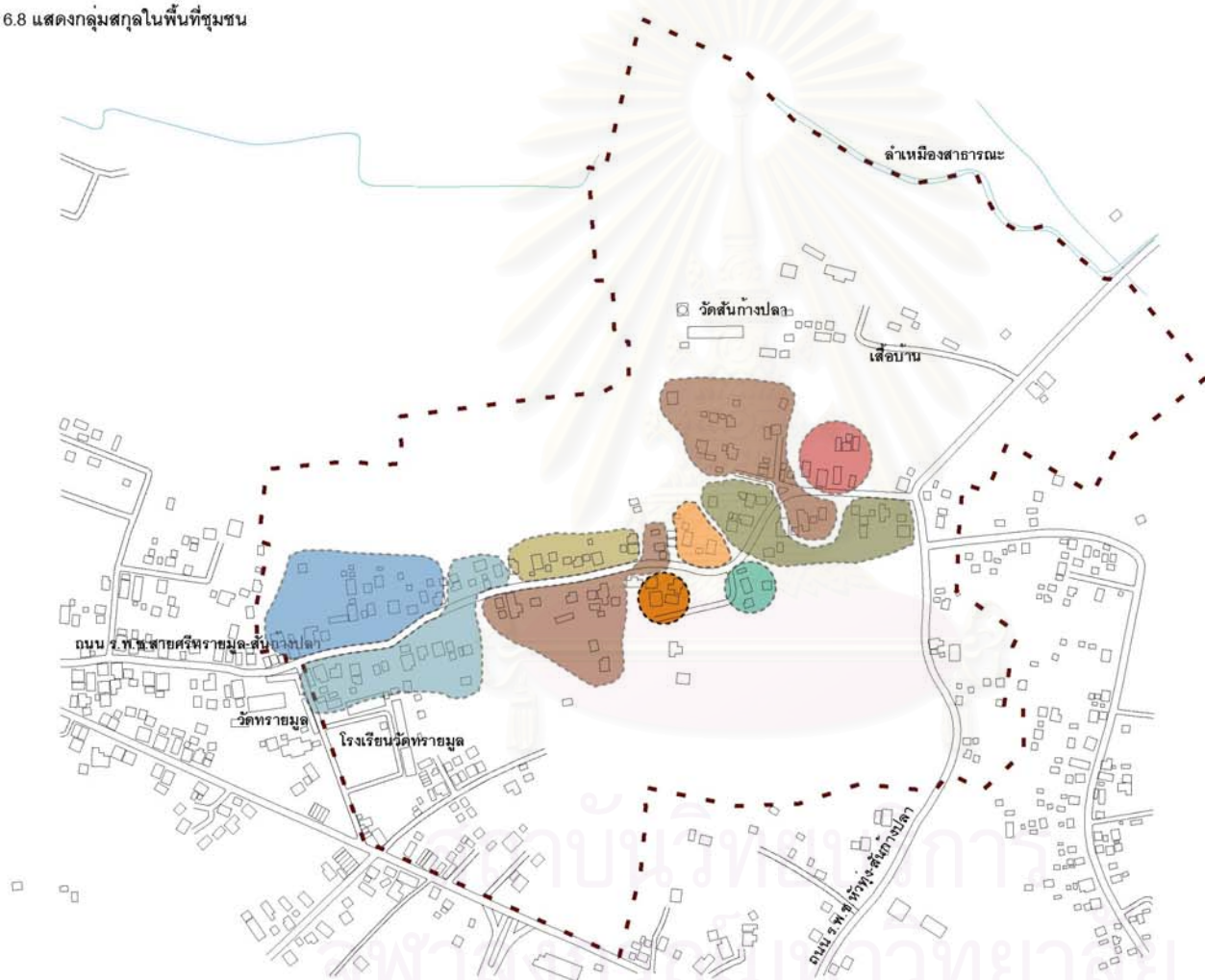
ของคนชุมชน เช่น ผู้อาวุโสในชุมชน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ครู ฯลฯ การการศึกษาพบว่ากลุ่มสกุลหลักๆ ของชุมชนที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้คือ ปุอินต๊ะ เนื่องจากเป็นสกุลแรกๆหรือสกุลหลักของชาวไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา และได้แยกออกมาในความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ อีกหลายสกุล ที่ชาวบ้านสามารถจดจำได้มีอยู่ 9 สกุล⁶ เช่น ปุอินต๊ะ , สุระวงศ์ , คำวงศ์ป็น , แก้วกัล้า , ญาณสาร , ขัติมงคล , ชัยแก้ว , วุฒิเบิก และ ใจเขื่อนแก้ว โดยภายในกลุ่มสกุลที่ชาวบ้านสามารถจดจำ จะมีผู้อยู่อาศัยที่มีนาม สกุลแตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากการแต่งงานที่ฝ่ายชายมักจะเป็นฝ่ายที่ย้ายเข้ามาอยู่ในครอบครัวบ้านฝ่ายหญิง และฝ่ายหญิงจะเปลี่ยนนามสกุลมาเป็นนามสกุลของฝ่ายชาย จึงเกิดการคละกันของสกุลในหนึ่งครัวเรือน แต่ในการจดจำได้ของชาวบ้านก็ยังคงจำนามสกุลดั้งเดิมที่เป็นเจ้าของบ้านมาตั้งแต่อดีตเป็นหลัก

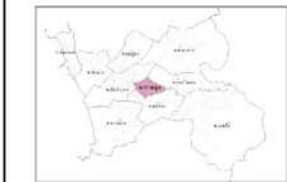
สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶ อุตสาหกรรม ปุอินต๊ะ.(อายุ 79 ปี).ผู้รู้ท้องถิ่น.สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, เขียมจันทร์ นานุญจิตต์ . (อายุ 68 ปี).ผู้อาวุโส.สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, ชิมัมพร แก้วกัล้า.(อายุ 45 ปี) . เจ้าของร้านชิมัมพร. สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน 2548. และ เฉลิม สุทธเขต . (อายุ 22 ปี).(เยาวชนในชุมชน).สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548.

แผนที่ 6.8 แสดงกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

- ปูอินตะ
- ชติมงคล
- สุระวงศ์
- ชัยแก้ว
- คำวงศ์ปิ่น
- วุฒิป่าง
- ญาณสาร
- ใจเขื่อนแก้ว
- แก้วกล้า

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวัฒนธรรม
ภาควิชาภาษาและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2 รูปแบบ และเอกลักษณ์ของย่าน (กลุ่มย่อย) ภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

6.2.1 การแบ่งกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยในพื้นที่ชุมชน

จากการสำรวจพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา และการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานโดยรวมของชุมชน สามารถที่จะแบ่งพื้นที่ชุมชนเพื่อทำการศึกษารูปแบบ และเอกลักษณ์ของย่านหรือกลุ่มย่อย ภายในชุมชนทางด้านต่างๆ โดยใช้แผนที่ทางสังคมเป็นฐานหลักในการแบ่งพื้นที่ และใช้โครงสร้างต่างๆ ของชุมชนมาประกอบการแบ่งพื้นที่ชุมชน โดยสามารถแบ่งกลุ่มพื้นที่ของชุมชนออกเป็น 3 บริเวณ คือ

ตารางที่ 6.1 แสดงกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยที่ครอบคลุมกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน

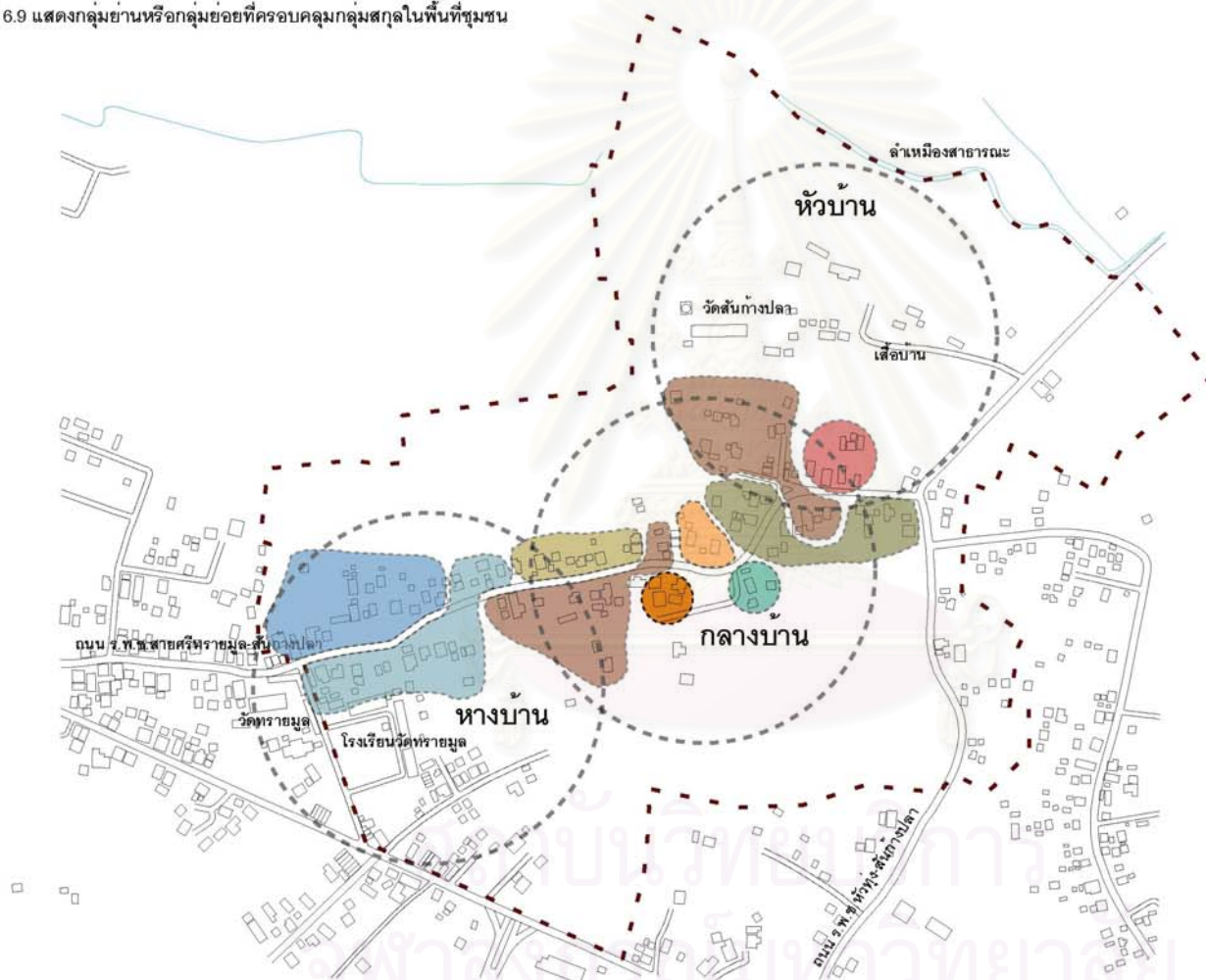
กลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยภายในชุมชน	กลุ่มสกุลที่อยู่ในพื้นที่
หัวบ้าน	1) ปูอินต๊ะ 2) ใจเขื่อนแก้ว
กลางบ้าน	1) ปูอินต๊ะ 2) คำวงศ์ปิ่น 3) แก้วกล้า 4) ชัดิมงคล 5) ชัยแก้ว 6) วุฒิเบิก
หางบ้าน	1) สุระวงศ์ 2) ญาณสาร

ที่มา : จากการสัมภาษณ์⁷

ทั้งนี้ในการแบ่งพื้นที่ชุมชนออกเป็น 3 บริเวณ เพื่อทำการศึกษาในแต่ละบริเวณที่มีลักษณะและรูปแบบอาคาร การใช้พื้นที่ กิจกรรมและวิถีชีวิต มีความสัมพันธ์ของกิจกรรม ของชุมชนทั้ง 3 บริเวณ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงการที่ใช้พื้นที่ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับคติความเชื่อ ที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะทางกายภาพได้อย่างดี สามารถทำให้ทราบถึงพื้นที่ที่มีคุณค่า เอกลักษณ์ทางด้านต่างๆ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์หรือแนวทางการพัฒนาชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ต่อไป

⁷ อุตสาหกรรม ปูอินต๊ะ.(อายุ 79 ปี).ผู้รู้ท้องถิ่น.สัมภาษณ์ ,17 พฤศจิกายน 2548, เขียมจันทร์ นานุญจิตต์ . (อายุ 68 ปี).ผู้อาวุโส.สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548, ชิมัมพร แก้วกล้า,(อายุ 45 ปี) . เจ้าของร้านชิมัมพร. สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน 2548. และ เฉลิม สุทธิเขต . (อายุ 22 ปี).(เยาวชนในชุมชน).สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2548.

แผนที่ 6.9 แสดงกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยที่ครอบคลุมกลุ่มสกุลในพื้นที่ชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ขอบเขตย่าน
- แกวักล่า
- ปูอินตะ
- สุระวงศ์
- คำวงศ์ปิ่น
- ญาณสาร
- ชติมคงค
- ชัยแก้ว
- วุฒิป่าก
- ใจเขื่อนแก้ว

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ ปี พ.ศ. 2547

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2.2 รูปแบบสถาปัตยกรรมในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

จากการศึกษารูปแบบการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มอาคารภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับใหญ่ หรือภาพรวมชุมชน และซึ่งเป็นการศึกษาการแบ่งกลุ่มย่านหรือกลุ่มย่อยพื้นที่ชุมชน ในระดับที่ย่อยลงมา ดังนั้นในการศึกษาในส่วนของรูปแบบสถาปัตยกรรมภายในชุมชนจึงเป็นการศึกษาที่ลงรายละเอียดของชุมชนมากยิ่งขึ้น

6.2.2.1 อาคารบ้านเรือน

สิ่งปลูกสร้างส่วนใหญ่ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การทำกิจกรรม การใช้พื้นที่ และกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ปัจจุบันจากการสำรวจพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย จำนวนครัวเรือน 104 ครัวเรือน และสิ่งปลูกสร้างทั้งหมด จำนวน 252 หลัง

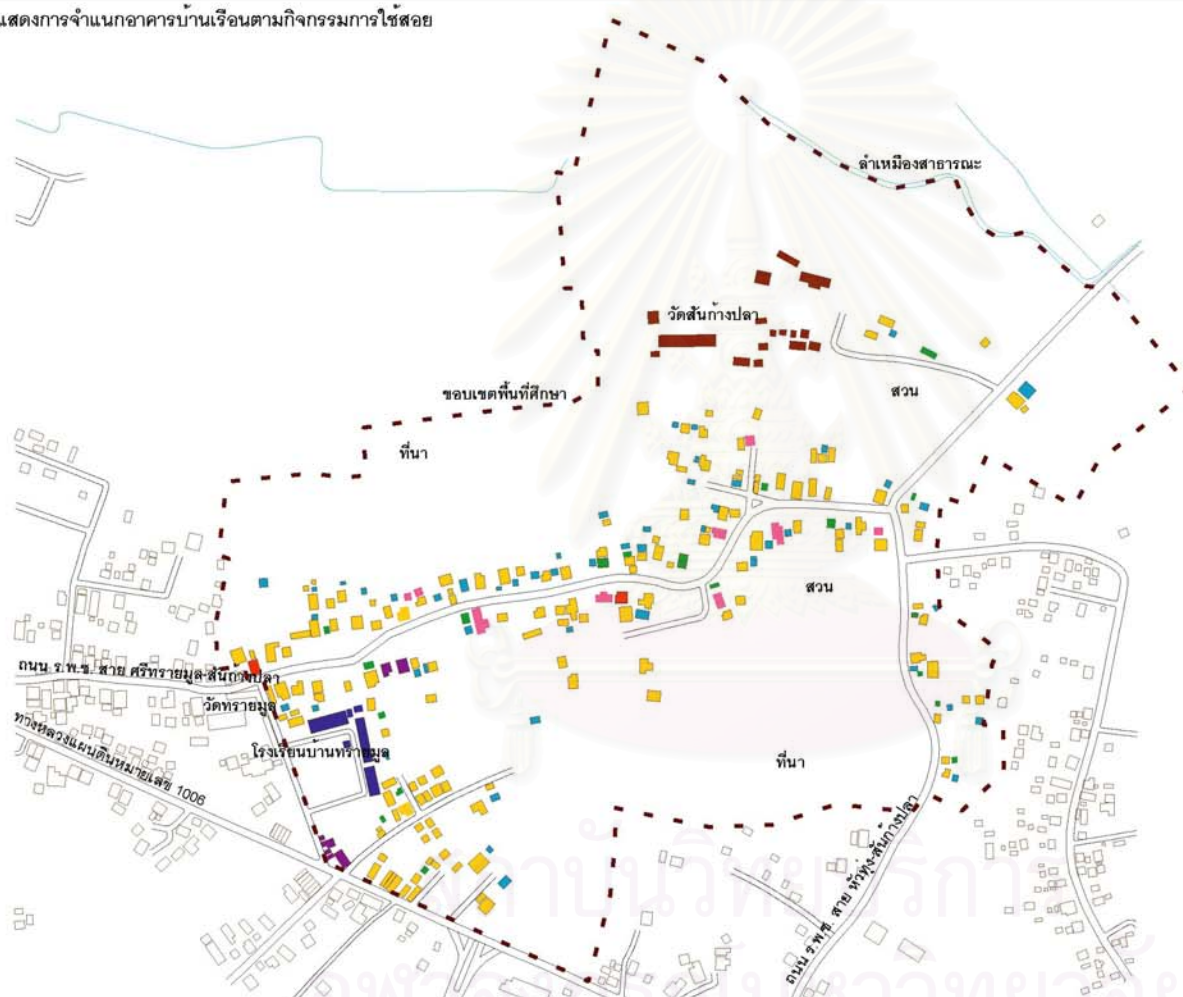
รูปแบบของการใช้อาคารในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นชุมชนพักอาศัยเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของอาคารที่มีกิจกรรมการพักอาศัยและอยู่อาศัยและศาลาพักผ่อน ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในบริเวณพื้นที่บ้านเดียวกัน ถึงร้อยละ 86.89 ปลูกสร้างกระจายทั่วทั้งพื้นที่ ขณะที่สิ่งปลูกสร้างที่เหลือถูกใช้เพื่อกิจกรรมอื่น เพียง ร้อยละ 13.11 ซึ่งกิจกรรมที่มีความสำคัญรองลงไปได้แก่ อาคารที่มีกิจกรรมประเภทพาณิชยกรรม(ขายของชำและขายสินค้าทอผ้า) คิดเป็นร้อยละ4.75 ซึ่งส่วนใหญ่จะกระจายตัวทั่วทั้งพื้นที่ชุมชน (แผนที่ 6.10)

ตารางที่ 6.2 แสดงการจำแนกอาคารตามกิจกรรมการใช้สอย

กิจกรรม	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
พักอาศัย	87	34.52
อยู่อาศัย	80	31.74
พาณิชยกรรม(ขายของชำ)	2	0.79
พาณิชยกรรม(สินค้าหัตถกรรมทอผ้า)	10	3.96
สถานศึกษา	5	1.98
ศาสนสถาน	13	5.15
โกดัง	3	1.19
อื่นๆ(ศาลาพักผ่อน)	52	20.63
รวม	252	100.00

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม 15 มิถุนายน พ.ศ. 2548

แผนที่ 6.10 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามกิจกรรมการใช้สอย

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง เชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

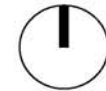
สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ศาสนสถาน
- นอกพื้นที่
- สถานศึกษา
- ที่พักอาศัย
- โกดังสินค้า
- ค้าขายของชำ
- ชุ้งล้างเก็บข้าว
- หัตถกรรมทอผ้า
- อื่น ๆ

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2548

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาการวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางผังและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

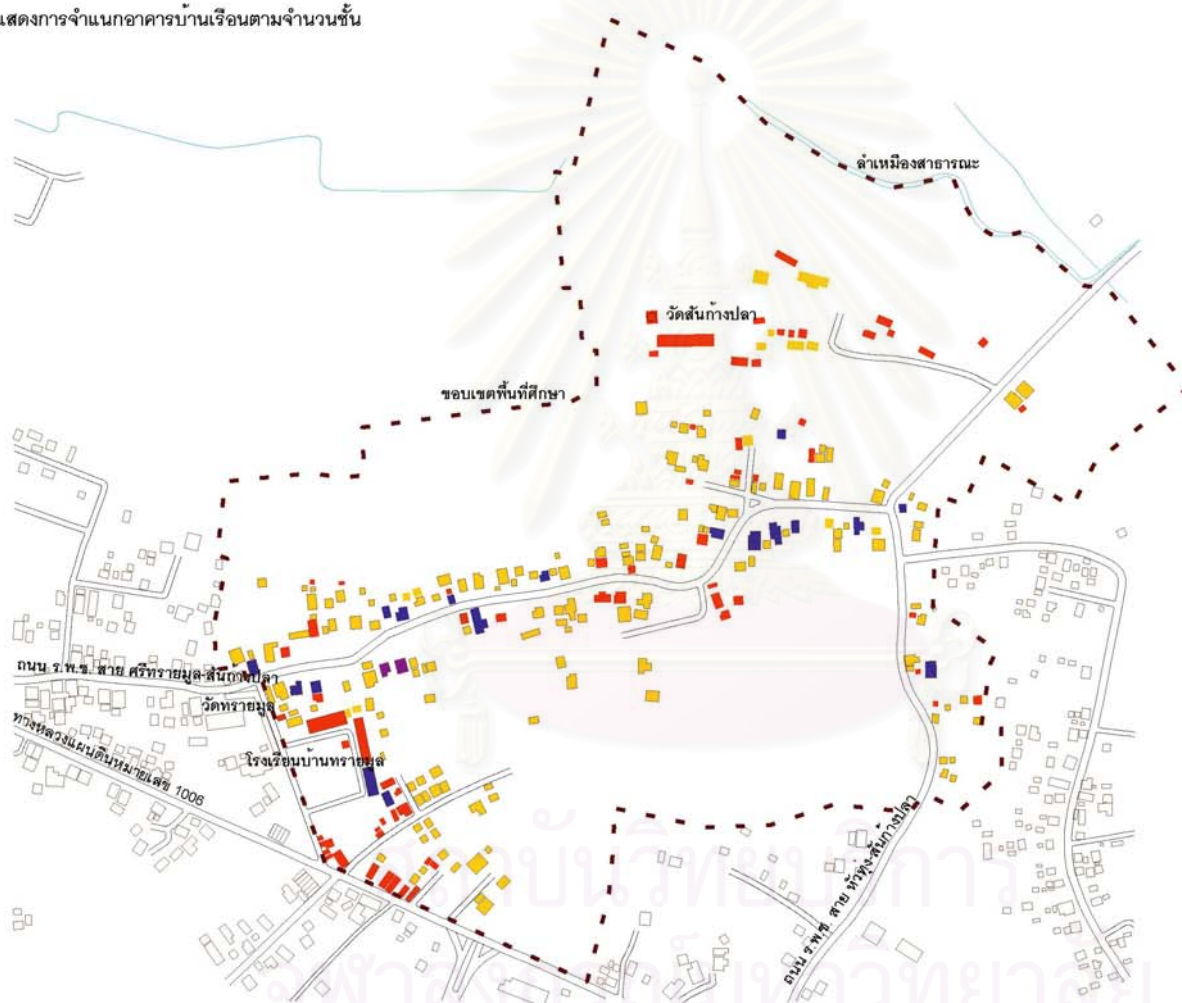
ตารางที่ 6.3 แสดงการจำแนกอาคารตามจำนวนชั้นของอาคาร

จำนวน(ชั้น)	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
1 ชั้น	68	26.99
1 ชั้นยกใต้ถุนสูง	163	64.68
2 ชั้น	21	8.33
รวม	252	100

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม 15 มิถุนายน พ.ศ. 2548

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา อยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพภูมิประเทศที่เหมาะสมกับการทำเกษตร สภาพการใช้พื้นที่อาคารและกิจกรรมการใช้พื้นที่จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ลักษณะอาคาร และการใช้พื้นที่ว่างให้เกิดประโยชน์ ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาของคนไทยจีนในอดีต ดังจะเห็นได้ว่า อาคาร 1 ชั้นยกใต้ถุนสูงมีอยู่ถึงร้อยละ 64.68 เนื่องจากการใช้พื้นที่ใต้ถุนอาคารในการทำกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนเก็บของ ส่วนอาคาร 1 ชั้น นั้นมีอยู่ร้อยละ 26.99 ซึ่งส่วนมากจะเป็นศาลาโล่งที่ใช้ในการพักผ่อน ทำกิจกรรม พบปะ พูดคุยฯ และบ้านเรือนที่ปลูกสร้างใหม่บางส่วนแต่ก็ไม่มาก และส่วนอาคาร 2 ชั้นนั้น บางหลังในอดีตเคยมีสภาพเป็นใต้ถุนมาก่อน และได้ปรับปรุงต่อเติม เพื่อการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย และกิจกรรมต่างๆ ตามความเหมาะสม (แผนที่ 6.11)

แผนที่ 6.11 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามจำนวนชั้น

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่	
<p>จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>อำเภอสันกำแพง</p>	
สัญลักษณ์ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา 1 ชั้น 1 ชั้น (ยกได้สูง) 2 ชั้น นอกพื้นที่	
นายวิทยา ดวงธิดา	
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2548	
ทิศเหนือ 	
มาตราส่วน 1 : 4000	สาขาวิชาวางแผนชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

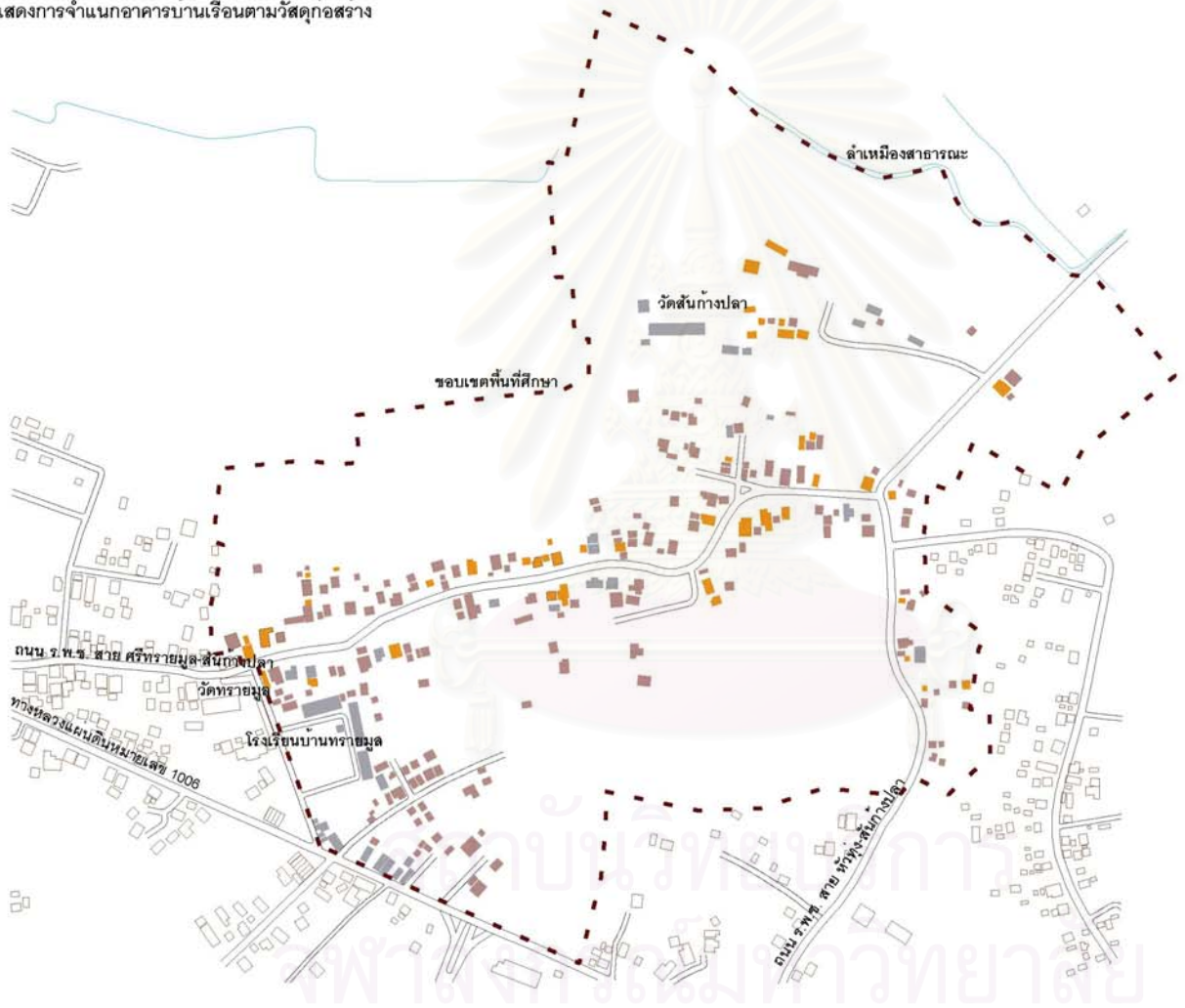
สิ่งที่ปลูกสร้างภายในชุมชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 71.04 ใช้ไม้เป็นวัสดุในการก่อสร้าง ซึ่งเป็นวัสดุที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่ในสมัยอดีต และหลงเหลือให้พบเห็นอีกเป็นจำนวนมาก ในส่วนของอาคารบ้านเรือนที่ใช้วัสดุประเภทคอนกรีตหรือไม้ผสมกับคอนกรีต ในการก่อสร้างส่วนใหญ่จะเป็นอาคารยุคหลังๆ หรืออาคารสมัยใหม่ หรืออาคารดั้งเดิมที่มีการต่อเติมขึ้นมาใหม่ด้วยวัสดุที่ร่วมสมัย

ตารางที่ 6.4 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง

วัสดุก่อสร้าง	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
ไม้	179	71.04
คอนกรีต	29	11.50
ไม้+คอนกรีต	44	17.46
รวม	252	100

ที่มา : จากการสำรวจ

แผนที่ 6.12 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามวัสดุก่อสร้าง

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - นอกพื้นที่
  - ไม้
  - คอนกรีต
  - ไม้+คอนกรีต

นายวิธา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2.2.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เป็นชุมชนที่เกาะไปตามทางสัญจร ทางเดินเท้า มาเป็นระยะเวลาช้านาน และปัจจุบันภายในชุมชนได้มีการขยายทางสัญจรขึ้น การวางอาคารหัน หน้าเข้าทางสัญจร ด้านหลังเป็นอาคารที่ปลูกสร้างขยายเพิ่มขึ้น หรือสวน และที่นาตามลำดับ

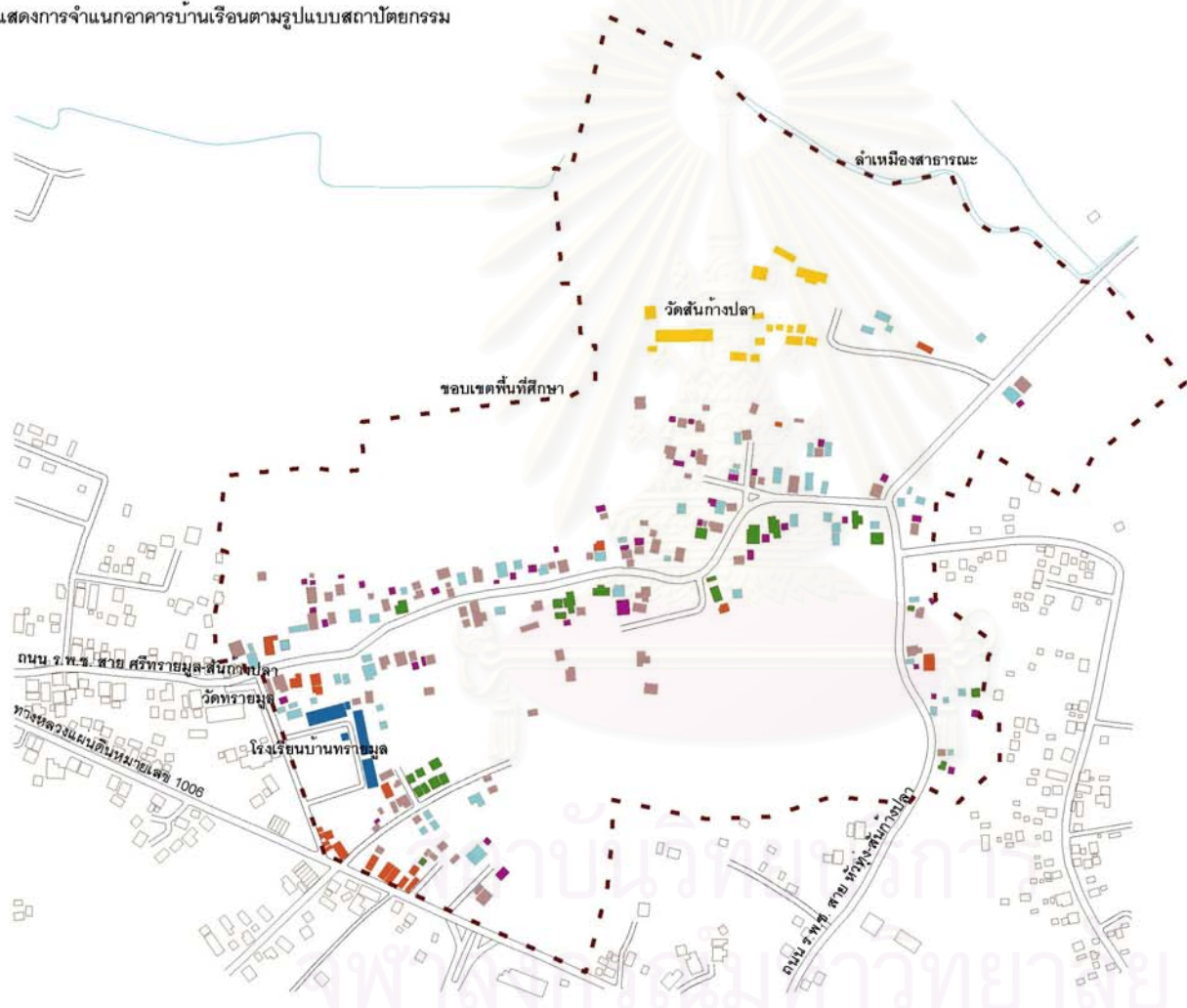
ในส่วนของรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือนที่มีมากที่สุดในพื้นที่ คือ ยุ้งฉาง ซึ่งมีสัดส่วน ร้อยละ 31.74 เนื่องจากเป็นอาคารที่อยู่ในพื้นที่บ้าน ที่ใช้ในการเก็บ ข้าวเปลือก ซึ่งส่วนมากจะมียุ้งฉางเกือบจะทุกบ้าน ลำดับถัดมาคือ เรือนพื้นดินทั่วไป ซึ่งมีอยู่ถึง ร้อยละ 30.16 ซึ่งเป็นอาคารที่มีรูปแบบการปลูกสร้างที่ง่ายและราคาไม่แพงเกินไป ส่วนเรือนพื้น ดินไทยจีน ที่มีอายุเก่าแก่ และสวยงาม นั้นมีอยู่ร้อยละ 15.48 ในส่วนของเรือนพื้นดินประยุกต์นั้น มีอยู่ร้อยละ 8.73 ซึ่งจะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่แต่ยังคงเอกลักษณ์ของลักษณะรูปแบบอาคาร แต่มีการประยุกต์ในเรื่องของการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่ วัสดุ ฯลฯ ที่ยังคงกลมกลืนกับสภาพ โดยรวมของชุมชน และในส่วนของอาคารร่วมสมัย ส่วนมากจะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ก็มี อัตราส่วนที่เพิ่มขึ้นจากเดิม อยู่ที่ ร้อยละ 6.75 สาเหตุการเปลี่ยนนี้มีมาจากฐานะทางครอบครัวดี ขึ้นและต้องการเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารหรือพื้นที่ ซึ่งถ้าดูโดยรวมแล้วสัดส่วนของเรือนพื้นดิน ไทยจีน กับเรือนพื้นดินทั่วไปมีอยู่ถึงร้อยละ 45.64 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชนค่านิยมที่ จะอยู่อาศัยในอาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะดังกล่าว โดยรายละเอียดของรูปแบบทาง สถาปัตยกรรม มีดังนี้

ตารางที่ 6.5 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

รูปแบบ	จำนวน(หลัง)	ร้อยละ
เรือนพื้นดินไทยจีน ดั้งเดิม	39	15.48
เรือนพื้นดินทั่วไป	76	30.16
เรือนพื้นดินประยุกต์	22	8.73
อาคารแบบลักษณะร่วมสมัย	17	6.75
อาคารสถานศึกษา	5	1.98
อาคารศาสนสถาน	13	5.16
ยุ้งฉาง	80	31.74
รวม	252	100

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม 15 มิถุนายน พ.ศ. 2548

แผนที่ 6.13 แสดงการจำแนกอาคารบ้านเรือนตามรูปแบบสถาปัตยกรรม

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - สูงฉาง
  - เรือนร่วมสมัย
  - นอกพื้นที่
  - อาคารสถานศึกษา
  - เรือนพื้นถิ่น
  - อาคารศาสนสถาน
  - เรือนพื้นถิ่นทั่วไป
  - เรือนพื้นถิ่นประยุกต์

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1) อาคารพักอาศัย

(1) อาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยจีนดั้งเดิม เป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้จริง มีองค์ประกอบพื้นฐานเหมือนกันคือเป็นเรือนใต้ถุนสูง ชั้นล่างเป็นพื้นที่โล่งใช้งานอเนกประสงค์ บันไดขึ้นเรือนจะเป็นบันไดขึ้นได้ชายคาไปถึงชานหน้าบ้าน และต่อด้วยเต็น ที่เป็นบริเวณโล่งมีฝากันด้านเดียว บริเวณเต็นเป็นส่วนใช้งานอเนกประสงค์ ลักษณะการวางหันไปทางทิศเหนือใต้ ชาวไทยเชื่อกันว่าการหันจั่วไปทางทิศตะวันออกตะวันตก เป็นการอับมงคล ซึ่งถ้าพิจารณาตามสภาพแวดล้อมแล้ว เรือนแบบนี้ต้องการแสงแดดในช่วงหน้าหนาว และอีกประการหนึ่งเมื่อพิจารณาทิศทางของแกนหลักของศาสนสถาน จะพบว่าแกนหลักของวัดอันประกอบไปด้วยวิหารเจดีย์ จะอยู่ในแนวแกนตะวันออกตะวันตก ดังนั้นจั่วบ้านจึงพยายามเฉียงไม่ให้ซ้ำแกนกับการวางทิศทางของวัด และรายละเอียดของรูปแบบสถาปัตยกรรมมีดังนี้

- หลังคา จะเป็นหลังคาทรงจั่วและทรงปั้นหยาผสมจั่ว ลักษณะการหลังคา วางหันไปทางทิศเหนือใต้ วัสดุบุหลังคามีทั้งแป้นเกร็ดไม้ กระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์และกระเบื้องลอนคู่ และบริเวณหน้าจั่วจะมีลวดลายลูกฟัก แป้นเกล็ด เพื่อใช้ในการระบายอากาศบริเวณใต้หลังคา และเป็นที่ที่ใช้ระบายอากาศ หรือความร้อนใต้หลังคา

- ประตู หน้าต่าง และช่องแสง จะเป็นประตูบานเปิดคู่ไม้ และใช้สลักเป็นกรประตู ส่วนหน้าต่างจะเป็นลูกฟักบานเปิดคู่ออกตามแบบเรือนพื้นถิ่นทางภาคเหนือ ในส่วนของช่องแสงนั้นจะเป็นฝาไหลที่มีลักษณะของการที่เปิดช่องที่ผนังเพื่อให้แสงเข้ามายังตัวเรือน และจะอยู่เหนือพื้นขึ้นมาเล็กน้อย ถ้าไม่ต้องการให้แสงเข้าก็จะเลื่อนผนังด้านในไปปิดไว้

- ฝาบ้าน จะเป็นฝาไม้ตีทับซ้อนกันในลักษณะของแนวนอนเป็นส่วนมาก เพื่อใช้ในการป้องกันเวลาฝนตก แล้วฝนสาดมายังตัวเรือน น้ำก็จะไม่ไหลเข้าในตัวบ้าน และบางส่วนนั้นเป็นแนวตั้งเพราะว่า ส่วนนั้นอาจจะใช้เป็นช่องแสง เพื่อให้แสงเข้า

- พื้น ตัวเรือนเป็นพื้นไม้ที่วางชิดกัน วางอยู่บนตงที่รับน้ำหนัก ป้องกันการแอนหรือตกห้องข้าง ซึ่งพื้นจะมีระดับสูงกว่าชานขึ้นมาประมาณ 30 เซนติเมตร เรียกว่า “ข่ม” ใช้ในการนั่งพักหรือพักผ่อน และบริเวณพื้นที่ว่างบนบ้านเรียกว่า เต็น ซึ่งจะใช้งานอเนกประสงค์

- ชานมี ลักษณะโครงสร้างเหมือนกับพื้นเรือน แต่จะมีการลดระดับลงมาต่ำกว่าพื้นเรือน และเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิม เพราะจะใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น พักผ่อน นั่งเล่น ฯลฯ

ภาพที่ 6.16 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยจีน ดั้งเดิม

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

ฐานเสา

พื้นยกกระดานก่อนขึ้นบันได

ที่นั่งพักก่อนขึ้นบ้าน

ที่วางหมอน้ำดื่ม

หน้าต่างและช่องแสง

ช่องแสงด้านหน้าบ้าน

ช่องแสง

บันไดและราวบันได

ภาพที่ 6.17 แสดงรายละเอียดของอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยจีน ดั้งเดิม

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

ฝ้ายไหลและการใช้พื้นที่ใต้ถุน

พื้นที่ล่างเท้าก่อนบ้าน

การลดระดับพื้นแบ่งการใช้พื้นที่

พื้นที่บันฝ้ายบริเวณใต้ถุนบ้าน

พื้นที่ในการทอผ้าบริเวณใต้ถุนบ้าน

ภาพที่ 6.17 แสดงรายละเอียดของอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นไทยจีน ดั้งเดิม(ต่อ)

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

(2) เรือนพื้นถิ่นทั่วไป ภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาเป็นชุมชนที่มีบ้านเรือนพื้นถิ่นทั่วไปหลายลักษณะ สร้างเพื่อความสะดวกในการอยู่อาศัย จะเป็นเรือนพักอาศัยในยุคหลังจากรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทยจีนดั้งเดิม มีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยกระเบื้องลอน พื้นบ้านไม้วางบนตง ฝาไม้ตีซ้อนเกร็ด หน้าต่างเป็นบานเปิดคู่ หลายหลังมีลักษณะเป็นครึ่งไม้ครึ่งตึก ที่ส่วนชั้นล่างของบ้านจะมีการใช้โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ฝาดั้งอาจเป็นฝาคอนกรีตฉาบปูน หรือฝาไม้กระดาน บ้านที่มีลักษณะครึ่งตึกครึ่งไม้มักจะพัฒนามาจากบ้านใต้ถุนสูงแล้วจึงทำการต่อเติมส่วนของใต้ถุนเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้

ภาพที่ 6.18 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นถิ่นทั่วไป

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

(3) เรือนพื้นดินประยุกต์ ภายในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เป็นชุมชนที่มีบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นดินไทยจีนดั้งเดิม และรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นดินทั่วไปอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก และเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่อยู่ชุมชนแห่งนี้มาเป็นระยะเวลา นาน ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านรุ่นหลัง ที่มีฐานะดี และได้สร้างอาคารใหม่แทนอาคารเก่าที่ผุพัง หรือแยกครอบครัวออกมา จึงสร้างอาคารในรูปแบบของการประยุกต์ เนื่องจากมีความผูกพัน ในวิถีชีวิต หรือการใช้พื้นที่ภายในอาคาร และรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่อาคารตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น อาคารบ้านเรือนหลายๆ หลังที่ปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ จึงได้รับค่านิยมในการที่จะปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนพื้นดิน เพื่อความกลมกลืนกับพื้นที่ โดยรูปแบบรวมๆแล้ว เป็นเรือนพื้นดิน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนวัสดุ เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและความคงที่นานกว่า

รูปแบบอาคารของเรือนพื้นดินประยุกต์ นั้นในเรือนแต่ละหลังสามารถแบ่งออกได้ เป็น 2 ส่วน คือ ชั้นล่าง และชั้นบน

- ชั้นล่าง จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเป็นแบบประยุกต์มากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ด้านล่างนี้มีการปรับการใช้ให้สอดคล้องกับกิจกรรม บางส่วนจึงได้กั้นผนังชั้นล่างเพื่อใช้สอย โดยใช้โครงสร้างหลักๆ เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ในส่วนของพื้นที่ที่ไม่ได้กั้นนั้นจะเป็นพื้นที่โล่งใต้ถุน ส่วนโครงสร้างเสานั้นจะคอนกรีตหรือไม่ตามแบบดั้งเดิม

- ชั้นบน ยังคงมีลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบเรือนพื้นดินไทยจีนไว้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นหลังคาทรงจั่ว หรือปั้นหยาผสมจั่ว ตามลักษณะของเรือนพื้นดินเดิม และส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือทางขึ้นเรือนจะเป็นบันไดที่มีหลังคาคลุมและเชื่อมพื้นที่ไปยังตัวชานหน้าบ้านที่ใช้ในการนั่งพักผ่อน ทำกิจกรรมต่างๆ ฯลฯ ของคนในครอบครัวหรือสามารถใช้ต้อนรับผู้ที่มาเยือนได้

ภาพที่ 6.19 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนพื้นดินประยุกต์

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

(4) อาคารพักอาศัยแบบร่วมสมัย เป็นอาคารมีรูปร่าง รูปทรง ขนาดและสัดส่วนแตกออกไปตามการใช้งานและรสนิยมหรือความต้องการของเจ้าของบ้าน ซึ่งส่วนมากจะเป็นแบบพักอาศัย มีทั้งรูปทรงชั้นเดียวและสองชั้น โดยที่มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคามุงด้วย

กระเบื้องซีแพคโมเนีย ฝาผนังก่ออิฐฉาบปูน ประตูหน้าต่าง มีทั้งแบบบานไม้และกระจก และบริเวณที่หน้าจั่วจะมีช่องระบายอากาศ ในส่วนเสาคจะมีลักษณะของการพอกให้หน้าขึ้น และใช้วัสดุ เช่น หินกาบ มาประดับตกแต่ง ซึ่งมีความคงทนในเรื่องของวัสดุ

ภาพที่ 6.20 แสดงอาคารพักอาศัยแบบเรือนร่วมสมัย

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

2) อาคารสถานศึกษา เป็นลักษณะของอาคารในชุมชนที่ใช้ประโยชน์เพื่อชุมชนในการเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของเด็กในพื้นที่ อาคารมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น มีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้งานกับพื้นที่รองรับปริมาณคนมากขึ้น มีความแข็งแรงและคงทน รูปทรงหลังคาเป็นหลังคาทรงจั่ว มุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ ประตูหน้าต่างเป็นบานเปิดไม้ ลักษณะอาคารเป็นอาคารยาวแบบสี่เหลี่ยม ซึ่งจะมีระเบียงทางเดิน ด้านหน้าห้องเรียน

รูปที่ 6.21 แสดงอาคารสถานศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

3) อาคารศาสนสถาน รูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชน เป็นที่สำหรับประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นที่ซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนไทยจีน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) อาคารที่มีโครงสร้างเป็นเรือนไม้ จะมีอาคารที่มีลักษณะที่เป็นเรือนไม้ในวัด สันกำแพงปลาก็คือ ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมสายใยชุมชน อาคารศูนย์วัฒนธรรมไทยจีน ซึ่งแต่เดิม

เป็นภูมิและได้พัฒนามาเป็นศูนย์วัฒนธรรมไทยจีน เพื่อให้ความรู้คนในชุมชนและผู้สนใจ ส่วนอีกอาคารนั้นจะเป็นยั้งฉางเก่าที่ได้มีการพัฒนามาเป็นที่อ่านหนังสือในวัด และสุดท้ายจะเป็น ศาลาไทยเจริญที่มีชาวบ้านสร้างถวายให้กับทางวัด เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมและเป็นศาลาที่สื่อถึงเอกลักษณ์ได้เป็นอย่างดี

(2) อาคารที่มีโครงสร้างแบบก่ออิฐถือปูน จะมีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประยุกต์ ได้แก่อาคารกุฏิและศาลาอเนกประสงค์ รวมไปถึงวิหารของวัดที่ได้มีการสร้างในรูปแบบ ประยุกต์ด้วย

รูปที่ 6.22 แสดงอาคารศาสนสถาน

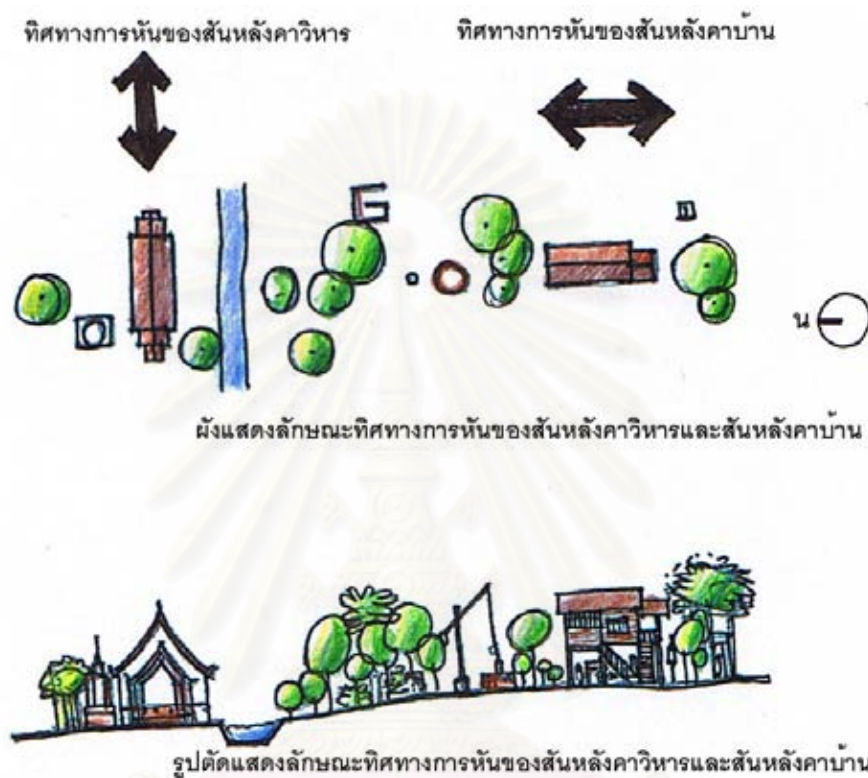
ที่มา : พระเอม น้ำฟ้า ปี พ.ศ. 2547

6.2.2.3 รูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนภายในพื้นที่ชุมชนไทยจีน

ในการศึกษาการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มอาคารในปัจจุบันของชุมชน มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึง "รูปแบบและทิศทางการวางตัวอาคารในอดีต" เพื่อที่จะทราบถึงที่มาและเหตุผลในการปลูกสร้างอาคาร บ้านเรือนใน ลักษณะอาคารกลุ่มต่างๆและบางกลุ่มที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชน

จากการศึกษาเรื่องการวางตัวอาคารในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา พบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการวางทิศทางของสิ่งหลังคา ลักษณะการวางหันไปทางทิศ

เหนือได้ ไทยเชินถือว่าการหันจั่วไปทางทิศตะวันออกตะวันตก เป็นการอัปมงคล ซึ่งถ้าพิจารณาตามสภาพแวดล้อมแล้ว เรือนแบบนี้ต้องการแสงแดดในช่วงหน้าหนาว เพื่อความอบอุ่น และอีกประการหนึ่งเมื่อพิจารณาทิศทางของแกนหลักของศาสนสถาน จะพบว่าแกนหลักของวัดประกอบไปด้วยวิหาร เจดีย์ จะอยู่ในแนวแกนตะวันออกตะวันตก ดังนั้นจั่วบ้านจึงพยายามเลี่ยงไม่ให้ซ้ำแกนกับการวางทิศทางของวัดหรืออาคารทางศาสนา

รูปที่ 6.23 แสดงทิศทางการหันของสันหลังคาวิหารและสันหลังคาบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

จากคติความเชื่อของการวางตัวอาคารบ้านเรือนในข้างต้น เป็นปัจจัยสำคัญในการขยายเรือน และการจัดวางกลุ่มเรือนจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับสภาพทางสังคมที่มักปลูกเรือนหลังใหม่เมื่อลูกหลานแต่งงาน หรือออกเรือน ดังนั้นในกลุ่มอาคารบ้านเรือนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันจะประกอบด้วยครอบครัวย่อยๆ อยู่หลายครอบครัวภายในกลุ่มอาคารเดียวกัน โดยรูปแบบของกลุ่มบ้านเรือนภายในชุมชนไทยเชิน บ้านสันกำแพงปลานั้นจะแบ่งตามย่านหรือลักษณะการเรียกชื่อย่านของพื้นที่ตาม หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน ที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของระบบเครือญาติหรือนามสกุล โดยรูปแบบของกลุ่มอาคารนั้นได้แบ่งตามการเรียกของพื้นที่และกลุ่มนามสกุล ดังนี้

- 1) กลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน
- 2) กลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน
- 3) กลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้าน

การเลือกกลุ่มเรือนในแต่ละพื้นที่ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้น จะเลือกกลุ่มเรือนที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะการใช้พื้นที่ช่วง(ลาน) ในการทำกิจกรรม ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ และกลุ่มเรือนที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง

1) กลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน

รูปแบบการวางอาคารบ้านเรือนสืบทอดกันมาต่อเนื่องตั้งแต่อดีต เมื่อประกอบกับลักษณะของขอบเขตพื้นที่ดินของแต่ละกลุ่มอาคารที่เป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่จะมีลักษณะด้านที่ติดกับทางสัญจรและพื้นที่ช่วง(ลาน) จะมีลักษณะแคบและความยาวจะยาวไปตามพื้นที่ด้านหลังบ้าน การขยายตัวเรือนในแต่ละเรือนหรือรุ่นหลังมักจะขยายไปด้านข้างหรือบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ๆ กับเรือนเดิม

จากการวางตัวอาคารที่ใกล้เคียงกันและต่อเนื่องกัน ทำให้การใช้สอยพื้นที่ของช่วง(ลาน) ร่วมกัน เนื่องจากลักษณะของครอบครัวที่มีความใกล้ชิดกัน และไปมาหาสู่กันเสมอซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบไทยจีนโดยแท้ ประกอบกับสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้นเหมาะแก่การทำการเกษตร ทำให้เกิดการอยู่ร่วมและพึ่งพาธรรมชาติ

จากการสำรวจและสอบถามชาวบ้านในพื้นที่แล้วนอกจากการเชื่อมต่อนพื้นที่ช่วง(ลาน) ในกลุ่มเรือนที่เป็นเครือญาติกันแล้ว กลุ่มเรือนเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันยังมีการเชื่อมต่อนพื้นที่ช่วง(ลาน) เข้าด้วยกันเนื่องจากคนในพื้นที่นั้นมีความเกี่ยวข้องกันในระบบเครือญาติทั้งชุมชน

ชาติพันธุ์ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน จะเป็นคนเชื้อชาติไทยจีนและสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาช้านาน และเป็นกลุ่มสกุลแรกที่มาอยู่ในพื้นที่

ค่านิยม ผู้ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านนี้ จะเป็นผู้ที่อาศัยและสืบทอดเชื้อสายในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าในปัจจุบันกระแสค่านิยมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ได้โดยง่าย แต่จากการหล่อหลอมความคิดและค่านิยมดั้งเดิมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมายังคงอยู่อย่างเหนียวแน่น

คติ ความเชื่อ จากการที่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่สืบเชื้อสายและอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน รูปแบบของคติ ความเชื่อต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่อดีต ก็ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา เรื่องเกี่ยวกับกิจกรรม เรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือน การสร้างศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ และการที่เป็นชุมชนเกษตรมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันก็ทำให้คติความเชื่อที่จะให้การเพาะปลูกได้ผลผลิตที่ดี ก็มีความนับถือในพระแม่โพสพ เพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพของครอบครัวและชุมชน

อาชีพ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน แทบทุกหลังคาจะทำอาชีพการเกษตรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการทำนาข้าวและสวนลำไย สวนมะม่วง และ

ปัจจุบันชาวบ้านในรุ่นใหม่ ๆ เริ่มหันหลังให้กับอาชีพเกษตรกรรม มาทำอาชีพอื่นแทนเช่น อาชีพ
หัตถกรรมทอผ้ามากขึ้น แต่ชาวบ้านในวัยกลางคนขึ้นไปส่วนใหญ่ยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมอยู่

วิถีชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน ยังคงมี
รูปแบบที่ไม่แตกต่างจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีต ซึ่งยังคงความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ยังต้อง
พึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่ม
เพื่อนบ้าน แม้ว่ากระแสความเป็นเมือง และสังคมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ชาวบ้านก็จะ
สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรม ประเพณี ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมสืบต่อกัน
มาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกิจกรรม
ที่เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อ ที่ชาวบ้านมีความนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน และสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทาง
จิตใจเป็นสิ่งเดียวกัน ทำให้การรวมตัวกัน เพื่อประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี
เป็นไปได้โดยง่ายและสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ ในบริเวณที่มีกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านนี้ตั้งอยู่จะมีลักษณะ
ภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกันเกือบทุกกลุ่มเรือนในพื้นที่อื่น โดยจะอยู่ติดกับถนนสายหลักของชุมชน
เป็นที่ลุ่มและในฤดูฝนก็จะมีน้ำหลากบ้าง แต่ก็มีการระบายลงสู่ลำเหมืองและที่นา ซึ่งก็ยังคงมี
รูปแบบของเรือนและกลุ่มเรือนที่มีความใกล้เคียงกับรูปแบบดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่อดีต

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพโดยทั่วไปของกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านใน
ลักษณะดังกล่าว โดยรวมแล้วยังคงมีความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นอย่างดี
ทั้งสภาพแวดล้อมของลำเหมือง หรือสภาพทางภูมิสถาปัตยกรรมที่ยังคงความเป็นธรรมชาติ ซึ่ง
ส่งผลให้กลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านนี้มีความกลมกลืนกับสภาพทางธรรมชาติที่ยังคงสมบูรณ์อยู่

การสัญจร และการเข้าถึง ในอดีตการสัญจรใช้ทางเกวียนและการเดินทางเท้า
เป็นหลัก จากการปรับเปลี่ยนเส้นทางเพื่อพัฒนาเป็นถนน การเข้าถึงของกลุ่มเรือนในพื้นที่
หัวบ้านจึงมีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากเรือนส่วนใหญ่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจร

รูปแบบสถาปัตยกรรม กลุ่มเรือนในลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะมีรูปแบบทาง
สถาปัตยกรรมเป็นแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิม และพื้นถิ่นทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือจะมีรูปแบบ
ทางสถาปัตยกรรมในแบบเรือนพื้นถิ่นประยุกต์ โดยรูปแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมและเรือนพื้นถิ่น
ทั่วไป จะมีลักษณะเดียวกันคือเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง จะมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกับช่อง(ลาน)หน้า
บ้านมายังพื้นที่ใต้ถุนเรือน

การใช้พื้นที่ พื้นที่ว่างที่ผู้อาศัยภายในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน จะมีทั้งลักษณะ
การใช้ที่ว่างที่อยู่ภายในตัวเรือน และพื้นที่ว่างที่อยู่ภายนอกตัวเรือน โดยที่ว่างภายในตัวเรือนส่วน
ใหญ่จะมีการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณเดิน (โถง) นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่ใต้

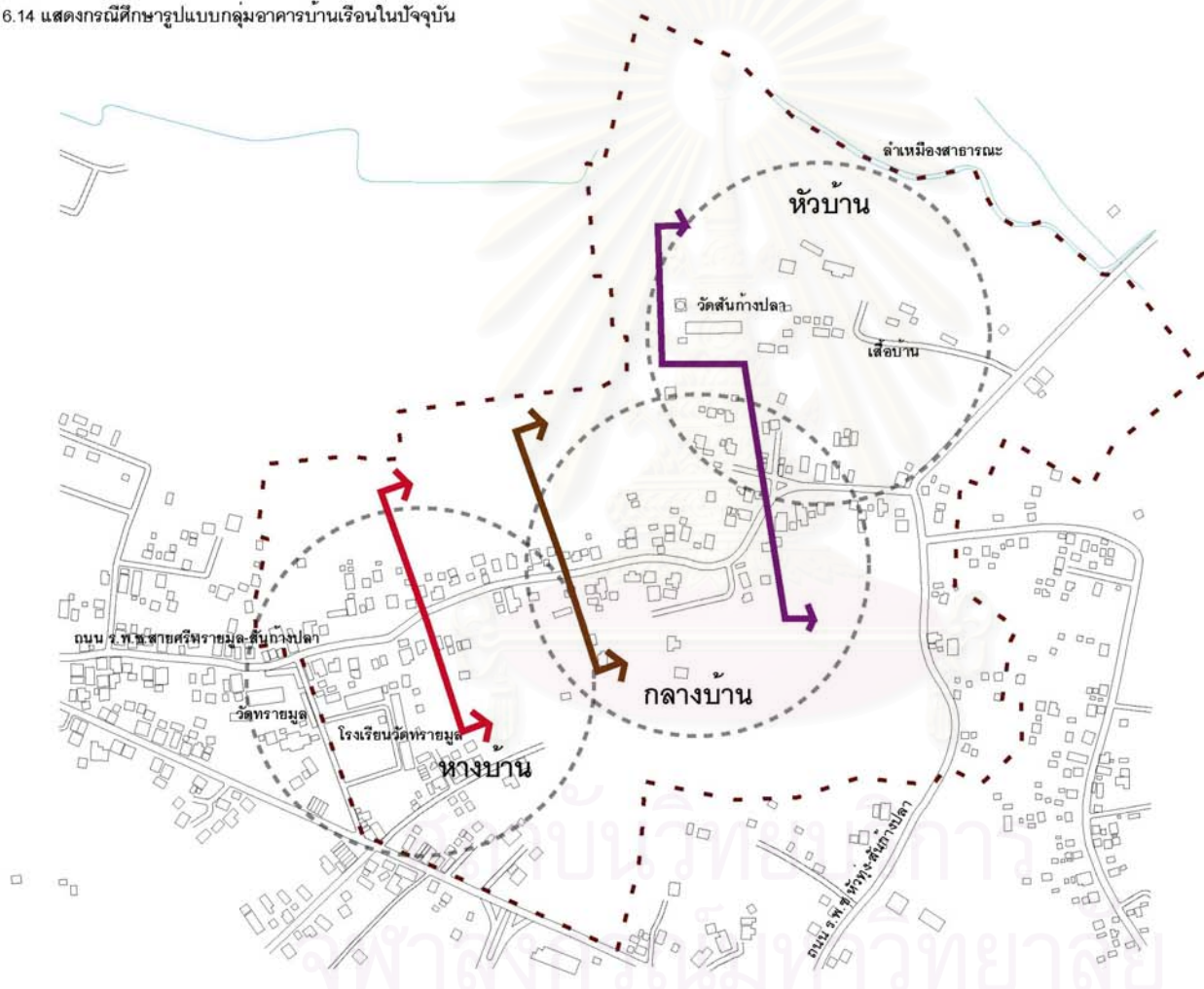
ถนนเพื่อนประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่นกัน ในส่วนของพื้นที่ว่างนอกเรือน ส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณช่อง และพื้นที่ว่างระหว่างเรือนแต่ละเรือน หรือกลุ่มเรือน พื้นที่ว่างระหว่างบ้านจึงมีขนาดที่สามารถประกอบกิจกรรมต่างๆได้

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน จากการสัมภาษณ์ นางบัวแก้ว คำวงศ์ ปิน อายุ 88 ปี (เจ้าของเรือน) เป็นเรือนที่สร้างในรุ่นคุณพ่อของคุณบัวแก้ว อายุเรือนประมาณ 50 ปี ซึ่งถ้าจะนับไปแล้วนั้น กลุ่มสกุลในพื้นที่หัวบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติทั้งบริเวณ ซึ่งกลุ่มเรือนที่สร้างขึ้นในพื้นที่นั้นเป็นกลุ่มเรือนของสกุลปู่อินต๊ะ เนื่องจากเป็นสกุลแรกๆที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่และได้มีการขยายที่อยู่ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลักของชุมชนและบริเวณโดยรอบใจบ้าน และในส่วนของเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่ ก็ได้มีการสร้างขึ้นมาใหม่ที่หลังก็ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นไว้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุหรือโครงสร้างบางอย่างให้ทันสมัยและคงทนมากขึ้นก็ตาม

ตามประเพณีของชาวบ้านไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เมื่อลูกชายแต่งงานจะย้ายออกจากเรือนของพ่อแม่ตน แต่เมื่อลูกสาวแต่งงานจะยังคงอยู่กับพ่อแม่ โดยมักจะมีการปลูกเรือนในบริเวณใกล้เคียงหรืออยู่เรือนเดียวกับพ่อแม่ ในขณะเดียวกันก็ยังคงดูแลพ่อแม่ได้เป็นอย่างดี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.14 แสดงกรณีศึกษารูปแบบกลุ่มอาคารบ้านเรือนในปัจจุบัน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ขอบเขตย่าน
- แนวตัดย่านหัวบ้าน
- แนวตัดย่านกลางบ้าน
- แนวตัดย่านหางบ้าน

นายวิชา ดวงธิมา

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ ปี พ.ศ.2548

ทิศเหนือ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน
1 : 4000

ผังกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน

รูปตัด กลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน

ภาพที่ 6.24 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

2) กลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน

รูปแบบการวางอาคารบ้านเรือนสืบทอดกันมาต่อเนื่องตั้งแต่อดีต มีการวางอาคารไปตามเส้นทางสัญจรในชุมชน หรือไปกับถนน เมื่อประกอบกับลักษณะของขอบเขตพื้นที่ดินของกลุ่มอาคารที่เป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะด้านที่ติดกับทางสัญจรและพื้นที่ช่วง(ลาน) จะมีลักษณะแคบและยาวไปตามพื้นที่ด้านหลังบ้าน มีสวนและที่นาถัดไป ซึ่งเป็นองค์ประกอบของผังของชุมชนในบริเวณนี้ที่มีความสัมพันธ์กัน

จากการวางตัวอาคารที่ใกล้เคียงกันและต่อเนื่องกัน ทำให้การใช้สอยพื้นที่ของช่วง(ลาน) ร่วมกัน เนื่องจากลักษณะของครอบครัวที่ขยายและเป็นกลุ่มนามสกุลเดียวกัน ประกอบกับสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้นเหมาะแก่การทำการเกษตรกรรมต่างๆ ทั้งการทำสวนและการทำนา

จากการสำรวจและสอบถามชาวบ้านในพื้นที่แล้วนอกจากการเชื่อมต่อกันพื้นที่ช่วง(ลาน) ในกลุ่มเรือนที่เป็นเครือญาติกันแล้ว กลุ่มเรือนเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันยังมีการเชื่อมต่อกันพื้นที่ช่วง(ลาน) เข้าด้วยกันในการทำกิจกรรมหรือมีงานต่างๆ ก็จะใช้พื้นที่ช่วงร่วมกัน

ชาติพันธุ์ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน จะเป็นคนเชื้อชาติไทยจีนดั้งเดิมและสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาช้านาน และเป็นกลุ่มสกุลแรกๆที่มาอยู่ในพื้นที่และได้ขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆของชุมชน

ค่านิยม ผู้ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านนี้ จะเป็นผู้ที่อาศัยและสืบทอดเชื้อสายในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าในปัจจุบันกระแสค่านิยมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ได้โดยง่าย แต่จากการหล่อหลอมความคิดและค่านิยมดั้งเดิมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมายังคงอยู่อย่างเหนียวแน่น

คติ ความเชื่อ จากการที่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่สืบเชื้อสายและอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน รูปแบบของคติ ความเชื่อต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่อดีต ก็ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา เรื่องเกี่ยวกับกิจกรรม เรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือน การสร้างศาลพระภูมิ เจ้าตี่ (เจ้าที่)

อาชีพ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน ทำอาชีพการเกษตรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการทำนาข้าวและสวนลำไย และปัจจุบันชาวบ้านในรุ่นใหม่ ๆ เริ่มประกอบอาชีพอื่นแทนอาชีพการเกษตรเช่น อาชีพหัตถกรรมทอผ้า หรือราชการมากขึ้น

วิถีชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน ยังคงมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีต ซึ่งยังคงความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ยังต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับ

กลุ่มเพื่อนบ้าน แม้ว่ากระแสความเป็นเมือง และสังคมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ชาวบ้านก็จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรม ประเพณี ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมสืบทอดกัน มาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกิจกรรม ที่เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อ ที่ชาวบ้านมีความนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน และสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทาง จิตใจเป็นสิ่งเดียวกัน ทำให้การรวมตัวกัน เพื่อประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี เป็นไป ได้โดยง่ายและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ ในบริเวณที่มีกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านนี้ตั้งอยู่จะมี ลักษณะภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกันเกือบทุกกลุ่มเรือนในพื้นที่อื่น โดยจะอยู่ติดกับถนนสายหลัก ของชุมชน เป็นที่ลุ่มและในฤดูฝนก็จะมีน้ำหลากบ้าง แต่ก็มีการระบายลงสู่ลำเหมืองและที่นา ด้านข้างที่ติดกับสวนและที่นา ซึ่งก็ยังคงมีรูปแบบของเรือนและกลุ่มเรือนที่มีความใกล้เคียงกับ รูปแบบเรือนพื้นถิ่นที่มีมาตั้งแต่อดีตและบางส่วนก็ได้ทำการประยุกต์อาคารตามพื้นที่ใช้สอยแต่ก็ กลมกลืนกับสภาพภูมิประเทศ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพโดยทั่วไปของกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน ในลักษณะดังกล่าว โดยรวมแล้วยังคงมีความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นอย่างดี ทั้งสภาพแวดล้อมของลำเหมือง หรือสภาพทางภูมิสถาปัตยกรรมที่ยังคงความเป็นธรรมชาติ ซึ่ง ส่งผลให้กลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านนี้มีความกลมกลืนกับสภาพทางธรรมชาติที่ยังคงสมบูรณ์

การสัญจร และการเข้าถึง การสัญจรมีเส้นทางสัญจรผ่านตรงกลางพื้นที่ทั้งสอง ฝั่ง และการเข้าถึงของเรือนกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านจึงมีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากเรือน ส่วนใหญ่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรสายหลัก

รูปแบบสถาปัตยกรรม กลุ่มเรือนในลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะมีรูปแบบทาง สถาปัตยกรรมเป็นแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิม และพื้นถิ่นทั่วไปเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือจะมีรูปแบบ ทางสถาปัตยกรรมในแบบเรือนพื้นถิ่นประยุกต์ โดยรูปแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมและเรือนพื้นถิ่นทั่วไป จะมีลักษณะเดียวกันคือเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง จะมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกับวง(ลาน)หน้าบ้าน มายังพื้นที่ใต้ถุนเรือน

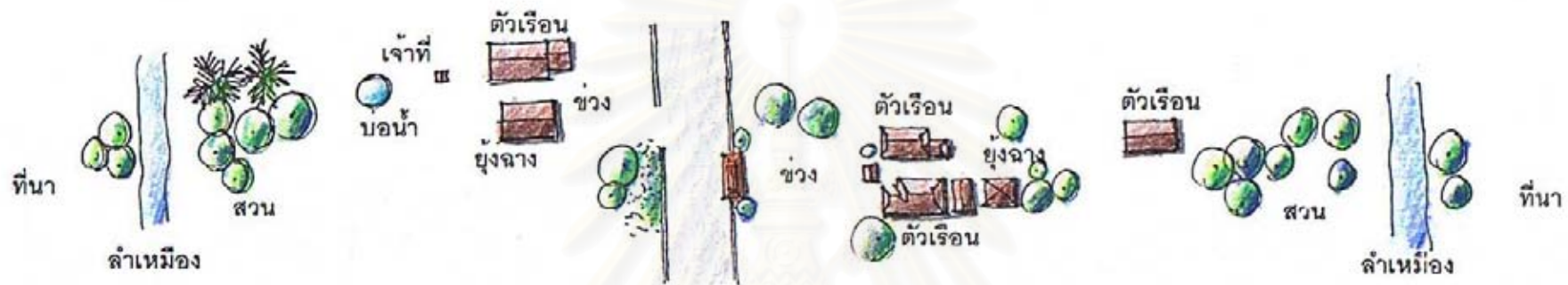
การใช้พื้นที่ จะคล้ายๆกับบริเวณพื้นที่หัวบ้านคือ พื้นที่ว่างที่ผู้อาศัยภายในกลุ่ม เรือนในพื้นที่กลางบ้าน จะมีทั้งลักษณะการใช้ที่ว่างที่อยู่ภายในตัวเรือน และพื้นที่ว่างที่อยู่ภายนอก ตัวเรือน โดยที่ว่างภายในตัวเรือนส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณเดิน (โถง) นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนเพื่อนประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่นกัน ในส่วนของพื้นที่ ว่างนอกเรือน ส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณช่อง และพื้นที่ว่างระหว่าง เรือนแต่ละเรือน หรือกลุ่มเรือน พื้นที่ว่างระหว่างบ้านจึงมีขนาดที่สามารถประกอบกิจกรรมต่างๆได้

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน จากการสัมภาษณ์ นางสาว

อุตสาหะ ปุอินตะ อายุ 80 ปี (ผู้อาวุโสในชุมชน) ทราบว่ากลุ่มสกุลในพื้นที่กลางบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติทั้งบริเวณ ซึ่งกลุ่มเรือนที่สร้างขึ้นในพื้นที่นั้นเป็นกลุ่มเรือนของสกุลปุอินตะ เนื่องจากเป็นสกุลแรกที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่และได้มีการขยายที่อยู่ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลักของชุมชน และในส่วนของเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ภายในพื้นที่นั้น ได้สร้างมาเมื่อไม่นานนี้ เนื่องจากเรือนหลังเก่าได้มีสภาพทรุดโทรมและการใช้พื้นที่ได้มีการปรับเปลี่ยนด้วย จึงได้มีการสร้างเรือนขึ้นมาใหม่ ในลักษณะของเรือนประยุกต์ แต่การใช้พื้นที่ก็ยังคงคล้ายๆกับเรือนเดิม แต่ก็ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นไว้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนวัสดุหรือโครงสร้างบางอย่างให้ทันสมัยและคงทนมากขึ้นก็ตาม

ทางด้านประเพณีการออกเรือนยังคงมีความเหมือนกับกลุ่มเรือนในกลุ่มแรก คือตามประเพณีของชาวบ้านไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา เมื่อลูกชายแต่งงานจะย้ายออกจากเรือนของพ่อแม่ตน แต่เมื่อลูกสาวแต่งงานจะยังคงอยู่กับพ่อแม่ โดยมักจะมีการปลูกเรือนในบริเวณใกล้เคียงหรืออยู่เรือนเดียวกับพ่อแม่ ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงดูแลพ่อแม่ได้เป็นอย่างดี

สภาพพื้นที่การใช้สอยภายในกลุ่มเรือนในลักษณะดังกล่าว ในแต่ละหลังจะมีพื้นที่ชานและเดิน เป็นของตัวเอง ซึ่งลักษณะการใช้งานก็ไม่ได้แตกต่างกับกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านมากนัก จากกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านมีลักษณะแตกตัวออกจากกัน ทำให้พื้นที่ระหว่างบ้านมีค่อนข้างมาก

ผังกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน

รูปตัด กลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน

ภาพที่ 6.25 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้าน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

3) กลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้าน

รูปแบบการวางอาคารบ้านเรือนของพื้นที่หางบ้านนั้นมีความคล้ายกับกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้านและพื้นที่กลางบ้าน ที่ได้สืบทอดรูปแบบการวางอาคารบ้านเรือนกันมาต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีต มีการวางอาคารไปตามเส้นทางสัญจรในชุมชน เมื่อประกอบกับลักษณะของขอบเขตพื้นที่ดินของกลุ่มอาคารที่เป็นเครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่จะมีลักษณะด้านที่ติดกับทางสัญจรและพื้นที่ช่วง(ลาน)นั้น จะมีลักษณะแคบและความยาวจะยาวไปตามพื้นที่ด้านหลังบ้าน การขยายตัวเรือนในแต่ละเรือนมักจะขยายไปด้านข้างหรือบริเวณพื้นที่ใกล้ๆกับเรือนเดิม การวางตัวอาคารที่ใกล้เคียงกันและต่อเนื่องกัน ทำให้การใช้สอยพื้นที่ของช่วง(ลาน) ร่วมกัน เนื่องจากลักษณะของครอบครัวที่ขยายและเป็นกลุ่มนามสกุลเดียวกัน

จากการสำรวจและสอบถามชาวบ้านในพื้นที่แล้วนอกจากการเชื่อมต่อกับพื้นที่ช่วง(ลาน) ในกลุ่มเรือนที่เป็นเครือญาติกันแล้ว กลุ่มเรือนเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันยังมีการเชื่อมต่อกับพื้นที่ช่วง(ลาน) เข้าด้วยกันในการทำกิจกรรมหรือมีงานต่างๆ ก็จะใช้พื้นที่ช่วงร่วมกัน

ชาติพันธุ์ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้าน จะเป็นคนเชื้อชาติไทยจีนและสืบทอดเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาช้านาน ที่มาอยู่ในพื้นที่และได้ขยายไปสู่พื้นที่ใกล้เคียง

ค่านิยม ผู้ที่อาศัยอยู่ในกลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้านนี้ จะเป็นผู้ที่อาศัยและสืบทอดเชื้อสายในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน แม้ว่าในปัจจุบันกระแสค่านิยมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ได้ง่าย ทำให้รูปแบบอาคารบ้านเรือนเปลี่ยนไปบ้าง แต่จากการหล่อหลอมความคิดและค่านิยมดั้งเดิมมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมายังคงอยู่

คติ ความเชื่อ จากการที่เป็นกลุ่มชาวบ้านที่สืบเชื้อสายและอยู่ในพื้นที่มาเป็นระยะเวลาช้านาน รูปแบบของคติ ความเชื่อต่างๆ ที่มีมาตั้งแต่อดีต ก็ยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะคติความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา เรื่องเกี่ยวกับกิจกรรม เรื่องการปลูกสร้างบ้านเรือน การสร้างศาลพระภูมิ เจ้าตี่(เจ้าที่) และประเพณีต่างๆ ก็ยังคงอยู่

อาชีพ ผู้ที่อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้าน ทำอาชีพการเกษตรตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการทำนาและสวน และปัจจุบันชาวบ้านในรุ่นใหม่ๆเริ่มหันหลังให้กับอาชีพเกษตรกรรม มาทำอาชีพอื่นแทนเช่น อาชีพหัตถกรรมทอผ้าหรือราชการมากขึ้น

วิถีชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้อาศัยในกลุ่มเรือนในพื้นที่หัวบ้าน ยังคงมีรูปแบบที่ไม่แตกต่างจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในอดีต ซึ่งยังคงความเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ยังต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มเพื่อนบ้าน แม้ว่ากระแสความเป็นเมือง และสังคมสมัยใหม่จะเข้ามาในพื้นที่ชุมชน ชาวบ้านก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี

วัฒนธรรม ประเพณี ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะวัฒนธรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและกิจกรรมที่เกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อ ที่ชาวบ้านมีความนับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน และสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นสิ่งเดียวกัน ทำให้การรวมตัวกัน เพื่อประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี เป็นไปได้โดยง่ายและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ ในบริเวณที่มีกลุ่มเรือนในพื้นที่ทางบ้านนี้ตั้งอยู่จะมีลักษณะภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกันเกือบทุกกลุ่มเรือนในพื้นที่อื่น โดยจะอยู่ติดกับทางสัญจรสายหลักของชุมชน เนื่องจากอยู่บริเวณที่ลุ่มในฤดูฝนก็จะมีน้ำหลากบ้าง แต่ก็มีการระบายลงสู่ลำเหมืองและที่นา ด้านข้างที่ติดกับสวนและที่นา ซึ่งก็ยังคงมีรูปแบบของเรือนบางส่วนก็ได้ทำการประยุกต์อาคารตามพื้นที่ใช้สอยแต่ก็กลมกลืนกับสภาพภูมิประเทศ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพโดยทั่วไปของกลุ่มเรือนในพื้นที่ทางบ้านในลักษณะดังกล่าว โดยรวมแล้วยังคงมีความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่อยู่ในระดับพอใช้เนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนและมีเส้นทางสัญจรเข้ามาถึงพื้นที่ได้หลายทาง แต่ยังคงขาดความร่มรื่นของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

การสัญจร และการเข้าถึง การสัญจรมีเส้นทางสัญจรผ่านตรงกลางพื้นที่ทั้งสองฝั่ง และการเข้าถึงของเรือนกลุ่มเรือนในพื้นที่กลางบ้านจึงมีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากเรือนส่วนใหญ่อยู่ติดกับเส้นทางสัญจรสายหลัก ผู้ที่อาศัยมีวิถีชีวิตที่ทันสมัยขึ้น และมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงชาวเมืองขึ้นเช่นกัน บ้านเรือนทุกหลังสามารถเข้าถึงได้สะดวกด้วยรถยนต์และส่วนใหญ่มีที่จอดรถหรือโรงรถ อยู่ในบริเวณบ้าน

รูปแบบสถาปัตยกรรม กลุ่มเรือนในลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นแบบเรือนพื้นดินดั้งเดิม พื้นดินทั่วไปบ้าง และเรือนพื้นดินประยุกต์บ้าง และเริ่มมีรูปแบบอาคารร่วมสมัยขึ้น โดยรูปแบบเรือนพื้นดินดั้งเดิมและเรือนพื้นดินทั่วไป จะมีลักษณะเดียวกันคือเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง จะมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกับช่วง(ลาน)หน้าบ้านมายังพื้นที่ใต้ถุนเรือน ส่วนอาคารร่วมสมัยนั้นจะเป็นอาคาร 2 ชั้น ที่ไม่มีเอกลักษณ์ของรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นดินไทย

การใช้พื้นที่ สำหรับอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นดินดั้งเดิมและพื้นดินทั่วไป จะคล้ายๆกับบริเวณพื้นที่หัวบ้านและกลางบ้าน คือ พื้นที่ว่างที่ผู้อาศัยภายในกลุ่มเรือนในพื้นที่ทางบ้าน จะมีทั้งลักษณะการใช้ที่ว่างที่อยู่ภายในตัวเรือน และพื้นที่ว่างที่อยู่ภายนอกตัวเรือน โดยที่ว่างภายในตัวเรือนส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณเต็น (โถง) นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่ใต้ถุนเรือนเพื่อนประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่นกัน ในส่วนของพื้นที่ว่างนอกเรือน ส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ บริเวณช่วง และพื้นที่ว่างระหว่างเรือนแต่ละ

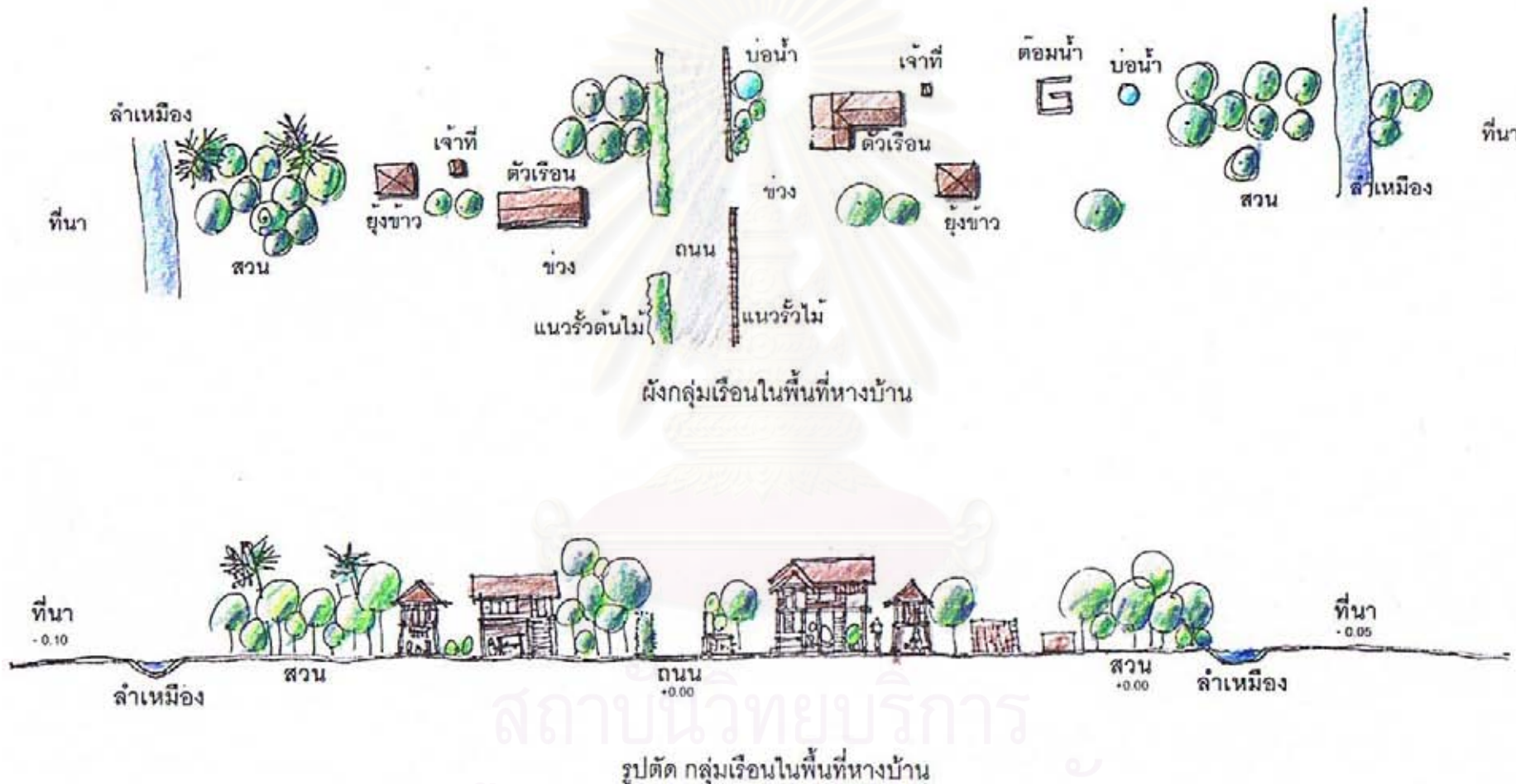
เรือน หรือกลุ่มเรือน พื้นที่ว่างระหว่างบ้านจึงมีขนาดที่สามารถประกอบกิจกรรมต่างๆได้ ใน ส่วนของอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยนั้น ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญของการใช้พื้นที่ชาน หรือพื้นที่ว่างภายในบ้านและบริเวณใต้ถุนบ้าน การใช้พื้นที่ว่างเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ จึงจะ อยู่บริเวณรอบๆบ้านของตนเป็นส่วนใหญ่

กรณีศึกษากลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้าน จากการสัมภาษณ์ นายถนอม สุระวงศ์ อายุ 68 ปี ทราบว่ากลุ่มสกุลในพื้นที่หางบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติทั้งบริเวณ ซึ่งกลุ่มเรือนที่สร้างขึ้นในพื้นที่นั้นเป็นกลุ่มเรือนของสกุลสุระวงศ์และสกุลญาณสาร และเป็นสกุล ที่เป็นมีความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ กับสกุลปูอินตะ ที่ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่และได้มีการขยายที่อยู่ ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลักของชุมชน มีทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและรูปแบบสถาปัตยกรรม ที่สร้างขึ้นใหม่ มีการปรับเปลี่ยนวัสดุหรือโครงสร้างบางอย่างให้ทันสมัยและคงทนมากขึ้น

ทางด้านประเพณีการออกเรือนยังคงมีความเหมือนกับกลุ่มเรือนในกลุ่มแรก คือ ตามประเพณีของชาวบ้านไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เมื่อลูกชายแต่งงานจะย้ายออกจากเรือนของ พ่อแม่ตน แต่เมื่อลูกสาวแต่งงานจะยังคงอยู่กับพ่อแม่ โดยมักจะมีการปลูกเรือนในบริเวณใกล้เคียง หรืออยู่เรือนเดียวกับพ่อแม่ ในขณะเดียวกันก็ยังคงดูแลพ่อแม่ได้เป็นอย่างดี

สภาพพื้นที่การใช้สอยภายในกลุ่มเรือนในลักษณะดังกล่าว ในแต่ละหลังจะมีการ ใช้พื้นที่ที่เป็นของตัวเอง ซึ่งลักษณะการใช้งานก็มีทั้งแตกต่างและไม่แตกต่างกับกลุ่มเรือนในพื้นที่ หัวบ้านและพื้นที่กลางบ้านบ้าง จากกลุ่มเรือนในพื้นที่หางบ้านมีลักษณะแตกต่างออกจากกัน ทำ ให้พื้นที่ระหว่างบ้านมีค่อนข้างมาก แต่ก็มีการใช้พื้นที่ในส่วนของอาคารบ้านเรือนตนเองและเครือ ญาติร่วมกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 6.26 แสดงรูปแบบผัง และรูปตัดของกลุ่มเรือนในพื้นที่ทางบ้าน
ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

6.2.2.4 สรุปรูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

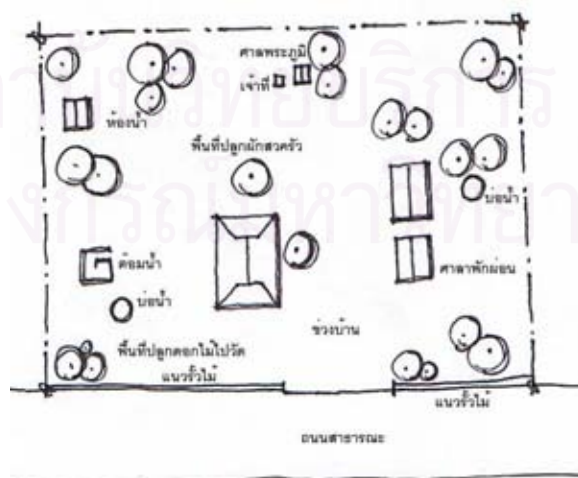
(1) กิจกรรมการใช้สอยอาคาร การใช้สอยอาคารส่วนใหญ่เป็นการใช้อาคารในลักษณะอาคารพักอาศัย เกือบทั้งชุมชน และมีการใช้อาคารเพื่อการพาณิชย์กรรม (สินค้าหัตถกรรมทอผ้า) กระจายอยู่ในพื้นที่ ประมาณ 10 หลัง อยู่บริเวณริมถนน ร.พ.ช สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลาและบางหลังก็มีการใช้พื้นที่ด้านล่างของอาคารบ้านเรือน หรือใต้ถุน ทำการทอผ้าและส่งให้กับร้านที่มีการทำสินค้าหัตถกรรมทอผ้าชายทั้งชายปลีกและชายส่ง

(2) ความสูงอาคาร อาคารบ้านเรือนทั้งบริเวณจะมีลักษณะเรือนที่มีทั้งความสูง 1 ชั้น ความสูง 1 ชั้นยกใต้ถุนสูง และสองชั้นกระจายทั่วพื้นที่ของชุมชน

(3) วัสดุก่อสร้างอาคาร อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่เกือบทั้งชุมชนจะใช้วัสดุก่อสร้างอาคารเป็นไม้เป็นส่วนใหญ่ และรองลงมาคืออาคารไม้+คอนกรีต และอาคารที่เป็นคอนกรีตทั้งหลังมีน้อยที่สุดในพื้นที่ แต่ก็มีอยู่จำนวนหนึ่ง

(4) รูปแบบสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่ในพื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในลักษณะของเรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิมและเรือนพื้นถิ่นทั่วไป เป็นส่วนใหญ่ โดยจะมีรูปแบบสถาปัตยกรรมในลักษณะเรือนพื้นถิ่นประยุกต์จำนวน 22 หลัง และอาคารแบบลักษณะร่วมสมัย 17 หลัง

(5) รูปแบบผังอาคารบ้านเรือน ภายในพื้นที่ชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ประกอบกับสภาพภูมิประเทศที่ในพื้นที่เหมาะกับการทำเกษตรกรรม ในขณะที่คติความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการอยู่รอดของชีวิตก็ได้มีการสื่อออกมาผ่านกิจกรรมและกายภาพตามลำดับ ดังจะเห็นได้จากการวางผังและองค์ประกอบของอาคารที่มี ตัวเรือน ช่อง(ลานโล่ง) ฝั่ง ฉาง เจ้าตี้(เจ้าที่) ศาลพระภูมิ ศาลาพักผ่อน บ่อน้ำ ตอมน้ำ(ที่อาบน้ำ) และห้องน้ำ

ภาพที่ 6.27 แสดงรูปแบบขององค์ประกอบของผังอาคาร

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

6.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในชุมชน

การศึกษาถึงระบบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนไทยชน บ้านสันกำแพงปลา เพื่อที่จะทราบถึงกิจกรรมใดๆ การวิเคราะห์โดยเฉพาะเพื่อนำไปกำหนดเป็นแนวทางจัดการพัฒนาหรือการอนุรักษ์ ซึ่งจำเป็นต้องทราบถึงองค์ประกอบของกิจกรรมนั้นๆ ได้แก่ การระบุว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร หรือกิจกรรมต่างๆนั้น มีความเชื่อในเรื่องใด ใครเป็นกลุ่มบุคคลที่ทำ กระทำที่ใด และกระทำกันในช่วงเวลาใด รวมถึงรายละเอียดของกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะได้มาจากการสอบถาม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการออกแบบสอบถาม ที่สอบถามจึงสอบถามถึงสถานที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจ และสังเกตการณ์ภายในชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะนำมาประมวลเป็นรูปแบบของกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนไทยชน บ้านสันกำแพงปลา

6.2.3.1 กลุ่มวัยกับระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ชุมชน

จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่าในภาพรวมของกิจกรรมทั่วไปและกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อของชุมชนไทยชน บ้านสันกำแพงปลา จะขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม ความถี่ในการประกอบกิจกรรม ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า

1) **กลุ่มเด็กและวัยรุ่น** (อายุประมาณ 8 – 20 ปี) จะเรียนหนังสือเป็นหลัก จะทำกิจกรรมทั่วไปบ้างช่วงก่อน-หลังกลับจากโรงเรียนหรือวันหยุด ส่วนกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อก็จะทำพร้อมกับคนในครอบครัวในช่วงของกิจกรรมนั้นๆ หรือช่วยเตรียมงานหรือกิจกรรมที่จะทำกับคนในชุมชนเท่าที่จะช่วยได้

2) **กลุ่มผู้ใหญ่** (อายุประมาณ 21-50 ปี) จะทำงานเป็นหลักหรือบางคนก็จะเรียนต่อหรือทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย การทำงานบ้านก็จะทำเป็นกิจวัตรทุกวัน เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลบ้านอยู่แล้ว ขณะเดียวกันก็จะไม่ละเลยการช่วยงานหรือเตรียมงานส่วนรวมของชุมชนและร่วมงานกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ เพราะแสดงออกถึงการมีน้ำใจต่อคนในชุมชนและการพบปะผู้คนในหมู่บ้านไปในตัว

3) **กลุ่มผู้อาวุโส** (อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป) มีทั้งผู้ที่ยังทำงานอยู่และเกษียณอายุ แต่กิจกรรมหลักที่ทำคือการทำงานบ้าน ถ้าคนที่ยังมีสุขภาพแข็งแรงหรืออยู่ในช่วงเพาะปลูก ผู้อาวุโสก็จะไปช่วยคนในครอบครัวบ้าง ส่วนการช่วยงานส่วนรวมหรือเตรียมงานของชุมชนและร่วมงานกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน พบว่าผู้อาวุโสจะเป็นกำลังสำคัญในการเตรียมงาน อยู่ร่วมงานจนเสร็จสิ้นหรือร่วมงานกิจกรรมทางด้านศาสนาคติความเชื่อของชุมชนไทยชน ต่างชุมชน ต่างอำเภอ ในจังหวัดเชียงใหม่ เพราะถือว่าการพบปะพูดคุยกับคนในชุมชนและพี่น้องชาวไทยชน ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกัน

ส่วนเรื่องของการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อนั้น พบว่าจะใช้พื้นที่ไม่จำกัดบริเวณ ซึ่งกิจกรรมนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งในบริเวณบ้าน ใกล้เคียงบ้าน ในชุมชนหรือนอกชุมชน ซึ่งรูปแบบการทำกิจกรรมเกี่ยวกับความถี่ ช่วงเวลา และวิธีการเดินทางไปทำกิจกรรมของกลุ่มประชากรตัวอย่าง จะเป็นดังนี้

6.2.3.2 ความถี่ในการทำกิจกรรมทั่วไปและกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน

1) **กิจกรรมทั่วไป** ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่ความถี่ในการทำกิจกรรมจะไม่สัมพันธ์กับอายุของกลุ่มผู้ทำกิจกรรม รายละเอียดดังนี้

การพูดคุยกันในครอบครัว การอ่านหนังสือ การดูโทรทัศน์ และการทำงานบ้าน เป็นกิจกรรมที่ทุกคนในชุมชนทำบ่อยที่สุด โดยที่จะทำอยู่ในบริเวณบ้าน ซึ่งกิจกรรมจะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเวลาว่าง ความพอใจของผู้ทำกิจกรรมเป็นหลัก

ส่วนการซื้อของในหมู่บ้าน ในอำเภอ หรือในจังหวัด ความจำเป็นและระยะทางมีผลต่อการตัดสินใจไปซื้อของที่ที่ดีที่สุด ซึ่งส่วนมากจะไปซื้อของในชุมชนหรือในอำเภอจะใช้เวลาเดินทางไม่นานและอยู่ในบริเวณที่ไม่ไกลจากชุมชน ส่วนมากสินค้าที่จะไปซื้อนั้นจะเป็นพวกผัก หมู ฯลฯ ที่ใช้ในการประกอบอาหาร หรือของใช้ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีรถขายสินค้ามาขายและบริการให้ถึงชุมชนเป็นประจำ ในลักษณะของรถเร่ ซึ่งขายของประเภทสินค้าที่นำมาประกอบอาหารในช่วงสายถึงบ่ายๆ

เมื่อดูที่กลุ่มอายุของผู้ที่ทำกิจกรรม จะพบว่าไม่มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับกลุ่มอายุของผู้ทำกิจกรรม คือ กลุ่มเด็กและวัยรุ่น(อายุ 8-20 ปี) กิจกรรมหลักที่ทำคือ การเรียนหนังสือ หลังจากเรียนหนังสือในแต่ละวันก็จะเป็นการทำกิจกรรมทั่วไป ได้แก่ การช่วยทำงานบ้าน พักผ่อน เล่นกีฬา ส่วนกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุก็จะมีการพบปะ พูดคุยกับคนในชุมชน

ภาพที่ 6.28 แสดงกิจกรรมทั่วไป

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

2) **กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชน** ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่ความถี่ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้นจะมีความสัมพันธ์กับอายุของกลุ่มผู้ทำกิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้

การทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้น มีการพบปะพูดคุย เตรียมงานต่างๆ โดยที่ส่วนมากจะเป็นผู้สูงอายุและผู้ใหญ่ที่จะมาช่วยเตรียมกิจกรรม พิธีการต่างๆ ซึ่งจะดูว่ากิจกรรมนั้นเหมาะสมที่จะจัดกิจกรรมตรงบริเวณใดของชุมชน เช่นที่บ้าน ลานชุมชน และวัดสันกำแพงปลา

เมื่อดูที่กลุ่มอายุของผู้ที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้น จะพบว่ากลุ่มผู้อาวุโส (อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป) นั้นจะเป็นกลุ่มที่มีความถี่ในการร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อ มากที่สุด คือ ร่วมทำกิจกรรมมากกว่า 6 ครั้งต่อเดือน และรองลงมาคือกลุ่มผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 21-50 ปี) ที่มีความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม 4-6 ครั้งต่อเดือน และกลุ่มเด็ก-วัยรุ่น (8-20 ปี) ตามลำดับ

ซึ่งการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชน นั้นเป็นการร่วมกิจกรรมของคนในชุมชนทั้งกลุ่มเด็ก-วัยรุ่น กลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มผู้อาวุโส ที่มีมีการพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการร่วมงาน การทำกิจกรรมร่วมกัน ที่แสดงถึงความผูกพัน ความรัก ความสามัคคีที่ดี และความเชื่อในเรื่องเดียวกันที่ได้ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น ในรากฐานทางด้านวัฒนธรรม ศติความเชื่อ วิถีชีวิต ของชุมชนไทยเขิน

ภาพที่ 6.29 แสดงกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

6.2.3.3 ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมทั่วไปและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ

ศาสนาและศติความเชื่อของชุมชน

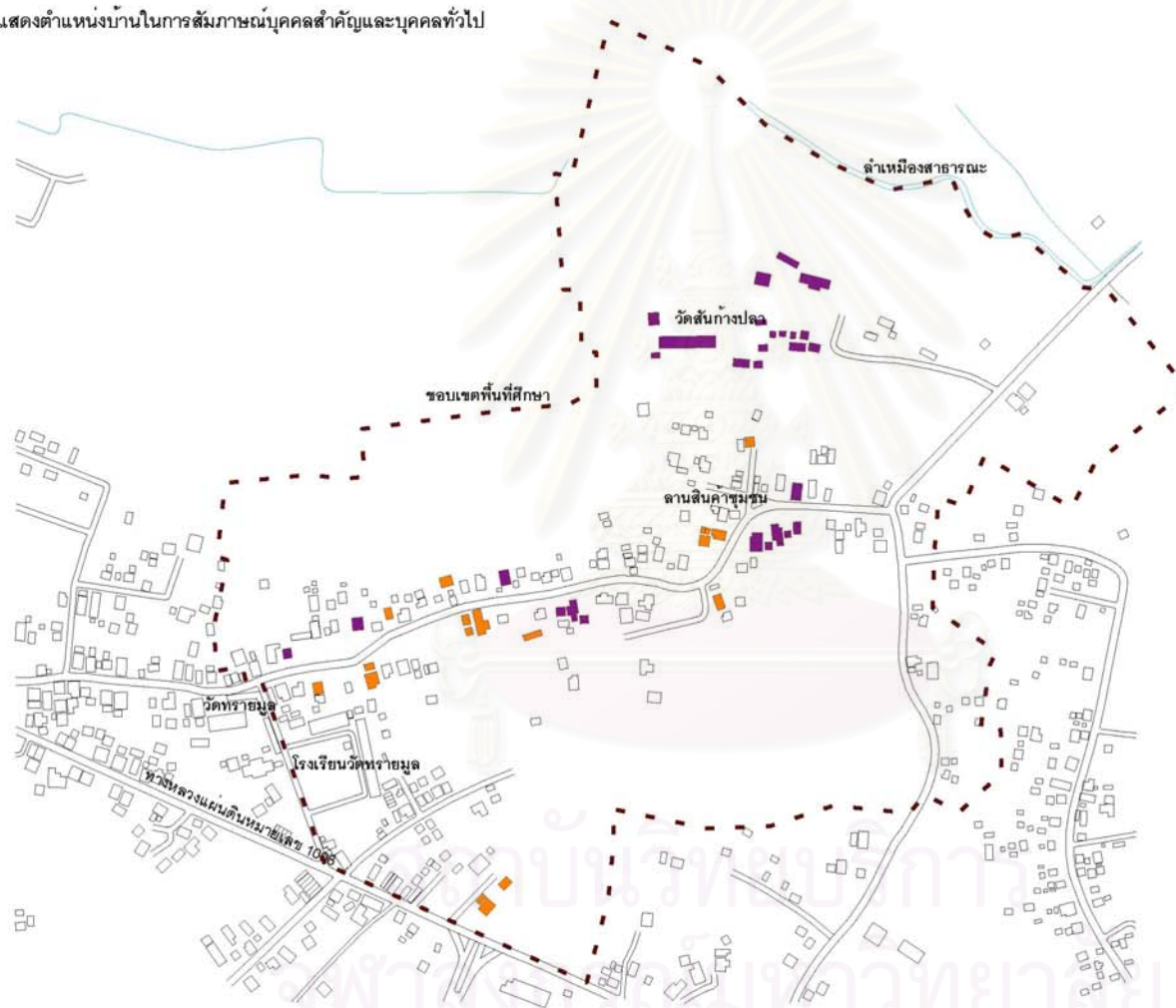
1) **กิจกรรมทั่วไป** ในภาพรวมพบว่าเมื่อเสร็จสิ้นจากการทำกิจกรรมหลักในแต่ละวัน คือ การเรียนหนังสือของกลุ่มเด็ก-วัยรุ่น และการทำงานของกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มเด็ก-วัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20 ปี) จะช่วยทำงานบ้านตอนเย็นหลังจากกลับมาจากโรงเรียน กลุ่มผู้ใหญ่และผู้อาวุโส จะทำงานตลอดทั้งวัน ตั้งแต่ตื่นนอน ออกไปทำงาน กลับเข้ามา ก็จะเป็นการพักผ่อนของแต่ละคน เช่น การพูดคุยกับคนในครอบครัว การอ่านหนังสือ และดูโทรทัศน์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาว่างและไม่สามารถระบุเวลาได้ชัดเจนว่าทำในช่วงเวลาใดเป็นประจำ

2) **กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชน** ในภาพรวมพบว่าส่วนใหญ่ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้นจะมีความสัมพันธ์กับอายุของกลุ่มผู้ทำกิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้

ช่วงเวลาในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้น เมื่อดูที่กลุ่มอายุของผู้ที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อของชุมชนนั้น จะพบว่ากลุ่มผู้อาวุโส (อายุประมาณ 51 ปีขึ้นไป) นั้นจะเป็นกลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อ มากที่สุด คือในช่วงเวลา เช้า(04.00-07.59 น.) สาย(08.00-11.59 น.) เย็น (17.00-19.59 น.) และกลางคืน (20.00-03.59 น.) ซึ่งดูจากช่วงเวลาหรือกิจกรรมแล้วนั้นจะเป็นกลุ่มที่มีการไปทำบุญและปฏิบัติธรรมที่วัดตอนกลางคืนและนอนที่วัด ส่วนกลุ่มที่รองลงมาคือกลุ่มผู้ใหญ่ (อายุประมาณ 21-50 ปี) เป็นกลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อ ในช่วงเวลาเช้า (04.00-07.59 น.) สาย(08.00-11.59 น.) และ เย็น (17.00-19.59 น.) และในส่วนของวัยเด็ก-วัยรุ่น (อายุประมาณ 8-20 ปี) เป็นกลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อ ในช่วงเวลา สาย(08.00-11.59 น.) เย็น (17.00-19.59 น.) และกลางคืน (20.00-03.59 น.)

จากการศึกษาข้างต้นนั้น ทุกกลุ่มวัยนั้นจะมีการร่วมกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและศติความเชื่อ ร่วมกันซึ่งก็ขึ้นอยู่กับช่วงของเวลาของกิจกรรมนั้นๆ ว่าจะสามารถที่จะเข้าร่วมได้มากน้อยแค่ไหน โดยที่ส่วนมากจะเข้าร่วมโดยที่ผู้อาวุโสก็จะพาเด็ก-วัยรุ่นในครอบครัวไปร่วมกิจกรรมด้วย

แผนที่ 6.15 แสดงตำแหน่งบ้านในการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญและบุคคลทั่วไป

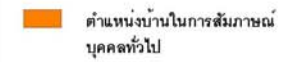
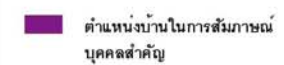

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน
บ้านสันกำแพงลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

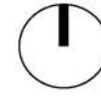
สัญลักษณ์

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ. 2548

ทิศเหนือ

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาอารยธรรมชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2.3.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง คน ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ใน

ชุมชน

1) การใช้ที่ดินและการใช้อาคาร เป็นชุมชนที่อยู่บริเวณริมถนน ร.พ.ช. สาย ศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา ลักษณะของอาคารบ้านเรือนจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมประเภทเรือนพื้นดินดั้งเดิมไทยเขิน และเรือนพื้นดินทั่วไป เป็นส่วนใหญ่ โดยจะเป็นอาคารที่ปลูกสร้างโดยใช้วัสดุที่เป็นไม้เป็นหลัก และส่วนใหญ่จะเป็นบ้านที่ยกใต้ถุนสูง และบางส่วนก็เป็นเรือนไม้สองชั้น และนอกจากอาคารรูปแบบในข้างต้น ในบริเวณดังกล่าวจะมีอาคารที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมร่วมสมัยแทรกตัวอยู่ในบริเวณชุมชน ส่วนมากจะอยู่ในพื้นที่ด้านนอกที่ขยายตัวออกไป รูปแบบอาคารร่วมสมัยมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนอาคารบ้านเรือนทั้งหมดที่มีอยู่ในบริเวณดังกล่าว

2) กิจกรรมการใช้พื้นที่ว่างและพื้นที่ภายในอาคาร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของบริเวณเป็นชุมชนพักอาศัย กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันทีนอกจากเดินทางไปทำสวน ทำนา จึงมักเกิดขึ้นภายในบ้าน หรือบริเวณบ้านเรือนของตนเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่จะมีลักษณะเป็นเรือนพื้นดินดั้งเดิมไทยเขิน และเรือนพื้นดินทั่วไป ที่มีการยกใต้ถุนอาคาร กิจกรรมต่างๆจึงจะมีการใช้พื้นที่บริเวณนี้ประกอบกิจกรรมไม่ว่าจะนั่งเล่น พุดคุย หรือทอดผ้า นอกจากนี้บริเวณชวง(ลาน)หน้าบ้าน เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งเล่น นั่งคุย จัดงานต่างๆเช่น งานบวช งานแต่ง และงานศพ เป็นต้น

นอกจากการใช้พื้นที่ว่างบริเวณบ้านในการประกอบกิจกรรมต่างๆแล้ว ในบริเวณชุมชนยังมีพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆได้แก่ ลานสินค้าชุมชน พื้นที่โล่งหน้าวัดสันกำแพงปลาและพื้นที่สนามของโรงเรียนทรายมูล ที่ใช้ในกิจกรรมนันทนาการต่างๆ

3) การใช้พื้นที่ชุมชนกับชีวิตประจำวัน ของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา สามารถแบ่งกลุ่มคนที่มีการใช้พื้นที่ทำกิจกรรม ดังนี้

- กลุ่มชาวบ้านที่ทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนาและสวน กิจกรรมการใช้พื้นที่หลักๆ จะต้องเดินทางออกมาจากบ้านตั้งแต่เช้า เพื่อไปยังที่นาและสวนของตนเอง ที่อยู่ถัดออกไปยังชุมชน และมักจะเดินทางกลับมาในช่วงกลางวันถึงบ่าย แล้วก็กลับไปยังที่นาและสวนในช่วงบ่ายต่อแล้วกลับบ้านในตอนเย็น หรือบางส่วนก็กลับมาทำงานบ้านหรือหัตถกรรมทอผ้า โดยจะใช้พื้นที่บริเวณบ้าน เช่น ใต้ถุนบ้าน ใต้ต้นไม้ และจะใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวจนถึงตอนเย็น

- กลุ่มชาวบ้านที่ทำหัตถกรรมทอผ้า ชาวไทยเขินมีความผูกพันกับการทอผ้ามาตั้งแต่อดีต ซึ่งเมื่อในอดีตก็จะเป็นการทำอาชีพเกษตรกรรม เสร็จจากการว่างเว้นงานทางด้าน

เกษตรกรรมก็จะมาทอผ้า เพื่อใช้เองภายในครอบครัว แต่ปัจจุบันนี้ได้มีกลุ่มที่ได้ทำการทอผ้า เป็นอาชีพหลักของครอบครัว และได้มีการรวมกลุ่มสตรีในชุมชนขึ้น เพื่อทำการทอผ้า ตั้งแต่การ ปลูก

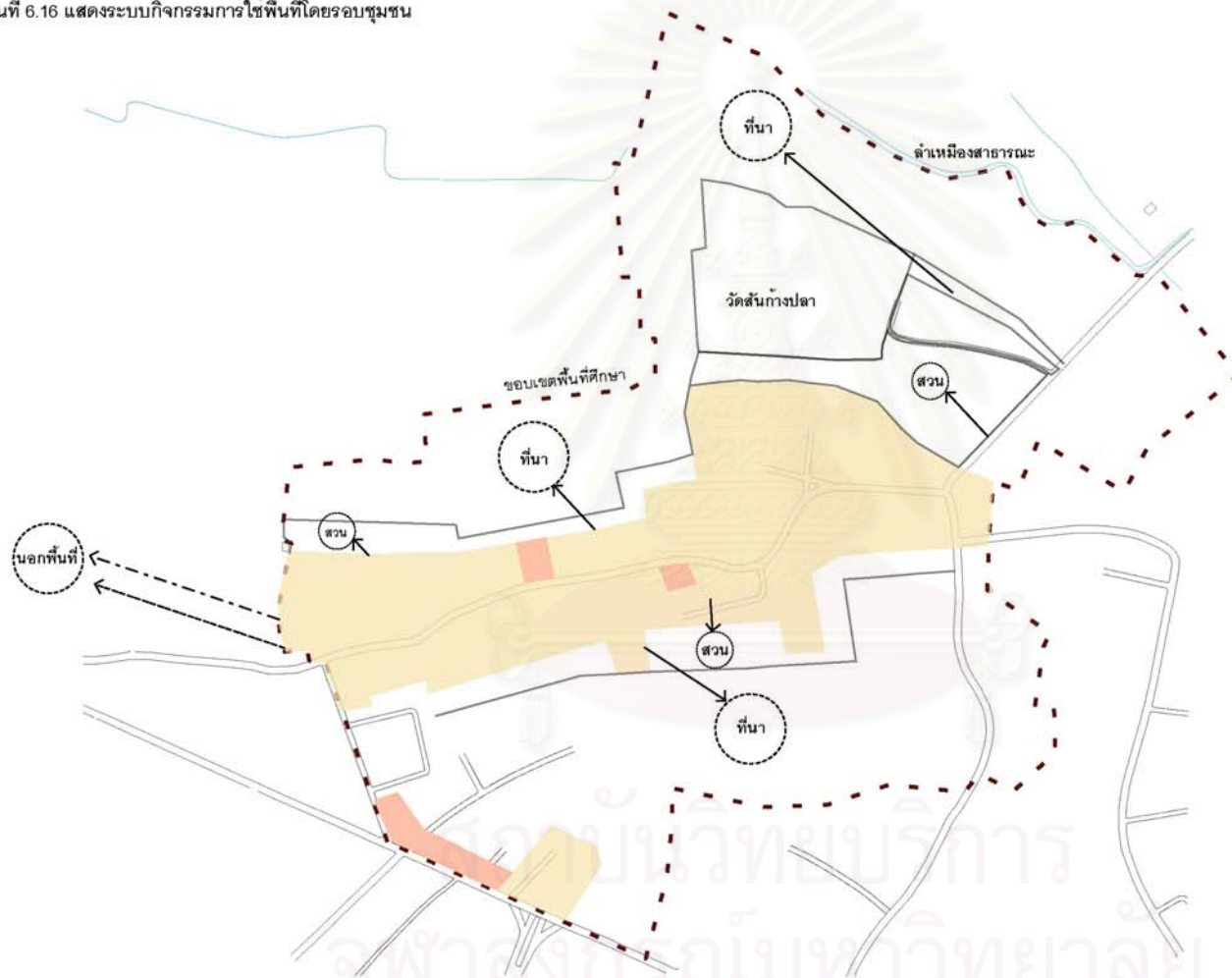
ต้นฝ้าย บั่นฝ้าย ย้อมฝ้าย ทอผ้า จนถึงการตลาดที่ส่งขายทั้งปลีกและส่ง ทำให้การใช้พื้นที่ได้ถุน บ้านและบริเวณบ้านมีการใช้พื้นที่มากขึ้น และบางส่วนก็นำมาทอที่ได้ถุนบ้านของตนเองแล้วค่อย นำผ้าไปส่งให้กับร้านหรือคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทอผ้าเป็นหลัก

- กลุ่มราชการ รัฐวิสาหกิจ จะมีทั้งราชการ รัฐวิสาหกิจที่ทำงานอยู่ภายในพื้นที่อยู่ ติดกับบริเวณชุมชน หรืออยู่นอกชุมชนที่อยู่นอกชุมชนที่อยู่ไกลออกไป โดยส่วนใหญ่จะมีการใช้พื้นที่ เพื่อการพักอาศัยเป็นหลัก หากสถานที่ทำงานอยู่นอกชุมชนก็จะเดินทางออกจากบ้านแต่เช้า เพื่อเดินทางไปทำงาน และบางส่วนที่ทำงานอยู่ในชุมชนหรืออยู่ใกล้ชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านทรายมูล หรือในตัวอำเภอสันกำแพง ไม่มีความจำเป็นในการเดินทางออกจากบ้านแต่เช้าจึงมีกิจกรรมที่ เกิดขึ้นบริเวณบ้านในช่วงเช้า เช่น ทำบุญตักบาตร แล้วจึงออกเดินทางไปทำงาน และกิจกรรมการ ใช้พื้นที่ในช่วงหลังเลิกงานก็จะใช้พื้นที่บริเวณบ้านหรือบริเวณชุมชน นั่งพบปะ พูดคุยกันหรือใช้ พื้นที่ในการออกกำลังกายบริเวณโรงเรียนบ้านทรายมูล

- กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ภายในชุมชนไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลานัน มีสถานศึกษา ระดับประถมศึกษาอยู่ในชุมชน คือ โรงเรียนบ้านทรายมูล โดยกลุ่มนักเรียนจะใช้พื้นที่ในชุมชนช่วง เช้าไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่จะทำกิจกรรมทั้งวันอยู่ภายในสถานศึกษา และช่วงเย็นจึงกลับไป ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่บ้าน เมื่อกลับไปถึงบ้านก็จะทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ทำการบ้าน เล่นละคร ซึ่งใช้พื้นที่บริเวณในบ้านประกอบกิจกรรม

- กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า จากการที่บริเวณดังกล่าวมีกิจกรรมการค้าที่น้อยมากและ ส่วนใหญ่จะเป็นในลักษณะของอาคารพักอาศัย กึ่งพาณิชย์กรรม กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจึงจะอยู่ บริเวณบ้านของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการเปิดร้านค้าส่วนใหญ่จะเปิดในช่วงสาย ภายหลังจากการประกอบกิจกรรมส่วนตัวในช่วงเช้าเสร็จ และร้านค้าต่างๆ จะเปิดตลอดวันจนช่วงค่ำ กลุ่ม พ่อค้า แม่ค้า จึงมีการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณบ้านและร้านค้าของตนมากกว่าที่จะเดินทางไปยัง พื้นที่ว่างหรือประกอบกิจกรรมต่างๆ

แผนที่ 6.16 แสดงระบบกิจกรรมการใช้พื้นที่โดยรอบชุมชน

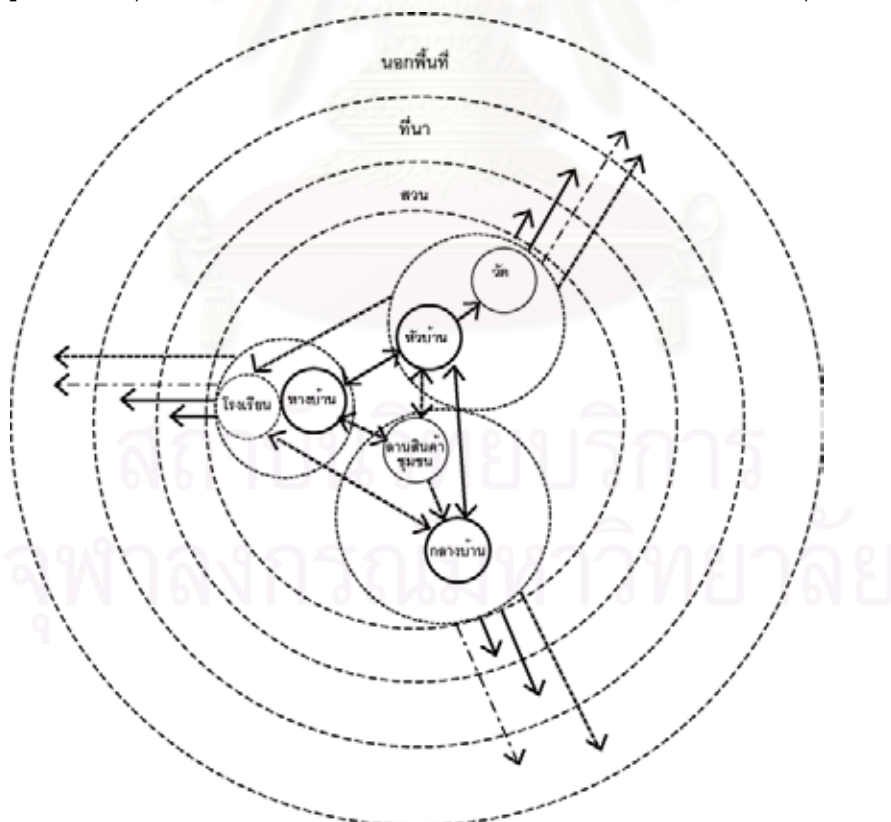
การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่	
จังหวัดเชียงใหม่	
อำเภอสันกำแพง	
สัญลักษณ์ - - - - - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ————— โครงสร้างถนน ←———— กลุ่มที่ทำกรเกษตรกรรม ← - - - - กลุ่มราชการ รัฐวิสาหกิจ ← - - - - กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ■■■■■ กลุ่มชาวบ้านที่ทำกิจกรรมทอผ้า ■■■■■ กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า	
นายวิทยา ดวงธิดา	
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม และการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548	
ทิศเหนือ 	
มาตราส่วน 1 : 4000	สาขาวิชากรวางผังชุมชน ภาควิชากรวางผังภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6.2.3.5 สรุประบบกิจกรรม และพื้นที่(ที่มีคุณค่า)ของชุมชน

ระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ส่วนใหญ่ ยังคงเป็นรูปแบบของระบบกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต มาจนถึง ปัจจุบัน การใช้ชีวิตประจำวันยังคงอยู่ภายในชุมชนและรอบๆ ชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแต่ละพื้นที่ ที่ทำกิจกรรมทั่วไป หรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชนไทยจีน บ้านสัน กำแพงปลานั้น ขึ้นอยู่กับกิจกรรม การใช้พื้นที่ และช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรม ตามความ เหมาะสม

ภายในพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้นสามารถแบ่งบริเวณหลักๆได้ 3 บริเวณ คือ หัวบ้าน กลางบ้านและหางบ้าน ตามระบบคติความเชื่อ ซึ่งทั้ง 3 บริเวณนั้นมีความสัมพันธ์กันในระบบของเครือญาติ และการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและ คติความเชื่อร่วมกัน ทางด้านหัวบ้านก็จะมีวัดสันกำแพงปลา เป็นศูนย์รวมจิตใจ กลางบ้านก็มีลาน สีนคำชุมชนหรือใจบ้าน เป็นสถานที่สำคัญ และทางหางบ้านก็มีโรงเรียนวัดทรายมูล และการใช้ พื้นที่ทั้ง 3 บริเวณได้มีความสอดคล้องกับการเรียกของชาวบ้าน เช่น การถามว่าบ้านของลุงอยู่ที่ ไหน เขาก็จะบอกลักษณะของตำแหน่ง ของหัวบ้าน กลางบ้าน หรือหางบ้าน

แผนภูมิที่ 6.2 สรุปความสัมพันธ์ของระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่โดยรอบชุมชน

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย

จากการศึกษาข้างต้นทำให้ทราบถึงพื้นที่ที่มีคุณค่าชุมชนไทยเงิน บ้านสัน
 ก้างปลา โดยใช้เกณฑ์ของพื้นที่ที่มีความสำคัญทั้งในด้านนามธรรม(คติความเชื่อ)และรูปธรรมของ
 พื้นที่(กายภาพ)ที่มีความต่อเนื่องกันทั้งวิถีชีวิต กิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ การใช้
 พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน และ แสดงการประเมินศักยภาพและคุณค่าของพื้นที่ชุมชนได้เป็น 4
 ลักษณะคือ

- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูงมาก
- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูง
- พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง
- พื้นที่ที่มีค่าน้อย

- พื้นที่ที่มีคุณค่าสูงมาก พื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มี
 คุณค่าและเอกลักษณ์ ตลอดจนพื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของ
 ชุมชน รวมไปถึงพื้นที่เกษตรกรรม ที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนที่มีคุณค่าเอกลักษณ์

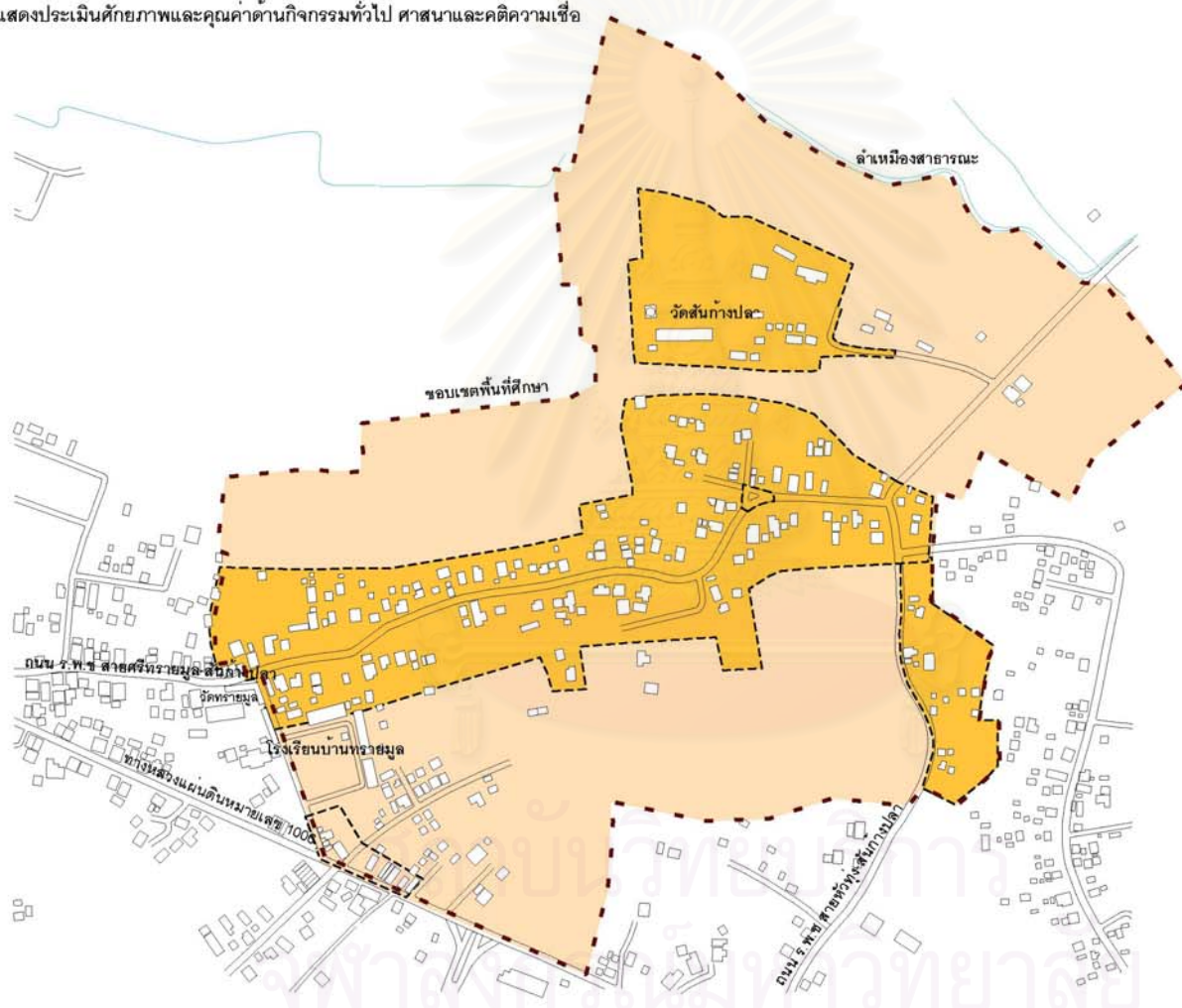
-พื้นที่ที่มีคุณค่าสูง พื้นที่ที่มีกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์อยู่ในพื้นที่และเป็นพื้นที่
 ที่ได้มีการขยายตัวออกมาในช่วงหลังจากแต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรม หรือได้มีการประยุกต์
 อาคารเพื่อให้อสนองต่อความต้องการของการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน

- พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง พื้นที่บริเวณที่ว่างภายในโรงเรียนวัดทรายมูล เป็นพื้นที่ที่มีการ
 ใช้พื้นที่ในการนันทนาการและกิจกรรมต่างๆของชุมชน ตามความเหมาะสม ซึ่งยังขาดการพัฒนา
 พื้นที่ให้เหมาะสม

-พื้นที่ที่มีค่าน้อย พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือรูปแบบที่ยังขาด
 คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

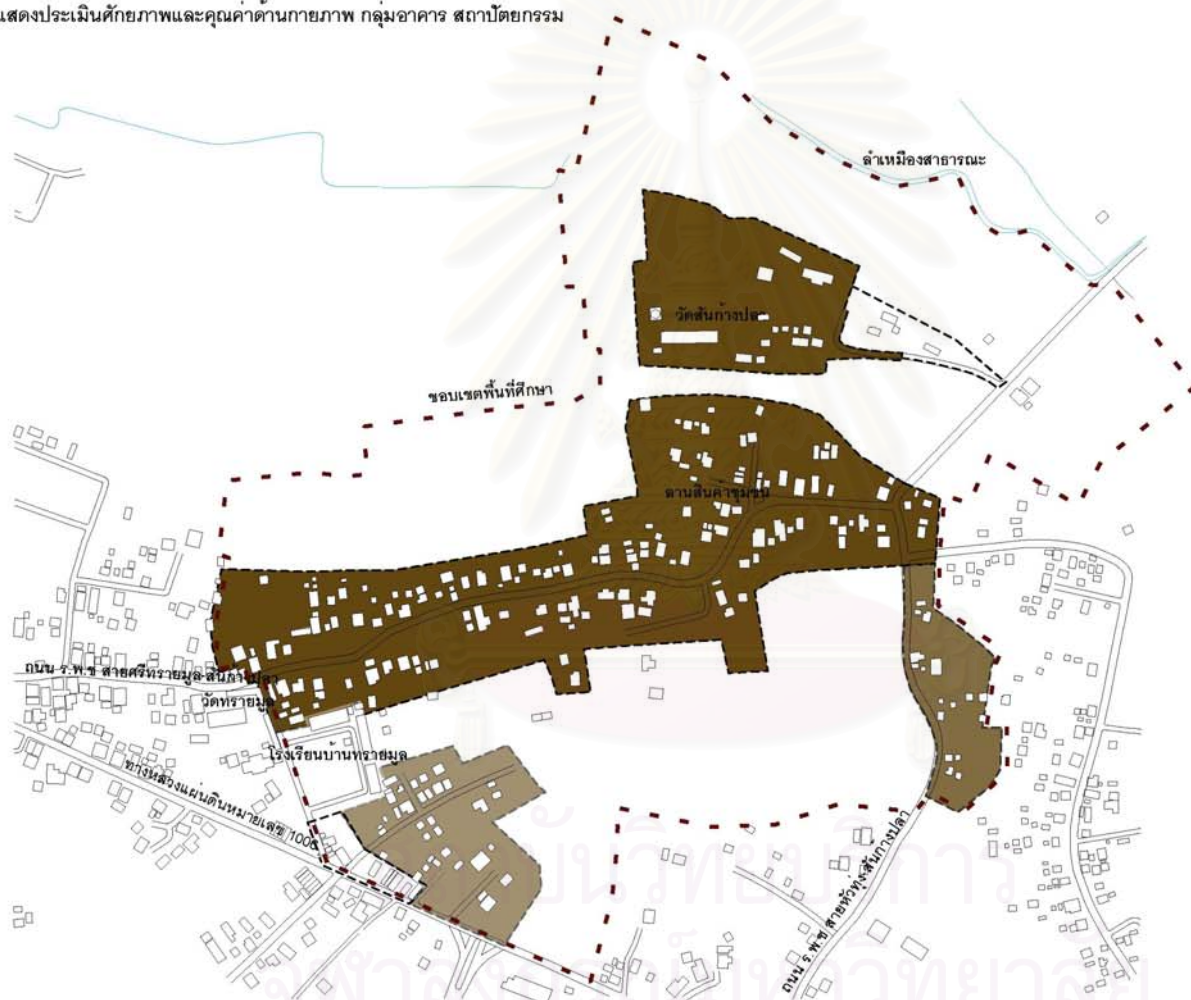
แผนที่ 6.17 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกิจกรรมทั่วไป ศาสนาและคติความเชื่อ

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงลา จังหวัดเชียงใหม่	
<p>จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>อำเภอสันกำแพง</p>	
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตพื้นที่ศึกษา พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านกิจกรรมทั่วไป พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อ 	
นายวิทยา ดองธิมา	
ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548	
<p>ทิศเหนือ</p>	
<p>มาตราส่วน 1 : 4000</p>	<p>สาขาวิชาชาวเมืองชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

แผนที่ 6.18 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกายภาพ กลุ่มอาคาร สถาปัตยกรรม

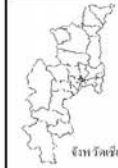

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงลา จังหวัดเชียงใหม่	
 จังหวัดเชียงใหม่	
 อำเภอสันกำแพง	
สัญลักษณ์ ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คุณค่าสูงมาก คุณค่าสูง คุณค่าปานกลาง คุณค่าน้อย	
นายวิทยา ดวงธิดา	
ที่มา : จากการวิเคราะห์ของยูจีย ปี พ.ศ. 2548	
ทัศนείο 	
มาตรฐาน 1 : 4000	สาขาวิชาผังเมืองและชุมชน ภาควิชาวางผังเมืองและนิเวศ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 6.19 แสดงประเมินศักยภาพและคุณค่าด้านกิจกรรมซ้อนทับคุณค่าด้านกายภาพ

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- พื้นที่ที่กิจกรรมความเชื่อซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสูงมาก
  - พื้นที่ที่กิจกรรมทั่วไปซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสูง
  - พื้นที่ที่กิจกรรมทั่วไปซ้อนทับพื้นที่ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมปานกลาง
  - พื้นที่ที่กิจกรรมทั่วไป

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้นวิจัย ปี พ.ศ. 2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวิศวกรรมผังชุมชน
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง
คนและสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณค่าเอกลักษณ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา นั้นไม่ได้เพียงแค่ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือการวางผังชุมชน(กายภาพ)แค่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงกิจกรรม วิถีชีวิต การประกอบอาชีพของคนไทยจีน ที่สืบทอดออกมาทางกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อที่มีมาแต่ช้านาน ซึ่งคติความเชื่อนี้เอง เป็นปัจจัยหลักที่ยังคงทำให้ชุมชนยังคงไว้ซึ่งคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

ดังนั้นการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีนนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนทั้งระบบไว้ ได้แก่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การวางผังชุมชน การใช้พื้นที่ กิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ ภาษา ประเพณี วิถีชีวิต และรวมถึงระบบของสวน ที่นาในชุมชนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ถ้าหากเกิดความเสียหายหรือขาดคุณค่าในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปนั้นก็จะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นเกิดการกระทบที่อาจนำไปสู่การสูญสลายของคุณค่าเอกลักษณ์โดยรวมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

ศักยภาพ ข้อจำกัด และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

จากการศึกษาคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาแล้วนั้น ในบทนี้ จะเป็นการศึกษาถึงศักยภาพ ข้อจำกัด และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา โดยอาศัยเทคนิคการวิเคราะห์แบบ SWOT ANALYSIS ในการพิจารณาจุดเด่น จุดด้อย อุปสรรค และโอกาส รวมไปถึงศึกษาความเชื่อมโยงของแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัด เชียงใหม่ในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม ตลอดจนความเชื่อมโยงของกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (GMS) กับจังหวัดเชียงใหม่ที่จะส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา เพื่อจะได้เสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์ต่อไป

7.1 ศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

7.1.1 สภาพโดยรวมพื้นที่และพื้นที่โดยรอบ

จุดเด่น : เป็นพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม ที่ยังคงลักษณะตามธรรมชาติ โดยมีความผูกพันกับพื้นที่สวนและที่นา มีการใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา และคติความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งแสดงออกถึงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยเขินได้เป็นอย่างดี ประกอบกับมีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลานานทำให้มีสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นพื้นถิ่นหลงเหลืออยู่

จุดด้อย : ขาดการจัดการเพื่อป้องกันด้านการพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน และขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน และขาดกิจกรรมที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์

อุปสรรค : การที่พื้นที่โดยรอบได้มีการพัฒนาเส้นทางสัญจร ส่งผลให้อิทธิพลความเป็นเมืองเข้ามาในพื้นที่อย่างรวดเร็ว โดยชุมชนขาดการตั้งรับซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ส่งผลต่อกายภาพตามมา

โอกาส : การเข้ามามีบทบาทในการดูแลและสนับสนุนการอนุรักษ์ของหน่วยงานราชการและการตื่นตัวของชุมชนในการดูแลพื้นที่ของตนทั้งทางด้านการพัฒนา และการรักษาประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนคตินิยมเชื่อต่างๆของชุมชน

7.1.2 คนและกลุ่มคน

จุดเด่น : จุดเด่นของคนในพื้นที่คือ การอยู่อาศัยในวิถีชีวิตที่ยังคงอยู่กับธรรมชาติทั้งการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเช่น ทำนา ทำสวน และหัตถกรรมทอผ้า การอยู่อาศัยที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ของกลุ่มเครือญาติ และการที่มีคนรุ่นใหม่ได้เข้ารับการศึกษามากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนช่วยในการเผยแพร่ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์มากขึ้นในอนาคตและมีวัดในพื้นที่ที่ทำให้เด็กนักเรียน คนในพื้นที่มีสถานที่รองรับการรวมตัวกันประกอบกิจกรรม และมีความผูกพันกับพื้นที่มากขึ้น

จุดด้อย : คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษามากขึ้นก็ได้ไปประกอบอาชีพในต่างพื้นที่ออกไป และจะกลับมาช่วยกิจกรรมในพื้นที่ในช่วงเทศกาลสำคัญหรือช่วงหยุด ทำให้กลุ่มคนในกลุ่มนี้มีความผูกพันกับพื้นที่ลดลงกว่าเดิม

อุปสรรค : การเปลี่ยนแปลงสภาพโดยรอบของชุมชนที่มีการพัฒนาการเป็นสภาพเมืองมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาระบบการเข้าถึงชุมชน ทำให้คนในพื้นที่รับวัฒนธรรมการบริโภคมากขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์

โอกาส : การส่งเสริมการพัฒนาและการอนุรักษ์จากหน่วยงานของรัฐคือ เทศบาลตำบลสันกำแพง ในการพัฒนาฟื้นฟูสภาพด้านกายภาพและการศึกษาและแผนการท่องเที่ยวสายวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและพื้นที่โดยรอบของชุมชนในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง และเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบและกระแสการอนุรักษ์ที่แผ่กว้างในปัจจุบันซึ่งทำให้ชุมชนตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์พื้นที่ของตนมากขึ้น

7.1.3 สภาพแวดล้อมในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

เป็นการศึกษาถึงศักยภาพของพื้นที่ทั้งสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่ สถาปัตยกรรม การใช้ที่ดิน โครงข่ายการคมนาคม ที่เว้นว่าง แนวนอง ความหนาแน่นอาคาร รูปร่างของพื้นที่ ลักษณะพืชพันธุ์ เป็นต้น ที่มีคุณค่า เอกลักษณ์ของชุมชนที่จะส่งผลต่อการอนุรักษ์คุณค่า เอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา สืบต่อไป

จุดเด่น :

- สถาปัตยกรรม ประกอบด้วยอาคารที่พักอาศัยแบบพื้นดินดั้งเดิม แบบพื้นดินทั่วไป และอาคารประยุกต์ ความสูง 1ชั้น 1ชั้นยกใต้ถุนสูง และ2 ชั้น และอาคารทางศาสนาของวัดสันกำแพงปลา ที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชน

- การใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาอยู่ในพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบ การอยู่อาศัยก็จะอยู่ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลัก การใช้ที่ดินเป็นที่อยู่

อาศัยที่ยังคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก ถึงแม้จะอยู่ใกล้กับชุมชนที่เป็นชุมชนเมือง ก็ยังคงมีการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้เป็นอย่างดี

- การเดินทาง อาศัยการเดินทางตามถนน ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพงเป็นหลักในการเข้า-ออกหรือติดต่อภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ชุมชน

- แนวนอง มุมมองจากพื้นที่จะไม่เห็นสิ่งปลูกสร้างประเภทอาคารที่มีความสูงมาก ซึ่งทำให้แนวอาคารขนานไปกับเส้นขอบฟ้า อาคารแทรกตัวอยู่ในกลุ่มต้นไม้ทำให้เกิดร่มเงา และเกิดความกลมกลืนภายในพื้นที่

จุดด้อย :

- สถาปัตยกรรม อาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม และขาดการดูแล และการสร้างอาคารสมัยใหม่ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมร่วมสมัยขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกับอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นดั้งเดิม และพื้นถิ่นทั่วไป

- การใช้ที่ดิน ยังไม่มีการวางแผนการใช้ที่ดินที่เป็นระบบ การใช้ที่ดินเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของที่ดิน การใช้ที่ดินในรูปแบบของสาธารณะประโยชน์ไม่มีความชัดเจน และขาดความร่วมมือและความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

- การเดินทาง ทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรมในบางพื้นที่ และปัญหาทางด้านแนวรั้วไม้เริ่มผุพัง แนวรั้วที่สร้างใหม่เป็นคอนกรีตแทน ทำให้เกิดความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่

- แนวนอง แนวนองที่ดีถูกบังคับด้วยแนวเสาไฟฟ้าและสายไฟฟ้า นอกจากนี้อาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่สร้างขึ้นมาทำให้บังคับแนวมองของสภาพบรรยากาศของชุมชน

อุปสรรค :

- ในอุปสรรคของพื้นที่นั้นเป็นผลจากอิทธิพลการพัฒนาพื้นที่โดยรอบและกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปแบบสถาปัตยกรรม และการใช้ที่ดิน ตลอดจนระบบโครงข่ายการเดินทางของชุมชน

โอกาส :

- การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานราชการที่จะเป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ ทั้งในแง่ของการประชาสัมพันธ์ความรู้แก่ชุมชน การให้สนับสนุนและแนะนำชุมชนในการรักษาสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การตื่นตัวทางด้านการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนย่อมส่งผลต่อความสนใจในการดูแลสภาพของชุมชนโดยคนในชุมชนเอง

7.1.4 ทรัพยากรทางการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

เป็นการศึกษาถึงศักยภาพและทรัพยากรทางการด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ ที่มีคุณค่า เอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนกิจกรรม วิถีชีวิต ของคนในชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา เพื่อการอนุรักษ์ชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ยั่งยืน

จุดเด่น :

- มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ตัวอำเภอสันกำแพง ที่จัดถนนคนเดินสันกำแพงในเย็นวันเสาร์ ทุกๆสัปดาห์ และคนในพื้นที่มีศักยภาพและเกิดการรวมกลุ่มกันในการริเริ่มจัดงานถนนคนเดินในช่วงแรกๆ ของพื้นที่ถนนสายวัฒนธรรม ประกอบกับพื้นที่มีศักยภาพที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของชาวไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมและงานหัตถกรรม

- สถาปัตยกรรม ประกอบด้วยอาคารที่พักอาศัยแบบพื้นดินดั้งเดิม แบบพื้นดินทั่วไป และอาคารประยุกต์ ความสูง 1 ชั้น 1 ชั้นยกใต้ถุนสูง และ 2 ชั้น ที่มีการใช้พื้นที่บริเวณบ้านและพื้นที่ภายในอาคารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของชาวไทยเขิน และอาคารทางศาสนาของวัดสันกำแพงปลา ที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชน

- การใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาอยู่ในพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบ การอยู่อาศัยก็จะอยู่ทั้งสองฝั่งของถนนสายหลัก การใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยที่ยังคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหลัก และมีทรัพยากรทางการด้านการท่องเที่ยวที่แสดงถึงวิถีชีวิต กิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อ วัฒนธรรม ถึงแม้จะอยู่ใกล้กับชุมชนที่เป็นชุมชนเมืองก็ยังคงมีการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติไว้เป็นอย่างดี

- การเดินทาง เนื่องจากพื้นที่ชุมชนอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองสันกำแพง และมีแหล่งศิลปวัฒนธรรม หัตถกรรม ที่ต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางการท่องเที่ยวกับพื้นที่ชุมชนกับพื้นที่ภายนอกชุมชน และทำให้มีศักยภาพในการท่องเที่ยวได้

จุดด้อย :

- สถาปัตยกรรม อาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม และขาดการดูแล และการสร้างอาคารสมัยใหม่ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมร่วมสมัยขึ้น ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งกับอาคารที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นดินดั้งเดิม และพื้นดินทั่วไป

- การใช้ที่ดิน ยังไม่มีการวางแผนการใช้ที่ดินที่เป็นระบบ การใช้ที่ดินเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของที่ดิน การใช้ที่ดินในรูปแบบของสาธารณะประโยชน์ไม่มีความชัดเจน และขาดความร่วมมือและความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

- การเดินทาง ทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรมในบางพื้นที่ และปัญหาทางด้านแนวรั้วไม้เริ่มผุพัง แนวรั้วที่สร้างใหม่เป็นคอนกรีตแทน ทำให้เกิดความขัดแย้งกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่

อุปสรรค :

- ในอุปสรรคของพื้นที่นั้นเป็นผลจากอิทธิพลการพัฒนาพื้นที่โดยรอบและกระแสโลกาภิวัตน์และ เศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรม และการใช้ที่ดิน

โอกาส :

- การเห็นคุณค่าและรู้ตัวตน จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ของชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะสามารถที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์ชุมชน
- การเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานราชการที่จะเป็นส่วนสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนในการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และเอกลักษณ์ ทั้งในแง่ของการประชาสัมพันธ์ความรู้แก่ชุมชน การให้บสนับสนุนและแนะนำชุมชนในการรักษาสภาพแวดล้อม นอกจากนี้การตื่นตัวทางด้านการอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนย่อมส่งผลต่อความสนใจในการดูแลสภาพของชุมชนโดยคนในชุมชน ตลอดจนการรวมกลุ่มกันในชุมชนในด้านกิจกรรม วิถีชีวิต และสามารถพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลาได้

7.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา

จากวิสัยทัศน์การพัฒนาตามยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อผลักดันให้เป็นนครแห่งชีวิตและความมั่งคั่ง (City of Life and Prosperity) เป็นเมืองที่ให้ความสุขและชีวิตที่มีคุณค่าแก่ผู้อยู่อาศัยและผู้มาเยือน ในฐานะเมืองที่น่าอยู่และน่าท่องเที่ยวในระดับเอเชีย พร้อมกับเป็นประตูการค้าการลงทุนสู่สากล โดยมีการส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้ยั่งยืน (Conservation of Natural Resources & Culture) ซึ่งจะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องต่อพื้นที่ชุมชนชาวไทยเงิน บ้านสันกำแพงปลา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

7.2.1 แผนการพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่

แผนพัฒนาจะเป็นการกำหนดบทบาทของเมือง โดยที่จะให้เมืองเป็นศูนย์กลางในด้านไหนหรือมีความเชื่อมโยงกับจังหวัดหรือกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง(GMS) โดยมีการกำหนดบทบาทของเมืองเชียงใหม่ ดังนี้

- 1.เป็นศูนย์กลาง (Hub) ทางเศรษฐกิจและการคมนาคม เชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (GMS) และเอเชียใต้ (BIMSTEC)
- 2.เป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพ อุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ และการค้าต่างประเทศ

3. มีความโดดเด่นในสาขาบริการการท่องเที่ยว หัตถกรรม อุตสาหกรรมที่ปราศจากมลพิษและการเกษตร

4. เป็นเมืองที่น่าอยู่ มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมล้านนา ชุมชนมีความเข้มแข็ง

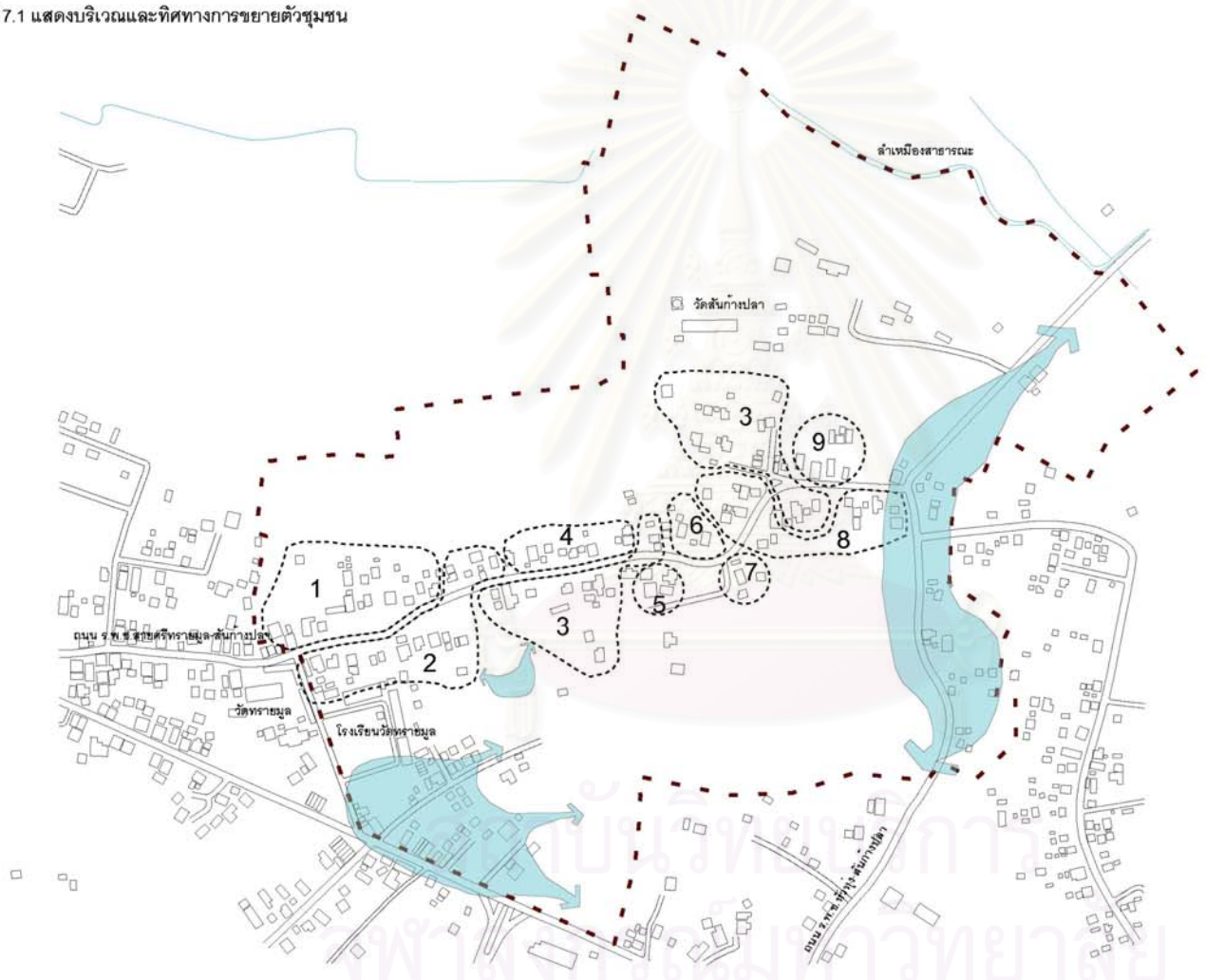
จากการที่แผนพัฒนาจังหวัดที่กำลังจะเกิดขึ้นนั้น ถ้าหากขาดการวางแผนที่ดีแล้วนั้นทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อชุมชน จนเสียคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาได้

7.2.2 ความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดและเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ความเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภายในกลุ่มจังหวัดและเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ที่จะส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบต่อชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา และโครงการถนนวัฒนธรรมสันกำแพงแหล่งภูมิปัญญาล้านนา เป็นโครงการที่มีความเชื่อมโยงและต่อเนื่องกับชุมชนโดยตรง จากการอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาที่มีคุณค่าเอกลักษณ์แล้วนั้น สามารถพัฒนาให้เกิดความเชื่อมโยงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ และต้องมีการควบคุม วางแผนที่ดีไม่ให้เป็นระบบอุตสาหกรรมมากเกินไป จนไปทำลายคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนให้สูญสลายไป

จากการศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง แผนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ทราบถึงความเชื่อมโยงของพื้นที่ที่จะมีการพัฒนาในระดับแผนจังหวัดจนมาถึงเทศบาลตำบลสันกำแพงและในชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา และได้ศึกษาถึงแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ในด้านการขยายตัวของชุมชนนั้นควรจะขยายตัวไปในทิศทางใด เพื่อไม่ให้กระทบถึงคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชน โดยแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนนั้นได้มีการขยายตัวไปตามพื้นที่ของทางสัญจรสายหลัก และพื้นที่ใกล้เคียงของกลุ่มเครือข่าย แต่ในส่วนในพื้นที่เกษตรกรรมนั้นไม่ควรที่จะขยายตัวไปตั้งถิ่นฐานเนื่องจากเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและน้ำสามารถท่วมถึงได้ และยังเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ในองค์ประกอบของชุมชน ถ้าเกิดพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชนหมดไป ก็จะส่งผลกระทบต่อกิจกรรม วิถีชีวิต ของคนในชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ที่ขาดหายไป จึงทำให้การขยายตัวของชุมชนนั้นมีพื้นที่จำกัด เพื่อให้คงรูปแบบและองค์ประกอบของผังชุมชนตามหลักคติความเชื่อให้คงอยู่สืบต่อไป

แผนที่ 7.1 แสดงบริเวณและทิศทางกรขยายตัวชุมชน

<p>การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>จังหวัดเชียงใหม่</p>	
<p>อำเภอสันกำแพง</p>	
<p>สัญลักษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ทิศทางการขยายตัว 	
<ul style="list-style-type: none"> ① ญาณสาร ② สุระวงศ์ ③ ปูนินตะ ④ คำวงศ์ปิ่น 	<ul style="list-style-type: none"> ⑤ แก้วกล้า ⑥ ชติมงคล ⑦ ชัยแก้ว ⑧ วุฒิเป็ก ⑨ ใจเขื่อนแก้ว
<p>นายวิทยา ดวงธิดา</p>	
<p>ที่มา : จากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ ปี พ.ศ. 2548</p>	
<p>ทิศเหนือ</p>	
<p>มาตราส่วน 1 : 4000</p>	<p>สาขาวิชา วิศวกรรมชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>

7.2.3 ปัญหาของพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชนที่ขาดความเป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนและทางสัญจร

1) **ที่ว่างหรือพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน** ปัจจุบันได้มีการใช้ประโยชน์ในหลายๆ รูปแบบ เช่น สนามกีฬาในสถานศึกษา ลานสินค้าชุมชน พื้นที่ด้านหน้าวัดสันกำแพงปลา และพื้นที่บางแห่งยังขาดความสวยงาม ร่มรื่นและขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเน้นการจัดสภาพภูมิทัศน์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ที่สาธารณะ ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของทางราชการ และที่ธรณีสงฆ์ แต่หากมีการประสานงานกันอย่างเป็นระบบแล้ว ก็จะสามารถจะเป็นจริงได้เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน

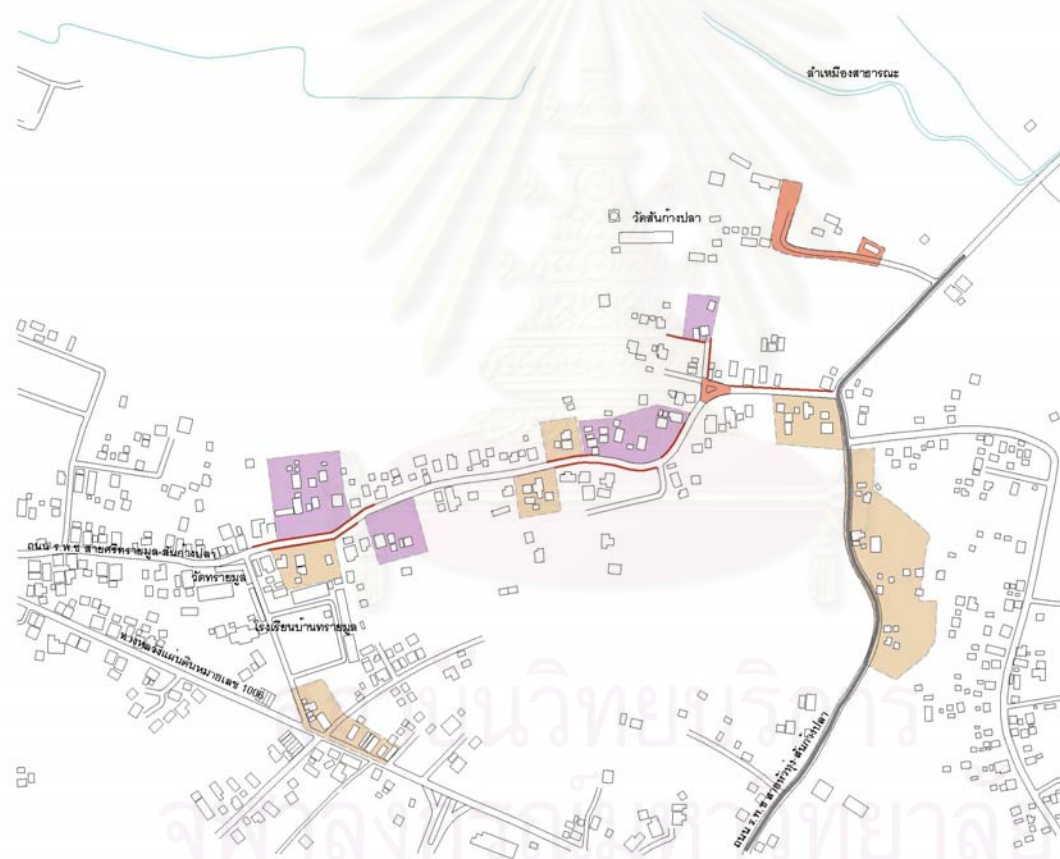
2) **ทางสัญจร** ปัจจุบันสภาพการเข้าถึงชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ใช้เส้นทาง ร.พ.ช. สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา เป็นหลัก ซึ่งบริเวณที่เส้นทางดังกล่าวตัดผ่านชุมชน มีบางช่วงที่มีสภาพที่แห้งแล้งประกอบกับบริเวณที่ตั้งของขุมประตู่ของชุมชนหรือจุดหมายตาที่ดึงดูดความสนใจกับชุมชนนั้นสภาพแห้งแล้ง ประกอบกับอาคารบริเวณริมถนนบริเวณใกล้ขุมของชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาเป็นอาคารที่มีรูปแบบร่วมสมัยทำให้เกิดผลกระทบต่อความประทับใจของผู้ที่ผ่านไปมา จึงควรมีการปรับปรุงสภาพทางภูมิทัศน์ทางสัญจรเหล่านี้เพื่อที่จะทำให้เกิดบรรยากาศที่ร่มรื่นน่าอยู่และสร้างความประทับใจกับผู้ที่พบเห็น โดยบริเวณเส้นทางที่สมควรได้รับการปรับปรุงมีดังนี้

- ถนน ร.พ.ช.สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา ไปตลอดสายที่ตัดผ่านชุมชน
- ถนน ร.พ.ช. สายหัวทุ่ง-สันกำแพงปลา ไปตลอดสายที่ตัดผ่านชุมชนและบริเวณที่ติดกับถนน ร.พ.ช.สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา
- ถนนซอยที่เข้าไปวัดสันกำแพงปลา ตลอดเส้นทาง
- เส้นทางเดินเท้าในชุมชน

โดยเส้นทางข้างต้นควรมีการปรับปรุงสภาพผิวถนนที่ชำรุดและอยู่ในสภาพดี นอกจากนี้ควรมีการปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทางถนนหรือ ปรับปรุงแนวรั้วไม้ที่ชำรุดและปรับปรุงแนวรั้วที่เป็นคอนกรีตโดยใช้ต้นไม้หรือไม้เลื้อยปลูกเพื่อความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรวม โดยการออกแบบทางด้านภูมิสถาปัตยกรรมไปในคราวเดียวกันระหว่างพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน และเส้นทางสัญจร

ซึ่งจากการศึกษาปัญหาของพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชนที่ขาดความเป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนและทางสัญจร ของชุมชนทำให้สามารถที่จะใช้เป็นแนวทางพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนปัจจุบัน และปัญหาที่อาจจะเกิดกับพื้นที่ชุมชนในอนาคต

แผนที่ 7.2 แสดงสภาพปัญหาของชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์**
- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานรูปแบบองค์ประกอบของผังและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม
  - ปัญหาทางด้านการพัฒนาพื้นที่ที่มีสำคัญของชุมชน และขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเขิน
  - ปัญหาทางด้านอาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม
  - แนวรั้วไม้เริ่มยุพัง
  - ทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรม

นายวิชา ควงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์โดยผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

ทิศเหนือ.

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัญหาทางการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม

ปัญหาทางการพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน และขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน

ปัญหาทางด้านอาคารที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์มีสภาพเสื่อมโทรม

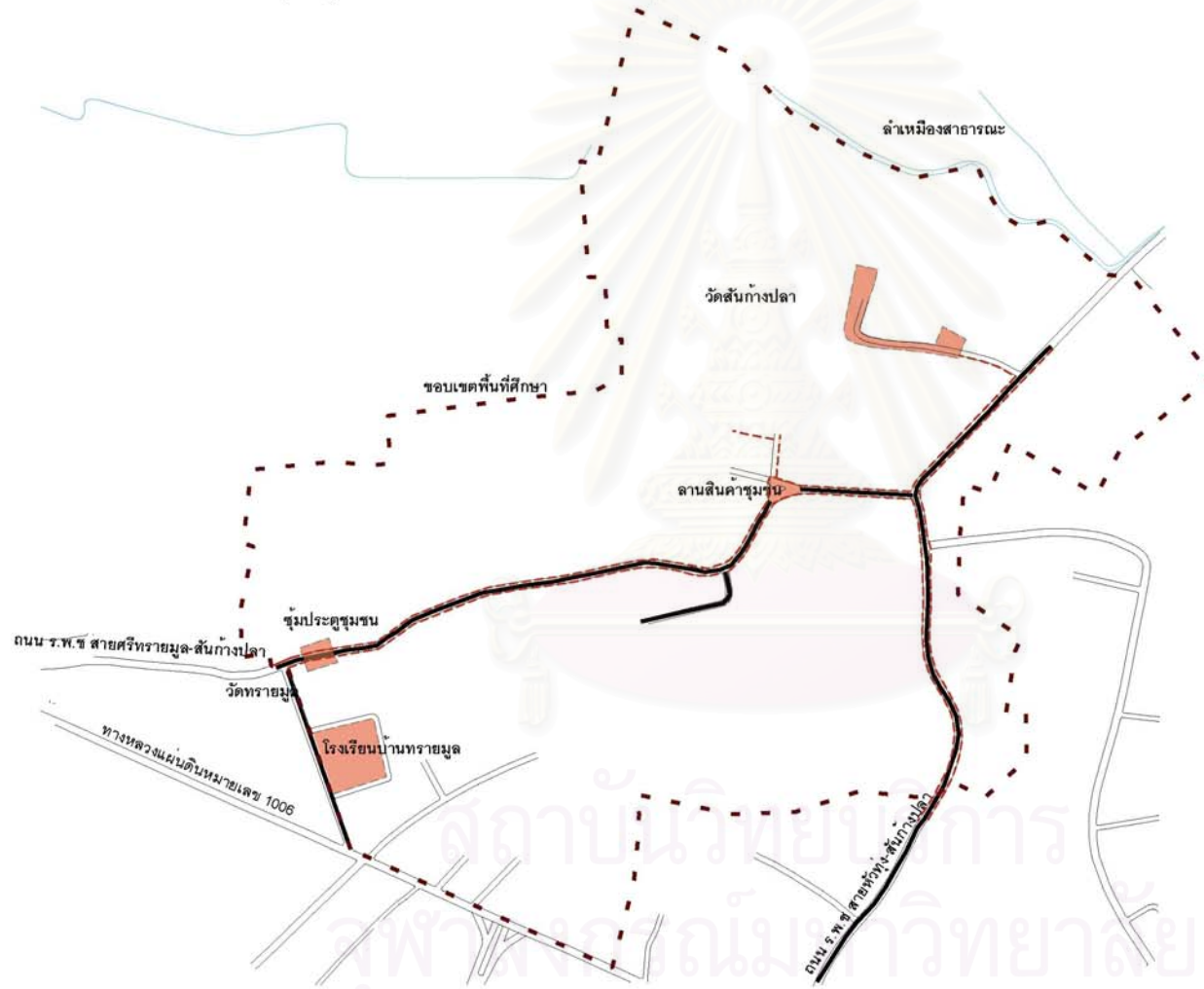

ปัญหาทางด้านทางสัญจรมีสภาพเสื่อมโทรม และปัญหาทางด้านแนวรั้วไม้เริ่มผุพัง

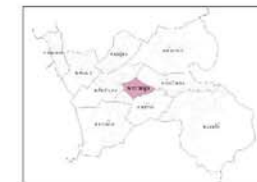
ภาพที่ 7.1 แสดงสภาพปัญหาในพื้นที่ชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

แผนที่ 7.3 แสดงการพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชนที่ขาดความเป็นเอกลักษณ์และทางสัญจร

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านตันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- พื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน และขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน
- - - ปรับปรุงแนวรั้วและสภาพแวดล้อม
- ปรับปรุงทางสัญจรภายในชุมชน

นายวิชา ดวงธิดา

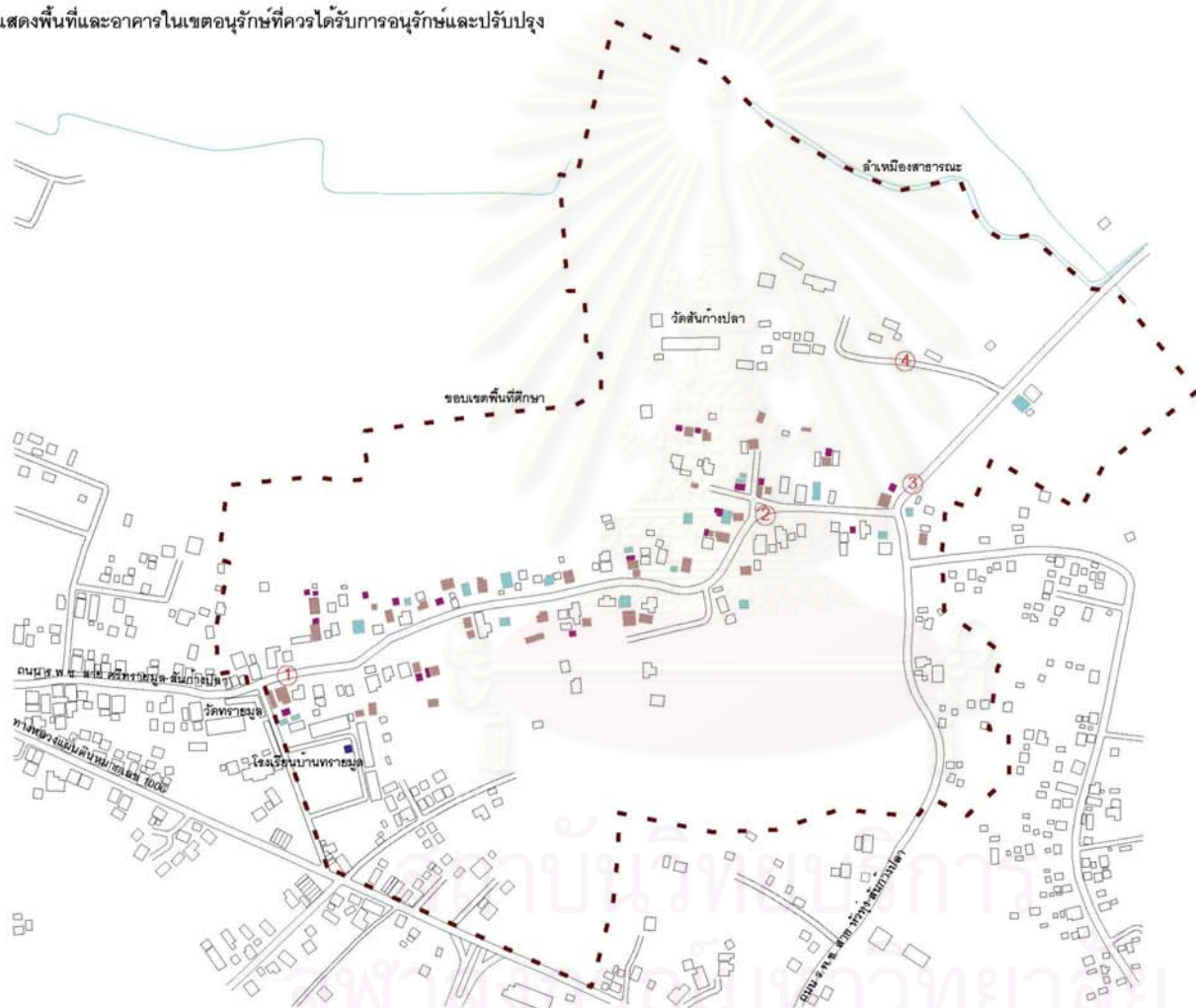
ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชา วัฒนธรรมชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 7.4 แสดงพื้นที่และอาคารในเขตอนุรักษ์ที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุง

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

- สัญลักษณ์
- - - - - ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - ① พื้นที่บริเวณชุมชนประจุก ② พื้นที่บริเวณลานสินค้า
  - ③ บริเวณสามแยกหัวบ้าน ④ พื้นที่บริเวณหน้าวัด
  - บริเวณพื้นที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร
  - บริเวณพื้นที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร
  - บริเวณพื้นที่ควรได้รับการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพอาคาร

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ.2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนผังและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากการศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และสภาพปัญหาของ ชุมชน ทำให้สามารถที่จะใช้เป็นแนวทางพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และปัญหาที่สำคัญก็คือ แผนการพัฒนาของจังหวัดตลอดจนความเชื่อมโยงของกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง(GMS) ที่จะเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนไทยจีน บ้านสันก้างปลาในด้านบวก คือการพัฒนาความเชื่อมโยงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และด้านลบก็คือการพัฒนาอาจทำให้เกิดการทำลายคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนถ้าหากขาดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันก้างปลา อีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยโครงการของรัฐที่เข้ามาสนับสนุนสินค้า (OTOP) ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนจากการทอผ้าเพื่อใช้เองจนเริ่มที่จะเปลี่ยนเป็นระบบอุตสาหกรรมมากขึ้นและขาดความพอดี ก็จะส่งผลโดยที่ไปทำลายคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งทางด้านนามธรรม (คติความเชื่อ) กิจกรรม วิถีชีวิต และด้านรูปธรรม (กายภาพ) ของชุมชนไทยจีน บ้านสันก้างปลา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ดังนั้นเพื่อให้คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยจีน บ้านสันก้างปลายังคงอยู่และไม่ถูกทำลายจากปัจจัยต่างๆ ควรมีการสนับสนุนกลุ่มคนในพื้นที่ ที่เริ่มมีการค้นหาตัวตนของตนเอง และเห็นถึงคุณค่าความสำคัญของชุมชนไทยจีน ในด้านต่างๆ รวมไปถึงการทำให้คนในชุมชนตระหนักเห็นถึงคุณค่าเอกลักษณ์ ของชุมชน ตลอดจนการวางแผนเสนอมาตรการควบคุมทางด้านผังเมือง ด้านอาคาร เพื่อให้คงอยู่ทั้งทางด้าน(นามธรรม) ได้แก่ กิจกรรม ประเพณี วิถีชีวิต คติความเชื่อและในส่วนของ(รูปธรรม) ได้แก่ กายภาพทางด้านสถาปัตยกรรม ของชุมชนไทยจีนให้สืบไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการศึกษา การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จ.เชียงใหม่ และนำผลการศึกษาที่ได้ทำการศึกษามาสรุป เพื่อเสนอแนะเป็นกรอบแนวทางในการอนุรักษ์

จากการศึกษาที่ผ่านมาได้ศึกษาพัฒนาการของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จะเห็นได้ว่าโครงสร้างทางกายภาพมีเปลี่ยนแปลงตามปัจจัยทางคติความเชื่อ และปัจจัยโดยรอบของชุมชน เช่น ภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การปกครอง และการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงสอดคล้องไปตามยุคสมัย อาทิ เช่น ในสมัยแรกเริ่มของการตั้งถิ่นฐาน โครงสร้างทางกายภาพของชุมชนจะเป็นตัวสะท้อนปัจจัยทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางวัฒนธรรมและคติความเชื่อได้ดี ซึ่งเป็นอิทธิพลหลักที่ส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ทั้งนี้เนื่องจากได้เลือกสร้างชุมชนบนพื้นที่ที่พวกตนเห็นว่ามีความเหมาะสม นั่นคือ ที่ราบและแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกที่เพียงพอแก่การอุปโภคบริโภค แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ลึกที่จะกันพื้นที่ที่จะสร้างวัด ใจบ้าน ป่าช้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา และก่อให้เกิดคุณค่าเอกลักษณ์ที่ควรสืบค้น ในส่วนของการวิเคราะห์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการใช้พื้นที่ และวิถีชีวิต ในการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลานั้นไม่ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกลักษณ์ของชุมชนในด้านของรูปแบบสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว และยังได้ศึกษาค้นคว้าเอกลักษณ์ของกายภาพโดยรวมของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ซึ่งรวมไปถึงคุณค่าเอกลักษณ์ของกิจกรรม วิถีชีวิต การใช้พื้นที่ โดยผ่านพัฒนาการของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ตั้งแต่เริ่มมาตั้งถิ่นฐานโดยที่ยังคงยึดตามหลักคติความเชื่อของการวางผังชุมชน ผังบ้าน โดยพบความน่าสนใจของการตั้งถิ่นฐานคือ หมู่บ้านจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน หลักๆ คือ หัวบ้าน กลางบ้าน และหางบ้าน เป็นการปฏิบัติตามคติความเชื่อเรื่องทิศกับการจัดตั้งเมืองที่ประสานกับความเชื่อทางนิเวศวิทยา ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อและวิถีชีวิต โดยการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกิจกรรมทางด้านศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน มีรายละเอียดว่าการตั้งถิ่นฐานก็เหมือนกับสระของคนโดย หัวบ้าน จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุดและต้องอยู่ด้านทิศเหนือของหมู่บ้านเปรียบเสมือนศีรษะของคนเพราะคนไทยจีนและคนล้านนาถือว่าทิศเหนือเป็นทิศมงคลที่ให้ความเจริญอกงามและพละกำลังนอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของต้นสะหลี่(ต้นโพธิ์) ซึ่งเป็นที่ตั้งของ "หอเจ้าบ้าน" ดังนั้นบริเวณหัวบ้านจึงเป็นที่ตั้งของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือสถานที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ วัด

กลางบ้าน เปรียบเสมือนลำตัวคนและถือเป็นจุดกึ่งกลางของพื้นที่ทั้งหมด จึงเหมาะที่จะตั้งชุมชน อยู่ตรงกลาง ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมต่างๆ บริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของ “เสา ใจบ้าน” และ “ข่วง” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าได้เลือกบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน ก่อนที่จะมีการ รวบรวมผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานรอบๆพื้นที่ จึงถือเป็นศูนย์กลางสำคัญของหมู่บ้าน และหางบ้าน ตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้านด้านทิศใต้เปรียบเสมือนเท้าคน บริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนและทางไปป่า ช้าง ทั้งนี้เพราะคนไทยเชื่อกันและคนล้านนาเชื่อว่าทิศใต้เป็นทิศของความตายและความเสื่อม

ความสัมพันธ์ใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ประกอบกับคน ในชุมชนไทยเชื่อกัน มีความผูกพันกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ทั้งทางด้านอาชีพ วิถีชีวิต ความ เป็นอยู่ ที่จะนำไปสู่คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลา

ดังนั้นการอนุรักษ์ชุมชนไทยเชื่อกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของ ชุมชนทั้งระบบไว้ ได้แก่ รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การวางผังชุมชน การใช้พื้นที่ กิจกรรมทางด้าน ศาสนาและคติความเชื่อ ภาษา ประเพณี วิถีชีวิต และรวมไปถึงระบบของสวน ที่นาในชุมชนที่มี ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ถ้าหากเกิดความเสียหายหรือขาดคุณค่าในสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปนั้นก็ เป็น จุดเริ่มต้นที่จะทำให้คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นเกิดการกระทบที่อาจนำไปสู่การสูญสลายของ คุณค่าเอกลักษณ์โดยรวมของชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลา

จากการศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด แนวโน้มการเปลี่ยนแปลง และสภาพปัญหาของชุมชน ทำให้สามารถที่จะใช้เป็นแนวทางพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และปัญหาที่สำคัญก็ คือ แผนการพัฒนาของจังหวัดตลอดจนความเชื่อมโยงของกลุ่มประเทศอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ที่จะเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลาในด้านบวก คือการพัฒนาความ เชื่อมโยงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และด้านลบก็คือการพัฒนาอาจทำให้เกิดการทำลาย คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนถ้าหากขาดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลา และอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นไปอย่าง รวดเร็ว โดยนโยบายของรัฐที่เข้ามาสนับสนุนสินค้า (OTOP) ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนจากการ ทอดผ้าเพื่อใช้เองจนเริ่มที่จะเปลี่ยนเป็นระบบอุตสาหกรรมมากขึ้นและขาดความพอดี ก็จะส่งผล โดยที่ไปทำลายคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชน ทั้งทางด้านนามธรรม (คติความเชื่อ) กิจกรรม วิถีชีวิต และด้านรูปธรรม (กายภาพ) ของชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลา ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นเพื่อให้คุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเชื่อกัน บ้านสันกำแพงปลายังคงอยู่และไม่ถูกทำลายจาก ปัจจัยต่างๆ ควรมีการสนับสนุนกลุ่มคนในพื้นที่ ที่เริ่มมีการค้นหาตัวตนของตนเอง และเห็นถึง คุณค่าความสำคัญของชุมชนไทยเชื่อกัน ในด้านต่างๆ รวมไปถึงการทำให้คนในชุมชนตระหนักเห็นถึง คุณค่าเอกลักษณ์ ของชุมชน ตลอดจนการวางแผนเสนอมาตรการควบคุมทางด้านผังเมือง ด้าน

อาคาร เพื่อให้คงอยู่ทั้งทางด้าน(นามธรรม) ได้แก่ กิจกรรม ประเพณี วิถีชีวิต คติความเชื่อและใน ส่วนของ(รูปธรรม) ได้แก่ กายภาพทางด้านสถาปัตยกรรม ของชุมชนไทยเงินให้สืบไป

8.1 ข้อเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาและกรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสัน ก้างปลา

8.1.1 การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา ยังคงมีคติ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม วิถีชีวิต และค่านิยมที่จะยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตที่สืบ ทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการอนุรักษ์คุณค่าเอกลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ ในพื้นที่ชุมชนให้ยังคงมีอยู่และสืบทอดต่อไปในอนาคต จากศักยภาพดังกล่าวจึงควรมีการส่งเสริม และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์เพื่อที่จะรักษาค่านิยมที่จะยังคงรักษา รูปแบบการดำเนินชีวิตในแบบชุมชนไทยเงิน สืบต่อไป

ในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า เอกลักษณ์และ มรดกวัฒนธรรมของพื้นที่ จึงควรสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์เพิ่มเติมขึ้น เช่น

- 1) จัดโครงการอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของเอกลักษณ์ และ แนวทางการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชน ในพื้นที่ชุมชนและผู้สนใจ
- 2) ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดทรายมูลในพื้นที่ชุมชน ให้กับนักเรียน ในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า เอกลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนไทย เงิน บ้านสันก้างปลา
- 3) พัฒนาและขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน ให้ครอบคลุมสมาชิกจากกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม และเพิ่มจำนวนสมาชิกในเครือข่ายให้มากขึ้น อาศัยการประชาสัมพันธ์และการ จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายและประชาชนในพื้นที่ชุมชน

8.1.2 มาตรการทางผังเมืองในด้านการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา

จากปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต และมีความ มุ่งมั่นที่จะทำให้ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา ก้าวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและอนุรักษ์ชุมชนสืบ

ต่อไป จึงได้นำมาตรการทางด้านผังเมืองมาเป็นกรอบแนวทางในการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้าน
สันกำแพงปลา โดยใช้มาตรการด้านผังเมืองเป็นเครื่องมือ ประกอบด้วย

8.1.2.1 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่เทศบาลตำบล

สันกำแพงและพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

8.1.2.2 กรอบแนวทางการพัฒนาบริเวณพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

8.1.2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

8.1.2.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

การกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา โดย
จำแนกพื้นที่ออกเป็น 4 บริเวณ ซึ่งมีความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนาเรียงลำดับดังนี้

1) พื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ พื้นที่ริมถนน ร.พ.ช สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา และพื้นที่ต่อเนื่อง
ซึ่งเป็นบริเวณที่ยังไว้ซึ่งคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี

2) พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตรกรรม ได้แก่ พื้นที่นาและพื้นที่สวนในชุมชน เป็นพื้นที่ที่ได้มี
การอนุรักษ์เพื่อการเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้
พื้นที่ในบริเวณนี้ก็จะเกิดการสูญเสียคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนเกษตรกรรมที่มีอยู่มาช้านาน

3) พื้นที่จำกัดการพัฒนา ได้แก่ พื้นที่บริเวณส่วนต่อเนื่องจากพื้นที่อนุรักษ์ในข้อแรกและ
ข้อสอง โดยเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่แรกโดยตรง ดังนั้นจึงควรมีการจำกัดการพัฒนา
พื้นที่ดังกล่าวเพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่อนุรักษ์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

4) พื้นที่พัฒนา ได้แก่ พื้นที่บริเวณบริเวณส่วนต่อเนื่องจากพื้นที่จำกัดการพัฒนาและอยู่
ห่างจากพื้นที่ที่ต้องการรักษามุมมองที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่กำหนดให้รองรับการ
ขยายตัวของชุมชนในอนาคต โดยมีการกำหนดมาตรการควบคุมทางด้านการใช้ที่ดินที่เหมาะสม
เพื่อความเป็นระเบียบและน่าอยู่ของชุมชน

1) **พื้นที่อนุรักษ์** ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเฉพาะเพื่อการอยู่อาศัย และที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์ที่
มีกิจกรรมค้าขายประเภทค้าปลีก กิจกรรมหัตถกรรมทอผ้า และสถาบันทางศาสนา โดยกำหนดให้
การใช้ที่ดินรูปแบบต่างๆ อยู่ในบริเวณดังต่อไปนี้

(1) ที่อยู่อาศัย กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ที่อยู่ริมถนน ร.พ.ช สายศรีทรายมูล-สันกำแพงปลา
เป็นส่วนใหญ่

(2) ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชย์กรรม กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่กลุ่มทอผ้า ของกลุ่มสตรีแม่บ้าน
และพื้นที่ต่อเนื่อง

(3) สถาบันทางศาสนา กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ที่เดิมของวัดสันกำแพงปลา

2) พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตรกรรม ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเฉพาะเพื่อการเกษตรกรรม หรือเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม การวิเคราะห์ และการวิจัย การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ที่ดินเพื่อการเกษตร

(1) พื้นที่สวนและพื้นที่เกษตรกรรม เป็นพื้นที่ที่เป็นองค์ประกอบที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ ของชุมชน ดังนั้นจึงเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของชุมชนด้วย

3) พื้นที่จำกัดการพัฒนา ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเฉพาะเพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม ประเภทค้าปลีก และบริการที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม สถาบันทางศาสนา และสถาบัน การศึกษา โดยกำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่อยู่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์

(1) ที่อยู่อาศัย กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่อยู่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์

(2) ที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม กำหนดให้อยู่พื้นที่ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 บริเวณใกล้กับทางแยกเข้ามาในชุมชนทางด้านโรงเรียนวัดทรายมูล

(3) สถาบันทางศาสนา กำหนดให้อยู่บริเวณพื้นที่ต่อเนื่องกับสถาบันทางศาสนาที่อยู่ใน พื้นที่อนุรักษ์

(4) สถาบันการศึกษา กำหนดให้อยู่บริเวณที่เป็นโรงเรียนที่มีอยู่เดิมในพื้นที่ คือ โรงเรียน วัดทรายมูล

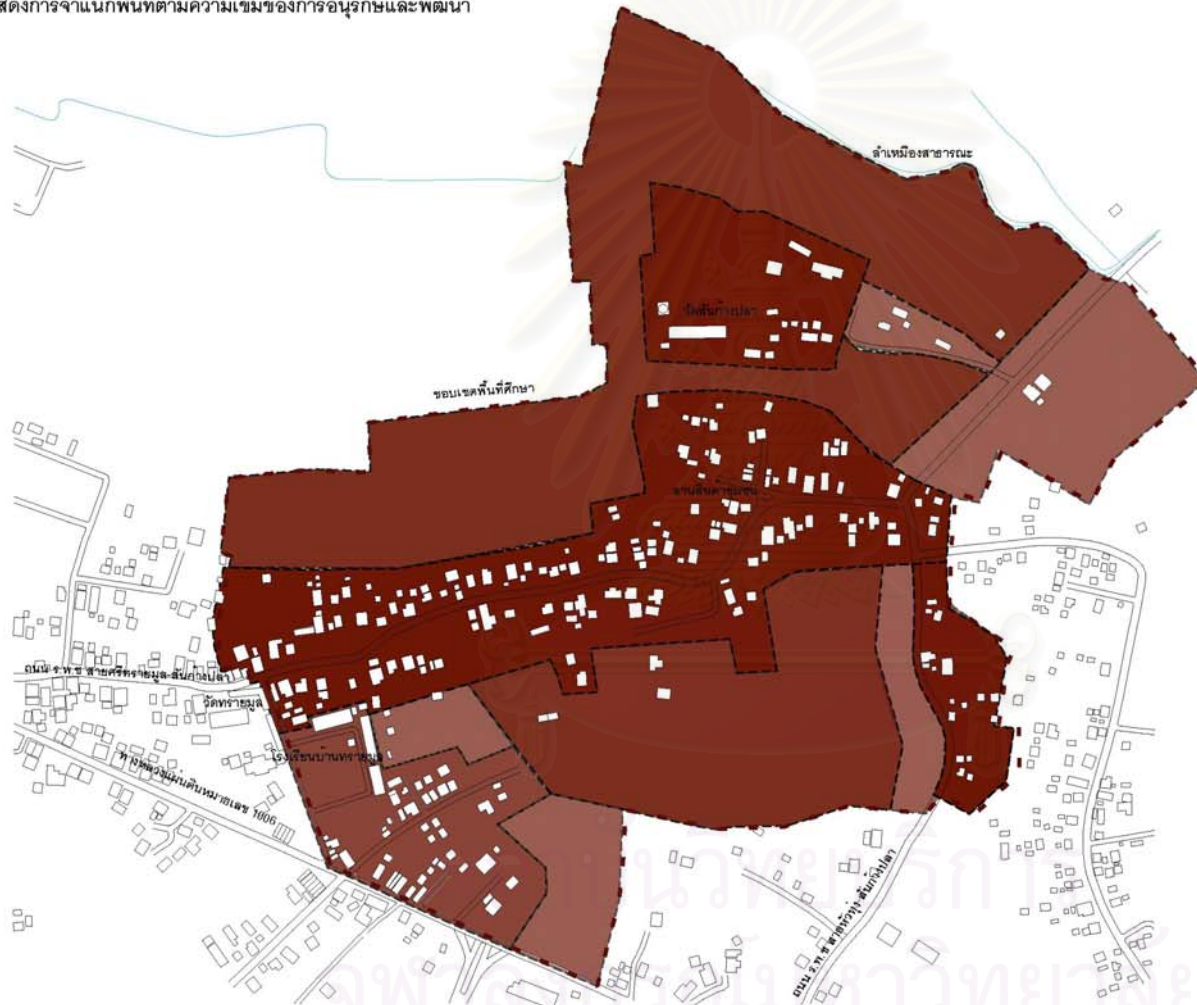
(5) โกดังเก็บของ ประเภทอุปกรณ์ก่อสร้าง อยู่ในพื้นที่ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 บริเวณใกล้กับทางแยกเข้ามาในชุมชนทางด้านข้างโรงเรียนวัดทรายมูล เนื่องจากเป็นพื้นที่ ต่อเนื่องกับพื้นที่อยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม

4) พื้นที่พัฒนา ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเฉพาะเพื่อการอยู่อาศัย สถาบันราชการ โดย กำหนดให้การใช้ที่ดินรูปแบบต่างๆ อยู่ในพื้นที่ดังต่อไปนี้

(1) ที่อยู่อาศัย กำหนดให้อยู่ในบริเวณพื้นที่ริมถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 ทางด้านทางทิศใต้ของชุมชนและบริเวณพื้นที่ริมถนน ร.พ.ช. สายหัวทุ่ง-สันกำแพงปลา

(2) สถาบันราชการ กำหนดให้อยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้กับโรงเรียนวัดทรายมูล

แผนที่ 8.1 แสดงการจำแนกพื้นที่ตามความเข้มของการอนุรักษ์และพัฒนา

การอนุรักษ์ชุมชนไทยเขิน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - พื้นที่อนุรักษ์
  - พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตรกรรม
  - พื้นที่จำกัดการพัฒนา
  - พื้นที่พัฒนา

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาภูมิสถาปัตย์
ภาควิชาการวางผังเมืองและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8.1.2.1 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่เทศบาลตำบล สันกำแพงและพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง

เนื่องจากชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลตำบลสันกำแพง รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชนนั้นมีความเชื่อมโยงกับภาพรวมของพื้นที่เทศบาลตำบลสันกำแพง และสอดคล้องกับการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการทำผังในอนาคตต่อไป เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์และคุณค่าการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง จึงจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชน มาตรการเบื้องต้น ได้แก่ การกำหนดพื้นที่เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเพื่อเป็นกรอบสำหรับการควบคุมทางด้าน ผังเมือง สถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม โดยการพิจารณาการจำแนกพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาชุมชน ได้ใช้การวิเคราะห์ทางด้านคุณค่าและเอกลักษณ์ ทั้งในภาพรวมของชุมชนและพื้นที่ย่อยที่ได้นำเสนอไว้ในบทข้างต้น เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาจำแนกพื้นที่

การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพง ได้จำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดิน 9 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. เขตสีแดง	ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
2. เขตสีเหลือง	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
3. เขตสีเหลืองและเส้นทแยงสีแดง	ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย กิ่งพาณิชยกรรม
4. เขตสีน้ำเงิน	ที่ดินประเภทราชการ
5. เขตสีเขียวมะกอก	ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
6. เขตสีเทา	ที่ดินประเภทสถาบันทางศาสนา
7. เขตสีเขียว	ที่ดินประเภทเกษตรกรรมในที่ลุ่ม
8. เขตสีขาวมีกรอบและเส้นทแยงสีม่วง	ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมทั่วไป ที่ไม่มีมลพิษต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม และคลังสินค้า
9. เขตสีน้ำตาล	ที่ดินประเภทอนุรักษ์

กำหนดให้มีมาตรการดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8.1 แสดงมาตรการในการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	มาตรการ
1) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย	<p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้างอาคารโดยให้มีความสูงไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม ต่อการอยู่อาศัย</p>
2) ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย กิ่งพาณิชย์กรรม	<p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และพาณิชย์กรรม ที่ไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้างอาคารโดยให้มีความสูงไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น หรือเกินระดับแนวสันหลังคา และพื้นที่เว้นว่างตามความเหมาะสม</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม ต่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมในการพัฒนาชุมชน</p>
3) ที่ดินประเภทราชการและ สถาบันการศึกษา	<p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการศึกษาและราชการในพื้นที่ชุมชน</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้างอาคารโดยให้มีความสูงไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น หรือเกินระดับแนวสันหลังคา และพื้นที่เว้นว่างตามความเหมาะสม</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม ต่อการศึกษา อบรม</p>
4) ที่ดินประเภทสถาบันทาง ศาสนา	<p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการศึกษาทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต กิจกรรมทางศาสนา</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้าง</p>

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	มาตรการ
5) ที่ดินประเภทเกษตรกรรม ในทีลุ่ม	<p>อาคารโดยให้มีความสูงไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น หรือเกินระดับแนว สันหลังคา และพื้นที่เว้นว่างตามความเหมาะสม</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบ ต่อด้านสิ่งแวดล้อม ต่อการศึกษาทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต กิจกรรมทางศาสนา</p> <p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการ เกษตรกรรม หรือเกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม การวิเคราะห์ และการวิจัย การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินเพื่อ การเกษตร</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้าง อาคารเท่าที่จำเป็นด้านเกษตรกรรม หรือเกี่ยวข้อง กับเกษตรกรรม โดยให้มีความสูงไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น หรือเกิน ระดับแนวสันหลังคา และพื้นที่เว้นว่างตามความจำเป็นและ เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบ ต่อการพัฒนาด้านเกษตรกรรม</p>
6) ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม ทั่วไปที่ไม่มีมลพิษต่อชุมชนและ สิ่งแวดล้อม และคลังสินค้า	<p><u>ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน</u> ให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการ คลังสินค้า ที่ไม่เป็นมลพิษต่อชุมชนหรือสิ่งแวดล้อม</p> <p><u>ด้านการควบคุมอาคาร</u> ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการก่อสร้าง อาคารเท่าที่จำเป็นด้านคลังสินค้า โดยให้มีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น หรือเกินระดับแนวสันหลังคา และรูปแบบที่สอดคล้องกับ คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน และพื้นที่เว้นว่างตามความ จำเป็นและเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อคลังสินค้า</p> <p><u>ด้านสิ่งแวดล้อม</u> ให้มีการประกอบกิจกรรมที่ไม่มี ผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อม ต่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมในการพัฒนาชุมชน</p>

พื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาในปัจจุบันอยู่ภายใต้การปกครองของเทศบาลตำบลสันกำแพง ซึ่งในปัจจุบันภายในพื้นที่เทศบาลตำบลสันกำแพง และพื้นที่ชุมชนยังไม่ได้มีการควบคุมทางการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่อย่างใด

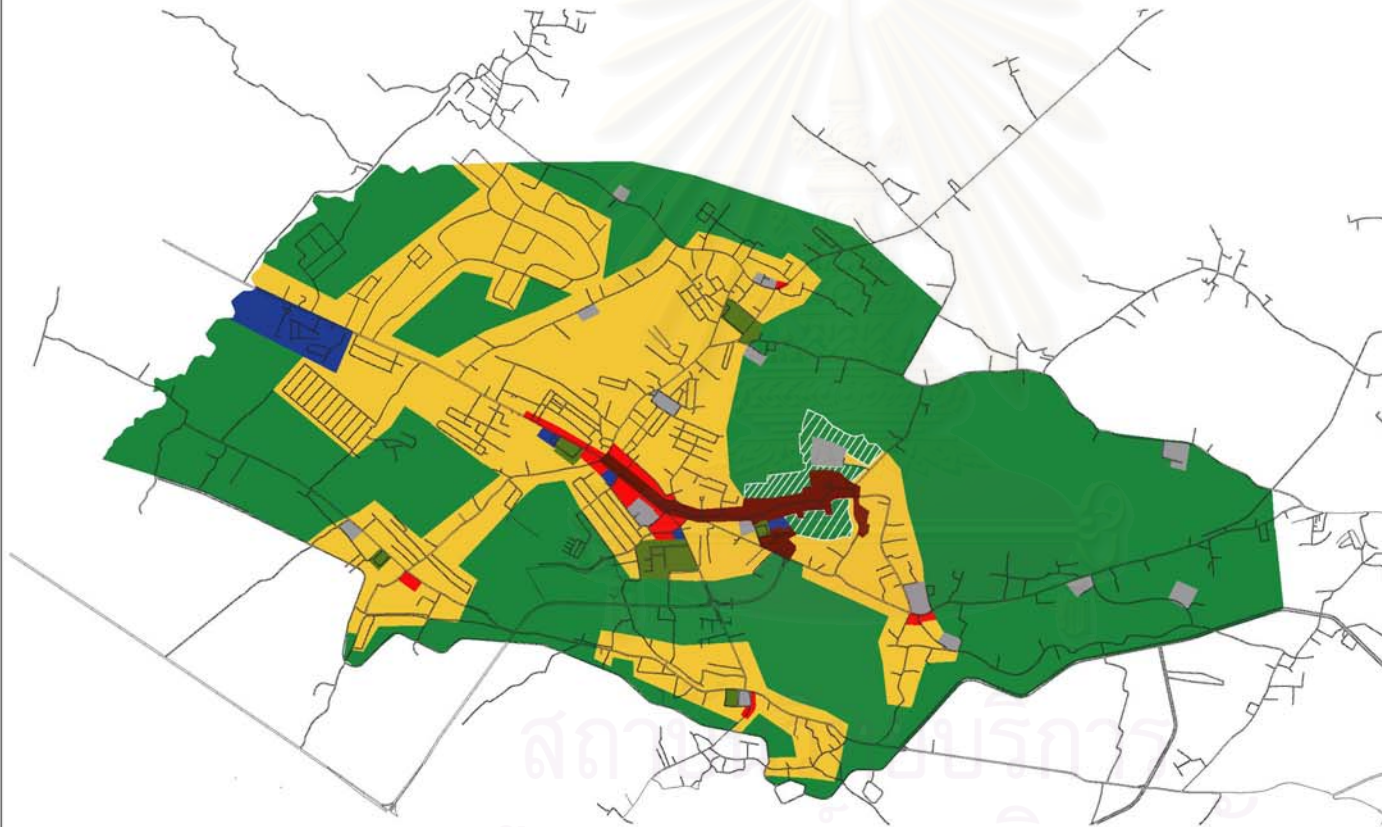
ดังนั้น การที่จะอนุรักษ์คุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนไม่ว่าจะเป็น รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน สภาพแวดล้อม โครงสร้างทางกายภาพของชุมชน เชื่อมโยงกับคุณค่าและเอกลักษณ์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการควบคุมการขยายตัวของชุมชนให้เป็นไปอย่างมีระบบ จึงควรมีการควบคุมทางการใช้ประโยชน์ที่ดินและการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ภายในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง พื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลาและพื้นที่ชุมชนต่อเนื่อง

ในส่วนของชุมชนโดยรอบพื้นที่ศึกษานั้นควรจะมีการทำการศึกษารายละเอียดก่อนที่จะมีการกำหนดพื้นที่ที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนโดยรอบ หรือศึกษาในรายละเอียดก่อนที่เทศบาลตำบลสันกำแพงจะได้มีการจัดทำผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 8.2 แสดงการเสนอแนะการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลสันกำแพง

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

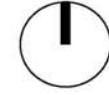
สัญลักษณ์

- พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่น
- ที่อยู่อาศัย
- สถาบันทางราชการ
- สถาบันทางศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- เกษตรกรรม
- พื้นที่อนุรักษ์
- ▨ พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตร

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้นวิจัย ปี พ.ศ.2548

ทิศเหนือ

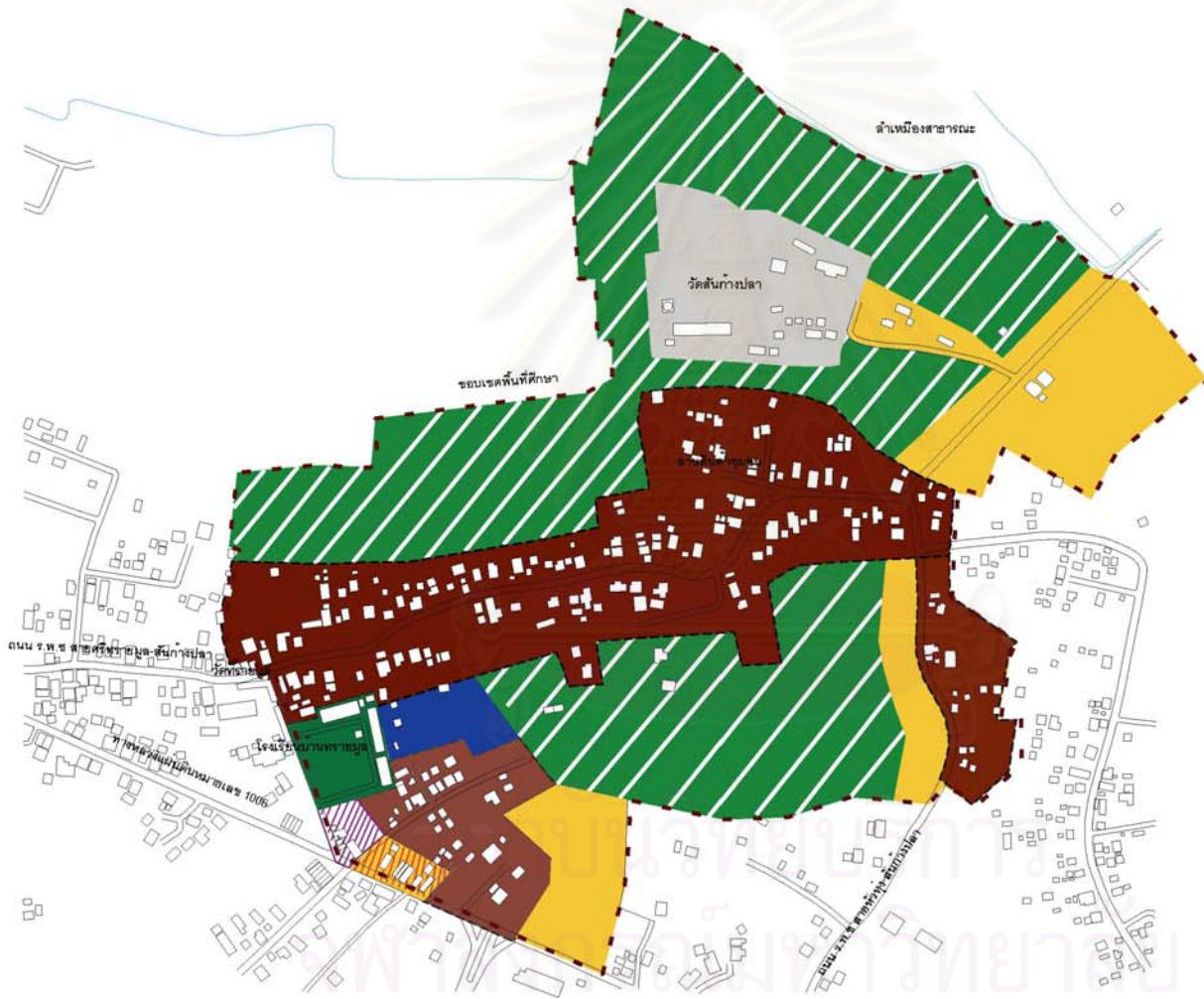

มาตราส่วน
NOT TO SCALE.

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันอนุรักษ์วิถีชีวิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 8.3 แสดงการเสนอแนะการใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- ที่อยู่อาศัย
- ที่อยู่อาศัยกิ่งพาณิชย์กรรม
- สถานีราชการ
- สถาบันทางศาสนา
- สถาบันการศึกษา
- เกษตรกรรม
- คลังสินค้า
- พื้นที่อนุรักษ์
- พื้นที่อนุรักษ์เพื่อการเกษตร

นายวิชา ดวงธิดา

ที่มา : จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ปี พ.ศ.2548

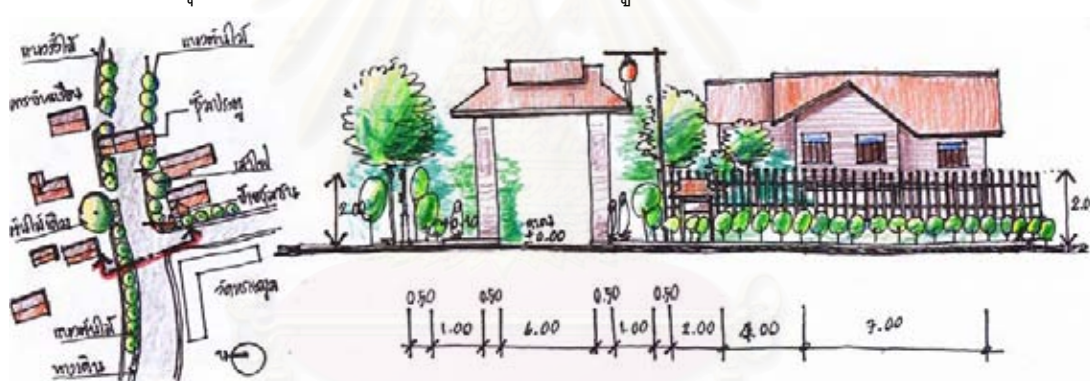
มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8.1.2.2 กรอบแนวทางการพัฒนาบริเวณพื้นที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสัน ก้างปลา

กรอบแนวทางการพัฒนาชุมชนมีความจำเป็นต้องพิจารณาความเชื่อมโยงของแผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาเทศบาลตำบลสันกำแพง เพื่อจะทำให้กรอบแนวทางการพัฒนาเป็นไปอย่างเป็นระบบ โดยที่การพัฒนาที่จะตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในการประกอบกิจกรรมต่างๆ และตอบสนองกับแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนให้เป็นที่ไปตามรูปแบบการใช้ที่ดินที่ได้เสนอแนะไปแล้วในช่วงต้น นอกจากนี้ การที่ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา มีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และความเชื่อมโยงของแผนพัฒนาจังหวัด เรื่อง(GMS) ที่จะเข้ามามีบทบาทโดยรวมของชุมชน ควรมีการวางแผนการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับหรือปรับตัว โดยที่ไม่ทำลายคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน และอีกส่วนหนึ่งที่สามารถช่วยกันทำได้เลยก็คือ การพัฒนาพื้นที่ว่างหรือพื้นที่ที่มีความสำคัญของชุมชน และเส้นทางสัญจร เพื่อส่งเสริมคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา ให้คงอยู่สืบต่อไป

ผังแปลนและรูปตัดตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางเข้าสู่ตัวชุมชน

บริเวณทางเข้าสู่ตัวชุมชนก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางเข้าสู่ตัวชุมชน

ภาพที่ 8.1 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณชุมชนประตูเข้าสู่ชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

บริเวณซุ้มประตูเข้าสู่ชุมชนก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณซุ้มประตูเข้าสู่ชุมชน

ภาพที่ 8.1 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณซุ้มประตูเข้าสู่ชุมชน(ต่อ)

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

ผังแปลนและรูปตัดตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณ กลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน

บริเวณกลางบ้าน ลานสินค้าชุมชนก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณ กลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน

ภาพที่ 8.2 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณ กลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

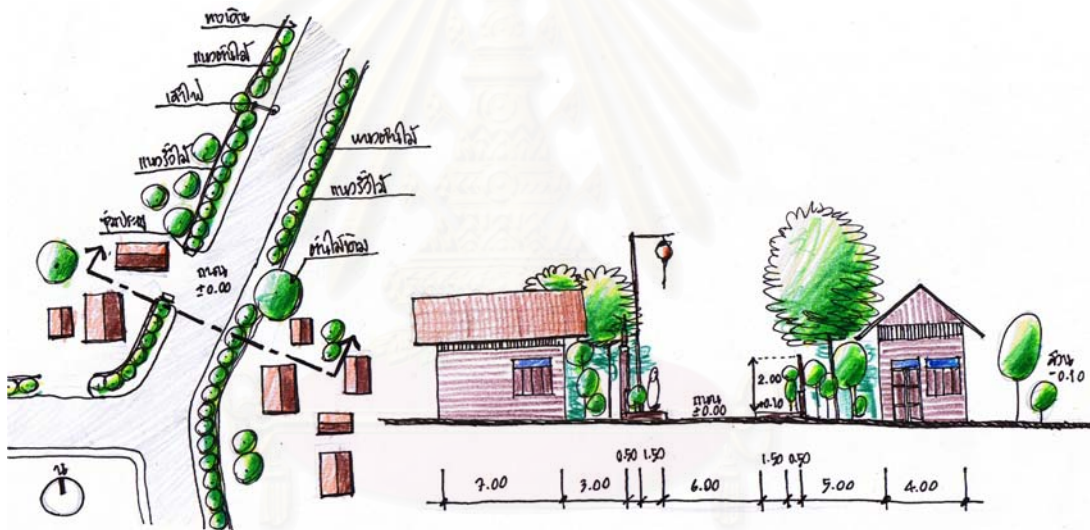
บริเวณกลางบ้าน ลานสินค้าชุมชนก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณ กลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน

ภาพที่ 8.2 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณ กลางบ้าน ลานสินค้าชุมชน (ต่อ)

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

ผังแปลนและรูปตัดตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณเส้นทางสัญจรในชุมชน

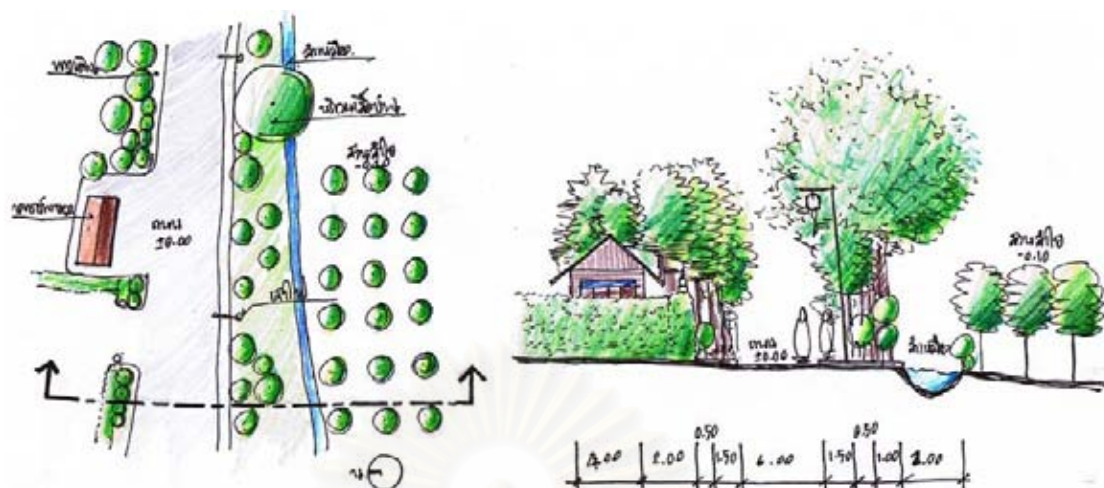
บริเวณเส้นทางสัญจรในชุมชนก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณเส้นทางสัญจรในชุมชน

ภาพที่ 8.3 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณเส้นทางสัญจรในชุมชน

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

ผังแปลนและรูปตัด ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางสัญจรออกจากวัดสันกำแพงปลา

ทางสัญจรออกจากวัดสันกำแพงปลาก่อนปรับปรุง

ตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางสัญจรออกจากวัดสันกำแพงปลา

ภาพที่ 8.4 แสดงตัวอย่างการปรับปรุงบริเวณทางสัญจรออกจากวัดสันกำแพงปลา

ที่มา : ผู้วิจัย ปี พ.ศ. 2548

8.1.2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา

จากการศึกษาพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันกำแพงปลา ยังคงมีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม วิถีชีวิต และค่านิยมที่จะยังคงรักษารูปแบบการดำเนินชีวิตที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการอนุรักษ์คุณค่าเอกลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนให้ยังคงมีอยู่และสืบทอดต่อไปในอนาคต ประกอบกับพื้นที่ชุมชนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ และสามารถกระจายผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้กับชาวบ้านภายในชุมชนได้

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว ประกอบกับพื้นที่ชุมชนสันกำแพงนั้นศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องที่

สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตที่ใกล้เคียงกันในด้านการทอผ้าฝ้าย ซึ่งบริเวณริมถนนสันกำแพงก่อนที่จะเข้ามายังพื้นที่นั้นส่วนมากจะเป็นร้านค้าที่จำหน่ายผ้าฝ้าย ผ้าทอต่างๆ และชุมชนมีศักยภาพที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิต กิจกรรมการทอผ้าของคนในชุมชนได้

รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ได้แก่ “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” แบบไปเช้า-เย็นกลับ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวฐานชุมชนคือ ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การทำ ร่วมกันดูแล รับผิดชอบ และร่วมรับผลตอบแทน ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวบริเวณชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา สามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรม เช่น วัดสันกำแพงปลา อาคารบ้านเรือนพื้นถิ่น รวมถึงประเพณี กิจกรรมทางด้านศาสนาและศรัทธาเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ทรัพยากรด้านการเกษตรในพื้นที่ชุมชน ประกอบด้วยที่นา สวนผลไม้ และกิจกรรมทางด้านเกษตร ฯลฯ

ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา เป็นชุมชนที่ทำการเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนาข้าวมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน จึงยังคงมีการทำการเกษตรในพื้นที่ และหัตถกรรมการทอผ้าควบคู่กันไป

แม้ว่าชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาจะมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังขาดการพัฒนาและหลายแห่งอยู่ในสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม อาคารบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นอาคารเก่าขาดการดูแลรักษา เส้นทางสัญจรขาดการจัดระเบียบ จึงควรมีมาตรการ การปรับปรุงและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวโดยดำเนินการดังนี้

- ปรับปรุงสภาพแวดล้อม และภูมิทัศน์หน้าวัด ที่ว่าง ทางสัญจรภายในชุมชน ให้มีความร่มรื่น สวยงาม โดยเน้นการใช้พืชพันธุ์ท้องถิ่น

- รณรงค์และสนับสนุนให้เจ้าของบ้านเรือนปรับปรุงซ่อมแซมอาคารที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสู่สภาพที่ดี และให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของชุมชน ตลอดจนปรับปรุงสภาพบริเวณบ้านเรือนให้มีความร่มรื่นสวยงาม

นอกจากนี้การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลาจะต้องทำไปพร้อมกับการฟื้นฟูกิจกรรมทางด้านศาสนาและศรัทธาเชื่อของชุมชน ที่สมควรมีการดำเนินดังนี้

- สนับสนุนโรงเรียน วัด และชุมชน ในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและศรัทธาเชื่อของชุมชนที่มีอยู่เดิม

- จัดทำปฏิทินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อ ของชุมชนเพื่อปลูกฝังเยาวชนรุ่นใหม่ให้เข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อ และให้กับผู้ที่สนใจ

- จัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีร่วมกันระหว่างชุมชนและกลุ่มต่างๆ

- ร่วมจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อใช้เป็นจุดอ้างอิงร่วมกันในด้านคุณค่า และเอกลักษณ์ตลอดจนความสำคัญในด้านต่าง ๆ ของชุมชนเพื่อให้เกิดความหวงแหนใน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต การใช้พื้นที่ ฯลฯ ของชุมชน

นอกจากการปรับปรุงฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของชุมชน และการฟื้นฟูทางด้านวัฒนธรรมและ ประเพณี วิถีชีวิต เพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวแล้ว การจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่ สามารถสื่อความหมาย และสร้างความเข้าใจอย่างเป็นระบบ โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวที่ เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งควรมีการดำเนินการดังนี้

- จัดทำป้ายบอกทาง และสื่อความหมายของแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าใจง่าย ติดตั้งในตำแหน่ง ที่เหมาะสม โดยออกแบบให้มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

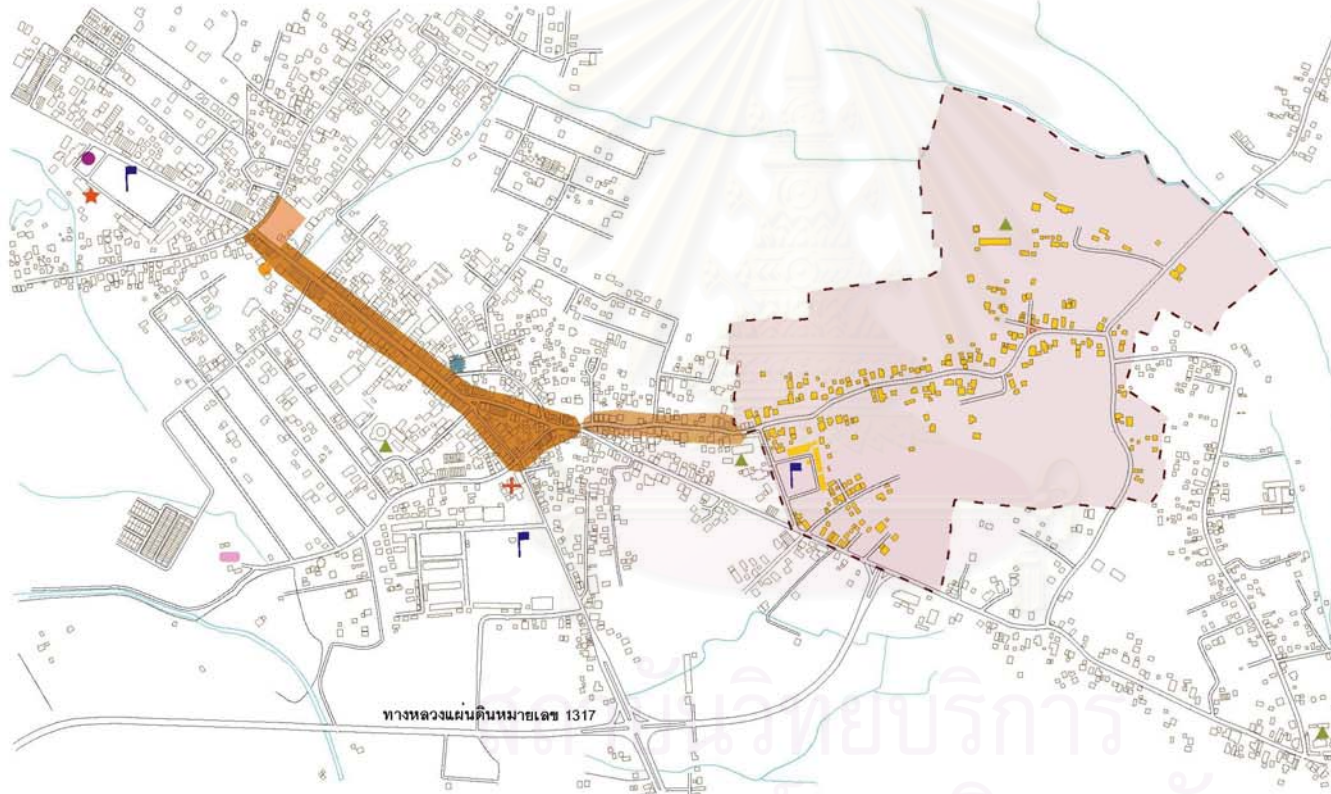
- จัดทำแผนที่แสดงเส้นทางและสถานที่สำคัญและให้ความรู้ สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ ที่สนใจซึ่งสามารถนำไปใช้ในการเดินทางแวะชมหรือท่องเที่ยวดูกิจกรรมวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ของชุมชนได้

- จัดทำโครงข่ายเส้นทางท่องเที่ยวทางบก โดยผสมผสานการท่องเที่ยวแบบเดินเท้าและ การใช้จักรยานในบริเวณชุมชนและพื้นที่โดยรอบ

- จัดทำโครงข่ายเส้นทางจักรยาน (Bike lane) ในบริเวณพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นเส้นทาง ท่องเที่ยวโดยจักรยาน โดยที่มีจุดเริ่มต้นอยู่ที่โรงเรียนวัดทรายมูลสำหรับนักท่องเที่ยวที่มาจากตัว เมืองหรือถนนสายหลัก เป็นจุดที่มีการบริการจอดรถและบริการให้เช่าจักรยาน แล้วปั่นจักรยาน ไปตามเส้นทางของชุมชน ตามแผนที่ที่แสดงเส้นทางและจุดเยี่ยมชม

โดยกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ภายในชุมชนไทยเงิน บ้านสัน ก้างปลา ควรมีการดูแลและจัดการโดยการรวมกลุ่มของชาวบ้านภายในชุมชนอย่างเป็นระบบและ ควรมีการสนับสนุนและดูแลขององค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนการรวมกลุ่มผู้ประกอบการในท้องถิ่น กลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างมาตรฐานในด้านราคา การให้บริการ และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ รวมทั้งควบคุม พัฒนาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ของชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา ซึ่งเป็น กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ในด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยเงิน และ สอดคล้องกับการอนุรักษ์ชุมชนไทยเงิน บ้านสันก้างปลา เพื่อให้คงอยู่ต่อไป

แผนที่ 8.4 แสดงความเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1317

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงป่า จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง

สัญลักษณ์

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- พื้นที่จัดถนนคนเดิน
- อาคารในพื้นที่
- หอสุมุด
- ไปรษณีย์โทรเลข
- โรงเรียน
- สุสาน
- พื้นที่ต่อเนื่อง
- ชวงหรือลาน
- ตลาด
- สถานีอนามัย
- วัด
- เทศบาลตำบลสันกำแพง

นายวิทยา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ.2548

ทิศเหนือ

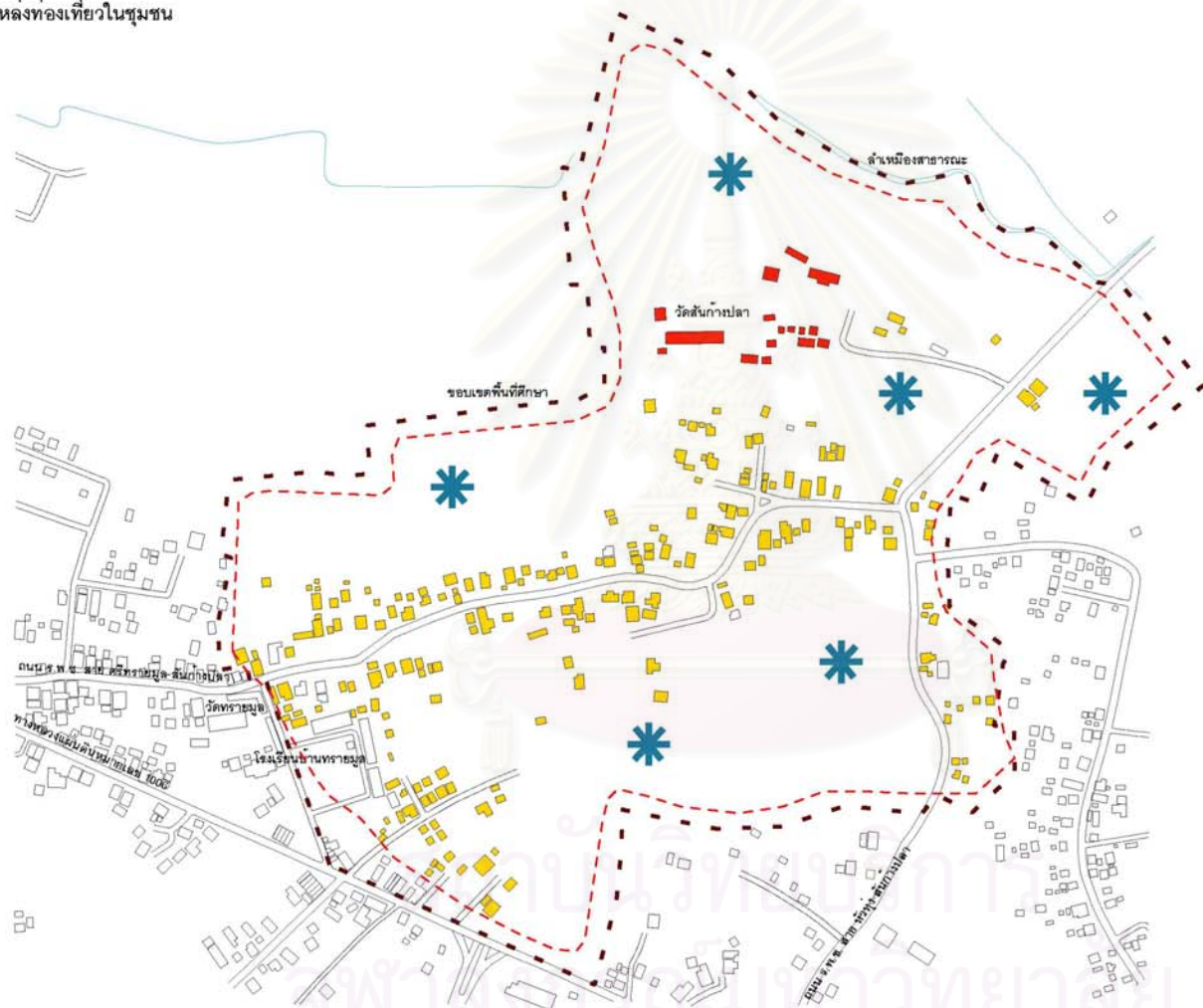

มาตราส่วน

1 : 10,000

สาขาวิชาวางผังชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 8.5 แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน
บ้านสันกำแพงลา จังหวัดเชียงใหม่

- สัญลักษณ์**
- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
  - บริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าและเอกลักษณ์ชุมชน
  - ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ทางเดินเท้า
  - วัดสังกำแพงลา
  - อาคารที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว
  - พื้นที่เกษตรกรรม

นายวิฑิตา ดวงธิดา

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ปี พ.ศ.2548

มาตราส่วน
1 : 4000

สาขาวิชาวางแผนชุมชน
ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8.1.2.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชนเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าอีกอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างจุดเด่นให้กับชุมชน ซึ่งหากว่าไม่มีการเสนอแนะมาตรการการควบคุมและพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนแล้ว ในอนาคตรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้อาจหมดไปจากชุมชน ในระยะยาวจึงควรได้มีการจัดทำ "ผังเฉพาะ" ภายในบริเวณพื้นที่ชุมชน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงได้ทำการเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคาร (Design Guidelines) ไว้สำหรับการอนุรักษ์อาคารที่จะฟื้นฟู และที่จะสร้างขึ้นใหม่ภายในชุมชนต่อไป

โดยการอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของชุมชนได้แบ่งรูปแบบอาคารบ้านเรือนออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1) อาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม กำหนดให้อยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบ

(1.1) เรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิม

(1.2) เรือนพื้นถิ่นทั่วไป

2) อาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม กำหนดให้อยู่ในพื้นที่จำกัดการพัฒนา โดยมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบ

(2.1) เรือนพื้นถิ่นประยุกต์

(2.2) อาคารบริการพื้นถิ่นประยุกต์

รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิมและอาคารที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ และเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ จึงได้ทำการเสนอแนะกรอบแนวทางการปรับปรุงอาคาร (Design Guidelines) ไว้สำหรับการอนุรักษ์อาคารที่จะฟื้นฟูและอาคารที่จะสร้างใหม่ภายในบริเวณชุมชน เนื่องจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนมีคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ จึงมุ่งเน้นรูปแบบจากศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ชุมชนไทยเขินบ้านสันกำแพง ซึ่งมีลักษณะเป็นเรือนพื้นถิ่นพักอาศัย แนวทางการอนุรักษ์จะพิจารณาถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม

(1.1) เรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิม

กำหนดแนวทางเสนอแนะอาคารเรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิมที่จะฟื้นฟู และที่จะสร้างใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม

- ความสูงอาคาร เรือนพื้นถิ่นไทยเขินดั้งเดิมยกใต้ถุนสูง

- ฝาเรือน ควรเป็นฝาเรือนที่ทำมาจากวัสดุไม้ ในลักษณะฝาไม้ตีซ้อนเกร็ดทับกัน
- ประตู หน้าต่างหรือช่องแสง มีลักษณะเป็นประตูบานเปิดคู่จากภายนอกบ้าน
วัสดุทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียง ในส่วนของช่องแสงนั้นจะเป็นฝาไหลที่มีลักษณะของการที่เปิด
ช่องที่ผนังเพื่อให้แสงเข้ามายังตัวเรือน

- หลังคา ควรจะเป็นหลังคาทรงจั่วและทรงปั้นหยาผสมจั่ว ลักษณะการหลังคา
วางหันไปทางทิศเหนือได้ วัสดุमुखหลังคามีทั้งแป้นเกร็ดไม้ กระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์และ
กระเบื้องลอนคู่ ที่อยู่ในโทนสีธรรมชาติ เช่น สีขาว- เทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลแดงหรือสีอิฐ

- วัสดุและสี ควรจะมีลักษณะใกล้เคียงกับวัสดุหรือสีของไม้ เช่น ฝาไม้สำเร็จรูป
สังเคราะห์ ที่เน้นสีต้นของเนื้อไม้ตามธรรมชาติ

(1.2) เรือนพื้นดินทั่วไป

กำหนดแนวทางเสนอแนะอาคารเรือนพื้นดินที่จะฟื้นฟู และอาคารที่จะสร้างใหม่
ในรูปแบบดั้งเดิม

- หลังคา ควรจะเป็นหลังคาทรงจั่ว ลักษณะการหลังคาวางหันไปทางทิศเหนือได้
วัสดุमुखหลังคามีทั้งแป้นเกร็ดไม้ กระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์และกระเบื้องลอนคู่ ที่อยู่ในโทนสี
ธรรมชาติ เช่น สีขาว- เทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลแดงหรือสีอิฐ

- ฝาเรือน ควรเป็นฝาเรือนที่ทำมาจากวัสดุไม้ ในลักษณะฝาไม้ตีซ้อนเกร็ดทับกัน

- ความสูง อาคารเรือนพื้นดินทั่วไปไม่ควรสูงเกิน 2 ชั้น หรือเกินระดับแนว

สันหลังคา

- ประตู หน้าต่างหรือช่องแสง มีลักษณะเป็นประตูบานเปิดคู่จากภายนอกบ้าน
วัสดุทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียง ในส่วนของช่องแสงนั้นจะเป็นฝาไหลที่มีลักษณะของการที่เปิด
ช่องที่ผนังเพื่อให้แสงเข้ามายังตัวเรือน

- สี ควรจะใช้สีที่เป็นโทนธรรมชาติ ไม่เป็นสีที่สะท้อนแสง หรือสีที่โดดเด่นจากสี
ของสภาพแวดล้อม

(2.1) เรือนพื้นดินประยุกต์ กำหนดแนวทางเสนอแนะอาคารเรือนประยุกต์ที่
จะฟื้นฟู และที่จะสร้างใหม่ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม

- ความสูงอาคาร ควรมีความสูง 1 ชั้นยกใต้ถุนสูงหรือไม่เกิน 2 ชั้น

- ฝาเรือน ควรเป็นฝาเรือนที่ทำมาจากวัสดุไม้ ในลักษณะฝาไม้ตีซ้อนเกร็ดทับกัน

หรือฝาเรือนที่เป็นวัสดุเทียบเคียงกับไม้ เช่น ฝาไม้สำเร็จรูป ติดยึดกับผนังด้านนอกสุดปิดทับกับผนังก่ออิฐฉาบปูน

- ประตู หน้าต่างหรือช่องแสง มีลักษณะเป็นประตูบานเปิดคู่จากภายนอกบ้าน วัสดุทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียง ส่วนหน้าต่างจะเป็นลูกฟักบานเปิดคู่ออกตามแบบเรือนพื้นถิ่น ทางภาคเหนือ วัสดุทำจากไม้หรือวัสดุเทียบเคียง ในส่วนของช่องแสงนั้นจะเป็นฝาไหลที่มีลักษณะของการที่เปิดช่องที่ผนังเพื่อให้แสงเข้ามายังตัวเรือน

- หลังคา ควรจะเป็นหลังคาทรงจั่ว ลักษณะการหลังคาวางหันไปทางทิศเหนือได้ วัสดุมุ่งหลังคามีทั้งแป้นเกร็ดไม้ กระเบื้องดินขอ กระเบื้องซีเมนต์และกระเบื้องลอนคู่ ที่อยู่ในโทนสีธรรมชาติ เช่น สีขาว-เทา สีน้ำตาล สีน้ำตาลแดงหรือสีอิฐ

- วัสดุและสี ควรจะมีลักษณะใกล้เคียงกับวัสดุหรือสีของไม้ เช่น ฝาไม้สำเร็จรูปสังเคราะห์ ที่เน้นสีสันทของเนื้อไม้ตามธรรมชาติ

(2.2) อาคารบริการพื้นถิ่นประยุกต์

กำหนดทางเสนอนแนะอาคารบริการพื้นถิ่นประยุกต์ที่จะฟื้นฟู และที่จะสร้างใหม่ ให้กลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิม

- ความสูงอาคาร ควรมีความสูงไม่เกิน 2 ชั้น
- ฝาเรือน วัสดุส่วนใหญ่เป็นไม้ หรือวัสดุเทียบเคียง ติดตั้งด้านนอกฝาก่ออิฐฉาบปูน

- รูปทรงหลังคา ควรจะเป็นทรงจั่ว
- ประตู หน้าต่าง ประตูควรจะเป็นบานเปิดคู่หรือประตูบานเพี้ยม หน้าต่างควรเป็นหน้าต่างบานเปิดไม้ หรือวัสดุเทียบเคียง มีขนาดและสัดส่วนใกล้เคียงกับเรือนพื้นถิ่น

- วัสดุ สี ผนังของคอนกรีตกับไม้ควรเป็นสีธรรมชาติ

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชนไทยเขิน บ้านสันก้างปลา โดยละเอียด เพื่อสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้จริงอย่างเป็นระบบ และยังคงคุณค่าเอกลักษณ์ของชุมชนสืบต่อไป

2. ควรมีการศึกษาและจัดทำผังเมืองเฉพาะเทศบาลตำบลสันก้างแพง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ชุมชนไทยเขิน บ้านสันก้างปลา เพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” วารสารมนุษยศาสตร์, ศูนย์วัฒนธรรม
จังหวัดเชียงใหม่, 2536.
- ไกรศรี นิมมานเหมินทร์, “ชุมชนสำคัญที่รายรอบนครเชียงใหม่ เมื่อข้าพเจ้ายังเด็ก” เอกสารสัมมนา
ทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2533.
(อัดสำเนา)
- เชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, แนวทางการอนุรักษ์ชุมชนริมคลองบางกอกใหญ่, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย, เอกสาร
ประกอบการประชุมทางวิชาการ, กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
- คณิชา รอดเรืองศรี, ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชนของ
ชาวไต บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชา
การวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล, แผนพัฒนาเทศบาลตำบลสันกำแพง ประจำปี
2547, เชียงใหม่ : อัดสำเนา, 2547.
- จุฬาลงกรณ์. ชนชาติไต : สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา,
แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ, กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2534.
- เฉลิม สุทธเขต, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.
- ชวลิต สัยเจริญ, อิทธิพลด้านคติความเชื่อเรื่องผีที่มีผลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา ในเขต
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ฐิติวัฒน์ นงนุช . แนวทางการพัฒนาชุมชนวัดกัลยา เขตธนบุรี กรุงเทพฯ, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิตสาขาการวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2542 .
- ทิชัมพร แก้วกล้า, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.
- ณวรรณ สายเชื้อ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์

- ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2541.
- ดวงจันทร์ อภา วัชรุตม์ เจริญเมือง. เมืองในสังคมไทย: กำเนิด พัฒนาการ และแนวโน้ม.
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์วิทอินดีไซน์, 2542.
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม .กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ถนอม สุระวงศ์,สัมภาษณ์ ,17 พฤศจิกายน พ.ศ.2548
- ทวี สว่างปัญญากุล.ความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย-ไท ศึกษากรณีไทยเซ็น.
เอกสารประชุมสัมมนา , เชียงใหม่, 2577.
- ทวี สว่างปัญญากุล.ตำนานเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่ : แผนกอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรม
ล้านนา ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.
- เทศบาลตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, แผนพัฒนาเทศบาล ระยะปานกลาง
5 ปี (2545-2549),เชียงใหม่: อัดสำเนา ,2547.
- เทียมจันทร์ นำบุญจิตต์ , สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ.2548.
- เทียมจันทร์ นำบุญจิตต์ , สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.
- นิคม พรหมมาเทพย์, สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ. 2548.
- นิคม พรหมมาเทพย์, สัมภาษณ์ ,18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.
- บัวผัน อินโปธา, สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ.2548.
- ประสงค์ เขียมอนันต์. “ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน : องค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ
การอนุรักษ์,” เอกสารในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง มรดกวัฒนธรรมในเขต
เมืองในประเทศไทย เสนอที่ ณ ห้องนครพิงค์ โรงแรมเชียงใหม่พลาซ่า จังหวัด
เชียงใหม่ 21-22 มิถุนายน 2542.(เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- ปรีดา หุตะจู่ทะ,พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนริมน้ำบ้านบางแม่หม้าย
จ.สุพรรณบุรี,วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและ
เมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2546.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535
- พระครูสิทธิปัญญาภรณ์. การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาวัฒนธรรมไทยเซ็น บ้านสันกำแพงปลา
ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ , วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏ
เชียงใหม่, 2547.
- พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ .เจ้าอาวาสวัดสันกำแพงปลา, เอกสารการเสวนา ตำนานชุมชนไทยเซ็นบ้าน

สั้นก้างปลา 29 มีนาคม พ.ศ.2547 , เชียงใหม่ : 2547.

พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ , สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ.2548.

พระครูสิทธิปัญญาภรณ์ , สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2548.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร, เสียงเพรียกจากชาติพันธุ์ , เชียงใหม่ : มิ่งเมือง , 2536.

มุกดา สุระวงศ์, สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2548.

รัตนพร เศรษฐกุล, ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ , เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2537.

ลมูล จันทร์หอม. ความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทย-ไท ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน :

กรณีศึกษาไทยเขิน (การศึกษาเบื้องต้น). เชียงใหม่ : เอกสารรวมบทความความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย-ไท, 2537.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร . พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม : มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการ

ออกแบบและวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สงวน โชติสุขรัตน์ , ประชุมลานนาไทย.

สร้อยดี อ่องสกุล, วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา , กรุงเทพฯ : เลิฟ แอนด์ ลิฟ เพรส จำกัด , 2539.

สิทธิ์ บุตรอินทร์. โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา , เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2523. อ้างใน วิวัฒน์

เตมีย์พันธ์, “โลกทัศน์ล้านนาและเอกลักษณ์ทางสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งพำนักอาศัยและเรือนล้านนา”, ในเอกสารรวมบทความประกอบการประชุมสัมมนา เรื่อง เอกลักษณ์และการสืบสานสถาปัตยกรรมในภาคเหนือ , เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2540.

สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, เชียงใหม่ในมนต์ สัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยเขิน ไทยลื้อ ไทยใหญ่ ไทย

ล้านนา , เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงดาวคอมพิวกราฟิค, 2542.

สุรพล ดำริห์กุล , แผ่นดินล้านนา สวรรค์ขุด ถิ่นทองของไทย , เชียงใหม่

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิตกับการพัฒนาชนบท . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน,

2533. อ้างใน สุทัศน์ กันทะมา, “การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่” .วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

แสวง ปูนินตะ , สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ. 2548.

ไสว สุปรีย์ธรรม , สัมภาษณ์ , 14 มิถุนายน พ.ศ.2548.

ไสว สุปรีย์ธรรม , สัมภาษณ์ , 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.

ศรีศักร วัลลิโภดม. สยามประเทศ : ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรี

อยุธยา ราชอาณาจักรสยาม, สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ :

พินธุเศศ พริ้งดั่ง เชนเตอ์ , 2534.

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ , ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เชียงใหม่ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ , 2538.

อรศิริ ปาณินท์. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ : ประเภทเรือยอยู่อาศัย.กรุงเทพฯ : ฝ่ายเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการ กรมศิลปากร, 2540.

อรศิริ ปาณินท์. สถาปัตยกรรมใต้ , กรุงเทพฯ : ประชาชน , 2539.

อุตสาหกรรม ปุอินต๊ะ , สัมภาษณ์, 14 มิถุนายน พ.ศ.2548.

อุตสาหกรรม ปุอินต๊ะ , สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548,

อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ , แผนพัฒนาอำเภอแบบบูรณาการโดยกระบวนการประชาคม ประจำปี พ.ศ.2547. เชียงใหม่ : อำเภอสันกำแพง, 2547.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Amos Rapoport, Spatial Organization and the Built Environment, in An Companion Encyclopedia of Anthropology: Humanity, Culture and Social life. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp.460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings: The Case of Yogyakarta.
- Don Townsend, Denpasar, Bali: triumph of the profane , in Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays. Edited by Marc askew and William S, Logan Geelong : Deakin University Press, 1944, pp.227.
- Harry L. Garnham , Maintaining the spirit of place : A Process For the preservation of town character (Mesa : PDA, 1985), pp.1-7.
- James Semple Kerr, Conservation Plan , 5th edition (NSW: National Trust , 2000)
- Jerome D. Fellmann, Arthur Getis and Judith Getis, Human Geography : Landscapes of Humam Activities, 6th edition (New York : McGraw-Hill, 1999), pp.70-77.
- Kevin Lynch, The Image of The city (U.S.A.: The M.I.T press, 1960), pp.47-48.
- Paul D. Spreiregen, Urban Design : The Architecture of Towns of Town and Cities (New York: McGraw Hill, 1965), pp.51-64.
- Reginald G. Golledge and Robert J. Stimson, Activities in Time and Space. In Spatial Behavior : A Geographic Perspective (New York : The Guiford Press, 1997), pp. 288-289.

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม (สำหรับประชาชนทั่วไป)
การอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา จังหวัดเชียงใหม่

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งเพื่อประกอบการวิจัยระดับปริญญาโท สาขาวิชาการวางแผนชุมชน ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศึกษาเกี่ยวกับศึกษาเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและความเชื่อมโยงของการตั้งถิ่นฐานในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนไทยจีนกับสภาพแวดล้อมและคติความเชื่อเพื่อเสนอกรอบแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนไทยจีน บ้านสันกำแพงปลา ควบคู่กับการพัฒนาที่เหมาะสม

ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่านให้ข้อมูลและความคิดเห็นตามแบบสอบถามนี้ ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามของท่านในครั้งนี้ จะนำไปใช้ในการศึกษาเท่านั้น และขอขอบพระคุณผู้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามทุกท่าน

โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องว่าง ( ) หน้าข้อความ หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่เป็นคำตอบของท่าน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ 1. ชาย 2. หญิง
2. อายุ.....ปี
3. สถานภาพ
 1. โสด 2. สมรส 3. มีาย
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน(รวมตัวท่านเอง).....คน
5. ระดับการศึกษาสูงสุด
 1. ประถมศึกษา
 2. มัธยมศึกษา
 3. ปวช./ปวส./ปวท.หรืออนุปริญญา
 4. อุดมศึกษา
 5. สูงกว่าอุดมศึกษา
6. ท่านประกอบอาชีพ
 1. เกษตรกรรม 2. หัตถกรรม 3. ค้าขายและธุรกิจส่วนตัว
 4. รับราชการ 5. รับจ้าง 6. นักเรียน /นักศึกษา
 7. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

7. รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน

- ( ) 1. ต่ำกว่า 10,000 บาท ( ) 2. 10,000 -15,000 บาท
 ( ) 3. 15,000 -20,000 บาท ( ) 4. สูงกว่า 20,000 บาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่ส่งผลต่อการใช้พื้นที่และการประกอบกิจกรรมของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

8. ท่านคิดว่ากิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อมีผลต่อการประกอบกิจกรรมอะไรบ้าง

- ( ) 1. ไหว้พระ ( ) 2. ไหว้บรรพบุรุษ ( ) 3. ส่งสวดวง(บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์)
 ( ) 4. ส่งสวดวง(เลี้ยงผี) ( ) 5. ร่วมทำบุญ(งานปอย) ( ) 6. ถวายภัตตาหาร
 ( ) 7. นอนวัด ( ) 8. งานประเพณีต่างๆ ( ) 9. ฟังธรรม
 ( ) 10. สืบชะตา ( ) 11. อื่น(โปรดระบุ).....

9. ท่านคิดว่ากิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อมีความสำคัญด้านไหนบ้าง

- ( ) 1. วิถีชีวิต ( ) 2. ความเป็นอยู่ ( ) 3. สภาพแวดล้อม
 ( ) 4. อาคารบ้านเรือน ( ) 5. อื่น(โปรดระบุ).....

10. ท่านคิดว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและคติความเชื่อมีความสำคัญเพราะอะไรบ้าง

- ( ) 1. วิถีชีวิต ( ) 2. ความเป็นอยู่ ( ) 3. สภาพแวดล้อม
 ( ) 4. อาคารบ้านเรือน ( ) 5. อื่น(โปรดระบุ).....

11. ช่วงเวลาในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน

- ( ) 1. เช้า 04.00น.-07.59น. ( ) 2. สาย 08.00น.-11.59น.
 ( ) 3. กลางวัน 12.00น.-12.59น. ( ) 4. บ่าย 13.00น.-16.59น.
 ( ) 5. เย็น 17.00น.-19.59น. ( ) 6. กลางคืน 20.00น.-03.59น.
 ( ) 7. อื่นๆ(โปรดระบุ).....

12. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชนจำนวนกี่ครั้ง ต่อเดือน

- ( ) 1. ไม่เคยร่วม ( ) 2. 1-3 ครั้ง
 ( ) 3. 4-6 ครั้ง ( ) 4. มากกว่า 6 ครั้ง
 ( ) 5. อื่นๆ(โปรดระบุ).....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อที่ส่งผลต่อกายภาพ (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

13. ท่านใช้พื้นที่ใดในการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและคติความเชื่อของชุมชน

- ( ) 1. บ้าน ( ) 2. ลานสินค้าชุมชน
( ) 3. วัด ( ) 4. ที่อื่น(โปรดระบุ).....

14. ท่านคิดว่าสิ่งไหนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์ของชุมชนไทยชน บ้านสัน
กำแพงลา

- ( ) 1. วัด ( ) 2. อาคารบ้านเรือน/สถาปัตยกรรม
( ) 3. ถนน/ ทางเดิน ( ) 4. ลำเหมือง
( ) 5. บ่อน้ำ ( ) 6. แนวรั้ว
( ) 7. แนวต้นไม้ ( ) 8. การวางผังองค์ประกอบของ
บ้าน/ชุมชน
( ) 9. พื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ( ) 12. พื้นที่ว่างของชุมชน
( ) 13. พื้นที่สวน ( ) 14. พื้นที่นา
( ) 15. อื่นๆ โปรดระบุ.....

15. ท่านคิดว่าสิ่งไหนที่มีคุณค่าแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์ของชุมชนไทยชน บ้านสัน
กำแพงลา

- ( ) 1. วัด ( ) 2. อาคารบ้านเรือน/สถาปัตยกรรม
( ) 3. ถนน/ ทางเดิน ( ) 4. ลำเหมือง
( ) 5. บ่อน้ำ ( ) 6. แนวรั้ว
( ) 7. แนวต้นไม้ ( ) 8. การวางผังองค์ประกอบของ
บ้าน/ชุมชน
( ) 9. พื้นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ ( ) 10. พื้นที่ว่างของชุมชน
( ) 11. พื้นที่สวน ( ) 12. พื้นที่นา
( ) 13. อื่นๆ โปรดระบุ.....

16. ท่านคิดว่าสาเหตุใดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเอกลักษณ์ในชุมชน

- ( ) 1. คติความเชื่อ ( ) 2. วิถีชีวิต/ความเป็นอยู่ ( ) 4. เศรษฐกิจ
( ) 5. การแทรกซึมของวัฒนธรรมอื่น ( ) 6. การติดต่อสื่อสาร ( ) 7. อื่น(โปรดระบุ).....

17. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าเอกลักษณ์ในชุมชนส่งผลต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ในปัจจุบันของท่านอย่างไร

- ( ) 1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง ( ) 2. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพิ่มขึ้น
 ( ) 3. การทำกิจกรรมร่วมกันลดลง ( ) 4. การทำกิจกรรมร่วมกันเพิ่มขึ้น
 ( ) 5. อื่น(โปรดระบุ).....

18. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายวิทยา ดวงธิดา เกิดวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2523 ที่จังหวัดเชียงใหม่ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สาขาสถาปัตยกรรม (เกียรตินิยมอันดับ 2) จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปีการศึกษา 2545 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2546

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย